

Сураи Нисо

*Сураи 4-уми Қуръон буда, дар Мадинаи Мунаввара нозил шуда,
аз 176 оят иборат аст.*

Сураи «Нисо» яке аз дарозтарин сураҳо буда, баъди сураи «Бақара» ва «Оли Имрон» ҷои 3-юмро ишғол мекунад. Он сураест, ки саросар аз аҳкоми шариат сухан намуда, мисли дигар сураҳои дар Мадина нозилшуда муносибатҳои дохилӣ ва хориҷии мусалмононро ба низом медарорад. Дар ҳақиқат, амрҳои муҳиммеро, ки вобаста ба оиладорӣ ва давлату ҷомеаанд, баён мекунад. Локин бузургтарин мавзӯӣ ва ҳукмҳое, ки дар ин сура мавриди назар қарор мегиранд, вобаста ба занҳост. Бинобар ин, ин сураро сураи «Нисо» номида шудааст.

Нозилшавии сураи “Нисо” дар муддати хеле тӯлонӣ ба анҷом расидааст. Масалан, агар ояти аввали он баъди ғазои Бадр дар соли 3-юми ҳиҷрӣ нозил шуда бошад, ояти охири он дар соли 8-уми ҳиҷрӣ нозил шудааст. Албатта, дар ин байн дигар сураҳо ва дигар оятҳо низ нозил шудаанд. Як бахши ин сура аз ҳуқуқи занҳо, یتимҳо, хусусан یتимдухтарҳое, ки дар тарбияи соҳибашон ё дар тарбияи васиятшудаҳои падарашон ҳастанд, сухан намуда, онҳоро аз одатҳои ношаръии ҷоҳилият ҳалос месозад. Сураи мазкур, ҳуқуқи меросро дақиқона баён мекунад. Баъдан дар он омадааст, ки маҳр додани шавҳар ҳангоми никоҳ, на ин ки баҳои зан аст, балки барои изҳори боварӣ ва қадрдонӣ, барои пайдоиши муҳаббат байни ҳамдигар аст ва доимо дар ҳусни муошират ва дилбастагӣ ва алоқаи зич будани инсон бо инсон, як дастовези шаръист. Баъдан, сухан аз он меравад, ки ҳаққи зан бар мард ва ҳаққи мард бар зан барои ислоҳи ҳаёти занонашавҳарӣ аст. Мард бояд бидонад, ки на инки зан барои ӯ ғулом асту ҳамчу ғулом мусаххар аст, балки фармонравоии мард болои зан барои насихат ва адаб додани вай ҳамчу сарвар бо раият аст.

Сураи мазкур аз доираи оиладорӣ ба доираи иҷтимоӣ гузашта, дар ҳама кор амр ба эҳсон намуда, баён мекунад, ки аз

ҷониби ҳамдигар кафил шудан, раҳми ҳамдигарро хӯрдан, ҳамдигарро насихат ва аз айби ҳамдигар гузашт кардан, амонатдори ҳамдигар шудан лозим аст, то ин ки ҷомеъа дар роҳи рушду ҳидоят қадам монад. Ҳамчунин баён мекунад, ки адлро дар ҳама кор ба ҳукми иҷро даровардан лозим аст, ки он асоси эҳсон аст.

Худованд дар сураи мазкур ба ҳаққи ятимон ва занҳо бори дигар эътибори алоҳида дода, ҷабру зулмро аз занҳо бардошта, онҳоро инсони ҳақиқӣ шуморида, мардумро ба даст кашидан аз одатҳои замони ҷоҳилият даъват мекунад. Ҳамчунин барои барқарор сохтани оила ва ҳешутаборӣ эътибори ҷиддӣ медиҳад.

Сураи мазкур амалҳои разилро, ки одати замони ҷоҳилият аст, мисли моли касро ба ноҳақ хӯрдан, порахӯрӣ, амонатҳоро хиёнат кардан ва поймол шудани ҳуқуқи мардумро маҳкум карда, ҳукмҳои инсонсози исломиро пешкаш мегардонад. Дар ин сура роҳҳое, ки ҷамъиятро аз фаҳш, зулм, фитна дур медоранд, нишон дода шудаанд.

Масъалаҳои оид ба мерос ба таври васеъ баён шудаанд. Ҳукму навъи хондани намози хавф дар ҳолати ҷиҳод, дар ин сура муҷмалан низ баён мешавад. Дар ин сура таъни мунофиқон, ки дар ҳолати тангии мусалмонон онҳо бо мушрикону яҳудиён бо ҳам як шуданду алайҳи Ислом ва мусалмонон оғози мубориза намуданд, суҳанҳо ва барои унсури ахлоқии ҳар ҷамоат баёнотҳо низ меояд.

Дар хотима, гумроҳии насоро, ки дар шаъни Исо (а) аз ҳад гузашта, бо фикрҳои ихтироии хеш аз мушрикону бутпарастон фарқе накарданд, баён шуда, якчанд оятҳои ин сура онҳоро ба сӯи ақидае, ки назди Аллоҳ дуруст асту мақбул, нидо мекунад.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Бисмиллаҳи-р-Раҳмани-р-Раҳим

*Оғоз мекунам ба номи Худованде ки беандоза меҳрубону
бениҳоят бораҳм аст.*

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا
زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِـ

وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا

**Йӓ айюҳа-н-нӓсу-т-тақу Раббакуму-л-лазӣ халақакум-м
ми-н-нафси-в вӓҳидати-в ва халақа минҳӓ завҷаҳӓ ва
баӓӓа минҳумӓ риҷӓлан̄ каӓира-в ва нисӓӓа. Ва-т-
тақуллоҳа-л-лазӣ тасӓӓалуна биҳӣ ва-л арҳӓм. Инналлоҳа
кӓна ъалайкум рақӣбӓ. 1.**

1. Эй мардум, аз Парвардигоратон битарсед, он Парвардигоре, ки шуморо аз як тан биёфарид ва аз он як тан ҷуфти онро биёфарид ва аз он ду мардону занони бисёре падид сохт. Ва аз Аллоҳ битарсед, Он чунон Аллоҳе, ки аз якдигар ба номи Ё савол мекунад. Ва аз хешовандон хабардор бошед (аз қатъи силаи раҳм битарсед). Ҳаройина, Аллоҳ бар (кирдори) шумо ниғаҳбон аст.

Дар ҳақиқат, барномаҳои иҷтимоӣ, чун риояи ҳуқуқи якдигар, тақсими моли мерос, ҳимояи ятимон, риояи ҳуқуқи оиладорӣ ва ғайра бидуни таъягоҳе мисли тақво (парҳезгорӣ) ба таври дурусту одилона ҳалли ҳудро намеебанд. Бинобар ин, ояти охирини сураи қаблӣ (“Оли Имрон”) ҳам бо зикри тақво ба охир расид. Ҳамчу таъкид Аллоҳтаъоло нахуст ояти сураи мазкурро бо тақво ифтиҳо намуда, ҷамии мардумро хитоб намуда, онҳоро ба ибодати Аллоҳи ягонаи бешарик хонда, аз қудрату ваҳдонияти Худо онҳоро огоҳ намуда, гуфтааст, ки ай мардум, аз Худо битарсед! Зеро Худои шумо чунон зоти қудратмандест, ки ҳамаи шуморо аз як нафс, яъне аз як инсон падид овард. Решаи ҳамаи шумо як инсон – Одам (а) аст.

Дар ҷумлаи баъдӣ гуфтааст, ки ҳамсари Одам (а)-ро, яъне нахустин модарамон Ҳавво, ҷуфти Одам (а)-ро аз (чинси) он (яъне Одам (а)) офарид. Чун *ӯ* (а) ҷуфти худро дид, таъачҷуб намуда, ба Ҳавво моил шуд. Ҳавво низ бо Одам (а) унс гирифт. Дар ҳадиси саҳеҳ омадааст: **“Зан аз қабурғаи паҳлӯ, аз қачтарин қисмати болои он офарида шудааст. Агар хоҳӣ, ки онро рост созӣ, онро шикастай, агар истифода кунӣ, аз *ӯ* дар ҳоле истифода кардаӣ, ки дар он қачӣ ҳаст”**. Баъд Аллоҳтаъоло аз ин ду нафар, мардони бисёре ва занони бисёре офарид ва онҳоро дар ғушаву канори Замин паҳн гардонид. Яке аз мӯъҷизаҳои Парвардигор он аст, ки инсонҳои аз Одам (а) ва Ҳавво ба дунё омада бо вучуди соҳиби як падару модар будан, шаклу ранг ва пӯсти гуногун доранд. Онҳо аз қавмият ва халқияти мухталиф иборат буда, ҳар як халқият соҳиби забон ва луғати ба худ хосро соҳиб аст. Маълум шуд, ки тамоми мардуми дунё новобаста аз шакл, ранги пӯст ва забони гуфтугӯяшон, дар асл фарзандони як ҷуфт – Одам (а) ва Ҳавво ҳастанд. Пас, кӯшишу ҳаракат дар роҳи аз рӯи ҳусн, забон, боигарӣ, адад ва ғайра худро бузург ва дигаронро паст нишон додани баъзе халқҳо, як амали нодуруст ва хандаовар аст. Инчунин фикри материалистон ва дарвинистон дар бораи пайдо шудани инсон аз маймун, фикрест аз ҷиҳати илмӣ беасос ва як ҳаёли пуч. Ҷамъияти инсоние, ки зербинои он бо тақво асос наёфта бошад, охир ба фасод рӯ оварда, нобуд мегардад. Таърихи ҷомеаи инсонӣ шоҳиди ҳазорҳо халқу қавмиятҳои аз фасод нобудгашта аст.

Сипас, дар охири оят бори дигар мефармояд, ки аз Худо битарсед. Ончунон Худое, ки дар назари шумо бузург асту, ба хотири номи *Ӯ* бо ҳамдигар ҳатто қасам хӯрда, чизеро мепурсед.

Дар ҳадис омадааст: **“Ҳар кӣ бо номи Аллоҳ чизеро аз шумо кӯмак хост, пас ба *ӯ* бидиҳед!”**.

Ҳамчунин Аллоҳ мефармояд, ки аз гусастани пайванди хешу таборӣ битарсед! Яъне читавре, ки бар шумо аз Аллоҳ тарсидан лозим аст, ҳамингуна силаи раҳм – (рафту омад, ҳурмату иззати хешон, ҷӣ аз тарафи модарианд ё падарӣ) лозим аст. Зеро барқарор сохтани силаи раҳм, ин дастури Худост. Бо иттифоқу назардошти уламо силаи раҳм, як амали воҷиб аст.

Дар охир ояти мазкур мефармояд, ки ҳар оина Аллоҳтаъоло мувоҷиби ҳоли шумост. Яъне Аллоҳтаъоло тамоми амалҳо ва ниятҳои шуморо, хоҳ хайр бошанд, хоҳ шар, бинандаву донанда

аст. Шуморо дар баробари он амалҳоятон подош, ё ҷазо хоҳад дод. Маънои ҷузъи аввали ояти мазкурро ояти 21-уми сураи “Рум” ва ояти 72-юми сураи “Наҳл” ва ҷузъи охири онро ояти 9-уми сураи “Буруҷ” таъкид мекунад.

Бо овардани ҳадисе шарҳи мазмуни ояти мазкурро, иншоаллоҳ, ба охир мебарем. Имом Муслим аз Ҷарир ибни Абдуллоҳ (р) ҳадисеро ривоят кардаанд, ки гурӯҳе аз қабилаи Музир бараҳнаву гурусна назди Расулуллоҳ (с) ҳозир шуданд. Баъди намози пешин Расулуллоҳ (с) ба панду насиҳати асҳоб шуруъ намуда, аз он ҷумла, ояти мазкурро ва ояти 18-уми сураи “Ҳашр”-ро хонданд. Яъне Худованд ҳамаи исонҳоро аз як падару аз як модар халқ намуд, то ин ки баъзе аз онҳо барои баъзеашон лутфу меҳрубонӣ нишон диҳанд. Сипас, фармуд то ба ин мӯҳтоҷон садақа диҳанд. Баъзе аз динор, баъзе аз дирҳам, баъзе аз гандуму аз хурмо барои онҳо садақа доданд.

Акнун баёни баъзе намудҳои ҳисси рафоқат ва тақво дар ояти зер, баён мешавад.

وَأَتُوا آلَيْتَمَىٰ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ وَلَا تَأْكُلُوا

أَمْوَالَهُمْ إِلَىٰ أَمْوَالِكُمْ إِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا ﴿٢٠﴾

Ва āту-л ятāмā амвāлахум ва лā татабаддалу-л-хабиъа би-т-тāййиб. Ва лā таъкулӯ амвāлахум илā амвāликум. Иннаҳӯ кāна ҳӯбā кбīрo. 2.

2. Ва ба кӯдакони ятим молҳояшонро бидиҳед ва моли бади худро ба моли хуби онҳо иваз макунед ва молҳояшонро ҳамроҳи молҳои худ маҳӯред, ҳаройина, он гуноҳи бузург аст.

Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур шахсонеро, ки вакил ё мутасаддии ятим ҳастанд, бо се дастур хитоб мекунад. Аввал он ки молҳои ятимонро ба онҳо бидиҳед! Яъне, чун ятимон ба балоғат расанд, молҳояшон, ки дар ҷимояи вакилони онҳо буданд, бояд ба онҳо баргардонида шаванд. Зеро ятим чун ба балоғат мерасад, чуноне ки дар ояти 6-уми ҳамин сура меояд, дигар ятим нест. Ятим шахсеро гӯянд, ки падари ӯ аз олам гузаштааст ва ҳанӯз ба синни балоғат нарасидааст. Онҳо баъди ба балоғат расидан, метавонанд дар молҳои худ мустақилан тасарруф кунанд. Ҷумлаи баъдӣ мефармояд, ки палидро ба пок бадал накунад! Яъне дар замони

қоҳилият шахсе парастори ятим мебуд, молҳои сараи ятимро мегирифт ва ҳаммонанди он, молҳои камарзиши худро ивази моли ятим мегузошт. Бинобар ин, Аллоҳтаъоло муъминонро аз чунин амалҳои нопок наҳй намуд, ки моли поки худро бо моли ятиме, ки барои ӯ покасту барои шумо нопок, иваз накунад. Ҳамчунин фармуд, ки моли ятимро бо моли худ якҷо карда нахӯред, зеро моли ятим, ба ғайри худашон барои дигарон ҳаром ҳисобида шудааст. Парастории ятим, хоҳ аз тарафи падар бошад ё аз тарафи модар ё шахси дигар ин вазифаи шаръӣ аст. Барои моли ятимро хӯрдан ё сӯйистифода намудан, баҳонаҳо эътибор надоранд. Бо ҳар баҳона моли ятимро хӯрдан зулм аст ва ҳам аз гуноҳони калон ҳисобида шудааст. Шахсоне, ки моли ятимонро ба роҳҳои нодуруст нест мекунад, зери таҳдиди чандин ояти ҳамин сура ва сураи “Анъом” ояти 152 ва сураи “Исро” ояти 34-ум хоҳанд монд.

Дар ҳақиқат мазмуни ояти мазкур дар дили шахсоне, ки муъминанд, таъсиру фишори сахтеро ворид месозад. Бинобар ин, салафи солеҳин метарсиданд, ки барои худ ва ятимон ғизои муштараке омода созанд. Аз ин боис таоми худро ҷудо ва таоми ятимонро алоҳида омода месохтанд, ки ин хеле таклифи зиёде буд. Баъдан, Аллоҳтаъоло ба муъминон дар ояти 220-и сураи “Бақара” аз моли худ ва моли ятим омехта, бо нияти хайрхоҳӣ, таоме барои худ ва ятимон омода сохтанро иҷозат фармуд ва ин машаққату ҳараҷро аз онҳо дур сохт.

Дар ояти зер, Аллоҳтаъоло иршод мефармояд, ки агар шахсе то маҳри сазовори ятимдухтарро дода натавонад, бо ӯ издивоҷ накунад.

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ

مَتْنِي وَثَلَّثَ وَرُبَعٌ ط فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةٌ أَوْ مَا مَلَكَتْ

أَيْمَانُكُمْ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَلَّا تَعُولُوا ﴿٢٢٠﴾

**Ва ин хифтум аллā туқситӯ фи-л-ятāmā фанкиҳӯ мā
тӯба лакумм мина-н-нисāи маšnā ва шулāша ва рубāъ. Фа**

ин хифтум аллā таъдилу фа вāҳидатан ав мā малакат аймāнукум. 3. ʔāлика аднā аллā таъулӯ. 3.

3. Ва агар тарсед, ки дар ҳаққи духтарони ятима (падармурда) адл натавонед (кард), пас, аз занони дигар, ки барои шумо хуш оянд, ду-ду, се-се ва чаҳор - чаҳор никоҳ кунед. Пас, агар тарсидед, ки байни занҳо адл карда наметавонед, пас, як занро ба никоҳ дароред, Ӯ аз канизаконе истифода кунед, ки молики онҳоед. Ин кор ба савоб наздиктар аст ва барои он аст, ки шумо ҷабр нақунед.

Ояти мазкур одати замони ҷоҳилиятро хати бутлон кашида мефармояд, ки агар шумо сарпарастии ятимдухтаре бошед, чун вай ба воя расад ва аз назари шаръӣ барои никоҳи шумо бо вай монеае набошад ва агар аз худ боварӣ дошта бошед, ки маҳри ӯро чун маҳри дигар занҳое, ки издивоҷ мекунед, дода тавонед, барои шумо издивоҷи он ятимдухтар равост. Агар хавф баред, ки маҳри мисли ӯро дода наметавонед, Ӯ дигар шароитро барои ӯ муҳайё карда наметавонед, шумо аз ҳисоби дигар занҳое, ки никоҳашон барои шумо равост, метавонед ду Ӯ се Ӯ чаҳортои онҳоро ба никоҳи худ дароред. Агар хавф баред, ки дар байни ин занҳо низ дар нафақа ва ҳуқуқ адолат карда наметавонед, як зан барои шумо кифоя аст. Ӯ метавонед бо никоҳ аз канизакӣ касе Ӯ канизаконе, ки зерӣ дасти шумоянд, (яъне соҳиби онҳо ҳастед), истифода кунед. Мулоҳиза: Бо як зан қаноат намудан аз бисёрзание, ки байни онҳо адолат карда нашавад, Ӯ бо канизон кифоя намудан, шуморо аз ҷабру зулм дур нигоҳ медорад. Бисёрзаниро Ислом дар суратҳои зерин иҷозат фармудааст:

1. Агар зани аввал ба касалие дучор бошад, ки алоқаи ҷинсӣ ӯро зиён кунад.

2. Нозоям бошад.

3. Ӯ бо сабабе мардҳо кам шуда, занҳо бисёр бошанд.

Дар чунин суратҳо Ислом бисёрзаниро иҷозат медиҳад, локин зиноро иҷозат намедиҳад. Зеро зини фосидкунандаи ҷамъияти инсонӣ буда, оқибат ҷамоъаро ба нестӣ мебарад. Адади занҳои шаръиро фақат Ислом то 4-то маҳдуд сохтааст, вагарна пеш аз Ислом ҳам бисёрзанӣ машҳур буд. Масалан, баъзе мардҳо назди Расулulloҳ (с) меомаданд, мисли Умайр Ал-асарӣ, ки 8-то зан дошт. Вақте, ки он кас имон оварданд, Расулulloҳ (с) фармуданд 4-тои онҳоро ихтиёр кун ва аз баҳри 4-и дигар гузар. Чунин мисолҳо бисёр аст. Агар ба таърих назар кунем, яке аз душманони

Ислом Чингизхон, ки ба диёри мо талафоти калон расонидааст 1000 зан гирифтааст...

وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدُقَتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِّنْهُ

نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَّرِيئًا ﴿٤﴾

Ва āту-н нисāа сaдуқотиҳинна ниҳлаҳ. Фа ии̇ тибна лакум ъаи̇ шай-им минҳу нафсаи̇ фа кулӯху ҳанӯа-м марӯа. 4.

4. Ва занонро бо хушӣ маҳрҳояшонро бидиҳед. Пас, агар барои шумо чизе аз маҳри худ ба хушӣ даргузаранд, пас онро ҳамчун ҳалоли гуворо бихӯред.

Ояти мазкур, бори дигар одати ҷоҳилиятро барҳам зада қадру қимати занҳоро баланд мебардорад. Яъне пеш аз Ислом маҳри занҳоро валии ӯ мегирифт, гӯё духтар ба ин маҳр ҳеҷ алоқае надошт. Яъне падар ё бародарҳои зан бо тарафи домод миқдори маҳрро ҳамчу нархи матоъ пасту баланд намуда, савдо менамуданд ва маҳрро гирифта худашон сарф мекарданд. Ислом ин амалро манъ намуда, барои зиёд кардани рағбати ҳамдигар, додани маҳрро ба арӯсшаванда воҷиб гардонд. Худованд амр намуд, ки бо хушӣ кулли маҳри занҳои арӯсшавандаро, хоҳ пеш аз никоҳ хоҳ баъд, ё нисфи маҳр пеш ва нисф баъди никоҳ диҳед. Яъне маҳр мулки ҳалоли арӯсшаванда аст, чӣ кунад, ҳақ дорад. Агар рафту ҳуди арӯс бо розигии худ барои домод бидуни зарар ё фиреб, кулли маҳрро ё қисмашро бахшад, ҳақ дорад. Дар чунин сурат бахшидаи зан барои шавҳар пок буда, вай ба таври ҳалоли гуворо метавонад, онро истифода кунад.

وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَمًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا

وَأَكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ﴿٥﴾

Ва lā туьту-с-суфаҳāа амвāлакуму-л-лати̇ чаъалаллоҳу лакум қийāма-в варзуқӯҳум фӣҳā ваксӯҳум ва қулӯ лаҳум қавла-м маъруфā. 5.

5. Ва молҳоятонро, он молҳое, ки Аллоҳ барои шумо сабаби зиндагонӣ гардонидааст, ба беҳирадон мадиҳед ва онҳоро аз ин мол бихӯронед ва бипӯшонед ва барои онҳо сухани писандида бигӯед.

Ояти мазкур оятро, ки оиди ҷаҳон аст, тақмил намуда мефармояд, ки молу сарвати худро ба дасти афроди беҳирад, (кӯдаконе ки хариду фурӯшро ба роҳ монда наметавонанд) насупоред, ки молҳоятон дар маърази хатару талаф қарор мегиранд. Хулоса, молҳое, ки Худованд сабаби маишати шумо гардонидааст ва бидуни онҳо наметавонед камари худро рост кунед, ба шахсоне, ки онҳо исрофкоранду аз онҳо боварӣ надоред, надиҳед. Ҳатто ҷаҳон, ки ба балоғат расаду хирадаш кам бошад, хоҳ духтар бошад, хоҳ писар, молҳояшонро ба онҳо насупоред, то ин ки онҳоро исроф насозанду бе молу бе ҳол намонанд. Локин метавонед, аз он молҳо хӯроку пӯшокашонро таъмин кунед ва ба онҳо суханҳои нарму мулоим гӯеду ваъдаи неку диҳед, мисли ин суханҳо: “Ин мол азони шумост, мо дар фикри беҳбудии шумо ҳастем, ҳамаи ки ақлатон расо шуду моли худро ҳимоя карда тавонистед, ҳамаи молҳояшонро ба дасти шумо медиҳем” ва ҳоказо. Дар қонуни Ислом чандин нафар аз хариду фурӯш ҳиҷр (манъ) кунонида шудаанд: 1. Хурдсол. 2. Девона. 3. Беақл. 4. Ғулом то озод шуданаш. 5. Қарздоре, ки бебаркаш қарз мегираду ҳеч нест, ки баргардонад.

وَابْتَلُوا الْيَتَامَىٰ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَن يَكْبَرُوا وَمَن كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَن كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهِدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا

Вабталу-л-ятāmā ҳаттā изā балағу-н-никаҳа фа ин āнастум-м минҳум рушдан̄ фадфаъӯ илайҳим амвāлахум. Ва лā таъкулӯҳā исрофа-в ва би дāран ай-якбарӯ. Ва ма̄н кāна ганийя̄н фа-л ястаъфиф ва ма̄н кāна

фақирани фа-л яъкул би-л маъруф. Фа иза дафаътум илайҳим амвāлахум фа ашҳидуъ љалайҳим. Ва кафā биллāҳи ҳасибā. 6.

6. Ва биёзмоед ятимонро, то ҳангоме ки ба синни никоҳ бирасанд. Пас, агар аз онҳо ҳушёрӣ дарёфтед, пас молҳояшонро ба онҳо бидиҳед ва моли ятимонро аз зарурат зиёд ва аз тарси он ки бузург шаванд, бо шитоб маҳӯред. Ва шахсе тавонгар бошад, пас бипарҳезад. Ва шахсе ки муҳтоҷ бошад, пас, ба дастури писандида бихӯрад. Пас, чун ба онҳо молҳояшонро бармегардонидед, бар онҳо гувоҳ гиред. Ва Аллоҳ барои ҳисоб гирифтаи басанда аст.

Аллоҳтаъоло дар ин оят ба парасторон дастури дигаре дар бораи сарнавишти моли ятим, дода, мефармояд, ки чун ятимон ба сарҳади никоҳ (балоғат) ва ташкили хонавода расанд ва меҳоҳед, ки моли ятимонро ба онҳо супоред, қаблан онҳоро озмоиш кунед, оё онҳо мустақилан дар моли худ ҳамчу дигарон тасарруф карда метавонанд, ё не. Агар дар онҳо ҳусни тадбири кордониро ёфтед ва ба боварии шумо даромаданд, ки акнун онҳо молу ҳоли худро соҳиб шуда метавонанд ҳушёранд, метавонед молҳои дар ихтиёр доштаи онҳоро, ба онҳо бидиҳед. Тариқи санҷиши онҳо ин аст, ки водорашон месозед, то чизҳои арзонро меҳаранду ба изофа мефурушанд ва барои зиндагии мустақил омода мешаванд. Вагарна, байъу широи ноболиғ бе иҷозати воли (соҳиб) дуруст нест.

Назди Абӯҳанифа ҳар гоҳ ятимон ба синни 25 солагӣ расиданд, хоҳ онҳо фаҳму фаросати масрафи молро доранд ё не, сарпарастонро лозим аст, ки молҳояшонро баргардонанд. Аммо назди ҷумҳури уламо ин аст, ки то аҳлияти ятим собит нашавад, яъне то суду зиёно фарқ накунад, аз ўҳдаи ҳифзу тадбири моли худ набарояд дар кадом синне, ки бошанд, ба онҳо молҳояшро супорида намешавад.

Давоми оят сарпарастори ятимонро наҳй мекунад, ки агар мӯҳтоҷ набошанд, моли ятимро наҳӯранд. Агар мӯҳтоҷ бошанд, зиёда аз зарурат наҳӯранд, ки дар ҳадди исрофкорон дохил мешаванд. Ҳамчунин, агар ятим хурдсол бошад, калон мешаваду агар молашро хӯрем, мефаҳмад гуфта дар хӯрдани моли ятим шитоб кунанд, дуруст нест.

Бо ривояти Абӯдовуд ва Имом Насоӣ шахсе назди

Расулulloҳ (с) омад ва гуфт: «Ман сарпарастии ятиме ҳастам, ки ўро назди ман моле ҳаст, аммо маро моле нест, аз моли ӯ истифода кунам мешавад, ё не?» Расулulloҳ (с) гуфтанд: **“Исроф нокарда, агар мӯҳтоҷ бошӣ, хӯр”**. Маълум мешавад, ки сарпарастии ятим вақтҳои мӯҳтоҷӣ ва зарурат, (на барои айшу ишрат), аз молҳои ятим, то шароит муҳайё шудан, ҳамчун ивази хидмати худ ва ивази нигоҳубини моли ятим бе исроф истеъмол кунад, дуруст аст. Аммо шахсе, ки сарватманд буда мӯҳтоҷ ба моли ятим нест, ҳатман бояд покизагии худро нигоҳ дошта, худро дар шубҳа наандохта аз хӯрдани моли ятим худдорӣ кунад. Шахсе, ки камбағал аст, мувофиқи урфу одат ҷуноне, ки гуфтем, хӯрад, иҷозат аст. Акнун масъалаи муҳим ин аст, ки чун ятимон аз имтиҳонҳои идора кардани молҳои худ гузаштанд, меҳоҳед, ки молҳояшонро ба онҳо баргардонед, дар вақти баргардондан, албатта, бо шӯҳиду бо ҳуҷҷату далел, ин корро анҷом диҳед. Зеро, гирифтумони мол бисёр нозук аст, коре кунед, ки дар ҳақи шумо хиёнат, иттиҳом ва низоъ боқӣ намонад.

Дар охири ин оят омадааст, ки шумо бидонед, ки ҳисобкунандаи асосӣ-воқеӣ Худованди карим аст. Муҳим он аст, ки ҳисобу китоби шумо бо ятимон ё умуман чӣ муомилае, ки бошад, бояд, ки ошкоро, дурусту равшан бошад. Агар хиёнате шавад ё чизе аз шӯҳидон махфӣ монад, бо ҳамаи ин ҳисобҳо Аллоҳтаъоло кифоякунанда аст, агар дар дунё ҳисобӣ нашавад ҳам, дар қиёмат, албатта, расидагӣ мекунад. Бинобар ин, дар анҷоми ҳама кор бояд аз Аллоҳ битарсед.

Дар ояти зер, ҳаққи ҳуқуқи занҳо ва ноболиғон ҳимоя гашта, ҳукмҳои моли мерос баён мегарданд.

لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا

تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ﴿٧﴾

Ли-р-риҷāли насӣбу-м мим-мā тарāка-л-вāлидāни ва-л-ақрабуна ва ли-н-нисāи насӣбу-м мим-мā тарāка-л-вāлидāни ва-л-ақрабуна мим-мā қалла минҳу ав касур.
Насӣба-м мафрузӯ. 7.

7. Барои мардон аз он чӣ падару модар ва хешовандон бигзоранд, ҳиссае ҳаст. Ва барои занҳо аз он чӣ падару модар ва хешовандон бигзоранд, он мол кам бошад ё бисёр, ҳиссаи муъайян аст.

Бори дигар, ояти мазкур ба одатҳои замони ҷоҳилият, ки зан ва кӯдаконро аз мерос маҳрум месохтанд, хати бутлон кашида, аз моли мерос ҳаққи ҳар кадомро муайян мекунад. Яъне одати арабҳои замони ҷоҳилият ин буд, ки зан ва кӯдакро аз мерос маҳрум сохта, меросро ба касе медоданд, ки силоҳ бардошта, алайҳи душман ҷанг карда тавонад. Писарони ба воя расидаро мерос медоданду хурдсолон ва духтаронро маҳрум месохтанд. Аммо Аллоҳ таъоло дар ин оят мерос бурдани меросхӯронро, ҳоҳ мард бошанд ва ҳоҳ зан ё кӯдак, бе қайду шарт, таъин намуда, фармуд, ки барои мардҳое, ки падару модар, ё хешовандашон аз ҳаёт мегузаранду аз онҳо моле мемонад, насибае ҳаст. Ҳамчунин барои занҳое, ки падар ё модар ё хешовандашон вафот мекунанду баъди онҳо моле боқӣ мемонад, ҳоҳ кам бошаду ҳоҳ бисёр, ё барои яке аз онҳо он мол салоҳият дорад ё не, мерос гирифтанишон фарзу лозим аст.

Хулоса, фарзандон қатъи назар аз ин ки писар ё духтар бошад ва ҳоҳ бузургу ҳоҳ хурдсол бошанд, агар дар миқдори мерос гирифтани баробар набошанд ҳам, локин дар асли ҳуқуқи мерос гирифтани бо ҳам баробаранд.

وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينُ فَأَرْزُقُوهُمْ

مِّنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ﴿٨﴾

Ва изā ҳаза́ра-л қисмата улу-л-қурба́ ва-л-ятāма́ ва-л-масāкину фарзуқуҳум-м минҳу ва қулу лаҳум қавла-м маъруфа. 8.

8. Ва чун дар вақти қисмати мерос хешовандон, ятимон ва бенавоён (-и ғайри меросбаронда) ҳозир шаванд, пас онҳоро чизе аз он ризқ бидиҳед ва барои онҳо сухани писандида бигӯед.

Чун меросхӯрон барои тақсими моли мерос маҷлис ташкил кунанд, агар рафту баъзе хешон ё ятимон ё мискину бенавои ғайри меросхӯр он ҷо ҳозир шаванд, аз баҳри савоб онҳоро ҳам хушку холи нагуселонед. Балки онҳоро таъом диҳед, то ин ки онҳо

нороҳат нашаванд, риштаи хешу табориро гусаста накунад, андаке ҳам бошад, аз ҳиссаи худ ба онҳо диҳед. Агар меросбарҳо ятиму хурдсолон бошанд, ба ҳаққи онҳо даст нарасонда, ба онҳо гӯянд, ки узр, ин молҳои ятимон аст, падари ӯ васияте барои шумо накардааст ва ҳоказо.

Хулоса, ба онҳо суханҳои нарму мулоим гӯед, то онҳо наранҷанд. Албатта, чунин суханҳои нарму ширин барои кохи муҳаббату инсонгариро устувор нигоҳ доштан, хуб аст.

وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكَوْا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَفًا خَافُوا عَلَيْهِمْ

فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا

**Ва-л яхша-л-лазӣна лав таракӯ мин халфиҳим
зуррийятаи зиъафан хофӯ ъалайҳим фа-л яттақуллоҳа
ва-л яқулу қавлаи садида. 9.**

9. Ва агар касоне ки баъди худ авлоди нотаваон бигуздоранд ва бар онҳо хавфи нобуд шудан баранд, ҳамчунин ятиму моли ўро дар ихтиёр доранд, нас, бояд, ки зулм накунад ва аз Аллоҳ битарсанд ва сухани рост бигӯянд.

Ояти мазкур валӣ ва сарпарастони ятимро ҳушдор ва иршод мефармояд, ки ятимонро дар ҷои фарзандони худ ҳисобида, дар ҳолати сарпарастӣ ва тарбия чунон рафтори меҳрубонаро ба роҳ монанд, ки гӯё ин ятимон фарзандони заифи ўянд ва худ аз олам гузаштаву метарсанд, ки мабодо ба ихтиёри сарпарастии ноинсофе наҷфанд ва бисёр меҳоянд, ки фарзандонашон хуб ба воя расанд. Акнун алҳол, ки худӣ ӯ сарпарастии ятимҳоро ба ўҳда дорад, ба онҳо бо ҳубӣ муомила кунад, аз Аллоҳ тарсида сарпарастии онҳоро хуб ба роҳ монад ва ба онҳо суханҳои рости дурустро гӯяд. Агар васияти падари ятимон шаръан ба ятимҳо зарар меоварда бошад, мисли ин, ки ҳамаи молро танҳо ба касе васият карда бошад, ба чунин васият бо қонуни шарият амал кунад. Бо ривояти Имом Бухорӣ (р) ва Имом Муслим (р) рӯзе Расулulloҳ (с) ба аёдати Саъд ибни Ваққос (р) рафтанд. Саъд ибни Ваққос (р) гуфтанд: “Ай Расули Аллоҳ, ман шахси молдорам, ба ғайри як духтар дигар меросхӯре надорам, аз се ду ҳиссаи моли худро садақа кунам иҷозатаст?” Пайғамбар (с) гуфтанд: “**На**” Саъд (р) гуфтанд: “Ними моли худро садақа кунам-чӣ?” Пайғамбар (с)

гуфтанд: **“На”**. Саъд (р) гуфтанд: “Аз се яки моли худро садақа кунам, мешавад?” Расулulloҳ (с) гуфтанд: **“Аз се як ҳам ин бисёр аст”**. Расулulloҳ (с) суханашонро идома дода гуфтанд: **“Баъди сари худ аз камбагал гузоштани ворисон дида, бой гузоштани онҳо беҳтар аст.”** Аз мазмуни ҳадис маълум мешавад, ки ҳарчанд ба таъкид шахсе васият карда бошад, ҳам, баъди сари ӯ аз се як ҳиссаи васият дар амал қорӣ мешавад, на ҳамаи васият.

Ояти зер шахсонро, ки моли یتимонро зулман меҳӯранд, таҳдид мекунад.

إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتِمَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ

نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا

Инна-л лаъина яъкулӯна амвāла-л-ятāмā зӯлман иннамā яъкулӯна фӣ бутӯнихим нāра-в ва саяславна саъӯро. 10.

10. Ҳаройина ононе ки молҳои یتимонро ба ноҳақ меҳӯранд, ҷуз ин нест ки дар шикамҳои ҳеҷ оташро меҳӯранд ва зуд аст, ки ба оташи фӯрӯзон дароянд.

Дар оятҳои қаблӣ гуноҳи бузург будани хиёнат дар моли یتимҳо нишон дода шуд. Худованд акнун дар ин оят шахси ба ноҳақ дар моли یتим хиёнаткунандаро зери ваъиди шадид қарор дода, бо таъкид мефармояд, ки касоне, ки моли یتимро ба ноҳақ мегиранд, ё меҳӯранд, гӯё оташи Ҷаҳаннамро хӯрдаанд. Яъне дар қиёмат он молҳои یتим дар шиками чунин шахс ба оташ бадал мешавад ва ӯро ба зудӣ ба ҳамин ҳол, дохили оташи фӯрӯзони Ҷаҳаннам мегардонанд. Агар оташи Дӯзах намуди берунии гунаҳкоронро сӯзад, вой бар ҳоли чунин шахс, ки оташи Дӯзах даруну берунашро месӯзад. Наъзу биллоҳ, чӣ қадар азоби даҳшатноку аламп аст. Маънои ояти мазкурро ҳадисҳои зер таъкид мекунанд. Дар “Саҳеҳ”-и Имом Бухорӣ (раҳ) аз Абӯхурайра (р) ҳадисе ривоят шудааст, ки Расулulloҳ (с) фармудаанд: **“Аз 7-чизи ҳалоккунанда барҳазар бошад”**. Аз ӯ (с) пурсиданд, ки ё Расули Аллоҳ, ҳафт чизи ҳалоккунанда кадомҳоянд? Гуфтанд: **“Ширк овардан ба Аллоҳ, сеҳргарӣ, хуни ноҳақ резонидан, рибохӯрӣ, моли یتимро хӯрдан, рӯзи ҷанг (аз байни**

бародарон) гурехтан, занҳои муъминаи покизаро тӯҳмат ба зино кардан”.

Яке аз муфасссирони машҳур ас-Саадӣ аз мазмуни ҳадисе иқтибос оварда гуфтаанд: **“Рӯзи қиёмат чун мардум сар аз хоки тира мебардоранд, шахсеро мебинанд, ки аз даҳону бинӣ, чашму гӯшҳои ӯ оташ баромада истодааст. Ҳар бинанда мефаҳмад, ки ин шахс моли یتимро ба ноҳақ хӯрдааст”**.

Дар ҳадиси дигаре Ибни Мурдавия аз Абӯ Барзо ривоят мекунад, ки Расулulloҳ (с) дар ин хусус гуфтаанд: **“Рӯзи қиёмат қавме ҳаст, ки чун онҳоро зинда гардонида шавад, аз даҳонашон оташ аланга зада мебарояд”**. Саҳобагон аз Расулulloҳ (с) пурсиданд, ки ай Расули Аллоҳ, онҳо чӣ касонанд? Расулulloҳ (с): **“Оё намебинед, ки Аллоҳтаъоло чӣ гуфта аст”** - гуфта ояти мазкурро тиловат намуданд. Ҳадиси дигар дар ин боб, Имом Ибни Моҷа (р) аз Абӯ Ҳурайра (р) ривоят кардаанд, ки Пайғамбарамон (с) фармуданд: **«Ман шуморо васият мекунам, ки ба моли ду заиф - зан ва یتим наздик нашавед!»**. Алҳамдулиллоҳ, мазмуни ин оят ва ин ҳадисҳо дар мо мусалмонон таъсироти хубе гузоштааст. Ҳар тасарруфе, ки дар молҳои یتимон мекунад, барои ислоҳ ва ё зиёд кардани онҳо, ё агар якҷоя бошад ҳам, ҳаракат мекунад, ки аз ҳисси моли یتимон нагиранду нахӯранд.

Ояти зер масъалаҳои марбут ба меросро давом медиҳад.

يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ ^ج فَإِنْ كُنَّ

نِسَاءً فَوَقَّ أَثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلَاثًا ^ط مَا تَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ ^ج

وَلِأَبْوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا الشُّدُسُ ^ط مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ ^ج فَإِنْ لَّمْ

يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَتُهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ ^ج فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ

الشُّدُسُ ^ج مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا ^ط أَوْ دَيْنٍ ^ط ءَابَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا

تَذُرُونَ أَئِيْهِمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيْمًا

حَكِيْمًا

Йӯсикумуллоҳу фӣ авләдикум ли-з закари мишлу ҳаъзи-л-уншайн. Фа ињ кунна нисаан фавқашнатайни фа лаҳунна сулуш ма тарак. Ва ињ канат ваҳидатањ фа лаҳа-н-нисф. Ва ли абавайҳи ли кулли ваҳиди-м минҳума-с-судусу мим-ма тарака ињ кана лаҳу валад. Фа ил лам яку-л лаҳу валаду-в ва варишаҳу абаваҳу фа ли уммиҳи-с-сулуш. Фа ињ кана лаҳу ихватуњ фа ли уммиҳи-с-судус. Мим баъди васийяти-й йӯси биҳа ав дайн. Абъукум ва абнаукум ла тадрӯна айюҳум ақрабу лакум нафъа. Фаризата-м миналлоҳ. Инналоҳа кана Ёалиман Ҳаким. 11.

11. Аллоҳ шуморо дар ҳаққи авлоди худ васият (ҳукм) мекунад, ки барои (чинси) мард монанди ҳиссаи ду зан аст. Пас, агар занон (духтарон) зиёда аз ду бошанд, пас барои онҳост ду сеяки он чи аз моли мерос мондааст. Ва агар ворис як духтар бошад, пас ними моли мерос аз онӣ ўст. Ва агар майитро фарзанд бошад, барои падару модари ў барои ҳар кадом шашаки аз моли мерос аст. Пас, агар майитро фарзанд набошад ва меросбари ў падару модараи бошанд, пас барои модараи сеяки моли мерос аст (ва боқӣ аз барои падар аст). Пас, агар барои майит фақат бародарон бошанд, пас барои модари ў шашаки моли мерос аст, баъди адои васияте, ки карда шудааст ё баъди адои қарз. Шумо намедонед, ки падарони шумо ва писарони шумо дар нафъ расонидан кадоми аз онҳо ба шумо наздиктар аст. Ин ҳиссаи муайянишуда аз ҷониби Аллоҳ аст. Ҳаройина, Аллоҳ доною боҳикмат аст.

Мерос бурдани хешовандони майит ва ҳиссаи онҳо иҷмолан дар оятҳои қаблӣ гузашт. Ҳоло ҳиссаи онҳо бо тафсил дар ин оят зикр мешавад. Аз он ҷо ки дар замони ҷоҳилият ятимонро аз мерос маҳрум месохтанд, аввалан ояти мазкур алайҳи ин ақидаи ботил мубориза бурда, дар нахустин ҷумлаи худ, аз ҳуқуқи онҳо ҳимоя намуда, мефармояд, ки агар шахсе аз олам гузашт, баъди сари

худ як писару ду духтарро гузошт, мероси падарашонро ба нисф тақсим мекунамд. Яъне нисфашро ба писар дода шавад ва нисфи дигарашро байни ду духтар тақсим карда мешавад.

Агар як писару як духтар бошанд, моли меросро ба се тақсим намуда, ду ҳисса ба писар мерасад ва як ҳисса ба духтари ӯ мерасад. Яъне шариат ҳаққи писарро ду баробари ҳаққи духтар таъин кардааст.

Агар майит баъди сари худ ду духтар ё зиёда аз онро гузорад, ҳаққи онҳо аз моли мерос аз се ду ҳисса аст.

Агар майит баъди сари худ танҳо як духтарро боқӣ гузорад, барои он духтар нисфи моли падар ҳамчу мерос мерасад.

Агар як писар монда бошад, барои ӯ ҳамаи моли мерос мерасад.

Дар сурате, ки майит аз худ як фарзанд ё якчанд фарзанд (духтар хоҳ писар) ва падару модари худро гузорад, дар ин сурат барои падару модари ӯ шашяки моли мерос мерасад.

Агар майит аз худ ба ғайри падару модар фарзанде нагузоштааст, фақат меросбари ӯ падару модараш бошанд, модар аз се як ҳисса аз моли мероси писари худро соҳиб мешавад ва ду ҳиссаи он ба падараш мерасад.

Дар сурате, ки майит ба ғайри бародарон ва модар касеро нагузошта бошад, дар ин сурат модараш низ аз шашяки мерос ҳақбар аст. Агар дар ҳамин сурат падари майит зинда бошад, ба бародарон ҳеҷ чиз намерасад, балки боқиро падари майит соҳиб мешаваду бародарон фақат сабаб мешаванд, ки ҳаққи модар аз сеяк ба шашяк бадал шавад.

Агар як бародар ё як хоҳару модарро гузошта бошад, дар ин сурат модар аз сеяк ҳисса ва падар аз се ду ҳиссаи онро соҳиб мешавад.

Ҳамаи ин тақсимот дар навбати худ баъди адо кардани васияти майит, ки супориш кардааст ва баъди адо кардани қарзи майит сурат мегирад. Худованд қонуни меросбариро ба ихтиёри Худ гирифта, ҳиссаи ҳар кадом аз хешовандонро таъин намудааст. Агар қонуни меросбарӣ ба ихтиёри инсонҳо мебуд, дар он ҳазор ҳарачу мараҷ, низоъ ва ихтилофҳо пайдо мешуд, баъзеҳо падару модарро муқаддам меҳисобиданд, баъзеҳо фарзандони ӯро. Бинобар ин, Аллоҳтаъоло бар хилофи одатҳои замони ҷоҳилият тақсими меросро барои он ба ихтиёри Худ гирифтааст, ки шумо намедонед, падарон барои шумо беҳтар нафъ доранд ё

фарзандон. Ончиро Аллоҳ қарор додааст, барои инсонҳо ин беҳтарини қарордод аст.

Дар поёни ояти мазкур Аллоҳ мефармояд, ки ин қонунест, ки аз тарафи Аллоҳтаъоло барои шумо фарзу муайян шудааст. Пас ба қонуне, ки Аллоҳ фармуда бошад, пойбанд бошед, зеро, Аллоҳтаъоло донову боҳикмат аст. Акнун чанд ҳадисро оиди илми мерос иншоаллоҳ, тақдим мекунем, зеро барои мусалмонон лозим аст, ки ба илми фароиз (мерос) аҳамияти ҷиддӣ диҳанд.

Аз Абӯхурайра (р) Имом ибни Моҷа (р) ривоят мекунад, ки Пайғамбар (с) фармуданд: **“Илми фароизро омӯzed ва ин илмро ба мардум таълим диҳед, зеро он нисфи илм аст. Он илми фаромӯшшаванда аст, аввалин илме, ки аз уммати ман бардошта мешавад, ин илми фароиз аст”**.

Дар “Саҳеҳ”-и Бухорӣ ривояте аз Ҷобир ибни Абдуллоҳ (р) омадааст, ки мегӯяд: «Ман дар қabilaи Бани Салама чун дар хоби ғафлат (беҳушӣ) монда будам, Расулulloҳ (с) ҳамроҳи Абӯбакр (р) ба дидани ман омаданд. Расулulloҳ (с) маро дар чунин ҳолат диданд, барои таҳорат об пурсиданд ва аз он об болои ман пошиданд», ман ба худ омада гуфтам: «Ай Расули Аллоҳ, чӣ амр мекунӣ дар моли ман? Дар ҳамин асно Аллоҳтаъоло ояти мазкурро, ки дар нахуст ҷумлаи он: **“Васият (ҳукм) мекунад шуморо Аллоҳ дар ҳаққи авлоди худ, ки барои як мард монанди ҳиссаи ду зан аст ...”**-ро нозил кард.

Чунин ҳадисҳо дар боби мерос бисёр аст, дар оятҳои охири ҳамин сура, дар ин мавзӯ суханҳо меояд, ки иншоаллоҳ, ба суолҳо посух хоҳед гирифт. Ояти зер, тақсими меросро давом дода, ҳаққи занро аз шавҳар ва шавҳарро аз зан баён мекунад.

﴿وَلَكُمْ نَصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَإِنْ

كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمْ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَنَّ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ

يُوصِينَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَلَهُنَّ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَتُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ

لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمْنُ مِمَّا تَرَكَتُمْ مِنْ بَعْدِ

وَصِيَّةٌ تُوَصُّونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ ^ق وَإِنْ كَانَتْ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَلَةً أَوْ
 أَمْرًا وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا ^ج السُّدُسُ فَإِنْ كَانُوا
 أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ ^ج مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصَىٰ بِهَا أَوْ
 دَيْنٍ غَيْرِ مُضَارٍّ وَصِيَّةً مِّنَ اللَّهِ ^ق وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿١٢﴾

✽Ва лакум ниџфу ма тарак азваҷукум ил лам яку-л
 лаҳунна валад. Фа и^н к^ана лаҳунна валаду^н фа лакуму-р-
 рубуъу мим-ма таракн. Ми^м баъди васийяти-й^й й^усу^{на}
 бих^а ав дайн. Ва лаҳунна-р рубуъу мим-ма тарактум ил
 лам яку-л лакум валад. Фа и^н к^ана лакум валаду^н фа
 лаҳунна-џ^џ џ^умуну мим-ма тарактум. Ми^м баъди
 васийяти^н т^усу^{на} бих^а ав дайн. Ва и^н к^ана рачулу-й^й
 й^ураџу кал^алатан ав имраату-в ва лаҳ^у ахун ав ухту^н
 фа ли кулли ваҳиди-м минҳума-с-судус. Фа и^н к^ану аксара
 ми^н з^алика фа ҳум шурака^у фи-џ^џ-џулуџ. Ми^м баъди
 васийяти-й^й й^усо бих^а ав дайнин ғайра муз^орр. Васийята-
 м миналлоҳ. Валлоҳу Ёали^ммун Ҳали^м. 12.

12. Ва моле, ки занҳои шумо гузоштаанд, агар барои он
 занҳо фарзанде набошад, ними он барои шумост. Пас, агар барои
 онҳо фарзанде бошад, пас, чаҳоряки аз он ҷӣ гузоштаанд, барои
 шумост, аз баъди адои васияте, ки ба он фармуда бошанд, ё
 баъди адои дайн. Ва барои занҳост чаҳоряки аз он ҷӣ гузоштаед,
 агар барои шумо фарзанде набошад. Пас, агар барои шумо
 фарзанд бошад, пас ҳафтияки аз он ҷӣ гузоштаед, барои зан аст
 аз баъди адои васияте, ки ба он фармудаед, ё баъди адои дайн. Ва
 агар марде, ки аз вай мерос бурда мешавад, бе волиду валад бошад
 ё зани калола (падари фарзанд ва бародари хоҳари падарию
 модарӣ надорад) ва ўро бародар ё хоҳари модарӣ аст, пас, ҳар яке
 аз он ду шашмак мегиранд. Пас, агар онҳо бештар аз ин бошанд,
 пас онҳо дар сеяк шариканд аз баъди васияте, ки шуда бошад ё
 баъди адои дайн, на васияте ки зарар расонанда бошад. Ин

ҳукмест аз ҷониби Аллоҳ ва Аллоҳ бар ҳама чиз донову бурдбор аст!

Ояти мазкур, мероси зану шавҳарро баён намуда, дар нахустҷумлаи худ мефармояд, ки зане аз олам мегузарад, аз шавҳари ҳозирааш, ё аз шавҳари пешинааш фарзанде надорад, нисфи моли чунин занро шавҳари ҳозирааш мерос мебарад. Агар фарзанде дошта бошад, бигзор аз шавҳари аввалааш бошад, дар ин сурат барои шавҳараш чаҳоряки моли мерос мерасаду халос. Албатта, дар ҳама сурат тақсими моли мерос баъди пардохти қарзҳо ва васиятҳои майит анҷом мегирад. Дар сурати чаҳорум, ояти мазкур мефармояд, ки шавҳари зане аз олам мегузарад, ки умуман фарзанд надорад, дар ин сурат хоҳ як зан бошанд, хоҳ зиёд чаҳоряки аз моли шавҳарашонро мерос мебаранд. Агар фарзанде хоҳ аз ин зан, хоҳ аз зани қаблӣ дошта бошад, дар ин сурат як зан, ё ҳамаи занҳо якҷоя ҳаштяки молҳои шавҳарашонро ҳамчу мерос соҳиб мешаванд. Ин ҳам бошад, баъди адо кардани васиятҳои майит ва баъди адо кардани қарзҳои ӯ анҷом мегирад. Яъне агар зан маҳрашро нагирифта бошад, аввал аз ҷамии мол маҳрашро мегирад, баъд меросашро. Дигар васиятҳо ва қарзҳо бо ин қиёсанд. Дар сурате, ки мард ё зане аз олам мегузараду падар, фарзанд ё фарзанди фарзанд надоранд, локин аз тарафи модар як бародар ё як хоҳар дорад, инро **“калола”** мегӯянд. Дар чунин сурат, ҳиссаи он бародар ё хоҳари модарӣ аз моли мероси ӯ аз шаш як аст. Агар меросхӯри модарандарӣ (аз як нафар қатъи назар онҳо хоҳаранд ё бародар), зиёд бошад, сеяки моли майити **“калоларо”** мерос мебаранду, дар он сеяк ҳамаи онҳо шариканд. Аммо Умар (р) дар чунин сурат ҳам, ҳиссаи як бародарро ду баробари ҳиссаи хоҳараш фармудаанд. Бояд васият зиёновар набошад. Яъне ба сабаби васият меросбареро аз моли мерос маҳрум насозад ё барои шахсе, ки айни ҳол меросбар аст, васияти иловагӣ накунад ё дар зиммаи ӯ чизе несту локин барои шахсе чизеро иқрор мекунад, аз чунин васиятҳои зиёновар, бояд даст кашид, ки Расулulloҳ (с) бо ривояти Аби Ҳотам аз Абдуллоҳ ибни Аббос (р) гуфтаанд: **“Васияте, ки ба ворисон зиён мерасонад, гуноҳи кабира аст”**.

Дар охири ояти мазкур, таъкид шудааст, ки ин намуд моли меросро бо роҳи ҳалолу пок тақсим намудан аз ҳаво гирифта нашуда аст, васият ва ҳукми Аллоҳ аст. Вагарна, зеҳни инсон дар тақсими моли мерос бо фармоишу маслиҳати як гурӯҳ инсонҳо

бошад, лол мемонад. Аллоҳ зоти бисёр донанда ва ҳалим аст. Касе моли меросро дуруст ва касе нодуруст тақсим мекунад, ҳамаро донандааст. Дар муҷозоти шахсоне, ки аз сарҳади шариат таҷовуз мекунад, (то шояд, ки онҳо нуқсони худро фаҳманду тавба кунанд), шитобкорӣ намекунад. Аз он ҷумла, дар нодуруст тақсим шудани моли мерос.

Ояти оянда низ ин ғояро идома медиҳад.

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرَى

مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٣﴾

**Тилка ҳудӯдуллоҳ. Ва ма-й ютиъиллаҳа ва расулаҳу
юдхилху ҷаннатин таҷри мин таҳтиҳал анҳару
ҳолидина фиҳа. Ва зāлика-л-фавзу-л-ъазим. 13.**

13. Ин ҳама ҳукмҳои сарҳадҳои Аллоҳанд ва ҳар кас ҳукми Аллоҳ ва расули Ӯро итоат кунад, ӯро дар бозғое мебарорад, ки аз зери он ҷӯйҳо меравад, дар он ҷовидон бошанд ва ин комёбии бузург аст.

وَمَنْ يَعِصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا

وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿١٤﴾

**Ва ма-й яъсиллаҳа ва расулаҳу ва ятаъадда ҳудӯдаҳу
юдхилху наран ҳолидан фиҳа ва лаҳу ъазбу-м
муҳин. 14.**

14. Ва ҳар кас Аллоҳ ва расули Ӯро нофармонӣ кунад ва сарҳадҳои муайянкардаи Ӯро таҷовуз кунад, ӯро ба оташи дарорад, дар он ҷо ҷовидон монад ва азоби хоркунанда барои ӯ муҳайё бошад.

Тамоми ҳукмҳои, ки дар оятҳои собиқ зикр шуд, ҷи аз ҳуқуқи ятимон, ҷи васияту мерос, мақоми меросхӯрон ва ғайра, ин ҳама сарҳаду марзҳои Аллоҳтаъоло буд. Ҳар касе аз ин марзҳо таҷовуз

кунад, гунаҳкор ва мучрим шинохта мешавад. Ва ҳар касе Аллоҳ ва пайғамбари ӯ (с)-ро итоат кунад ва марзҳои нишондодаи Аллоҳро эҳтиром гузошта таҷовуз накунад, Аллоҳтаъоло дар боғҳои Биҳишт, ки аз зери дарахтони он наҳрҳо ҷориянд, ба таври ҷовидон дохилаш мекунад. Ин растагорӣ ва пирӯзӣ ва комёбии бузургест барои онҳо. Аммо касоне, ки нофармони Аллоҳ ва Пайғамбар (с)-ро кунанд ва аз сарҳаду марзҳои муайянкардаи Аллоҳ таҷовуз кунанд, яъне оятҳои Аллоҳро инқору, ҳукмҳои Аллоҳро зери по гузоранд, ширк оранду ба Аллоҳ ва рӯзи қиёмат имон наоранд, дар оташи Ҷаҳаннам ҷовидон монанд. Аммо шахсоне, ки имон доранду гуноҳи кабира мекунанд, локин бо имону бо тавба мераванд, дар оташи Ҷаҳаннам абадӣ намонанд.

Аллоҳтаъоло ҷамоаи исломиро дар оятҳои баъдӣ, ба дурӣ ҷустан аз амалҳои нопоки замони ҷоҳилият аз он ҷумла аз корҳои фаҳш дастур медиҳад.

وَالَّتِي يَأْتِينَ الْفَحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاَسْتَشْهَدُوا عَلَيْهِنَّ اَرْبَعَةً
مِّنْكُمْ فَاِنْ شَهِدُوا فَاَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّىٰ يَتَوَفَّيَهُنَّ الْمَوْتُ
اَوْ تَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا

**Ва-л-лāti яъти́на-л-фаҳишата мин-н-ниса́йкум
фасташҳиду ӯалайҳинна арбаъата-м минкум. Фа ин
шаҳиду фа амсикуҳунна фи-л-буйути ҳаттā
ятаваффаҳунна-л-мавту ав яҷъалаллоҳу лаҳунна
сабилā.15.**

15. Касе аз занҳои шумо фаҳиш (зино) кунанд, пас, аз худатон бар онҳо чаҳор мардро гувоҳ талабед, пас, агар гувоҳӣ доданд, пас, чунин занонро дар хонаҳо, то умри онҳоро марг тамом кунад, ҳабс кунед ё то Аллоҳ бар онҳо кадом роҳро қарор диҳад.

Дар оғози Ислом чуноне ки Ибни Аббос (р) (мувофиқ ба мазмуни ояти мазкур) меғоянд, чунон будааст, ки зане агар ба кори фоҳиша, яъне ба зинкорӣ даст мезад, то нозил шудани ояти 2-юми сураи “Нур” **“Аззонияту ваз-зонӣ фаҷлиду”** ба таври доимӣ зиндонӣ мешуданд. Маънои ояти мазкур, валлоҳу аълам, чунин аст, ки мусулмонзанҳо ба ин кори фоҳиши ношоиста, ки сифати

мусалмон нест, агар даст зананд, барои исботи ин амали қабех аз ҷинси худ, яъне аз мардҳои мусалмон алайҳи он зан чаҳор шоҳид барпо кунед! Агарчи зинокорӣ айби калон аст, локин касеро ба ин амали зишт нисбат додан, бисёр ҳушёрро меҳаҳад. Аз ҳамин сабаб, ғайри мусалмон шоҳид шуда наметавонад. Ҷойҳое, ки гумони иҷроиши чунин корҳои ғоҳиша аст, мусалмон бояд қарибӣ накунад. Зеро, нозукии кор дар он аст, ки барои ҳар кор ду шоҳид лозим бошад, барои ин кор чаҳор шоҳиди одил лозим аст. Бинобар ин, чаҳор шоҳиди якхела ёфтани якхел шоҳидӣ додани онҳо басо мушкил аст. Рафту алайҳи ин зани бадкор, чаҳор шоҳид шоҳидӣ дода тавонистанду зани мазкурро муттаҳам ба зино карданд, мувофиқ ба ҳукми ояти мазкур чунин занҳо (мараз)-ро аз байни ҷомеа то мурдана, ё то аз тарафи Аллоҳтаъоло ҳукми дигаре нозил шудан, дар хонаҳо ҳабс намуда, алоҳида нигоҳ дошта мешавад. Зеро онҳо агар дар байни ҷомеа бемалол гаштугузор кунанд, гарди гирдбоди заҳролуди онҳо ба ҷомеаи инсонҳо, (ки Аллоҳтаъоло ба онҳо ақл додааст, то ин ки онҳо аз манфурҳо, фарқ дошта бошанд), таъсир мерасонад ва ин амали номардумӣ дар байни ҷамъият ривож мегирад. Агар дар маънои ояти мазкур бо мулоҳиза фикр карда шавад, маълум мешавад, ки ин ҳукм муваққатӣ будааст. Дар ҳақиқат, Аллоҳтаъоло маҳкумият ва сазои чунин занҳоро дар сураи “Нур” о. 1-ум нозилу муқаррар кард ва Пайғамбари Аллоҳ (с) дар ин боб бо овози баланд гуфтаанд, ки **аз ман ҳукми ин тоифа (занҳо ва мардҳои зиногар)-ро фаҳмед, Аллоҳтаъоло барои инҳо роҳро кушод**. Яъне мард ё зане, ки ҳоло бо никоҳи саҳеҳ ҳамсар нагирифтааст, агар даст ба чунин кори ғоҳиша зананду чаҳор шоҳид, шоҳидӣ дода исбот карда тавонанд, ҷазои онҳо 100 дарра задан аст. Агар бо никоҳи саҳеҳ зан гирифта ё ба шавҳар баромада бошанду чунин кори ғоҳиша кунанд, ҳукми онҳо то мурдан сангсор кардан аст. Назди ҷумҳури уламои ҳанафӣ, баъди тозиёна задан, бадарға аз ватан нест. Агар ба сангсор мувофиқ бошанд, чуноне ки гуфтем, бе тозиёна сангсор мешаванд. Маълум шуд, ки ҳабси доимии чунин занҳо бо нозил шудани ояти “Раҷм” мансух шуд. Аммо ҳукми гувоҳии чаҳор шоҳиди одил боқӣ монд.

Валлоҳу аълам.

وَالَّذَانِ يَأْتِيَنِهَا مِنْكُمْ فَأَازُوهُمَا فَإِن تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرَضُوا

عَنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ تَوَّابًا رَحِيمًا ﴿١٦﴾

**Ва-л-лазāни яътийāниҳā минкум фа āзӯҳумā фа ин тāбā
ва аслаҳā фа аъризӯ ъанҳумā.**

Инналлоҳа кāна таввāба-р-Раҳūмā. 16.

16. Ва он ду кас (никоҳ нодидаҳо)-е аз шумо бадкорӣ карданд, ба он ду изо (озор) расонед. Пас, агар онҳо тавба карданд ва худро ислоҳ намуданд, пас, аз (изо расонидани) онҳо даст бардоред.

Ҳаройина, Аллоҳ тавбапазиру меҳрубон аст.

Муфасссирони олиқадр мазмуни ояти мазкурро барои ду гурӯҳ медонанд, фикри ҳар кадоми онҳо қобили қабул аст, зеро ҳарду маъно бо ҳам муқобил нестанд. Баъзе аз онҳо тарҷумаи ин оятро барои ду марде, ки бо ҳам ливота кардаанд медонанд, баъзе аз онҳо барои марду зане, ки бо ҳам зино кардаанд, донистаанд. Ба ҳар тақдир, ҳукми ин оят то омадани ояте барои ҷазои зиногарҳо муваққатан амал мекард, чун ояти ҳад нозил шуд, ҳукми ояти мазкур мансӯх (аз амал манъ) шуд. Исломи азиз барои ҷамъияти мусалмононро тоза нигоҳ доштан чораҳои ҷиддӣ андешидааст. Яъне хоҳ ду мард бо ҳам ливота кунанд, хоҳ марди бегона бо зани бегона зино кунанд, мефармояд, ки онҳоро бо задану сарзаниш ҷазо диҳед! Оре, ин ҳама бо иҷозати қозӣ ё сардори мусулонони он макон анҷом мегирад. Пас, агар онҳо аз кори худ пушаймон шаванд, тавба кунанду ба салоҳ биёянд, аз озор расонидани онҳо даст бардоред, зеро Аллоҳтаъоло, албатта, тавбапазири бандагони худ буда, барои онҳо бисёр меҳрубон аст. Аҷаб нест, тавбаи ин дуру қабул кунанд.

Ояти зер, ин маъниро баён мекунад.

إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهْلَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ

مِنْ قَرِيبٍ فَأُولَٰئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧﴾

Иннама-т-тавбату ъалаллоҳи лил-лазūна яъмалūна-с-сўа би ҷаҳāлатин сūмма ятубūна мин қарībин фа улāика ятубуллоҳу ъалайҳим. Ва кāналлоҳу Ўалūман Ҳакūмā. 17.

17. Ҷуз ин нест, ки қабули тавба бар зиммаи Худо барои он касонест, ки ба нодонӣ кори бад мекунанд, боз ба зудӣ тавба мекунанд, пас аз он Аллоҳ тавбаи он гурӯҳро қабул мефармояд ва Аллоҳ доною боҳикмат ҳаст.

Худованд тавбаи бандагони худро, (агар тавба кунанд), мепазирад. Ӯ таъоло нисбати бандагони худ, бисёр раҳмхорасту гузашткунанда. Дар ин оятҳо ишора ба пазириши тавба аз тарафи Парвардигор буда мефармояд, ки дар ҳақиқат Парвардигор қабули тавбаи шахсонро ба зиммаи Худ гирифтааст, ки онҳо аз рӯи нодонӣ гуноҳ кардаанд ва ҳамин ки аз гуноҳкориҳои худ пай бурданд, дарҳол пушаймон шуда, аз сари сидқ тавба кунанд ва интизор нашаванд, ки ҷонашон ба баромадан наздик ояду баъд тавба кунанд, балки баъди гуноҳ дарҳол ба тавба шурӯъ кунанд, ваъдаи Аллоҳтаъоло ин аст, ки тавбаи чунин шахсонро қабул фармуда гуноҳхояшонро мебахшад. Аммо гуноҳи шахсоне, ки доништа (қасдан) гуноҳ мекунанд, аз фармони илоҳӣ сар мепечанд ё баъди аз гуноҳи худ огоҳ шудан, дар тавба кардан даранг намуда, ҳамчу пештара гуноҳро паи ҳам мекунанд, мувофиқи қонуни адлу инсоф шоистаи бахшиш нест. Яъне бахшидани гуноҳи чунин шахсон ваъда нашудааст. Зеро онҳо аз ин фурсати муносиб истифода набурда, ба худ зулм кардаанд. Зеро дар ояти баъдӣ омадааст, ки...

وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْإِيمَانَ وَلَا الَّذِينَ يُمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ

أُولَٰئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٨﴾

Ва лайдати-т тавбату лил-лазӯна яъмалуна-с-саййиъати ҳаттā изā ҳазара аҳадаҳуму-л-мавту қола инни тубту-л āна ва ла-л-лазӯна ямутуна ва ҳум куффār. Улāика аътаднā лаҳум ъазāбан алīmā. 18.

18. Ва нест (ваъдаи қабули) тавба барои касоне, ки гуноҳонро мекунанд, то он ки яке аз онҳоро марг фаро мерасад, пас мегӯяд: «Албатта, ҳозир ман тавба кардам» ва ҳамчунин (ваъдаи

қабули) тавба барои касоне ки дар ҳоле мемиранд, ки кофиранд, нест. Онҳо гурӯҳе (ҳаст)-анд, ки барои онҳо азоби аламнокро муҳайё сохтаем.

Аз мазмуни ояти мазкур маълум мешавад, ки шахсоне ки кофиранду дар ҳолати кофирӣ мемиранд, рост воридаи Ҷаҳаннам мешаванд. Зеро, дар ҳолати кофирӣ ё баъди марг тавбаи онҳо ба ҳеҷ вачҳ қабул нест. Барои қабули тавба имон лозим аст. Аммо барои муъмин Аллоҳтаъоло дари тавбаро кушода бошад ҳам, агар даст ба амалҳое занад, ки ба сифати муъминон дуруст наояд, аз гуноҳ нагардад, даст ба корҳои савоб назанад, сари вақт тавба накунад ва умраш ба поён расаду мурдани худро яқин кунаду пасон тавба кунад, тавбаи ингуна инсон, тавбаи хуб нест. Тавба дар он сурате ғоидоавар аст, ки ҳоло аз дунё умедвор аст. Баъди Малакулмавро дидан, тавба кардан чӣ тавба аст? Аллоҳтаъоло гуфтааст, ки барои ин гуна инсонҳо ва кофирон азоби аламноки Ҷаҳаннам омодааст. Хулоса, тавбаи кофир дар қиёмат ва тавбаи муъмин дар ҳолати баромадан (назъ)-и ҷон қабул нест. Агар кофир имон орад ва пеш аз баромадани ҷон ҳамчу муъмин тавба кунад, қабул аст.

Дар оятҳои баъдӣ роҷеъ ба ҳалосии занҳо аз баъзе зулмҳои замони ҷоҳилият сухан меравад.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرْهًا وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ

لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا ءَاتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَحِشَةٍ مُبِينَةٍ

وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا

وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا ﴿١٩﴾

Йа айюҳа-л лази́на аману́ ла яҳиллу лакум а́н тариш-
н-ниса́а карҳа́. Ва ла таъзулуҳунна ли тазҳабу́ би баъзи
ма́ атайтумуҳунна илла́ ай-яъти́на би фаҳишати-м
мубаййинаҳ. Ва ъашируҳунна би-л-маъруф. Фа и́н
кариҳтумуҳунна фа ъаса́ а́н такраҳу́ шай-а-в ва
яҷғалаллоҳу фиҳи хайра́н каширо́. 19.

19. Эй касоне ки имон овардаед, барои шумо ҳалол нест ин, ки маҷбури занонро мерос гиред. Ва онҳоро фишор наоред, то бозситонед баъзе он чиро, ки онҳоро маҳр додаед, магар ин ки кори беҳаёӣ кунанд. Ва бо онҳо бо роҳи писандида рафтори шоиста кунед. Пас, агар онҳо писанди шумо наоянд, шояд шумо чизро писанд накунад ва Аллоҳ дар он хайри (хуби) фаровон ниҳода бошад.

Сабаби нузули ин оятро Имом Бухорӣ аз Ибни Аббос (р) чунин ривоят кардаанд, ки дар замони ҷоҳилият дар нисбати занҳо зулмҳои гуногунро раво медиданд. Аз он ҷумла, агар шавҳари зане мемурд, соҳибони (наздикони) шавҳар ба ин зан нисбат ба дигарон ҳақдортар ҳисоб мешуданд. Агар яке аз онҳо меҳост, ўро ба никоҳи худ медаровард ё ба никоҳи дигар марде ворид мекард ё ўро муддатулумр аз никоҳ манъ месохт, то бимураду меросашро худ гирад. Ё агар он бевазан шавҳар намехост, ўро водор месохт, то ба ивази худ, чизе диҳаду худро бозхарид кунад, то раҳояш кунад. Чун ояти мазкур нозил шуд, Ислоҳ болои ин қонуни номардумӣ хати бутлон кашид. Занҳоро ихтиёр дода фармуд, ки эй касоне, ки имон овардаед, барои шумо ҳалол нест, то занҳоеро, ки шавҳарашон ба шумо хешованданд, баъди вафоти шавҳарашон ҳамчу моли мерос маҷбуран ба ихтёри худ гиред. Шуморо ҳуқуқ дода нашудааст, ки онҳоро дар хонаҳояшон манъ созед. Зеро онҳо низ инсон буда, моли касе нестанд ва набояд маҷбуран онҳоро мерос баред. Онҳоро зиёда аз мӯҳлати иддаашон, манъ масозед, ки агар хоҳанд, ба шавҳари нав расанд, маҷбур шаванд дар ивази худ он маҳреро, ки гирифта буданд ё қисме аз онро ба шумо баргардонанд. Ҳуқуқ надоред онҳоро худ ба шавҳар диҳеду маҳри онҳоро дар худ сарф созед.

Агар зани худро нағз набинед, то дараҷае ўро зулм накунад, ки бечора барои ҳалосии худ, маҳри гирифтаашро бахшад то худро аз шумо раҳо кунад. Дар қисми истисноии ояти мазкур омадааст, ки агар чунин занҳо ошкоро даст ба корҳои нангин зананд, дар ин сурат метавон онҳоро адаб дод. Агар зан шавҳардор бошад, шавҳар метавонад ба ин зани фасодпеша саҳтгирӣ кунад, то ин ки аз маҳри худ даргузарад, ё агар гирифта бошад, баргардонад.

Дастури дигари ояти мазкур мефарамояд, ки бо занҳои худ дар гуфтору кирдор бо ҳуқуқи хуш муомила кунед, қаҳру озореро, ки дар замони ҷоҳилият ба онҳо раво медидед, тарк кунед, қонунеро,

ки Исломи азиз байни зану шавҳар писандида аст, риоя кунед. Локин на то он ҷое ки аз рафтори онҳо беҳабар монед ва тавонанд, даст ба корҳои ҳаром зананд. Агар занҳои худро бад мебинед, ё рафторе аз онҳо дар назари шумо хуш нест, фавран қасди ҷудой накунад, то онҷо, ки қудрат доред, муросову мадуро ва насихат кунед, зеро мумкин аст шумо ба шубҳа роҳ дода бошед, шояд он чиро, ки наменвисандед, Худованд дар он хайру баракат ва суди фаровоне қарор дода бошад, шояд аз ӯ фарзандони солеҳ ва солеҳаро ба дунё биёред.

Дар ҳадис омадааст, ки **марди муъмин аз зани муъмина бояд нафрат наварзад, агар аз як тараф нофрам бошад, тарафи дигар дорад, ки ба мард писанд мешавад.**

Дар ҳадиси дигар омадааст, ки Расулуллоҳ (с) фармуданд: **“Беҳтарини шумо беҳтарини шумост барои хонаводаи худ ва ман беҳтарини шумо ҳастам, барои хонаводаам”.** Ҳатто Расулуллоҳ (с) барои дилбардории модарамон Оиша (раз) дар давидан мусобиқа мекарданд. Модарамон меғӯяд, ки дар вақтҳои аввал аз ӯ (с) мегузаштам, чун фарбеҳтар шудам, Расулуллоҳ (с) аз ман дар мусобиқаи давидан мегузашт. Монанди ин ривоятҳо бисёр аст.

Аллоҳтаъоло дар ояти зер баъди талоқ аз зан гирифтани чизеро манъ мекунад:

وَإِنْ أَرَدْتُمْ أَنْ تَبْدُلُوا زَوْجَ مَكَانٍ زَوْجٍ وَآتَيْتُمْ إِحْدَهُنَّ قِنْطَارًا

فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا أَتَأْخُذُونَهُ بِهْتَنًا وَإِثْمًا مُبِينًا ﴿٢٠﴾

Ва ин араттуму-с-тибдāла завҷи-м макāна завҷи-в ва āтайтум иҳдāхунна қинтōраи фа лā таъхузū минху шай-ā. А-таъхузūнахū бухтāна-в ва иғма-м мубīнā. 20.

20. Ва агар хоҳед занеро бо зане бадал кунед ва (дар маҳр) ба яке аз онҳо моли бисёр дода бошед ҳам, пас аз он мол чизе бозмагиред.

Оё онро ба ноҳақ ва (ба) гуноҳи ошкоро мегиред?!

Дар қисми ояти қаблӣ барои мардон гузашт, ки агар зан писанди мард набошад ҳам, бо сабр бо ӯ рӯзгори хушро бо умеди ояндаи нек ба пеш гирад.

Аммо оятҳои мазкур мефармоянд, ки ҳарчи қадар насиҳату ҳаракат кардед, натиҷа набахшид, акнун мехоҳед, ўро ҷавоб дода, ба ҷои ў зани дигареро биёред, амали замони ҷоҳилиятро ба кор набаред! Дар замони ҷоҳилият одати мардон чунин будааст, ки агар марде мехост, занро ҷавоб диҳад, зани бечораро, (то ин ки ў маҷбур шавад ва маҳри гирифтаашро диҳаду худро халос созад), тўҳматҳо мезад. Чун мард он молро мегирифт, онро дар маҳри зани нав ба кор мебард. Исломи азиз занҳоро аз ин зулм халос намуда, дараҷаи онҳоро боло бардошта гуфт, ки агар хостед ҳамсари дигареро ҷойнишини ҳамсаратон гардонед, агар ба ў ба унвони маҳр, ё ҳадя, ҳатто қинтор дода бошед ҳам, онро бозпас нагиред! Яъне мард зани худро агар аз рӯи бемайлии худ талоқ доданӣ бошад, дигар барои ў ҳалол нест ончиро, ки ба зан ҳадя ё маҳр додааст, агарчи бисёр ҳам бошад, аз зан талаб кунад.

Дар охири оят саволе омадааст, ки ончи ки ба зани аввал додед, хоҳ кам бошад, хоҳ бисёр, оё шумо мехоҳед мисли замони ҷоҳилият бо тўҳмату зулму ситами ошкор баргардонед? На! Ин амали шумо ҷоиз нест. Баъзе муфасссирон тарҷумаи “қинтор”-ро моле, ки аз ҳад зиёд аст, гуфтаанд. Баъзеи онҳо як қинторро 100 ратл гуфтаанд, ки дар урфият як ратл дуним кило тилло аст. Баъзе аз онҳо ояти мазкурро далел карда гуфтаанд: Ҳарчи қадар маҳр диҳед, дуруст аст. Ҳофиз Абӯ Яъло аз Шуъайб ва ў аз Масруқ (р) қиссаеро, ки дар замони хилофати халифаи дувум Умар ибни Хаттоб (р) гузашта буд, чунин ривоят кардааст: «Рӯзе Умар ибни Хаттоб (р) дар замони халифагии худ ба минбари Расулulloҳ (с) баромада, дар хутбахонӣ ба мардум гуфт: «Ай мардум! Маҳри занҳоро аз ҳад зиёд кардед! Медонед, ки дар замони Расулulloҳ (с) ва саҳобагон маҳри занҳо аз 400 танга зиёд набуд! Аз он ҳам кам буд! Агар зиёд кардани маҳр дар ҳисоби тақво мешуд, аз онҳо гузашта наметавонистед! Аз ин рӯз эътиборан нашунавам, ки маҳри занҳо аз 400-танга зиёд шудааст!». Баъд аз минбар поён шуд. Дар ҳамин асно зани қурайшиё дар роҳ ўро дошта гуфт: «Ай амиралмуъминин, мардумро аз зиёд кардани маҳри занҳо бозгардонидӣ?». Дар ҷавоб Умар (р) гуфтанд: “Оре!”. Аёл гуфт: «Оё он ҳукме, ки Аллоҳтаъоло барои занҳо дар Қуръони карим нозил фармудааст, нашундаӣ!». Умар (р) пурсид: «Қадам ҳукм?». Аёл ояти мазкурро хонд: **“Онҳоро аз ҳад зиёд маҳр дода бошед ҳам... оё инро нашундаӣ?”**. Умар (р) дарҳол гуфтанд: **“Парвардигоро, худат маро бахш! Одамҳо аз Умар дида**

фақеҳтаранд, гуфта аз роҳи худ баргашт, бори дигар ба минбар боло шуда гуфт: “Ай мардум, ман ба шумо гуфта будам, ки маҳри занҳоро аз 400 танга зиёд накунад. Акнун ҳар касе зан гирад, аз моли худ чӣ қадар, ки хоҳад, дар маҳр диҳад. Умар хато кардааст. Сухани он зан дуруст аст”.

Ояти зер, иншоаллоҳ, маънои ояти қаблиро давом дода комил месозад.

وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَىٰ بَعْضُكُم إِلَىٰ بَعْضٍ وَأَخَذَ

مِنْكُمْ مِّيثَاقًا غَلِيظًا ﴿٢١﴾

Ва кайфа таъхузунаҳу ва қад афзо баъзукум илā баъзи-в ва аҳазна минкум-м миъсақан галиъзо. 21.

21. Ва чӣ гуна онро боз мегиред, ҳол он ки аз баъзеи шумо ба баъзе баҳрамандӣ расидааст ва занон аз шумо аҳди устувор гирифтаанд?!

Вақто ки ду мусалмон, яъне як марду як зан бо ҳам ба номи Аллоҳ ва мувофиқи суннати Расулуллоҳ (с) никоҳ мешаванд, ҳамчу аҳду паймон як робитаи аҷоибу муқаддас байни онҳо пайдо мешавад. Яъне онҳо бо ҳам мисли як рӯҳ, локин дар ду тан, иртиботу омезиши комилро пайдо мекунанд. Баъди адои маҳр ё қабл аз он, бо сабаби никоҳ, гӯё занҳо аз мардҳо аҳди устувори вайроннашаванда гирифтаанд. Бинобар ин, онҳо тану нафси худро дар ихтиёру тасарруфи шавҳари худ месупоранд. Табиист, ки онҳо бо никоҳи саҳеҳ муддате чанд ё то охири умр бо ин аҳду паймони устувор, аз ҳамдигар истифода мебаранд. Аз ин ҷост, ки ояти мазкур мефармояд, ки баъди ин қадар аҳду паймони вазнин, фаразан занро агар талоқ додед, чаро мисли бегона ё душман, ҳуқуқи занонро поймол намуда, он ҳадя ё он маҳре, ки ба онҳо додаед, бозпас талаб мекунад? Ё агар надода бошед, маҳрро ба онҳо намедиҳед? Маълум мешавад, ки агар мард бо зани никоҳшуда хилвати саҳеҳа кунад, хоҳ омезиш шавад ё не, адои кулли маҳри номбурда бар мард лозим аст. Агар талоқ баъди никоҳу баъди ном бурдани маҳр, локин бе хилвати саҳеҳ воқеъ шавад, дар ин сурат нисфи маҳр воҷиб мешавад.

Ояти зер муқаддас будани никоҳро бори дигар таъкид намуда, зулми дигареро, ки дар замони ҷоҳилият болои занҳо буд,

нораво ҳисобида, никоҳи зани падар (модарандар)-ро ҳаром эълон мекунад.

وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُمْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّهُ

كَانَ فَحِشَةً وَمَقْتًا وَسَاءَ سَبِيلًا ﴿٢٢﴾

Ва лā таъкиҳу ма накаҳа аббаукум-м мина-н нисаи иллā ма қад салаф. Иннаҳу кāна фāҳишата-в ва мақта-в ва сāа сабила. 22.

22. Бо он заноне, ки падарони шумо онҳоро никоҳ карда бошанд, никоҳ макунад. Лекин он чи гузаштааст, афв аст. Ҳаройина, никоҳи занони падарон кори бешармӣ ва сабаби хашими илоҳӣ ва роҳи бад аст.

Зулми дигаре, ки дар замони ҷоҳилият барои занҳо раво дида мешуд, ин буд, ки агар марде соҳиби чанд зан мебуду ғавт мекард, (чуноне ки дар оятҳои қаблӣ гузашт), писари вай зани падари худро мерос бурда, мувофиқи одати он замон он зан меҳост ё не, ба никоҳи худ медаровард. Акнун Исломи азиз бо нозил шудани ояти мазкур болои чунин ҳуқуқпоймолкунии ҷинси занҳо аз тарафи мардҳо ва ба ин одати ғавш хати бутлон кашида фармуд, ки он зане, ки падари шумо бо никоҳи муқаддас никоҳ кардааст, барои шумо низ ҳамчу модар аст. Онро баъди ғавти падар чун замони ҷоҳилият ба никоҳ даровардан, (аз ҷиҳати риоя ва эҳтирому бузургдошти падарони худ) ҳалол нест. Ин амалро ҳаргиз накунад, ҳар чӣ аз шумо гузашт, афв аст. Акнун шумо Ислом овардаед. Ба дину шарияти нав қадам мондаед. Паи чунин амалҳои шармовари манфур нагардед, ин бисёр роҳи бад аст ва ғазби Аллоҳро меорад. Вай модарандар ҳам бошад, ҳамсари падари шумост ва ҳамчу модари шумост.

Сабаби нузули ин оятро баъзе муфасссирон чунин ривоят кардаанд: «Абӯқайси Ансорӣ (р), яке аз саҳобагон, аз олам даргузашт, фарзанди ӯ хост, бо модарандари худ издивоҷ кунад, ҳатто хостгорӣ ҳам кард. Ҳамсари падараш ба ӯ гуфт: “Ман туро фарзанди худ медонам, барои худ ин корро шоиста намедонам. Ба ҳар тақдир аз Пайғамбари Аллоҳ (с) мепурсам, оё иҷозат мефармоянд ё не?”.

Хулоса, он зани бо андеша, аз Расулуллоҳ (с) аз ин масъала пурсон шуданд, ҳамоно буд, ки ояти мазкур нозил шуд ва чунин никоҳро ба шиддат наҳй фармуд.

Ал-Барро ибни Озиб мегӯяд, ки амакам Ҳорис ибни Умайр (р) байрақбардори Расулуллоҳ (с) буданд, байрақро бардошта аз наздам гузашт. Пурсидам, ки ай амак, ба кучо меравӣ, Расулуллоҳ (с) шуморо имрӯз ба кучо фиристод? Амакам дар ҷавоб гуфт: **“Шахсе модарандари худро ба занӣ гирифта аст. Ба ман амр шудааст, ки каллаи ӯро гирам ва молашро ба байтулмол супорам. Албатта, ин амали номардумӣ тухми нифоқро дар байни фарзандони як шахс мекорад.”** Яъне мусаллам аст, ки бародарон дар ҳамсар сохтани модарандари худ низоъ пайдо мекунамд. Ҳатто агар падар ҳаёт бошад миёни падару фарзанд ҳисси бадбинӣ пайдо мешавад. Зеро одатан чунин аст, ки шавҳари баъдӣ шавҳари қаблии зани худро бад мебинаду ҳасад дорад. Ин аз як тараф, аз тарафи дигар ин таҷовуз ба ҳаққи падар аст.

Хулоса, хоҳ падар аз олам гузашта бошад, хоҳ занеро талоқ дода бошад, писар ҳақ надорад он зани падари худро, ки баъзеҳро онро модари ӯгай ва баъзеҳро модарандар мегӯянд, ба никоҳи худ дарорад. Мисли ин занҳои бобокалонҳои худро (чи аз тарафи падарӣ ва чи аз тарафи модарӣ), мувофиқи далолат ва ҳукми ояти мазкур ба никоҳ даровардан ҷоиз нест.

Ҷамъияти мусалмононро аз урфу одатҳои ҷоҳилият тоза нигоҳ доштан, дар оятҳои баъдӣ идома дорад.

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ
وَحَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ وَأُمَّهَاتُكُمُ اللَّاتِي أَرْضَعْنَكُمْ
وَأَخَوَاتُكُم مِّنَ الرِّضْعَةِ وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ وَرَبِّبُكُمُ اللَّاتِي فِي
حُجُورِكُمْ مِّنْ نِّسَائِكُمُ اللَّاتِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَإِنْ لَّمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ
بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ

أَصْلَابِكُمْ وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّ اللَّهَ

كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا

Ҳурримат ъалайкум уммаҳātuкум ва банātuкум ва ахавātuкум ва ъаммātuкум ва ҳолātuкум ва банātu-л-ахи ва банātu-л-ухти ва уммаҳātuкуму-л-лātī арзаънакум ва ахавātuкум-м мина-р-разоъати ва уммаҳātu нисāикум ва рабāибукуму-л-лātī фī ҳуҷурикум-м ми-н-нисāикуму-л-лātī даҳалтум бихинна фа и-л лам такуну даҳалтум бихинна фа лā чунāҳа ъалайкум ва ҳалāилу абнāикуму-л-лазīна мин аслāбикум ва ан таҷмаъу байна-л-ухтайни иллā мā қад салаф. Инналлоҳа кāна Ғафӯра-р-Раҳīmā. 23.

23. Барои шумо (никоҳи) модарони шумо ва духтарони шумо ва хоҳарони шумо ва аммаҳои шумо ва холаҳои шумо ва духтарони бародар ва духтарони хоҳар ва он модароне, ки шуморо шир додаанд ва хоҳарони разоии шумо ва модарони занҳои шумо ва духтарони занҳое ки дар парвариши шумоанд, аз он занҳое, ки ба онҳо хилвати саҳеҳа кардаед, ҳаром гардонида шуд. Пас, агар ба модари ӯ хилват накарда бошед, пас бар шумо (дар гирифтани духтари он зан) гуноҳе нест. Ва бар шумо ҳамсарҳои писарони шумо, ки аз пушту камари шумо бошанд, ҳалол нест. Ва (ҳаром аст) ин ки чамъ созед байни ду хоҳар, магар он чи, ки гузаит, афв аст. Ҳаройина, Аллоҳ омӯрзгору меҳрубон аст!

Баъди ҳукми ҳаром будани никоҳи модарандар дар ояти мазкур ҳукми ҳаром будани чанд тоифа занҳоро, (чӣ аз ҷиҳати насаб ва чӣ аз ҷиҳати разоъ ва чӣ ба василаи пайванди хешовандӣ), ишора намуда фармудааст, ки барои шумо модаронатон, яъне никоҳи модари худ ва модари ӯ ва модари падар (болотар аз онҳо низ), ҳаром ҳукм шудааст.

Зеро, модаркалонҳо низ модаранд. 2. Барои инсон духтарҳои худ ва фарзандони онҳо ҳарчанд поён раванд. 3. Хоҳарон чӣ модарӣ бошанд, чӣ падарӣ ва фарзандони онҳо. 4. Аммаҳои худ, яъне хоҳарони падар. 5. Холаҳои худ, яъне хоҳарони модар. 6.

Духтарони бародар. 7. Духтарони хоҳар. Хулоса, никоҳи ин тоифа занҳои насабӣ барои инсон абадӣ ҳаром аст. 8-9-ум. Модари разоъӣ ҳам мисли модари насабӣ ҳаром аст. Масалан кӯдаке, ки ҳоло дусола нашудааст, аз зане, ғайри модари худ ҳадди ақал як қулт шир нӯшад, шариат он зани ширдеҳро модари кӯдак ҳисобида, ин зан ва духтару писару модари ӯ, барои он кӯдак мисли насаб ҳешовандони наздик ҳисоб шуда, никоҳашонро бо ҳам нораво донистааст. Яъне фарзандони ин гуна зан, барои ингуна кӯдак мисли апа ва хоҳари насабӣ ҳисоб шуда, никоҳашон ҳалол нест. Ҳатто барои инсон Худой нохоста бо роҳи ғайришаръӣ падараш зане гирифтӯ духтаре ёфт, барои писари ӯ, никоҳи ин гуна духтар норавост. Зеро ӯ агарчӣ ҳаромзодааст, локин хоҳараш ҳисобида мешавад. 10-ум занҳое, ки пеш никоҳашон ҳаром набуд, акнун бо сабабе ҳаром шудаанд, чун модарарӯс. 11-ум духтарони зан, ки дар парвариши касе бошанд, агар бо модари онҳо ҳадди ақал хилвати саҳиҳа карда бошад. Яъне марде занеро гирифт, ки ӯ аз шавҳари қаблии худ духтаре дорад, агар бо модари ингуна духтарҳо хоҳ бо никоҳ ё бе никоҳ хилвати саҳиҳа карда бошад, дар никоҳ даровардани ин гуна духтарон ҳаром аст. Хилвати саҳиҳа он аст, ки моҳи рамазон набошад, ё дар намози фарзӣ ният накарда бошад, ё чунин касе набошад, ки ба омезиш қодир набошад, дақиқае чанд дар ҷои хилват истанд, хоҳ бо ҳам омезиш шуда бошанд ё не, онро хилвати саҳиҳа меноманд. Локин бо муҷарради никоҳи модар, бе ҳамбистарӣ аз ҳамдигар ҷудо шаванд, духтари ӯро ба никоҳ даровардан мумкин аст. 12-ум зани писаре, ки аз пушту камари шумо ба дунё омадааст. Аммо зани писархонд ва зани писарандар ҳаром нест. 13-ум, дар як вақт, бо никоҳ омезиши ду зане, ки бо ҳам апа ва хоҳаранд, яъне бояд яке аз онҳо дар никоҳ бошад, на ҳарду баробар. Дигаре аз онҳо замоне ҳалол мешавад, ки хоҳ аввал мурад ё талоқ шаваду иддааш барояд. Бо ин монанд ҷиян ва хола ё ҷияну аммаро дар як замон бо никоҳ бошад ҳам, истифода бурда намешавад. Агар рафту апа ва хоҳар ё ҷияну хола ё ҷияну аммаро дар никоҳ дароварад, то яке аз онҳоро ошкоро ҳаром нагардонад, бо онҳо дигар ҳамбистарӣ ҳаром аст. Дар давоми оят омадааст, ки **“магар онҷӣ гузашт, авфаст”**.

Яъне, то ҳукми ояти мазкур нозил шудан, касоне, ки бо ин гуна никоҳ даст доштаанд, агар баъди фаҳмидан, дарҳол ҷудо шаванд, кори гузашташон афв аст, Аллоҳтаъоло онҳоро ваъдаи

бахшидан додааст, зеро, Аллоҳтаъоло омурандаву барои бандагони аз гуноҳ пушаймоншудаи худ ниҳоят меҳрубон аст. Барои иттилои бештар метавонед ба қисми 2-юми китоби «Ҳидоя» (бо хати кириллӣ) муроҷиат кунед).

﴿وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ

عَلَيْكُمْ وَأُحِلَّ لَكُمْ مَّا وَرَاءَ ذَلِكَ أَن تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ

مُسْفِحِينَ ۚ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِن بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ

عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٢٤﴾

✽ *Ва-л-муҳсанātu мина-н-нисāи иллā mā малакат аймāнукум китабаллоҳи ъалайкум. Ва уҳилла лакум-м mā варōа зāликум ан табтағу би амвāликум-м муҳсинина гайра мусāфиҳин. Фа мастамтаътум бихи минхунна фа āтухунна учурахунна фари́заҳ. Ва лā चुна́ҳа ъалайкум фи mā тарōзайтум бихи миm баъди-л-фари́заҳ. Инналлоҳа кāна Ёалиман Ҳакимā. 24.*

24. Ва бар шумо никоҳи занҳои шавҳардор ҳаром гардонида шудааст. Магар он чи дастони шумо дар ҷанг молик шудааст. (Инҳо) ҳукмхоест, ки Аллоҳ бар шумо лозим сохтааст ва барои шумо гайри ин занҳои зикришуда ҳалол карда шуд, ба шарте ки (барои иффати нафс) бо молҳои худ талаб кунед ва онҳоро ба қайди никоҳ дароваред, на зиноқунанда (шаҳватронандагон) бошед. Пас, он чиро, ки аз қанон баҳра гирифтаед, пас ба онҳо маҳрашон, ки фарзу муқаррар карда шудааст, бидиҳед. Ва дар он чӣ розӣ шудед, аз баъди маҳри фарзии муқаррар (зиёд кунед ё кам кунед) бар шумо гуноҳе нест. Ҳаройина, Аллоҳ донову боҳикмат аст.

Ояти мазкур бо ҳарфи вов ибтидо шуда маънои онро дорад, ки дар оятҳои қаблӣ зикри заноне гузашт, ки никоҳашон нораво буда, ин оят давоми онҳост. Яъне ояти мазкур мефармояд, ки агар занҳои мӯҳсина, бо никоҳи шаръӣ дар ихтиёри марде қарор дошта бошанд, барои марди дигаре, никоҳи онҳо раво нест. Шариати исломӣ дар никоҳи ду мард қарор гирифтани як занро қатъиян ҳаром гуфта, манъ намудааст. Ҳатто зани талоқшуда ё шавҳараш вафоткарда, то баромадани иддааш ба шавҳари нав расида наметавонад. Зеро то баромадани идда дар қатори занҳои шавҳардор аст. Аммо дар сурати истисноӣ, мешавад занҳои шавҳардорро ба никоҳ даровард. Сураташ чунин аст: Дар вақтҳои ҷанг байни давлати мусалмон ва давлати куффор, занҳои онҳо ба асорат афтанд, агарчӣ дар ватани худ шавҳар дошта бошанд ҳам, баъди ҳайз диданашон имон оранд, бо саҳиби худ ҳамбистар шаванд, ҳалол аст. Зеро асорат афтодан ҳукми талоқро дорад. Ин фармудаи Аллоҳ аст, на фармудаи касе. Дар чунин ҳукм бояд мусалмон устувор бошад. Аз ҳукмхое, ки дар китоби Аллоҳ дарҷ гардидаанд, хориҷ нашавад! Ба ғайри он занхое, ки никоҳашон барои шумо ҳаром буду баён шуд, дигар занҳоро бо додани маҳр, дар қайди никоҳи худ дароред, барои шумо ҳалол аст. Аммо бо роҳи зино ҳаргиз дуруст нест.

Хулоса, ба ғайр аз занони дар ин оят ва оятҳои қаблӣ ном бурда шуда, никоҳи дигар занҳо ба ҷаҳор шарт ҳалол аст. 1-ум. Аз ҷониби зан ва мард воқеъ шудани иҷобу қабули забонии ошкоро, то ин ки ҳамдигар шунаванд. 2-юм. Адои маҳри занро марди шавҳаршаванда, хоҳ ҳозир хоҳ баъди никоҳ ба ўҳда гирад. 3-юм. Мақсад аз ин никоҳ зиндагонии муваққатӣ барои шаҳватпарастии чандрӯза, ё чандмоҳа набуда, балки доимӣ бошад. 4-ум. Анҷоми никоҳ пинҳонӣ набошад, ҳадди ақал ду шохид, яъне ду мард ё як марду ду зан гувоҳ бошанд. Зеро, бидуни гувоҳ, шаръан ин никоҳ никоҳ нест. Давоми оят қадри занро баланд бардошта фармудааст, ки агар марде занро ба қайди никоҳи худ шаръан дарораду аз ў (хоҳ кам ё беш), баҳра бардорад, дар додани маҳр фарқе надорад. Бояд мувофиқи он тавофуқе, ки ҳарду расида буданд, агар баъди ҳамбистарӣ бошад, кулли маҳрро, агар қабл аз ҳамбистарӣ бошад, нисфи маҳрро ба занҳо ҳамчу маҳре, ки аз ҷониби Аллоҳ амр шудааст, пардохт кунанд. Магар дар сурати истисноӣ, метавонад мард ҳеҷ чизе аз маҳр надихад. Мисол: зани мазкур баъди тавофуқ, локин пеш аз ўро истифода бурдани мард,

даст ба коре занад, ки мӯҷиби фасхи (бекор шудани) никоҳ гардид, яъне аз дини Ислои наъзуи биллоҳ барояд ва ғайра..., ки дар китобҳои фикҳ зикр шудаанд, дар чунин сурат тамоми маҳр аз зиммаи шавҳар соқит аст.

Баъзе муфасссирони мутаассиб ин ҷузъи ояти зикршуда, ки дар он калимаи **“истамтаътум”** омадааст, ба дуруст будани никоҳи мутъа (сиға) тафсир кардаанд. Ёдовар мешавем, ки никоҳи мутъа дар ҳолати зарурат, дар аввали Ислои ривоч дошт, локин мансух шуд, яъне манъ шуд. Бо ривояти Имом Бухорӣ ва Муслим (раҳ) аз ҳазрати Алӣ (к) омадааст, ки эшон фармуданд: «Расули Аллоҳ (с) дар ғазои Хайбар аз никоҳи мутъа ва аз хӯрдани гӯшти улоғ, (харони аҳлӣ)-ро наҳй фармуданд». Умдатарини ривоятҳо ҳамин аст. Ривояти дигаре дар Саҳеҳи Муслим аз Рабиъ ибни Сабрата бини Маъди ал-Ҷаҳанӣ аз падари худ ривоят кардааст, ки падари ровӣ, яъне Сабрата (р) гуфтааст, ки рӯзи фатҳи Макка ҳамроҳи Расулуллоҳ (с) дар ғазо ҳозир будам, аз Расулуллоҳ (с) шунидам, ки гуфтанд: **«Ай мардум, ман шуморо дар истифода бурдани занҳо бо роҳи никоҳи мутъа иҷозат фармуда будам, акнун Аллоҳтаъоло ин намуд никоҳро то рӯзи қиёмат ҳаром гардонид. Пас, шахсеро аз ин никоҳи мутъа зане наздаш бошад, роҳро ҳолӣ созад ва ҳар чизе ба онҳо дода бошад, барнагардонад»**. Дар Саҳеҳи Муслим манъи никоҳи мутъа дар Китоб-ул-аҳком ва бо ҳамин мазмун дар хутбаи **«ҳаҷҷатул видоъ»** низ ривоят шудааст. (Ибни Касир зимни ояти мазкур с. 417-418).

Дар давоми оят омадааст, ки агар зану мард барои бо ҳам издивоҷ намудан, дар миқдори моле ба тавофуқ расиданд, агар бо розигии ҳамдигар, болои он маҳри муқарраршуда, агар чизеро зиёд кунанд ё чизеро аз маҳр кам кунанд, ҳеҷ гуноҳе нест. Аммо бидуни ризои тарафайн наметавонанд мард чизеро аз маҳр коста ё зан чизеро зиёда кунад. Бояд донист, ки ҳар амреро Худованд барои бандагонӣ Худ шариат гардонид бе ҳикмат нест. Аз он ҷумла, ҳукмҳои, ки вобаста ба никоҳанд, ин ҳама сабаби ҳимояи насаб, бақои насл ва хушбахтии зану мард аст. Агар хиёнат кунанд, Аллоҳ ба суду зиёни онҳо доноист. Зеро ҳама амрҳои ӯ саросар ҳикмат аст. Итоат намудани он амрҳо саодат буда, муҳолифати онҳо зиёну хасорати дунё ва охираи бошад.

Ояти зер ба шахсоне, ки барои издивоҷ кардан бо занҳои озод моле барои маҳр кифоякунанда надоранд, роҳи дигари ҳамсар интиҳоб карданро иршод мефармояд.

وَمَنْ لَّمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ
فَمِنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِّنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِكُمْ
بَعْضُكُم مِّنْ بَعْضٍ فَإِنْ كُفَّوهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ وَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ
بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَفِّحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ أَخْدَانٍ فَإِذَا
أُحْصِنَ فَإِنَّ أَتَيْنَ بِفَحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ
مِنَ الْعَذَابِ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ وَأَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ
لَّكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

Ва ма-л лам ястатиъ минкум таълан ай-янқиҳа-л муҳсанāti-л-муъминāti фа мим mā малакат аймāнукумм мин фатайātiкуму-л-муъминāt. Валлоҳу аъламу би имāникум баъзукум-м мим баъз. Фаъқиҳуҳунна би изни аҳлиҳинна ва атӯҳунна учӯрахунна би-л-маъруфи муҳсанāтин гайра мусāфиҳāti-в ва лā муттаҳизāti аҳдāн. Фа изā уҳсинна фа ин атайна би фаъишатиъ фа ъалайҳинна нисфу mā ъала-л-муҳсанāti мина-л ъазāб. Ӣāлика ли ман хашия-л-ъаната минкум. Ва аъ тасбиру хайру-л-лакум. Валлоҳу Ғафуру-р Раҳим. 25.

25. Ва шахсе аз шумо қудрат надорад, то ин ки озодзанҳои мусалмонро ба никоҳ дарорад, пас, аз он чӣ дастҳои шумо молик аст, аз канизаконе ки муъмина бошанд, никоҳ кунанд (боке нест). Ва Аллоҳ ба имондориш шумо донотар аст. Баъзеи шумо аз ҷинси баъзе (аз як пайкар)-аст. Пас, онҳоро ба иҷозати

соҳибонашон никоҳ кунед ва маҳрашонро бо роҳи писандида бидиҳед (дар ҳоле ки) покдоман бошанду на шаҳватпарастии зиноқунанда ва на гирандагони дӯсти пинҳонӣ. Чун онҳо дар қайди никоҳ даромаданд, пас агар кори фаҳш (зино) кунанд, ҷазои онҳо ними ҷазое, ки бар озодзанҳост. Никоҳи канизон барои касест, ки аз вайронгардӣ метарсад. Ва агар сабр кунед, барои шумо беҳтар аст. Ва Аллоҳ омӯрзгору меҳрубон аст.

Аллоҳтаъоло дар ин оят мардонро, ки меҳоҳанд издивоҷ кунанд, иршод мефармояд, ки агар имконият доранд, бояд бо занҳои озоди покдомани мусалмон издивоҷ кунанд. Албатта, мувофиқи фармони Аллоҳ издивоҷи занҳои озод беҳтар аст. Аммо касоне, ки қудраташон ба додани маҳр ва нафақаи зани озод намерасад, агар хоҳанд, бо канизакзанҳое, ки зоҳиран муъмина ҳастанд, издивоҷ кунанд. Зеро маҳри онҳо ва нафақаи онҳо нисбат ба озодзанҳо сабуктар аст. Ояти мазкур дар ҳолати зарурӣ мардонро ба никоҳи канизакон ҷалб намуда, мефармояд, ки имони шумо нисбат ба ғуломҳо зиёд аст ё кам, инро ва ҷамии сирҳои ботиниро Аллоҳ медонад. Шумо ба зоҳири рафтори онҳо кифоя кунед. Мумкин аст имони баъзе аз канизакон, аз имони озодзанҳо дар пешгоҳи Худованд беҳтар бошад. Шумо ҳамаатон чӣ ғулом, чӣ озод, аз як пайкари пок, яъне аз Одам (а) ба вуҷуд омадаед. Аз никоҳи онҳо дар ҳолати зарурӣ ор накунад. Бисёр канизакон ҳастанд, ки аз озодзанҳо дида дар имондорӣ хубтаранд. Назди Аллоҳ мартабаи мардум чӣ озод бошад, чӣ ғулом, на бо аслу насаб, балки бо фазли имон баркашида мешавад. Шарт ин аст, ки шумо онҳоро бо иҷозати соҳибонашон бо хушӣ, бо роҳи писандида ва бо майлу хоҳиши онҳо издивоҷ кунед ва маҳрҳояшонро ба худашон диҳед. Бидуни иҷозаи соҳибонашон никоҳи онҳо ботил аст. Шарти сиҳати никоҳ бо онҳо ин аст, ки бояд покдоман бошанду ошкоро зиногар ва пинҳонӣ рафиқбоз набошанд. Пас, чун канизакеро ба қайди никоҳи худ даровардед, рафту даст ба кори фоҳиша зад, яъне зино кард, метавонед ўро ба ҷазо кашед. Ҷазои чунин канизакон нисфи ҷазои занҳои озод аст. Чуноне ки гуфта шуд 50 дарра (тозиёна) зада мешавад, ки ин нисфи ҷазои зани озодаст. Агар никоҳи саҳеҳро дида бошад ҳам, азбаски сангсор нисф надорад ҷазои ў низ 50 тозиёна аст. Ҳол он ки зани озоди ба никоҳи саҳеҳ шавҳардидаро чунин ҳолат рӯйи диҳад, то мурдан ўро сангсор карда мешавад. Ҷазои марди озод мисли зани озод аст ва ҷазои ғуломмард ҳам мисли канизак аст.

Дар давоми оят омада, ки издивоҷ бо канизак барои касе аз шумо рухсат аст, ки хароҷоти зани озодро надорад ва мумкин дар гуноҳ (зино) даст занад. Бо вучуди ин гуна машаққат Аллоҳ мефармояд, ки агар сабр кунед, (то ин ки фарзандони шумо ғуломи касе нашаванд), ин барои шумо беҳтар аст. Аллоҳтаъоло барои сабркунандагон ғафуру раҳим аст, лағзишҳои шуморо меомӯрзад ва он чиро, ки сабаби машаққат аст, бо раҳмати Худ аз шумо дур месозад.

Акнун чанд масъала оиди никоҳи канизакон. Назди Имом Шофеъӣ (рах) ва ғайраҳу, агар марде барои зани озод гирифтани қудрати иқтисодӣ дошта бошад, канизакеро издивоҷ кунад, никоҳи чунин шахс бо канизак ҳаром шуморида шудааст. Имом Абӯҳанифа (рах) гуфтааст, ки дар чунин сурат ҳаром нест, локин макрӯҳи танзиҳист. Аксари уламо никоҳи канизакро дар ҳолати зарурӣ, ҷоиз медонанд, аммо Имом Абӯҳанифа онро афзал шуморидааст. Назди тамоми имомҳо касе зани озод дар никоҳ дошта бошад, болои ӯ канизакеро ба никоҳи худ дарорад, ҳаром аст.

Дар охир, бо овардани ҳадисе аз Расулуллоҳ (с) шарҳи маънои ояти мазкурро ба поён мебарем. Ибни Моҷа аз Анас (р) ҳадиси марфуъеро ривоят кардааст: **«Шахсе хоҳад, ки фардо рӯзи қиёмат поку покиза ба Аллоҳ рӯ ба рӯ шавад, бояд занҳои озодро ба никоҳ ғирад».**

Дар оятҳои баъдӣ, сабаби ҳукмҳое, ки дар ояти қаблӣ омадаанд, баён мешавад.

يُرِيدُ اللَّهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ

عَلَيْكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

Юридуллоҳу ли юбаййина лакум ва яҳдиякум сунана-л-лазӣна мин қабликум ва ятуба ъалайкум. Валлоҳу Ђалимун Ҳаким. 26.

26. Аллоҳ мехоҳад, то барои шумо баён кунад ва шуморо ба роҳи касоне ҳидоят кунад, ки пеш аз шумо буданд ва шуморо бибахшояд ва Аллоҳ донову боҳикмат аст.

Ояти мазкур насибаи хуби мусалмонон буда, дар он Аллоҳ мехоҳад барои шумо баён кунад, ки ай муъминон, мақсад аз зикри

ҳукмҳое, ки дар ин сура ё дар ғайри ин сура, чӣ аз ҳалол ва чӣ аз ҳаром, чӣ ҳақ ва чӣ ботил он аст то бидонед, ки он баёншудаҳо роҳу равиш ва шариати ҳамидаи пайғамбарони пешин аст. Мақсади дигар ин аст, ки ин роҳро барои шумо насиб гардонад ва ба ин роҳу ин сифатҳои ҳамида шуморо ҳидоят кунад. Чун шумо ба ин роҳи писандида ва шариати пайғамбарон ҳидоят шудед ва аз гуноҳҳои содиршуда ва аз ҳаромкардаҳо даст кашидеду тавба намудед, Худованд тавбаи шуморо мепазирад. Зеро Аллоҳ ончиро, ки барои шумо тадбиру шариат гардонидааст, хуб донандааст ва ин ҳама ҳикмати Ўст. Агар бо роҳу равиши пайғамбарон (а) муҳолифат кунед, аз бахшоиш ва омӯрзиши Аллоҳ бебаҳра мемонед.

Ояти зер, иншоаллоҳ, ин муқаддимаро давом медиҳад.

وَاللّٰهُ يُرِيدُ اَنْ يَّتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ الَّذِيْنَ يَتَّبِعُوْنَ الشَّهَوٰتِ اَنْ

تَمْلِكُوْا مِّثْلًا عَظِيْمًا

Валлоҳу юриду ай-ятуба ъалайкум ва юриду-л лази́на яттабиъуна-ш-шаҳавāти аӢ тамилу майлан ъаъимā. 27.

27. Ва Аллоҳ мехоҳад, ки тавбаи шуморо қабул фармояд. Ва ононе ки пайрави шаҳватҳоянд, мехоҳанд ки шумо (ба бадихо) сахт майл кунед.

Баъзе муфасссирони киромӣ гуфтаанд, тақрор омадани ҷузъи ояти қаблӣ **“Ва ятубу ъалайкум”** таъкид бар он аст, ки раҳмату меҳрубонии Аллоҳтаъоло барои бандагони Худ бисёр васеъ аст. Мақсад он аст, ки Аллоҳ мехоҳад шуморо бо иҷрои ҳукмҳои шариат тавба диҳаду ба роҳи рост бозгардонад. Шуморо ба чизе далолат кунад, ки ба сӯи Аллоҳ бозгардед, тавбаи шуморо қабул фармуда, аз гуноҳ покатон созаду бо раҳмати васеи Худ ба сӯи шумо бозгардад. Аммо онҳое, ки пайрави шаҳватҳо буда, аз роҳи ҳақ ба сӯи ботил равону фосику фоҷиру зинокору кофиранд, мехоҳанд, шумо ба роҳи зулму ситами фасодолудаи онҳо бисёр майл кунед ва ба ҳеҷ қайду банди шаръӣ пойбанд набошед. Мехоҳанд, фақат бадкорҳои онҳоро анҷом диҳеду на фикри ҳалолкардаи Аллоҳро дошта бошед ва на фикри ҳаромкардаҳои Ўро. Як назар ба муҳити атрофи мо, барои шахси хирадманд кифоят аст, ҳоҷат ба баён нест.

يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ تَخَفَّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا

**Юридуллоху ай-юхаффифа њанкум. Ва хулиқа-л-инсāну
џаъифā. 28.**

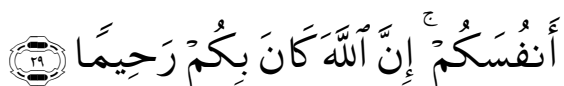
**28. Аллоҳ меҳаҳад аз шумо (корро) сабук кунад. Ва (зотан)
инсон заиф (нотавон) офарида шудааст.**

Ақидаи саҳеҳ ин аст, ки Аллоҳтаъоло инсонро Худ халқ кардааст ва хусусиятҳои ўро хубтар медонад. Яъне барои инсон он барномаеро тартиб додааст, ки дар ҳама ҳол безарару бе зиён аст. Агар аз рӯи инсоф баҳо диҳем, таҷрибаҳо нишон додаанд, ки барномаҳое, ки инсонҳо барои худ тарҳрезӣ мекунанд, дар бисёр ҳолатҳо зиёноваранд. Бинобар ин, Аллоҳтаъоло зимни ин оят фармудааст, ки Мо ҳарчиро барои инсон ҳамчу шариат тақдир намудем, дар ҳама ҳол мувофиқи тоқату бардошти ӯ аст. Барои ӯ сабукиро ирода намудаем. Зеро инсон дар як ҳолати заифӣ халқ карда шудааст. Яъне ҳиммату азму иродаи нафси инсон заъиф аст. Аллоҳтаъоло, хислату заъфи инсонро медонад, бори сангинро аз дӯши ӯ дар ҳолатҳои зарурӣ сабук сохт ва он чи тақозои ҳоҷати инсон буд, (хусусан дар ҳолатҳои зарурӣ) ба ӯ (с)-ро иҷозат фармуд. Аз заъифии нафси инсон аст, ки агар назди занҳои хубсурат ҳозир шавад, дигар ақле, ки дорад, рафтори ўро идора карда наметавонад ва ӯ ба васвасаҳо дода мешавад. Бинобар ин шахсе, агар моли казоие надорад, ки зани озод гирад, иҷозат шуд то ӯ гуломзан гираду даст ба фитнаву фасод назанад. Бо риояи ин роҳи шаръӣ инсонии бохирад метавонад аз ғалабаи инқилоби ҷинсӣ, ки натиҷаи онро дарди бедавоне чун норасоии масунияти бадан, яъне СПИД меғӯянд, худро наҷот диҳад ва сарсонии дунёву охират нашавад.

Дар оятҳои қаблӣ ҳукми масъалаҳое, ки оиди оиладорӣ буданд, бо услуби ин сура баён шуданд, оятҳои баъдӣ аз муносибате, ки байни ҷамъият бо воситаи иқтисод сурат мегирад, хусусан аз молу мулкӣ занҳо хабар медиҳад.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ

بِالْبَطْلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجْرَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا

**Йӓ айюха-л лази́на аману́ лӓ таъкулӯ амвӓлакум
байнакум би-л-баӓтили иллӓ аӓ такуна тиҷӓратан ъаӓ
таро̀зи-м миӓкум. Ва лӓ тақтулӯ аӓфусакум. Инналло̀ха
ка̀на бикум Раҳи́мӓ. 29.**

*29. Эӓ касоне ки имон овардаед, молҳои хешро дар байни худ ба
ноҳақ махӯред, магар ин ки он доду ситади тиҷорат бо ризогии
якдигарӣ аз шумо бошад! Ва хештан (ҳамдигар)-ро макушед.
Ҳаройина, Аллоҳ ба шумо меҳрубон аст.*

Дар воқеъ, ояти мазкур барои қонунҳои шаръӣ як зербинои асосиест, ки аксари муфасссирон ва аҳли фикҳ дар тамоми бобҳои муомилот инро ба кор мебаранд. Яъне Аллоҳтаоло зимни ин оят фармудааст, ки ай муъминон, молҳоятонро байни худ ба ноҳақ, бо он роҳҳое, ки дар шариат мубоҳ нестанд, мисли дуздӣ, хиёнат, зӯроварӣ, қимор, рибо (процент), порахӯрӣ, фиреббозӣ, нархҳоро бозӣ дорондан, умуман бо роҳҳои ботилу нописанд, тасарруф накунеду нахӯред! Чунин мазмун дар ояти 188-уми сураи “Бақара” гузашт ва дар ояти 116-уми ҳамин сура иншоаллоҳ, бори дигар мегузарад. Бо истисно дар давоми оят омадааст, ки магар додугирифт ва хариду фурӯши шумо бо роҳи тиҷорате бошад, ки аз он зоҳирану ботинан аз ҳамдигар розӣ бошед. Дар чунин ҳолат ҳалол аст ва метавонед, ки моли бо ҳам иваз кардари тасарруф кунеду хӯред.

Дар ҷумлаи баъдӣ фармудааст, ки худкушӣ накунад. Муфасссирони олиқадр ба калимаи худкушӣ якчанд маъно додаанд. Аз он ҷумла, Худованди меҳрубон розӣ нест, ки шахси бегуноҳ кушта шавад, худро ба дасти худ ё бо содир кардани ҷиноят ё бе ҷиноят ба қатл расонад ё тобеи ҳавою-ҳавас шуда, моли касеро бо роҳи зулм аз дасти соҳибаш ситонад. Зеро чунин амалҳо ба худкушӣ баробар аст. Худованд, ки нисбати бандагони худ бисёр раҳмдор аст, бандагони худро бо ин гуна оятҳо ҳушдор медиҳад, ки ай мардум, молҳоятонро бо ҳамдигар бо роҳи ботил бадал накунад, ва бо ин амал ҷомеаро ба нобудсозии маънавию ахлоқӣ накашед. Зеро сабаби сукути тамоми ҷомеа, ҷунонеки инқилобҳо нишон додаанд, аз ҳамин роҳҳои ботил сар задааст.

Дар ҳадиси шариф омадааст, ки **ҳар касе худро бо корде ё бо оҳане бикӯшад, рӯзи қиёмат кордаш дар дасти ӯст,**

шиками худро дар оташи Ҷаҳаннам бо он медарад ва дар он ҷовидон мемонад. Ва ҳар касе худро бо василаи заҳр кушта бошад, рӯзи қиёмат заҳри вай дар дасти вай асту (дар оташи Ҷаҳаннам) ҷуръа-ҷуръа менӯшад ва дар он ҷовидон мемонад. Ва ҳар касе худро аз кӯҳе фуру афканад ва бикушад, ӯ дар оташи Ҷаҳаннам фуруафканда шавад, дар он ҷовидон бимонад.

Ояти зер давоми ояти қаблӣ буда, ҷазои чунин шахсони таҷовузгарро баён мекунад.

وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيهِ نَارًا وَكَانَ

ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾

Ва ма-й-яфъал зāлика ъудвāна-в ва ъулман фа савфа нуслūхи нāрo. Ва кāна зāлика ъалаллоҳи ясиrо. 30.

30. Ва ҳар кӣ аз рӯи таҷовуз ва ситам ин корро кунад, пас, ба зудӣ ӯро дар оташ бияфканем ва ин кор бар Аллоҳ осон аст.

Дар ин оят ҷазои касе, ки аз қонунҳои Аллоҳ сар печида, аз ҳад таҷовуз мекунад, баён шудааст, ки ҳар инсоне аз рӯи зулму ситам ба чунин амалҳои нодуруст даст занад, яъне чунонеки дар ояти қаблӣ гузашт, моли мардумро бо роҳи ботил ва ноҳақ хурад ё худро ё дигареро қатл кунад, ё рибо хурад ё ришва хурад ё диҳад умуман гуноҳи кабираеро содир кунад, ба зудӣ дохили оташи Ҷаҳаннам мегардад. Иҷрои чунин кор барои Аллоҳтаъоло ҳеҷ мушкиле надорад ва ӯ таъолоро ҳеҷ чиз наметавонад аз ҳукми одилонааш бозгардонад. Аммо шахсоне, ки аз рӯи ҷаҳолат даст ба чунин гуноҳро заданд, ба гуноҳи худ иқрору пушаймон шуда, назди Аллоҳтаъоло чунон тавбае кунанд, ки бори дигар ин гуноҳро накунанд, чунонеки ояти зер фармудааст, Аллоҳтаъоло аз гуноҳи чунин шахсон мегузарад. Зеро қудрати Аллоҳтаъоло бе андоза буда, раҳмату шафқати ӯ низ бепоён аст.

إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ

وَنُدْخِلْكُمْ مَدْخَلًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾

**Ин таҷтанибу кабаира ма тунҳавна ғанху нукаффир
ғанкум саййиатикум ва нудхилкум-м мудхалан
Карима.31.**

**31. Агар шумо аз гуноҳҳои бузурге, ки аз он наҳй карда шудаед,
парҳез кунед, гуноҳҳои сагираи шуморо дур мегардонем ва
шуморо дар мақоми каримон дармеорем.**

Ояти мазкур барои шахсоне, ки аз гуноҳони кабира парҳез мекунанд, башорат медиҳад, ки гуноҳони сағира (кӯчак)-и онҳоро Худованд мебахшад ва чунин шахсонро ворида маконҳои хубу шоиста мекунад. Муфасссирони олиқадр гуфтаанд, ки ояти мазкур маънои онро надорад, ки шахсе агар аз гуноҳи кабира бипарҳезад, содир кардани гуноҳи сағира ба ӯ зиён надорад. Ба фикри онҳо бо сабабҳои зайл, гуноҳи сағира кабира мегардад: 1-ум, агар гуноҳи сағира такрор шавад. 2-юм гуноҳро хурд шуморад. 3-юм дар баробари фармони Аллоҳ бо гарданкашӣ кори гуноҳ анҷом шавад. 4-ум, аз шахсе сар занад, ки ӯ нисбат ба дигарон мақому мартабаи олий дорад. 5-ум, дар анҷоми гуноҳ хушҳол шуда, ифтихор кунад. 6-ум гуноҳро кунаду дар ҳол аз тарафи Аллоҳтаъоло ҷазо набинад, далел кунад, ки Худованд розӣ будааст, ки дар баробари ин гуноҳ моро муҷозот накард, ё гӯяд, ки ман маҳбуби назди Худоам, вагарна, бо чунин гуноҳҳо бояд маро муҷозот мекард ва ғайра. (Муҷодада о. 8.).

Дар шумори гуноҳҳои кабира ривоятҳои гуногун мавҷуданд. Баъзе муфасссирон гуноҳҳои кабираро, чунонеки дар Саҳеҳи Имом Бухорӣ ва Муслим (р) омадааст, 7-то гуфтаанд. Яъне Расулуллоҳ (с) фармуданд: «Аз ҳафт чизи ҳалоккунанда бипарҳезед». Дар ин асно саҳобагон аз Расулуллоҳ (с) суол карданд, ки ё Расулаллоҳ (с) он 7 чизи ҳалоккунанда кадомҳоянд? Расулуллоҳ (с) фармуданд: **“Он ҳафт чизи ҳалоккунанда: аввали онҳо ба Аллоҳ ширк овардан аст. 2-юм. Хунеро, ки Аллоҳтаъоло резониданаширо ҳаром гардонидааст, резонидан, магар бо роҳи ҳақ. 3-юм. Рибохӯрӣ. 4-ум. Хӯрдани моли ҷим. 5-ум. Рӯзи газои исломӣ ба ёрдами мусалмонҳо набаромадан. 6-ум. Соҳирӣ кардан. 7-ум. Занҳои покдоманро, ки аз корҳои фоҳиша тамоман беҳабаранд, тӯҳмат задан”**.

Локин, Ибни Аббос (р) мегӯяд: “Гуноҳони кабира аз ҳафт то ҳафтод наздик аст. Ҳамчунин ӯ (р) мегӯяд: “Он гуноҳро гуноҳи кабира мегӯянд, ки кунандаи онро Аллоҳтаъоло бо оташ, ё ғзаб ё лаънат ё азоби Худ, ваъид карда бошад. Имом Шамсуддин Аз-

заҳабӣ бо номи “Ал-кабоир” китобе навиштаанд, ки дар он тақрибан ҳафтод амалро гуноҳи кабира ном ниҳодаанд. Ибни Касир ҳам дар зимни мазмуни ин оят якчанд гуноҳи кабираро номбар кардаанд.

Аз он ҷумла: намоз нахондан, рӯза надоштан, дурӯғ гуфтан, ба амонат хиёнат кардан, зино, резонидани хуни ноҳақ, ливотабозӣ, ҳамрнӯшӣ, дуздӣ, касеро бо зино айбдор кардан, шоҳидии бардурӯғ, рибохӯрӣ, қасами бардурӯғ хӯрдан, бо хешу табор алоқаро буридан, оқи падару модар шудан, аз ҷиҳод фирор кардан, моли یتимро хӯрдан, аз дарозии мол костан ё аз паёмона ё кило (кг) задану кам додан, намозро пеш аз вақташ хондан, бе узр намозро аз вақташ гузаронида хондан, ришва хӯрдан, назди ҳокимон бародари мусалмонро фуруҳтан, закотро манъ сохтан, имконият ҳаст, вале амри маъруф ва наҳйи мункарро тарк кардан, таълимот ва дастури Қуръонро фаромӯш сохта амал накардан, ҳайвонеро бо оташ сӯзондан, шароити зан муҳайёст, локин худро бе сабаб аз шавҳари худ манъ сохтан, аз раҳмати Аллоҳ ноумед шудан, аз ғазаби Аллоҳ натарсидан, аҳли илм ва ба ҳофизони Қуръон зарар расонидан, истилогарона ҳуҷум намудан, роҳзанӣ ва ғайра. Мисли инҳост шароит ҳасту ба ҳақ нарафтан, ба Ислому Пайғамбар (с) ва Қуръон айб гирифтан, ки ҳоло ин амалҳо ривоҷ ёфтаанд. Чунин амалҳо аз гуноҳи кабира ҳам кабиртаранд. Бинобар ин, Қуръони карим ва суннати Пайғамбар (с) гуноҳҳои кабираро маҳдуд нагузоштаанд. Зеро мувофиқи ҳар вақту ҳар ҷамъият гуноҳҳои кабираи ҳархела пайдо мешаванд. Шахсоне, ки мусалмону худотарсанд, аз шармандагии рӯзи қиёмат андеша намуда, гуноҳи кабираро аз сағира фарқ мекунад. Агар шахсе аз гуноҳҳои кабира парҳез кунад, иншоаллоҳ, дигар гуноҳҳои сағирааш мағфират мешаванд. Ояти зер аз молу мулк, ки ба зану мард вобастагӣ доранд, сухан мекунад.

وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ

مِمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ وَسَأَلُوا اللَّهَ مِنْ

فَضْلِهِ إِنَّا لِلَّهِ كَانُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٣١﴾

Ва лā татаманнав мā фаъзалаллоҳу биҳи баъзакум ъалā баъз. Ли-р ричāли насйбу-м мим мактасабу ва ли-н-нисāи насйбу-м мим мактасабн. Вас-алуллоҳа миъ фаълиҳ. Инналлоҳа кāна би кулли шай-ин Ъалимā. 32.

32. Ва шумо он чиро таманно макунед, ки Аллоҳ ба он баъзеи шуморо бар баъзе бартарӣ бахшидааст. Барои мардон аз он чи касб кардаанд, ҳиссае ҳаст ва барои занон аз он чӣ касб кардаанд, ҳиссае ҳаст. Ва аз Аллоҳ фазл (бахшиш)-и Ёро дархост кунед! Ҳаройина, Аллоҳ бар ҳар чиз доно аст.

Сабаби нузули ояти мазкурро муфасссирони олиқадр бо истифода аз ҳадисҳои гуногун тафсир карда бошанд ҳам, аммо ҳеҷ яке аз онҳо бо ҳам муҳолиф нестанд. Аз он ҷумла, аз Ашъас ибни Исҳоқ ва дар охир, аз Ибни Аббос (р) ривоят шудааст, ки зане ба назди Расулуллоҳ (с) омада гуфт: «Ё Расулаллоҳ, чист, ки аз моли мерос ҳиссаи як мард баробари ду зан аст, шаҳодати ду зан баробари як мард аст ва дар савоби қор ҳам инчунин, яъне агар зане қори хуберо аз моли шавҳараш анҷом диҳад, барои ӯ нисфи онро чун подош дар девони аъмолаш навишта мешавад?». Дар ин асно (бо ривояти аввал ё сонӣ), ояти мазкур нозил шуд ва дар он Худованд бандাগони худро ба роҳи рост иршод намуда фармуд, ки агар шахсеро Аллоҳтаъоло чи дар қори динӣ ва чи қори дунявӣ нисбат ба дигарон шарафу фазл, ихтисосу имтиёз бахшад, шумо ҳасад нахӯред! Ҳисса – музду савоби мардону занон, аз он чи дар ин дунё мувофиқи хости худ касб кардаанд, ба таври қомил муқаррар аст, бе қаму қост ба онҳо қунон мерасад, ки дигар маъқеи шикоят намонанд. Агар шумо аз ин ки Аллоҳтаъоло бо ҳикмат ва меҳрубонии Худ қасеро бартарию фазилате бахшидааст, ҳирсу ҳасад қунед, қори беҳудааст. Ба қои ин худ дар иҷрои амалҳои писандида талош қунед ва фазли қасеи Худовандро ҳоҳон бошед, зеро фазли Худованд ниҳоят қасеъ аст. Қуноне, ки ҳадиси шариф ба ин ишора дорад: **“Агар дар амал қӯшед, ба шумо арзонӣ меборад”**. Дар ҳадиси ривоятқардаи Имом Тирмизӣ бо ривояти Ибни Масъуд (р) омадааст, ки Расулуллоҳ (с) фармуданд: **“Салуллоҳа мин фазлиҳи фаинналлоҳа юҳиббу ан усьала ва инна фазлал ибодати интизорул фарақӣ”**. “Аз фазли Худованд дархост қунед, зеро Ҳақтаъоло дӯст дорад, ки мавриди дархост қарор гирад ва беҳтарини ибодат интизори қушоиш аст”. Бинобар ин, инсон агар ҳоҳони фазли илоҳӣ бошад, онро бояд бо амалу қирдори хубу

ҳасана ҷӯё шавад, на бо ҳасад. Аллоҳтаъоло ба ҳама чиз доноӣ, кадом кас (хоҳ зан, хоҳ мард), лоиқӣ кадом мартаба аст, бо илми қадими хеш медонад ва мувофиқ ба он, ба ӯ муомила мекунад.

Ояти зер, бори дигар баъзе масъалаҳои моли меросро баён мекунад.

وَلِكُلِّ جَعَلْنَا مَوْلَىٰ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ ۚ وَلِلَّذِينَ
عَقَدْتَ أَيْمَانُكُمْ فَتَأْتُوهُمْ نَصِيحُهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ

**Ва ли кулли^н ҷаъалнā мавāлия мим мā тарак-л-вāлидāни
ва-л-ақрабун. Ва-л лазина ақадат аймāнукум фа āтухум
насибаҳум. Инналлоҳа кāна ъалā кулли шай-и^н
Шаҳидā.33.**

**33. Ва барои ҳар кас аз он чӣ (меросе) мондааст, ворисонашро,
чун модару падар ва наздикон, муқаррар гардонидем ва ба касоне
ки аҳду паймон бастаед, насибаашонро бидиҳед. Ҳаройина, Аллоҳ
бар ҳама чиз гувоҳ аст.**

Ояти мазкур бори дигар оятҳои қаблӣро, ки дар боби моли мерос сухан намуданд, хулоса намуда, меросбарии ҳешовандонро баён карда фармудааст, ки барои ҳар кас (хоҳ ӯ зан аст, ё мард), меросбароне вучуд дорад, бояд онҳо аз ҳешвандонашон бо тартиби муносиб мерос баранд. Яъне ҳар молеро, ки падар ё модар ё наздикон баъди вафоташон мегузоранд, бояд мувофиқи қонуни тақсимоли моли мерос байни ҳешовандон тақсим шавад. Ҷумлаи зикршуда, валлоҳу аълам, барои ҷумлаи баъдӣ ҳамчу муқаддима буда, дар ҷумлаи сонӣ фармудааст, ки ба ғайри меросбарон шахсе бо касе паймон баста бошад, аз моли мерос бояд насибаашро гирад. Чунонеки дар садри Ислом ҳам аҳду паймонбандӣ байни саҳобагони қурайшӣ ва ансор чунин ба сомон расида буд, ки онро “**муволот**” мегуфтанд. Яъне то авлодашон мусалмон шудан, яке аз онҳо мегузашт, аз ҳамдигар мерос мебурданд. Ё ғулуме озод шавад, ба ғайри хоҷааш агар меросбаре надошта бошад, инро ҳам “муволот” мегӯянд. Ё ду шахс бо ҳам бародарвор паймон банданд, ки агар яке аз онҳо қиноят кунад, он

дигар қимати ҷиноятро пардохт кунад ва агар яке аз онҳо вафот кунад, он дигар аз ӯ мерос барад, инро ҳам “муволот” мегӯянд.

Хулоса, он аҳду паймони бародарие, ки пеш аз Ислом вучуд дошту онҳо аз ҳамдигар мерос мебурданд, шариати исломӣ дар аввал онро радд накард, балки онро бо расмият шинохт. Чун оятҳои мерос нозил шуд ва дар онҳо фармуд, ки меросро фақат табақоти хешовандону наздикон баранд, дар ин асно савол пайдо шуд, ки бо аҳду паймон аз ҳамдигар мерос бурданро, ки ҳатто бо қасам таъкид шудааст, чӣ кор кардан лозим? Ба ин савол ояти мазкур ҷавоб дода фармудааст, ки ҳар аҳду паймоне, ки пеш аз нозил шудани ояти мерос баста бошед, ба он амал кунед, онҳоро аз моли мерос диҳед, дигар дар ин бора аҳди нав набандед. Локин, чун ояти 75-уми сураи “Анфол” **“Ва улул арҳоми”** нозил шуд, бо аксари ривоятҳо ҷузъи ояте, ки ба мерос бурдани шахси ҳампаймон таъкид менамуд, мансух шуд. Аммо бо ҳукми ояти 6-уми сураи “Аҳзоб” барои ҳампаймон, агар васияте шуда бошад, аз се яки моли васиятшуда боқӣ монд. Шарҳи бештари ин мавзӯ дар китобҳои фикҳӣ дар боби мерос, иншоаллоҳ, хубтар баён шудааст. Сипас, дар охири оят, Аллоҳтаъоло яке аз сифатҳои худро баён намуда, фармудааст, ки агар шумо дар додани ҳиссаи мероси ҳамдигар кӯтоҳӣ кунед, ё ҳаққи онҳоро комилан адо накунад, дар ҳама ҳол Аллоҳтаъоло бар ҳама корҳои шумо шоҳиду нозир, донандаи ошкору ниҳон ва бар ҳар муомила ва аҳду паймоне, ки инсонҳо бо ҳам мебанданд, гувоҳ аст. Инсони хирадманд дар баробари ба ҳама сифатҳои Аллоҳтаъоло имон овардан, ба ин сифати Аллоҳтаъоло, ки худро бо калимаи **“Шоҳид”** ном бурдааст, имон меорад, дар ниҳону ошкор Аллоҳро ҳозире шоҳид медонад ва ҳар паймонеро, ки бо дигаре мебандад, ҳамчу шахси мусалмон иҷро мекунад, дар сурати аҳдшиканӣ худро дар маърази ҳушдор ва муҷозоти Аллоҳтаъоло медонад.

Дар оятҳои оянда аз муаммоҳои оилавӣ ва тартиби он, суҳан меравад.

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى

بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ ۚ فَالْصَّالِحَاتُ قَنِينَتٌ حَافِظَاتٌ

لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ ۚ وَالَّتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ
وَأَهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ ۖ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا
عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا ﴿٣٤﴾

Ар-риҷāлу қаввāмуна љала-н-нисāи би мā фаззāлаллоҳу баъзāхум љалā баъзи-в ва би мā анфақу мин амвāлиҳим. Фа-с-сoлиҳāту қонитāтун ҳāфизoту-л лил ғайби би мā ҳāфизāллоҳ. Ва-л-лāти таҳoфyна нушyзаҳунна фа љизyхунна ваҳчурyхунна фи-л-мāзoчиџи ваърибyхунн. Фа ин атāънакум фа лā табғу љалайҳинна сабилā. Инналлоҳа кāна љалийяи кaбиро. 34.

34. Мардон, ба сабаби он, ки Аллоҳ баъзе аз онҳоро бар баъзеашон фазл (бартарӣ) додааст ва ба сабаби он ки мардон аз молҳои хеш (бар занон) нафақа медиҳанд, бар занон сарпарасту роҳбаранд. Пас, занони некӯкору покдоман фармонбардоранду дар набудани шавҳарони худ нигоҳдорандаи худ ва молҳои шавҳар ва нигоҳдорандаи чизеанд, ки Худо онҳоро нигоҳ доштааст. Ва занонеро, ки аз бадхӯияшон метарсед, онҳоро панд диҳед ва пас, онҳоро дар хобгоҳ чӯдо кунед ва онҳоро адаб диҳед, пас, агар онҳо шуморо итоат кунанд, дигар роҳи таъаддӣ (таҷовуз)-ро маҷӯед. Ҳаройина, Аллоҳ аз ҳама баландмартабаву бузургқадр аст.

Тартибу низоми ҳар як оила, агарчанде хурд бошад ҳам, ба як ҷомеаи бузурге, ки таҳти фармони як роҳбар итоат доранд, шабоҳат дорад. Бинобар ин, ҳар як оила бояд як роҳбар ё як сарпараст дошта бошад. Агар роҳбари оила ҳам марду ҳам зан бошад, чандон натиҷаи хубе надорад. Хулоса, хоҳ мард ё зан, бояд яке аз онҳо раиси оила ва он дигар ҳамчу муовин ва таҳти назорати раис бошанд.

Акнун, ояти мазкур кушоду равшан мегӯяд, ки мақоми сарпарастии оила ба мард дода шавад. Мард бояд ниғаҳбони оиларо ҳамчу роҳбар ба ўҳда дошта бошад. Ибни Касир (р) дар тафсири калимаи “Қаввомун” мегӯяд: “Мард бояд болои зан ҳоким бошад ва агар зан қачравӣ кунад, одобдиҳандаи ў бошад ва зан ба он амри писандидае, ки шавҳараш медиҳад, (то ин ки рӯзгори онҳо

ба ҳарачу мараҷ накашад), бояд итоаткунанда бошад.” Сабаб он аст, ки Аллоҳтаъоло бархе аз мардумро бар баъзе бартарӣ додааст. Ин тарзи баён аз тарафи омма нодуруст фаҳмида мешавад. Яъне зан ва мард назди Худованд асосан ҳуқуқ ва вазифаҳои баробар доранд. Дар навбати худ байни марду зан аз лиҳози офариниш, дар сохти ҷисмонӣ, дар раванди физиологии организм, дар сохтори равонӣ (психологӣ) фарқиятҳо ҳастанд. Ин фарқиятҳо асосан ҳастанд, ки инсониятро ба ду гурӯҳ - мардҳо ва занҳо ҷудо мекунанд. Дар натиҷа, вобаста ба имкониятҳои фитрӣ дар баъзе мавридҳо Худованд барои занҳо ҳангоми адо кардани ибодатҳо сабуки додааст, ки он сабукиҳо барои мардҳо нест. Дар навбати худ Худованд дар иҷроиши баъзе корҳо ба мардҳо фазл (бартарӣ) дод. Масалан, ҳимояи зану фарзандон аз таҷовузгар ва золим, иҷро намудани корҳои вазнин ва хавфнок ва ғайра. Ин сабаби аввали итоаткунанда будани зан аст. Сабаби дувум он аст, ки Худованд мардро вазифадор гардондааст, ки аз ҷиҳати иқтисодӣ ва моддӣ таъмингари зан бошад, мисли таъмин бо хонаву ҷой, хӯрок, либос ва дигар эҳтиёҷоти зан ва фарзандон. Бинобар ин, зан бояд роҳбар ва сарпараст будани мардро эътироф кунад. Занони порсо ва худотарси шоиста, доимо фармонбардори шавҳарони худ ҳастанд. Дар ғоибии шавҳари худ мувофиқи ҳукми илоҳӣ, ки риояи он воҷиб аст, барои ризогии Аллоҳ ва барои ризоии шавҳари худ дар навбати аввал номуси худро нигоҳ медоранд ва ҳамчунин молу хонаву дар ва фарзандони шавҳари худро ҳифзу ҳимоя мекунанд ва ҳаргиз ба хиёнат роҳ намедиханд. Дар ҳадиси Расулуллоҳ (с) барои чунин занҳое, ки сифаташон гузашт, бисёр муждаи хурсандкунандае омадааст, ки Расулуллоҳ (с) фармуданд: **“Беҳтарини занон занест, ки чун ба сӯи ӯ бингарӣ, туро шод созад ва чун ба ӯ дастур диҳӣ аз ту фармон барад ва чун аз вай ғоиб шавӣ, туро ва моли туро дар нафси худ ҳифз кунад”**. Бале, кадом занҳое, ки сифати шоистагӣ доранд, амрҳои зикршударо риоя мекунанд.

Дар давоми оят, Худованд фармудааст, ки агар аз бадхӯии зан хавф баред, масалан занҳое ҳастанд, ки меҳоҳанд, саркашу нофармони шавҳар бошанд, бе ягон узр шавҳарро итоат намеkunанд, бидуни иҷозаи шавҳар аз хона берун мешаванд ва ҳоказо..., пас чунин занҳоро дар навбати аввал бояд панду насиҳат кард. Яъне он чиро, ки Худои азза ва ҷалла бар ӯҳдаи

онҳо гузоштааст, фаҳмонад, ба ёдашон орад, насихат кунад ва аз гуноҳи нофармонии шавҳар, ки дар ҳадисҳо омадааст, бимаш диҳад. Масалан гӯяд, ки Расулulloҳ (с) гуфтаанд: **“Агар ман метавонистам, ки гӯям инсон инсонро саҷда кунад, бояд дар навбати аввал мефармудам, зан шавҳари худро саҷда кунад”**. Аз мазмуни ин ҳадис ҳаққи шавҳар барои занҳои порсо маълум гардид. Ин аввалин роҳи ҳалли мушкилот байни зану мард буд. Агар зан баъди чунин панду насихат саркашии худро идома диҳад, мард бояд барои ҳалли мушкилот роҳи дувумро ба пеш гирад. Яъне мард аз хобгоҳи чунин зан бояд муваққатан дур истад, то муддате бо ӯ омезиши ҷинсӣ накунад. Шояд зани бадхӯ ба худ ояд. Агар ин гуна амалҳо барои зани бадхӯ таъсир набахшад, роҳи сеюмро, чунонеки амри Аллоҳ аст, барои ҳалли мушкилоти худ ба пеш гирад. Ин восита, дар ҳолати ноилоҷӣ истифода мешавад. Яъне ояти мазкур фармудааст, ки ӯро бизанед! Задан чунон бошад, ки мақсад аз он адабу ислоҳ бошад, на задане, ки шиканад ва ё озори саҳти онҳо бошад, ё асаре аз он дар бадан монад. Агар онҳо бо таври бояду шояд фармонбардор шаванд, бадхӯии худро фуру гузоранд, дигар бо гуфтору кирдори худ, дар дилҳои худ кина нагиред, барои нохуш сохтани онҳо гуноҳҳои гузаштаи онҳоро кофтуков накунад. Балки ба ҷои зикри корҳои гузашта, барои онҳо оғӯши муҳаббатро во кунед, дар ҳар коре, ки бошад, барои онҳо баҳонагирӣ ва зиёдравӣ накунад. Чун дил дар ихтиёри онҳо нест, бо маҷбурӣ онҳоро таклифи ину он накунад, то онҳо худ бо шумо изҳори муҳаббат кунанд. Қудрати Худои таъолоро ба ёд оред, зеро бе гумон, Аллоҳтаъоло нисбати шумо болои занҳо баландмартабаву бузург аст. Бинобар ин, бар занҳо ситам накунад, гуноҳи онҳоро бар дил нагиред, аз Аллоҳ битарсед, дар муомилаҳои занҳо бадгумон набошед, ба гуноҳи андак онҳоро ҷазои саҳт надихед. Агар бе ягон сабаб бар онҳо ҷабр кунед, Худованд олию бузург аст, бар шумо ҷазои зулми кардагиатонро мерасонад. Дар ҳадисе Ҳайра ал-Қушайрӣ аз Расулulloҳ (с) пурсиданд, ки ё Расулulloҳ (с) ҳаққи занҳо бар мо чист? Расулulloҳ (с) дар ҷавоб гуфтанд: **“Агар таъом хӯрӣ, ӯро аз таъомат хӯрон, агар либосе пӯшӣ, ӯро низ либос пӯшон, дар рӯи ӯ мазан, суҳанҳои таҳқиromeз ба ӯ мағӯӣ, ӯро тарк намуда, ҳичрат наkun”**. Чунин ҳадисҳо дар бораи ҳурмати занҳо бисёр аст.

Хулоса, табиатан занҳо чунин аст, ки бо ҳар баҳона тез ба

эҳсосот дода мешаванд, назди шавҳарони худ бо баҳонаҳои андак ноитоатӣ ё беодобӣ изҳор мекунад. Чун андак гузарад, ба худ оянду итоати худро идома диҳанд, дигар алайҳи онҳо чора дидан, зарурат надорад.

Мумкин, ки бо чораҳои мазкур муаммоҳои оилавӣ ҳал нашаванд, роҳи ҳалли ин мушкилотро ояти зер, иншоаллоҳ, бо дигар навъ баён мекунад.

وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَأَبْعَثُوا حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَا

إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا

Ва ин хифтум шиқоқа байниҳимā фабъаъу ҳакама-м мин аҳлиҳи ва ҳакама-м мин аҳлиҳā ий-юрӯдā ислāҳа-й юваффиқиллāху байнаҳумā. Инналлоҳа кāна Ёалӯман Хабӯрō.35.

35. Ва агар аз хилоф ва ҷудоии зану шавҳар битарсед, пас, аз хонаводаи мард ва аз хонаводаи зан ҳакам (довар) бифиристед, агар ин доварон ислохро бихоҳанд, албатта, Аллоҳ байни зану шавҳар иттифоқ мегардонад. Ҳаройина, Аллоҳ доною бохабар аст.

Агар масъалаи ихтилоф ва низоъ байни зану шавҳар то он дараҷае боло рафт, ки дигар ҳуди онҳо бо иҷрои пешниҳодҳое, ки дар ояти қаблӣ гузашт, ба ислоҳ омада натавонистанд ва хавфи аз ҳам ҷудо шудан байни онҳо авҷ гирифт, дар чунин сурат Парвардигор дар ояти мазкур амр мекунад, ки пеш аз ҳама барои баррасии носозгории онҳо ва фароҳам овардани сулҳу созиш байни онҳо, ду ҳакам (довар)-и бо инсоф яке аз наздикони мард ва дигаре аз наздикони зан фиристода шавад. Зеро чунин доварон нисбат ба бегонагон бар аҳволи онҳо ошнотар буда, розҳои хусусӣ ва маҳрамонаи онҳоро аз ҷиҳати қаробате, ки доранд, нигоҳ медоранд. Яъне онҳо муштоқанд, ки бо сулҳу салоҳ онҳоро ошӣ диҳанд. Агар доварон иттифоқу инсоф кунанд ва нияти онҳо сулҳи байни онҳо бошад, айби ҳар кадомро ошкор ва ба гардани ҳар кадом ниҳанд, аз сабаби ҳусну баракати нияти содиқона ва дилсӯзонаи онҳо Аллоҳтаъоло миёни чунин зану шавҳар барои зиндагии муштараке, ки доштанд, дубора сару сомон медиҳад.

Онҳо бори дигар метавонанд ба улфату муоширати қаблие, ки доштанд, бозгашта, оғӯши ҳамдигар гиранд. Агар доварон бо ҳам дар чунин кор ихтилоф кунанд, бо иҷмои уламо ҳукмашон намегузарад.

Дар охири оят омада, ки албатта, Аллоҳтаъоло ба ҳама кор доно ва аз ҳама кор бохабар аст. Бале, агар иродаи ҳакамҳо (доварон) дур сохтани низоъ ва пайдо кардани сабабҳои иттифоқ шудан байни зану шавҳар бошад ё не, ҳамаи ин ба ҳазрати ӯ таъоло маълум аст. Назди уламои ҳанафимазҳаб доварон чӣ миқдор қодир шаванд, байни онҳо сулҳу салоҳ намуда, онҳоро ба ҳам меоранд. Агар кӯтоҳӣ аз ҷониби мард бошад, ӯро минбаъд аз озор додани занаш манъ месозанд ва пардохти нафақаро бар ӯҳдаи ӯ мегузоранд. Агар камбудӣ аз ҷониби зан бошад, то ислоҳ шудан нафақаи ӯро манъ мекунад. Агар рафту кор ба ҷудо шудан байни онҳо анҷомид, дар ин сурат ҳакамҳо ин ҳукмро ба қозӣ месупоранд, то қозӣ байни онҳо ба ҷудогӣ ҳукм кунад.

Дар оятҳои зер муолиҷаи масъалаҳое, ки мавзӯи умумии ин сураанд, идома дорад. Ҳамчунин оиди мустаҳкам намудани оила, ҷомеаи исломӣ, аз иллатҳои ғайриисломӣ пок сохтани ҷомеаи исломӣ ва аз дигар масъалаҳо “иншоаллоҳ”, суҳан меравад:

﴿وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي

الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ

وَالصَّاحِبِ بِالْجَنُبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ

مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا ﴿٣٦﴾

✽ Ваъбудуллоҳа ва лā тушрику бихи шай-ав ва би-л-вāлидайни иҳсāна-в ва бизи-л қурбā ва-л-ятāмā ва-л-масāкини ва-л-ҷāри зи-л-қурбā ва-л-ҷāри-л-ҷунуби ва-с-сōҳиби би-л-ҷāмби вабни-с-сабили ва мā малакат аймāнукум. Инналлоҳа лā юҳиббу ман кāна мухтāлан фахурō. 36.

36. Ва аз Аллоҳ битарсед ва ба ӯ чизеро шарик нагардонед ва ба падару модар ва ба хешовандон ва ба ятимон ва ба мускинҳо ва ба ҳамсоияи қариб ва ба ҳамсоияи бегона ва ба ҳамнишини наздик ва ба мусофир ва (ба) он чи молики он шуд дасти шумо, (гуломон ва канизонро) некӯкорӣ кунед! Ҳаройина, Аллоҳ касеро, ки мутакаббиро фахрфурӯш бошад, дӯст намедорад,

Бо мулоҳиза, зимни ояти мазкур як силсила ҳуқуқҳои исломӣ аз ҳаққи Аллоҳ ва бандагон ва аз риояи ҳусни одоби он ҳуқуқҳо, хулоса, дастӣ кам даҳ дастуре аз онҳо баён мешавад. Дар нахуст, мардумро даъват ба тавҳид намуда, фамудааст, ки мардум бояд Аллоҳи ягонро ибодат кунанд ва ба ӯ таъоло чизеро шарик наоранд. Ҳадиси Расулуллоҳ (с)-ро дар ин ҷо овардан айнаи муддаост, ки ӯ (с) ба Муъоз ибни Ҷабал (р) фармуданд: **“Ай Муъоз, оё медонӣ, ки ҳаққи Аллоҳтаъоло бар бандагон чист?”** Муъоз гуфтанд: “Аллоҳ ва Расули ӯ ба ин кор донотаранд.” Расулуллоҳ (с) фармуданд: **“Ҳаққи Аллоҳ бар бандагони худ он аст, ки ӯро бипарастанд ва чизеро ба ӯ шарик наёваранд.”** Сипас фармуданд: **“Оё медонӣ, ки (агар) бандагон ин амалро анҷом диҳанд, ҳаққи бандагон бар Аллоҳ чист? Ҳаққи онҳо он аст, ки онҳоро азоб накунад.”**

Ояти мазкур дар дувум супориши худ ишора ба ҳаққи падару модар намуда, тавсия мекунад, ки мардум ба падару модар чи дар сухан, чи дар нафақа додани онҳо, дар ҳолате ки онҳо ба фарзанд ниёздоранд, бояд нақӯр бошанд. Дар ҳақиқат, нақӯй ба падару модар дар ҷаҳор сураи Қуръони маҷид, баъди баёни тавҳид бо таъкид қарор ёфтааст. “Бақара”, о.83, “Анъом”, о.151, “Асро”, о.3 ва ин ояти зикршуда. Иншоаллоҳ, дар хусуси ҳаққи падару модар дар оятҳои номбурда ва хусусан дар сураи “Луқмон” шарҳҳои муфасссале хоҳем овард.

Сипас, ояти мазкур дар 3-юмин амри худ дастур ба он медиҳад, ки ба ҳама хешовандон, чи аз тарафи модар бошанд, чи аз тарафи падар, некӣ кунед. Дар ҳақиқат, дар Қуръони маҷид ва ҳадисҳои набаъӣ таъкиди ин қазия гоҳ бо калимаи эҳсон, гоҳ бо силаи раҳм фаровон омадааст. Шояд барои он бошад, ки дар баробари мушкилот ва ҳодисаҳои ёри ҳамдигар бошанд ва аз ҳуқуқи ҳамдигар пуштибонӣ кунанд. Яке аз ҳадисҳои Расулуллоҳ (с)-ро дар ин ҷо овардан ба маврид аст, ки ӯ (с) бо ривояти Имом Насоӣ (р) фармуданд: **“Садақае, ки ба мускин дода мешавад, он**

садақа аст. Аммо садақае, ки ба хешон дода мешавад, ҳам садақа аст ва ҳам силаи раҳм аст.”

Дар 4-умин амр ояти мазкур ишора ба ҳуқуқи ятимҳо намуда, шахсони боимонро тавсия ба он медиҳад, ки дар ҳаққи ятимон некӣ кунад. Зеро ҳеҷ ҷамоате нест, ки дар асари ҳодисаҳо баъзе кӯдакон бепадар намонанд. Агар ятимон бе сарпарасту бе нигоҳбон монанд, онҳо ҳамчу шахсони хатарнок ва ҷинойткор ба воя мерасанд, на ин ки ҳоли онҳо дар хатар аст, балки зиёни онҳо ба ҷомеа низ мерасад.

Чун ҷомеаҳо аз мустамадон ҳоли нестанд, бинобар ин, дар 5-умин амр ҳоли мискинҳо (мустамадон)-ро ёдоварӣ намуда, фармудааст, ки шахси мусалмон бояд ба мустамадон некуӣ кунад. Зеро, фаромӯш сохтани мискинҳо ба аслҳое, ки марбут ба инсон инсонгарӣ ва давлатдорӣ доранд, созгор нест. Дар хусуси ятимпарварӣ ва кӯмаки мискинон ҳадисиҳои фаровоне аз Расулulloҳ (с) ривоят шуддаст, иншоаллоҳ, дар мавзеи ҳудашон баён мешаванд.

Сипас, дар 6-умин амр ояти мазкур тавсия ба он мекунад, ки шахси мусалмон бояд ба ҳамсоиягон, хусусан ба ҳамсоия наздик некӣ кунад. Муфасссирони олиқадр оиди ҳамсоия наздик суханҳои гуногунро гуфтаанд, локин ҳамаи эзоҳоти онҳо ба мазмуни ояти мазкур созгор аст. Масалан, мақсади баъзеашон аз ҳамсоия наздик ҳамсоияест, ки девор ба девор часпидааст. Баъзе муфасссирин мақсад аз ҳамсоия наздик шахсоро донистанд, ки дар ба девор асту байнашон хешу таборӣ вучуд дорад. Баъзе аз онҳо гуфтаанд: Мурод аз ҳамсоия наздик шахсоро гӯянд, ки бо вучуди ҳамсоия будан, ҳамдину ҳаммазҳабанд.

Дар 7-умин супориш ояти мазкур фармудааст, ки шахси мусалмон бояд ба ҳамсоиягоне, ки онҳо бегонанд, яъне қатъи назар хоҳ мусалмонанд, хоҳ яҳудӣ, хоҳ насронӣ, бояд ба онҳо накуӣ кунад. Хулоса, ҳар чӣ қадар манзил наздиктар бошад, ҳаққи ҳамсоиягӣ бештар аст. Дар ҳадиси ривояткардаи Имом Аҳмад (р) аз Абдуллоҳ ибни Умар (р) омадааст, ки Расулulloҳ (с) фармудаанд: **“Ҷибриил (а) дар хусуси ҳамсоиягон ба ман чунон тавсия мекард, ки гумон бурдам, ки ҳамсоия аз ҳамсоия дар ояндаи наздик мерос мебарад”.**

Дар ҳадиси дигаре Абӯбакр ал-Баззор аз Ҷобир ибни Абдуллоҳ (р) ривоят кардаанд, ки Расулulloҳ (с) фармудаанд: **“Ҳамсоияҳо се хел мешаванд: Ҳамсоияе ҳаст, ки як ҳақ дорад.**

Ҳамсоёе ҳаст, ки ду ҳақ дорад. Ҳамсоёе ҳаст, ки се ҳақ дорад. Акнун ҳамсоёе, ки як ҳақ дорад, ӯ мушрик аст. Ӯ фақат ҳаққи ҳамсоёгӣ дораду халос. Агар ҳамсоё мусалмон бошад, ду ҳақ дорад, як ҳақ, ҳаққи ҳамсоёгӣ ва як ҳаққи мусалмонӣ. Аммо ҳамсоёе, ки се ҳақ дорад, ӯ ҳамсоёе ҳаст, ки ӯ хешу таборӣ дорад. Як ҳақ ҳаққи ҳамсоёгӣ ва як ҳақ, ҳаққи мусалмонӣ ва як ҳақ, ҳаққи хешу таборӣ”.

Дар 8-умин супориш ояти мазкур мефармояд, ки бо ҳамнишини дар паҳлӯ буда, эҳсон кунед. Муфассирон мурод аз ҳамнишини дар паҳлӯ нишаста шарикӣ дар сафар, ё дар ширкати тичоратӣ, ё рафиқӣ дар омӯзиши илм, ё омӯзиши санъат, ҳатто ҳамсарро низ донистанд. Хулоса, шахси мусалмон бояд бо шарикӣ ҳамкасби худ ҳаддал имкон дар муносибати хуб, дар хайру эҳсон бошад.

Дар 9-умин супориши ин оят омадааст, ки шахси мусалмон барои шахсони дарроҳмонда бояд кӯмак кунад, то азроҳмонда бо кӯмаки ӯ битавонад, ба ватани худ расад. Дар шариат одами дар роҳмондари ибни сабил (бачаи роҳ) меноманд. Ибни сабил агарчӣ дар мамлакати худ тавонгар ҳам бошад, айна ҳол ба нодории ҳозирааш нигариста, ҳатто ба ӯ закот ҳам дода шавад, закот аз закотдиханда соқит мешавад. Зеро шариат чунин шахсро яке аз масорифи закот ҳисобидааст.

Дар 10-умин фармоиши ояти мазкур омадааст, ки инсон ба ғуломҳо ва канизҳои, ки зерӣ дасти ӯ, ё дигарон мондаанд, бояд кӯмаку эҳсон кунад. Эҳсони аз ҳама хубтар озод кардани онҳост ё барои озод шудани онҳо ёрӣ расонидан ва бо онҳо дар муносибати хуб будан аст. Дар ҳадиси Расулulloҳ (с) барои кӯмаки ғуломон чунин дастур омадааст: **“Ғуломон ва канизон аз ҳамаи гизое таъом дода шаванд, ки соҳибони онҳо меҳӯранд. Онҳо аз ҳамаи либосе пӯшанд, ки моликони онҳо мепошанд. Онҳоро ба кори тоқатфарсо тақлиф накунад! Агар мекунад онҳоро ёрӣ диҳед.”** Дар ҳақиқат ҳаққи Аллоҳ аз ҳаққи бандагон ҷудо нест, бинобар ин, ояти мазкур бо ҳаққи Аллоҳ шуруъ шуд ва бо баёни ҳаққи бандагон анҷом ёфт ва васият намуд, ки дар ҳаққи бандагон неқбин бошанд. Дигар ин, ки ояти мазкур танҳо ояте нест, ки дар бораи неқӯӣ бо ғуломон ва канизон тавсия шуда бошад, балки дар ин ҳусус дар дигар оятҳои Қуръон баҳсҳои фаровоне омадааст. Ҳатто дар ин ҳусус дини Ислом барномаи дақиқа тартиб додааст, ки ҳама ғуломон метавонанд, бо тадриҷ ба озодӣ расанд. Чунин

барномаҳоро аз китобҳои фикҳ хоҳишмандон дастрас карданашон мумкин. Дар дунё ҳеҷ ҷамъияте нест, ки аз ин даҳ тоифа, ки ба эҳсону кӯмак мӯҳтоҷанд, ҳолӣ бошад. Зеро кӯмак расонидан ба онҳо аз як тараф байни оилаҳо ва ҷамъиятҳо алоқаи зичро барқарор мегардонад. Аз тарафи дигар шахсоне, ки ин дастурҳоро ба ҷо меоранд, шахсони ҷавобаланду фахрфурӯш нестанд.

Аммо ба шахсоне, ки аз ин гуна амалҳо дурӣ ҷустаанд, дар ҷумлаи охири ояти мазкур ҳушдор дода фармудааст, ки **ҳаройина, Аллоҳ шахсони мутақаббир ва фахрфурӯшро дӯст намедорад**. Бале! Шахсоне ҳастанд, ки худро аз ҳамсоягон бо сабаби бемулоҳизагӣ ва бепарвой бо кадом роҳе, ки бошад, дар мартабаи баланд меҳисобанд. Аз мансаби худ суйистифода карда, фахрфурӯшӣ намуда, худситоию гарданфарозӣ ва бузургнамоӣ мекунанд, ҳол он, ки кӯпуки сиротро нагузаштаанд, Аллоҳтаъоло, ин гуна шахсонро дӯст намедорад.

Дар ояти баъдӣ шахсони сифати бад дошта мавриди нақӯҳиш қарор гирифтаанд.

الَّذِينَ يَبْخُلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ

اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿٣٧﴾

Ал-лазӣна ябхалӯна ва яъмурӯна-н-нāса би-л-бухли ва яктумӯна мā ātāҳумуллоҳу мин фазлиҳ. Ва аътаднā лил кāфирӣна ъазāба-м муҳинā. 37.

37. (ҳамчунин) касонеро, ки бахилӣ меварзанд ва мардумро ба бахилӣ амр мекунанд ва он чиро, ки Аллоҳ аз фазли Худ онҳоро додааст, пӯшида медоранд (дӯст надорад). Ва барои кофирон азоби хоркунандаро омода кардаем,

Ояти мазкур давоми ояти қаблӣ буда, фармудааст, ки Аллоҳ касонеро, ки дар он чи ки онро бояд дар роҳи Аллоҳ сарф кунанд, бахиланду сарф намекунанд, ҳамчунин мардумро қавлану феълан ба бахилӣ ташвиқот мекунанд ва намегузоранд, то онҳо дар роҳи Аллоҳ нафақаҳо диҳанду садақот кунанд, дӯст намедорад. Ҳамчунин шахсонеро, ки Аллоҳ аз фазли Худ ба онҳоро илму донишу неъмате додааст, то ба мардум нафъ расонанд, намерасонанд ва ин неъматҳои Илоҳиро пинҳон намуда, нишонаҳои неъматҳои Ӯро дар худ зоҳир намесозанд, Худованд дӯст

намедорад, зеро ин сифатҳо нишонаҳои бадиянд. Ҳол он, ки Расулulloҳ (с) дар ҳадисашон фармуданд: **“Агар Аллоҳтаъоло бандаашро неъмате диҳад, зоҳир шудани неъмате худро дар он банда дӯст медорад”**.

Дар охири ин оят ҳазои кофиронро зикр намуда фармудааст, ки рӯзи қиёмат мо барои кофирон азоби хоркунандаро омода сохтаем, ба василаи он, ингуна шахсонро хору беқадр мегардонем. Баъзе аз муфасссирон сабаби нузули ояти мазкурро дар шаъни яҳудиён ва мунофиқон донистаанд, ки онҳо ба мусалмонҳои ансорӣ меғуфтанд: **“Бо унвони ҷиход ва садақот молҳои худро сарф накунад”**. Яҳуд боигарии худро пинҳон дошта, дар сарфи он бахилӣ менамуданд. Ҳатто сифатҳои Пайғамбар (с)-ро, ки он дар Тавротӣ наздашонбуда, зикр ёфта буд, пинҳон медашанд.

Ба ҳар тақдир, ояти мазкур ҷанбаи умумӣ дошта, шахсонро, ки дорои чунин сифатанд, дарбар мегирад. Чуноне ки ояти зер фармудааст, мусалмононро лозим аст, ки аз чунин сифатҳо ва аз чунин тоифа ҳазар кунанд:

وَالَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا

بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَكُنِ الشَّيْطَانُ لَهُ قَرِينًا فَسَاءَ قَرِينًا ﴿٣٨﴾

Ва-л-лазӯна юнфиқӯна амвāлаҳум риāа-н-нāси ва лā юьминӯна биллāҳи ва лā би-л-явми-л-āхир. Ва ма-й якуни-ш-шайтōну лаҳу қарīнай фа сāа қарīнā. 38.

38. ва ҳамчунин, касонеро, ки барои нишон додан ба мардум молҳояшонро харч мекунад ва ба Аллоҳ ва ба рӯзи қиёмат имон намеоранд, (дӯст надорад). Ва касе, ки шайтон ёри ӯ бошад, пас шайтон ҷӣ ёри бад аст!

Дар ин оят сифати он касоне, ки Аллоҳ онҳоро дӯст намедорад, идома дошта фармудааст, ки онон, ки дар асл мутакаббиранду бахил моли худро дар роҳи Аллоҳ сарф намекунанд, агар сарф ҳам кунанд, сарфашон на барои ризои Аллоҳ аст, балки барои фахру шӯҳрату риёст, то мардум бинанду таърифашон кунанд ва саҳию дасткушодашон гӯянд, то ба ин унвон машҳур шаванд. Аллоҳ чунин тоифаро дӯст намедорад. Зеро сифатҳои номбурда, сифати шахси мусалмон нест, балки, сифати мунофиқону кофирон аст, ки онҳо ба Аллоҳ ва рӯзи қиёмат

имон (боварӣ) надоранд. Сабабу асоси ин ҳама амалҳои номбурда ин аст, ки чунин шахсон ба васвосу барномаи пешниҳодкардаи шайтон даромада, ёвари шайтон шудаанд. Бинобар ин, ҷумлаи охири ин оят барои чунин шахсон ваъид буда фармудааст, ки касоне, ки шайтонро ҳамдаму дӯст ва рафиқи худ интиҳоб намудаанд, бисёр рафиқи бадеро ҳамнишин шудаанд. Он рафиқи бад дар сарнавишти онҳо таъсири номашрӯъ расонида, онҳоро ба вартаҳои ҳалокат, бухлу фахрфурӯшӣ, худситоӣ ва сарфи мол барои ҳадафи риё ва хоҳишоти нафс кашонда, аз сарфи мол дар роҳи ҳақ маҳрум намуда, молашонро талаф додааст. Дар ҳадиси шариф омадааст: **“Соҳибмоле, ки молашро ба хотири он сарф мекунад, ки то ба ӯ гуфта шавад: фалон фард сахӣ аст, дар зумраи аввалини он се тоифае аст, ки оташ дар рӯзи қиёмат бар онон шӯълавар мешавад”**.

Дар ояти баъдӣ як навъ изҳори таассуф барои ҳоли ин гурӯҳ омада фармудааст:

وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوِ آمَنُوا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَنْفَقُوا مِمَّا

رَزَقَهُمُ اللَّهُ وَكَانَ اللَّهُ بِهِمْ عَلِيمًا

Ва mā zā ʔалайҳим лав āманӯ биллāҳи ва-л-явми-л āхири ва аъфақӯ мим mā разақаҳумуллоҳ. Ва кāналлоҳу биҳим Ђалīmā. 39.

39. Ва агар ба Аллоҳ ва ба рӯзи растохез имон меоварданд ва аз он чӣ онҳоро Аллоҳ додааст, харч мекарданд, бар онҳо чӣ зарар буд? Ва Аллоҳ ба (кирдори) онҳо доно аст.

Зимни ояти мазкур Аллоҳтаъоло шахсонро, ки сифаташон дар оятҳои қаблӣ гузашт, бори дигар мазаммату сарзаниш намуда, бо саволи инкорӣ аз онҳо мепурсад, ки агар онҳо ба ҷои куфр ба Аллоҳу ба рӯзи қиёмат имон меоварданд ва ба ҷои бухлу риё дар роҳи ризои Аллоҳ аз хулуси ният аз он рӯзие, ки Аллоҳ ба онҳо додааст, сарф мекарданд ва илму донишero, ки Аллоҳ ба онҳо арзонӣ дошта буд, пинҳон накарда, ба мардум мерасониданд, бо ин роҳ саодат ва некбахтии дунё ва охирати худро касб менамуданд, ба онҳо чӣ зарар мерасид??! Инсоне, ки дар роҳи дину имон саъй кунад ва ба Аллоҳ имону ба охират бовар дошта бошад, чӣ зиён дидааст? Ҷумлаи охир ваъиди дигарест, ки

фармудааст: **«Ва Аллоҳ ба (кирдори) онҳо доно аст»**. Яъне Аллоҳтаъоло ба он ки ки онҳо анҷом медиҳанд ва дар замири ниятҳои худ доранд, нек огоҳ аст, онҳоро ба ҳолашон нагузошта, бе зулм подоши амалхояшонро медиҳад. Ҳол он ки ...

إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَإِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَعِفَهَا

وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهِ أَجْرًا عَظِيمًا

Инналлоҳа лā яълиму мишқола зарраҳ. Ва ин таку ҳасаната-й юзъифҳā ва юъти ми-л ладунҳу аҷран ъаъимā. 40.

40. Ҳаройина, Аллоҳ ба вазни заррае зулм намекунад ва агар он амал некӣ бошад, онро дучанд мегардонад ва аз назди Ҳуд аҷри бузург медиҳад.

Баъзе аз муфасссирон мазмуни ин оятро марбут ба шахсони бахил ва беимоне медонанд, ки сифаташон дар оятҳои қаблӣ гузашт. Ба ҳар тақдир, он амалхое, ки инсонҳо дар ин дунё анҷом медиҳанд, дар қиёмат бе ҳисобу китоб наmemонанд. Аллоҳтаъоло бо адолати мутлақи худ, дар он рӯз ба онҳо ҳукм мекунад ва мувофиқи он амалҳои содиршуда ба соҳиби он ҷазо, ё мукофот медиҳад. Ба ҳеҷ кас заррае зулмро дар он рӯз раво намебинад. Ҳатто бандае кори некеро анҷом дода бошад, онро чандон зиёд гардонид, подошу савоби азиме (Ҷаннат) ба соҳиби он инъом мекунад.

Бо овардани ҳадисҳо маънои ин оят, иншоааллоҳ, равшантар мегардад. Дар ҷузъи ҳадис, ки онро ҳадиси шафоат мегӯянд, омадааст:... “Он гоҳ Аллоҳтаъоло ба фариштагон хитоб намуда мефармояд: **“Дар Дӯзах назар кунед, агар дар қалби касе миқдори донаи кӯкнор аз имон вуҷуд дошта бошад, онро аз Дӯзах берун оваред!”** Пас, фариштагон мардуми бисёро аз Дӯзах берун меоранд. Он гоҳ, ровии ҳадис фармуд, агар мехоҳед ояти мазкурро бихонед, ин маъно барои шумо фаҳмо мешавад.

Дар ҳадиси дигар, Ибни Аби Ҳотам ривоят мекунад, ки рӯзи қиёмат инсонҳои аввалину охирин, ҳама халоиқро ҷамъ кунанд ва инсонро ҳозир намуда, садоқунандае садо кунад: **“Ай мардум, мана ин шахс фалонӣ ибни фалон аст, ҳар киро болои ӯ ҳаққи бошад, биёяду гирад”**, – суханаширо давом дода гуфт: – **“Ин**

чунин рӯзест, ки байни мардум дигар насабият (хешу таборӣ) нест, ҳеҷ кас аз каси дигар чизеро намекурсад. Ҳатто дар чунин рӯз барои наҷоти худ занҳо дӯст медоранду орзу мекунад, ки ҳаққи онҳо болои падар, модар, бародар, амак, шавҳарашон бошад.” Локин афсӯс. Баъдан ояти 101-уми сураи Алмӯъмининро хонданд: “**Фа изо нуфиха фис-сури фало ансоба байнаҳум явмаизин ва ло ятасоалун**” (Чун дар сур дамида шавад, пас дигар хешу таборӣ байнашон нест, дар он рӯз аз ҳамдигар чизе намекурсанд). Худованд болои касе чӣ ҳақе дошта бошад, дар чунин рӯз, агар хоҳад, мебахшад. Аммо аз ҳуқуқи мардум, ки болои ҳамдигар доранд, намебахшад. Пас, инсонҳоро рост намуда, ба онҳо мегӯяд: “**Ҳаққи мардумро диҳед!**” Онҳо мегӯянд: “Ай Парвардигор, дунё ба охир расиду тамои шуд, аз кучо ҳаққҳои онҳоро диҳем?” Худованд мегӯяд, ки **аз амалҳои солеҳи онҳо гиред, ба қадри зулме, ки расонидаанд, ба мазлумон диҳед**. Рафту бахшиш ёвар шавад, агар як заррае аз амали солеҳ боқӣ монад, агар Аллоҳ хоҳад, бо фазли худ ўро чандон месозад ва ўро дар раҳматаш гирифта, дохили Ҷаннат мегардонад. Баъдан барои таъкиди суханашон ояти мазкурро тиловат намуданд. Агар марди шақӣ бошад, фариштагон мегӯянд: “**Амалҳои солеҳи ӯ тамои шуд, даъвокунандагони ҳаққи худ ҳоло бисёранд (чӣ кор кунем)?**” Худованд мегӯяд, ки **аз амалҳои бади онҳо гиред, болои амалҳои ӯ зам кунед ва ўро ба Дӯзах занед!**”.

فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا

Фа кайфа изъа қиънъа мин кулли умматим би шаҳиди-в ва қиънъа бика ъалъа ҳаулъаи шаҳидъа. 41.

41. Пас, чӣ гуна бошад ҳоли мардум, он гоҳ ки аз ҳар уммат гувоҳе биёварем ва туро бар ин уммат гувоҳ биёварем?

Ин ақида саҳеҳ аст, ки ҳар пайғамбареро Аллоҳ таъоло барои уммате фиристодааст (ба ҷуз Паёмбари гиромии мо (с), ки барои тамоми башарият фиристода шудааст). Он пайғамбар (а) албатта уммати худро ба роҳи рост даъват намуда, амру наҳйи илоҳиро ба онҳо расонидааст. Бинобар ин, Аллоҳтаъоло бори дигар дар ин оят аз шиддати рӯзи қиёмат ба шахсоне, ки сифаташон дар оятҳои қаблӣ гузашт, бо саволи дилкӯбкунанда хабар додааст, ки дар он рӯзи ҳавлноқ мо пайғамбаронро барои уммати худ, ҳамчу шохид

ҳозир месозем ва онҳо бар кирдори уммати худ шоҳидӣ медиҳанд. Акнун шахсоне, ки пайғамбарони замони худро итоат накарда, бадкирдор шуда, даст ба фисқу фучуру куфр заданд, дар он рӯзи ҷонгудоз чӣ кор карда метавонанд? Дар давоми оят, хитоб ба Расулulloҳ (с) омада, ки туро ҳам бар онҳо ҳамчу гувоҳ меорем. Яъне, ай Муҳаммад (с), туро ба касоне, ки пайғоми илоҳиро ба онҳо расонидӣ, гувоҳ меорем, то бар имондории мӯминон ва бар куфри кофирон ва бар нифоқи мунофиқон, то фасоду амалҳои бади онҳо зоҳир шавад, гувоҳӣ диҳӣ. Дар он рӯз ҳатто замин ҳам шоҳидӣ медиҳад. Чӣ гуна бадкорон метавонанд, ҳақиқатро инкор кунанд ва худро аз ҷазои муқарраршуда халос кунанд??? Чандин оятҳои Қуръони маҷид ин маъноро таъкид мекунанд. Аз он ҷумла ояти зер, яъне ояти 42-юми ҳамин сура ва ҷузъи ояти 40-уми сураи “Набаъ”. Бо овардани ҳадиси ривояткардаи Ибни Масъуд (р) эзоҳи ояти мазкурро ба охир мебарем. Номбурда мегӯяд: «Расулulloҳ (с) ба ман фармуд: **“Барои ман Қуръон бихон!”** Гуфтам: “Ё Расулаллоҳ, ман барои Шумо Қуръон бихонам, ҳол он ки Қуръон барои Шумо нозил шудааст?” Расулulloҳ (с) фармуданд: **“Оре! Ман дӯст дорам, ки Қуръонро аз дигарон шунавам.”** Пас, Ибни Масъуд (р) мегӯяд: «Ба хондани сураи «Нисо» аз ояти аввал шурӯъ намудам, чун ба ояти 41-ум расидам, Расулulloҳ (с) фармуданд: **«Бас, кифоя аст!»**. Дар ин асно ба чеҳраи Расулulloҳ(с) нигаристам, дидам, ки чашмонаш аз ашк лабрезанд ва худ ояти 17-уми сураи “Моида”-ро хонданд”. Иншоаллоҳ, дар мавзеи худ эзоҳ мешавад.

Хулоса, чун қиёмат қоим шавад, ҳама ҳақиқат маълум гардад. Кофирону мунофиқон...

يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُا الرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّىٰ بِهِمُ الْأَرْضُ وَلَا

يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا

**Явмаизи-й явадду-л лазӣна кафару ва ъасаву-р-расула
лав тусавва бихиму-л-арзу ва ла яктумуналлоҳа
ҳадиъа.42.**

42. Дар он рӯз касоне, ки кофиранд ва Пайгамбарро фармон набурдаанд, орзу кунанд, ки эй кош Замин бар онҳо ҳамвор карда

шавад ва ҳеч ному нишоне аз онҳо намонад. Ва аз Аллоҳ ҳеч суханеро нӯшида натавонанд.

Чун барои исботи гуноҳи ҳар уммат (гурӯҳ) дар он рӯз гувоҳ хоста мешавад, кофирон ва гунаҳгороне, ки ба фиристодаҳои Аллоҳ ба муҳолафат бархостанд, даҳшату дигар саҳтиҳои рӯзи қиёмат ва шармандаю хорузгор шудани худро пай мебаранд, аз кирдори худ бе ҳада пушаймон шуда, орзуҳо намуда, меғӯянд, ки эй кош, Замин кафаду моро фуру барад, то несту нобуд шавему болои мо Замин ҳамвор шавад ва ному нишоне аз мо набошаду азобу даҳшати ин рӯзи саҳтро набинем. Ҳатто дар он рӯз аз инсон будани худ пушаймон шуда, чуноне ки дар охири сураи “Набаъ” мегузарад, ҳок шудани худро афзал медонанд. Локин афсӯс, ҳама марҳалаҳои қиёматро яке паси ҳам мебинанд, ҷазои амалҳои худро мечашанд ва қудрате надоранд, ки суханҳои гуфтаи худро дар он рӯз аз Аллоҳ пинҳон кунанд, зеро ҳама аъзои (аъзо - ҷамъи узв) бадани онҳо алайҳи онҳо шоҳиди медиҳанд.

Дидем, ки маҷмӯи оятҳои гузашта аз даъват ба ибодати Аллоҳ ибтидо шуда, бо манъ намудани ширк овардан ба ӯ таъоло ба охир расиданд. Оятҳои баъдӣ бошанд, хитоб ба муъминон намуда, ба адои сутуни дин, ки намоз аст, амр мекунанд ва дар онҳо аз ибодате, ки пеш аз намоз бояд иҷро шавад, яъне аз таҳорат ҳам сухан меравад.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا لَا تَقْرُبُوْا الصَّلٰوةَ وَاَنْتُمْ سٰكِرٰى حَتّٰى تَعْلَمُوْا

مَا تَقُوْلُوْنَ وَلَا جُنْبًا اِلَّا عَابِرِىْ سَبِيْلٍ حَتّٰى تَغْتَسِلُوْا وَاِنْ كُنْتُمْ مَّرْضٰى

اَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ اَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُم مِّنَ الْغَايِبِ اَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ

تَجِدُوْا مَاءً فَتَيَمَّمُوْا صَعِيْدًا طَيِّبًا فَاَمْسَحُوْا بِوُجُوْهِكُمْ وَاَيْدِيكُمْ اِنْ

اَللّٰهُ كَانَ عَفُوًّا غَفُوْرًا ﴿٤٣﴾

Ий айюҳа-л-лазӣна аману лā тақрабу-с-салāта ва айтум сукāро ҳаттā таъламу ма тақулуна ва лā

чунубан иллā ѓāбирӯ сабилин ҳаттā тағтасилӯ. Ва ин кунтум-м марзӯ ав ѓалā сафарин ав ҷāа аҳадум-м минкум-м мина-л-ғӯити ав лāмастуму-н нисāа фа лам таҷидӯ мāан фа-таяммамӯ саъидан таййибан фамсаҳӯ би вучӯҳикум ва айдикум. Инналлоҳа кāна Ѓафувван Ғафурӯ. 43.

43. Эй касоне, ки имон овардаед, наздик машавед намозро, дар ҳоле ки шумо маст бошед, то он ки бидонед чӣ мегӯед. Ва дар ҳоли ҷанобат низ ба намоз наздик машавед, магар он гоҳ ки роҳгузар бошед, то замоне ки гусл кунед! Ва агар бемор ё мусофир бошед ё биёяд яке аз шуморо қазои ҳоҷат ё бо занон омезиши кунед, (агар) обро наёфтед, пас, бо хоки пок таяммум кунед, пас, ба рӯйҳоятон ва дастҳоятон (бо он) масҳ кашед. Ҳаройина, Аллоҳ афвкунандаву омӯрзанда аст.

Дар ин оят якчанд ҳукмҳои шаръӣ таҷассум ёфтаанд. Дар аввал роҳҳои ҳаром гардидани хамр (май) баён мешавад. Зеро, дар замони ҷоҳилият ин амали зишт бар авҷи аъло расида буд. Дар он замон бе хамр инсонҳо ҳаёти худро чандон гуворо ҳис карда наметавонистанд. Гӯё бо нӯшидани хамр онҳо инсонҳои бохирад буданд. Ҳатто шоирони он давр, дар васфи хамр шеърҳо месароиданд. Хулоса, ин марази басо решадор дар байни мардум ба ҳукми анъана даромада буд. Онҳо ба корҳои шахватпарастӣ машғул шуда, дигар ҳақро аз ботил имтиёз намекарданд. Онҳо аз сифати фариштаосое, ки инсон дорад, дур ва ҳамқарини шайтону шайтонсифатон буданд. Аз ҷиҳате, ки хамр инсонро ба ҷаҳолат бармегардонад, аввало дар сураи “Наҳл” ишораи тадриҷӣ шуда, нӯшокиҳои масткунандаро муқобили ризқу рӯзии писандида ниҳода фармуд, ки хамр (май) чизи хуб нест. Бо чунин ишораҳо шахсони ҳассос аз нӯшидани хамр худро дур сохтанд. Бо ҳамин тариқ, хеле рӯзу моҳҳо гузашт, бори дигар саҳобагон (р) ҳукми хамру қиморро аз Расулulloҳ (с) пурсиданд, дар ин асно ояти 219-уми сураи “Бақара” нозил шуд ва дар он фармуд, ки **дар ин ду манфиати андак ҳам бошад, локин гуноҳу зиёни онҳо аз нафъашон бештар аст.** Баъди ин оят нафрати мусалмонон нисбати хамру қимор бештар шуд. Аммо бо нозил шудани ин гуна оятҳо тамоман ҳаром будани хамр маълум набуд. Дар ояти мазкур Аллоҳтаъоло мусалмононро наҳй намуда, фармуд, ки ай шахсоне, ки имон овардаед, шумо чӣ гуфтанатонро фарқ накунед, яъне, шумо аз

хамр маст бошеду чӣ гуфтанатонро надонед, то асари мастӣ дур нашавад, ба намоз наздик нашавед! Хулоса, ҳар чӣ қадар алайҳи хамр оятҳо нозил мешуданд, доираи хамрнӯшон танг ва хамр ба ҳаром наздик мешуд ва ба мусалмонон таъсири ҷиддӣ мерасонд. Акнун бо нузули ояти мазкур имконият ва доираи хамрнӯшӣ боз тангтар шуд, зеро маст нашуда, панҷ вақт намозро хондан кори осон набуд, чун мардум ба нанӯшидани хамр дар вақти намозҳо одат карданд, баъдан ояте, ки ба ҳаром будани хамр далолат мекунад, дар сураи “Моида” ояти 90 нозил шуд. Хулоса, бо ҳамин тариқа, яъне бо нозил шудани чаҳор оят дарде, ки асрҳои аср, давои худро наёфта буд, муолиҷаи худро ёфт.

Дар давоми оят, Аллоҳтаъоло қадри намозро, ки сутуни дини мусалмонхост, баланд бардошта фармудааст, ки ҳангоме ки шумо (хоҳ мард, хоҳ зан) дар ҳолати ҷанобат (ҳолати баъди омезиши марду зан ё бо дигар сабаб ба ин ҳолат афтода) бошед, то ин ки ғусл накунед, ба намоз наздик нашавед. Зан дар ҳолати ҳайз (одати моҳона) ё нифос (одати баъд аз таваллуди фарзанд) низ ба намоз наздик намешавад. Чун мард аз ҷанобат ва зан ҳам аз ҷанобату ҳайзу нифос пок шаванд, баъди ғусл, метавонанд намоз хонанд. Бо истисно Аллоҳтаъоло фармудааст, ки **магар шумо раҳгузар бошед, то ин ки ғусл кунед**. Дар мазмуни ин ҷузъи ояти мазкур баъзе аз муфасссирони олиқадр масҷидро дар назар доранд. Яъне мурод аз роҳгузар касест, ки барои оби ғуслро пайдо кардан бағайри дар дохили масҷид аз як сӯ ба сӯи дигар гузаштан дигар чорае надорад, яъне чунин шахс метавонад, аз дохили масҷид бе даранг убур кунад. Баъзе мақсад аз роҳгузар шахси мусофирро донистаанд, ки ўро ҷанобат расидааст, барои аз ҷанобат пок шудан об надорад, то худро пок созад, ў метавонад бо таяммум, намози худро дар дохили масҷид хонад.

Бо ривояти Имом Бухорӣ омадааст, ки он саҳобагони ансорие, ки атрофи масҷид хона доштанд, барои воридаи масҷид шудан ҳар кадом дариҷае доштанд. Ҳангоме, ки онҳо ҷунуб мешуданд, барои пайдо кардани об аз як тараф ба дигар тараф аз масҷид мегузаштанд. Чун ояти мазкур нозил шуд, Расулulloҳ (с) фармуданд: **“Ба гайри дариҷаи Абӯбакр (р) дигар ҳама дариҷаҳои худро банданд!”**.

Дар марҳалаи сеvуми ин оят Аллоҳтаъоло ҳукми таяммумро баён намуда фармудааст, ки агар шумоён чунон бемор бошед, ки истеъмоли об зиёновар гардад, ё инсон дар сафар бошаду барои

тахорат, ё ғул обро пайдо карда натавонад, ё об ҳасту онро агар барои таҳорат сарф кунад, дар роҳ дигар об намеебад, ташна мемонад, дар ин ҳама сурат метавонад, таяммум кунад. Инсоне аз қазои ҳоҷат баргардад ё бо зан омезиши ҷинсӣ барқарор карда бошад, баъди талабу ҷустуҷӯ барои таҳорат ё ғул, оби кифоякунанда пайдо карда натавонад ё дигар монеаҳо пайдо шуд, ки ба истеъмоли об имконият пайдо накард, дар чунин суратҳо ҳам барои таҳорат ё ғул ба ҷои об, бо хоки пок таяммум мекунаду намози худро мегузорад. Имом Аҳмад (р) аз Имрон ибни Ҳусайн (р) дар ин хусус ҳадисеро ривоят кардаанд, ки Расулуллоҳ (с) ба ӯ гуфтанд: **“Эй фалон, туро чӣ манъ сохт, ки ҳамроҳи одамҳо намоз нахондӣ? Ё ту магар мусалмон нестӣ?”** Он шахс дар ҷавоб гуфт: “Ё Расулуллоҳ (с), албатта ман мусалмонаму лекин ба ман ҷанобат расид, ман об наёфтам, то ғул кунам!” Пайғамбар (с) ба ӯ гуфтанд: **“Ҳокро кор фармоед, он шуморо кифоя мекунад!”**

Дар давоми оят, тарзи таяммум сохтанро ишора намуда фармудааст, ки **рӯятро ва дастҳоятро масҳ каш!** Яъне тарзи таяммуме, ки ҷойнишини таҳорат ва ғул аст, ин аст, ки инсони таяммумкунанда ҳар ду дасти худро аввалан бар Замин (хок) ё бар чизе, ки аз ҷинси замин, мисли санг, гаҷ, оҳақ, цемент, рег, (қум) ва ғайра бошад мезанад, то ин ки андаке ҳам бошад, кафу панҷаҳои даст чанголуд шаванд, бо ин рӯи худро, чуноне ки мешуст, масҳ мекашад. Бори дувум ҳарду дасти худро мисли аввал зада, ҳарду дасти худро аз нӯги панҷаҳои даст сар карда, ҳамроҳи оринҷ масҳ мекашад. Дар охири оят омадааст: **“Ҳаройина Аллоҳ ҳаст афвекунандаву омӯрзанда аст”**, Яъне Худованд барои бандагони Худ хатобахшу омӯрзгори гуноҳони онҳост. Лутфу меҳрубонии Аллоҳтаъолост, ки дар ҳолатҳои зарурат, чун ҷойнишини об истеъмоли хок (таяммум)-ро иҷозат дод ва хокро қоиммақоми об гардонид. Ҳикмат дар ҳақиқати ин иҷозат он аст, ки хок асли ҷисми инсон аст, чун инсон ба асли худ боз мегардад, аз тамоми ҷурму гуноҳ, иншоаллоҳ, пок мешавад. Хулоса, Аллоҳтаъоло барои бандагони худ осон гирифт, хокро дар вақти зарурат ҷойнишини об гардонид. Аллоҳтаъоло, нафъу осоиши бандагони худро дӯст медорад. Акнун чанд ҳадис оиди ояти мазкур. Бо ривояти Имом Муслим (р) аз Ҳузайфа ибни Ямонӣ (р) омадаст, ки Расулуллоҳ (с) фармуданд: **“Нисбат ба умматҳои гузашта Аллоҳтаъоло бо се чиз моро фазл бахшид: Аввал ин, ки сафҳои моро дар**

намоз монанди сафҳои фариштагон гардонид. Дувум ин, ки ҳама рӯи заминро барои мо масҷид гардонида шуд. Савум ин, ки (ҳар гоҳ об наёфтем) хоки заминро барои мо поккунанда гардонид”.

Дар ҳадиси дигаре Имом Бухорӣ аз Оиша (р) ва Имом Аҳмад (р) аз Яъқуб (р) ва дар охир аз Аммор ибни Ёсар (р) ривоят кардааст, ки бо Расулуллоҳ (с) дар сафаре будем, чун ба “Зотулҷайш” расидем, гулбанди модарамон Оиша (р), ки аз хоҳарашон Асмоа ба орият гирифта буданд, афтода гум шуд. Расулуллоҳ (с) барои ёфтани он даранг намуданд ва ҳамаи онҳое, ки ҳамроҳи мо буданд, то ёфтани он маътал шуданд. Дар он биёбон об набуд ва ҳамроҳи худ ҳам об надоштанд, ки таҳорат созему намозхоро хонем. Чун субҳ дамид, ҳама ба Абӯбақр (р) гуфтанд: “Оё намебинӣ Оиша (р) чӣ карда истодааст? Расулуллоҳ (с) ва мардумро маътал сохт, ҳол он ки дар ин ҷо на об ҳасту на мардум ҳамроҳи худ чандоне обе доранд, ки тоқат кунанд.” Оиша (р) меғӯяд: “Дар ҳамин асно Расулуллоҳ (с) сарашро болои зонуям ниҳода ба хоб рафта буданд. Падарам Абӯбақр сарзанишкунон омаду ба ман гуфт - ту Расулуллоҳ (с) ва мардумро дар ҷое маътал намудай, ки дар ин ҷо на об асту на мардум ҳамроҳи худ обе доранд- ва пушти маро ба пучидан (задан) шурӯъ намуд. Ягона чизе, ки маро аз ҳаракат боз медошт, ин сари Расулуллоҳ (с) ва хоби ӯ (с) буд. Дар ин асно, Расули Аллоҳ (с) аз хобашон бархостанд ва Ҳақтаъоло ояти иҷозаи таяммумро нозил намуд.” Мусалмонон ҳама таяммум карданд ва дар ин вақт Усайд ибни Ҳазир ба Оиша (р) бо ривояте падарашон аз рӯи хурсандӣ гуфтанд: “Ай хонаводаи Абӯбақр! Ин аввалин баракати шумо нест. Барои хотири шумо шуда, ба хоки пок таяммумро иҷозат фармуда шуд!”. Оиша (р) меғӯяд, ки он гоҳ чун шутурхоро дар ҳаракат даровардем, аз зери шутуре, ки ман савори вай будам, зеби гардани худро пайдо кардем.

Муфасссирони олиқадр дар шарҳи Қисми ояти мазкур **“Ав ломастумун-нисо” – (ё мубошират кунед бо занон)** ихтилофи назар доранд. Баъзе аз онҳо калимаи “ламс”-ро бўса ва дасти занро гирифтани ва ғайра эзоҳ додаанд. Ин гурӯҳ далелашонро аз ҳадиси Моъиз гирифтаанд. Вақто ки ӯ иқро ба зино намуд, Расулуллоҳ (с) ба ӯ гуфт: **Шояд, ки ту ўро бўса карда бошӣ, ё ҳар аъзои ўро даст расонида бошӣ!** Далели дигарашон дар ҳадиси саҳеҳ омадааст, ки **“зинуи дастҳо даст задани зани**

бегона аст". Дар чунин ҳадисҳо калимаи **"ламс"** маънои омезишро надорад. Бинобар ин, гурӯҳи аввал меғӯянд, ки шахсе таҳорат созаду ҳалоли худро бӯса кунад ё умуман дастрасон созад, таҳораташ мешиканад. Гурӯҳи дувум калимаи (ломастум)-ро ба маънои омезиш дониста, бо далел овардани зиёда аз шаш ҳадис гуфтаанд, ки бӯса ё ҳар кучои занро даст расонидан, агар аз либос урён набошанд, таҳоратро намешиканад. Яке аз он ҳадисҳое, ки далел меоранд, ин аст, ки Имом Аҳмад (р) аз Вукайъ ва ӯ аз Суфёни Саврӣ (р) ва дар охир аз Иброҳими Таймӣ, аз Оиша (р) ривоят кардааст, ки Оиша (р) модарамон гуфтаанд: "Мешуд, ки Расулуллоҳ (с) таҳорат месохтанд, баъдан маро ошноӣ (бӯса) мекарданд, таҳораташонро нав накарда, намоз меҳонданд". Валлоҳу аълам.

Дар асрҳои аввал барои барпо сохтани ҷамъияти исломии ҳақиқӣ на фақат зиддияту ҳаракатҳои ҷоҳилонани мушрикони араб ҳалал мерасонид, балки аҳли китоб (яхуду насоро) ҳам бисёр мекушиданд ва урфу одатҳои, ки алайҳи ҷамъияти исломӣ зиёновар буд, ба роҳ меандохтанд.

Бинобар ин, ояти зер роҳҳои дурустero, ки ҷамъияти исломиро барпо месозад, баён мекунад:

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ يَشْتُرُونَ الضَّلَالَةَ وَيُرِيدُونَ أَن

تَضِلُّوا السَّبِيلَ

Алам тара ила-л-лазӣна уту насӣба-м мина-л-китаби яштаруна-з залалатава юридуна ан тазиллу-с-сабил.44.

44. Оё надидӣ касонero, ки ҳиссае аз Китоб дода шудаанд? Гумроҳиро меҳоҳанд ва меҳоҳанд, ки шумо (ҳам) роҳи ҳақро гум кунед.

Дар ояти мазкур ибораи "касонero ҳиссае аз китоб ки дода шудаанд" ба яҳудиён таллуқ дорад. Яъне, Аллоҳтаъоло бо шарофати Мӯсо (а) китоби худ- "Таврот"-ро барои ҳидояти яҳудиён нозил намуд, локин онҳо гумроҳ шуданду ин ҳидояти бузургро дар ивази матои андак фурухтанд. Бинобар ин, ояти мазкур яҳудиёнро бар гумроҳияшон ва дигаронро бо эътироз аз яҳудиён, огоҳу ҳушдор намуда, мефармояд, ки оё надидӣ ононро, ки барои ҳидоятшон китоб фиристодем, ба ҷои ҳидоят, чуноне ки дар

оятҳои баъдӣ меояд, гумроҳиро хариданд. Яъне ришва гирифта, сифатҳои пайғамбари охируззамонро пинҳон дошта, ба мардум нарасониданд. Бо ин кифоя накарда, хостанд, муъминонро аз роҳи ҳақ гумроҳ созанд, то онҳо ба Муҳаммад (с) куфр варзанд, ҳол он ки:...

وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاَعْدَائِكُمْ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَلِيًّا وَكَفٰى بِاللّٰهِ نَصِيْرًا ﴿٤٥﴾

Валлоҳу аъламу би аъдәйкум. Ва кафā биллāҳи валийя-в ва кафā биллāҳи насӣро. 45.

45. Ва Аллоҳ ба душманони шумо донотар аст ва Аллоҳ вали (сарпараст)-и шумо (бошад) кофӣ аст. Ва Аллоҳ мададгори шумо (бошад) бас аст.

Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур мусалмононро хабар дода фармудааст, ки ай муъминон, ман аз шумо дида, дар шинохти душманҳои шумо донотарам. Чун Худованд душманони муъминонро медонад, ҳар чӣ қадар онҳо маккор бошанд ҳам, набояд мусалмонон аз онҳо тарсанд. Зеро дар давоми ояти мазкур ваъдаи Аллоҳ бо такрор омада фармудааст, ки барои сарпарастии мусалмонон ва барои мададу нусрати онҳо Аллоҳ кифоя аст. Аз ғайри Аллоҳ сарпарастиву нусратро наталабед. Фақат аз Аллоҳ дар ҳама кор умеду ёварӣ пурсидан дуруст аст, на аз ғайри Ӯтаъоло.

مِّنَ الَّذِينَ هَادُواْ يُخَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَّوَاضِعِهِۦ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَآسَمَعُ غَيْرَ مُسْمِعٍ وَرَاعِنَا لَيًّا بِالسِّنَتِهِمْ وَطَعْنًا فِي الدِّينِ ؕ وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُواْ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَآسَمَعُ وَأَنْظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَأَقْوَمَ وَلَٰكِن لَّعَنَهُمُ اللّٰهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيْلًا ﴿٤٦﴾

Мина-л-лазӣна ҳаду юҳаррифӯна-л-калима ӯам мавāзиъиҳи ва яқулӯна самийнā ва ӯасайнā васмаъ ғайра мусмаъи-в ва роъинā лайям би алсинатиҳим ва таънан

фи-д-дин. Ва лав аннаҳум қолу самиънā ва атаънā васмаъ ваиъзурнā лакāна хайра-л-лаҳум ва ақвама ва лāки-л лаъанаҳумуллоҳу би куффриҳим фа лā юъминунā иллā қалилā. 46.

46. Баъзе аз касоне ки яҳудитаборанд, калимаҳоро аз ҷойҳои худ тағйир медиҳанд ва мегӯянд: «Шунидем суханатро ва нофармонӣ кардем амратро». Ва мегӯянд: «Бишнав, дар ҳоле ки ғайри шунаванда боӣ!». Ва бо лугати хеш суханро бо забонҳояшон мепечонанду «Роъино» мегӯянд, дар ҳоле ки дар дин таъна мезананд. Ва агар онҳо мегуфтанд: «Шунидем ва фармонбардорӣ кардем ва ба ҷои «роъино» «унзурно» (муҳлат деҳ) мегуфтанд, ҳаройина, барои онҳо беҳтару дурусттар буд». Валекин Худованд онҳоро ба сабаби куфрашон лаънат кардааст. Пас, ба ҷуз андаке аз онҳо имон намеоранд.

Зимни ояти мазкур Аллоҳтаъоло чанд сифати душманони Исломо эзоҳ дода, ба қисме аз амалҳои онҳо ишора намуда, фармудааст, ки миёни яҳудиён касоне ҳастанд, ки ибораҳо ва калимаҳои Тавротро, бечо сохта дар онҳо ҳам аз ҷиҳати лафз ва ҳам маъно тағйирот даровардаанд. Яъне, сифатҳои Расули Аллоҳ (с)-ро, ки дар Таврот зикр шуда буд, бардоштанд ва ба ҷои онҳо дигар калимаҳоро навиштанд. Маъноии ҳақиқии оятҳои Тавротро (мисли оятҳои сангсор кардани зинокорон) бо хоҳиши худ маънидод намуданд, ки муҳолифи ибораҳои аслии Таврот буд. Чун Расулulloҳ (с) ҳукмеро ба онҳо мешунавониду онҳоро ба имон даъват менамуд, яҳудиён ба ҷои ин ки гӯянд, шунидем, акнун итоат мекунем, онҳо баръакс куфрашонро боло бурда, дар ҷавоб гуфтанд, шунидем суханатро! Аммо оҳиста мегуфтанд **“асайно”**, яъне амри шуморо қабул надорем. Дар ҳақиқат ҷавоби онҳо ба сухани касоне монанд аст, ки бо мазоҳу масҳара мегӯянд: **“Аз шумо гуфтан ва аз мо гӯш накардан.”**

Ҷумлаи баъдӣ, ишора ба қисмати дигаре аз суханҳои адоватомези онҳо намуда, фармудааст, ки яҳудон чун ҳазрати Муҳаммад (с)-ро мухотаб қарор медоданд, мегуфтанд. “Бишнав, ту шунаванда **нашавӣ**”. Ингуна суханҳо мисли калимаи **“роъино”**, ки дар ин оят ва дар ояти 104-уми сураи “Бақара” гузашт, дорои ду маъноанд. Агар “бишнав, ту шунаванда нашавӣ” ба маъноии хуб истеъмол шавад, маъноии дуо ва бузургдоштро дошта, зоҳиран дуои хайраст. Яъне ту ҳамеша ғолибу мӯхтарам боӣ, ҳеҷ кас

натавонад суханҳои баду муҳолифро ба ту шунавонад. Агар ба маънои бадӣ истеъмомл шавад, маънои **“ту кар шавӣ”**-ро дорад. Яҳудиён чун бо Расулulloҳ (с) гуфтугӯ мекарданд, доимо он калимаҳоро бо маънои таҳқиру нафрин ва дуои бад ирода карда, онҳоро бо дигар калимаҳо омехта, забони худро “каҷ” намуда, мегуфтанд, ки касе мақсади онҳоро чандон пай намебурд. Инчунин онҳо аз суханҳои саҳобагон ҳам сӯиистифода намуда, ба ҷои калимаи “Роъино”, ки маънои он ба ҳоли мо нигар, моро андак мӯҳлат деҳ, то ҳақиқатро ва суханҳои туро хубтар фаҳм кунем, дорад, дигар калимаро истифода мекарданд, яъне он калимаро бо кашиши ҳарфи севум ва бо ташдид хондани ҳарфи чаҳоруми он “Роъинно” талаффуз мекарданд, ки маънои он “ту ахмақ, ту шуббон, ту ҷоҳил” ва ғайра аст. Хулоса, ботини яҳудиён, ки ҳабис аст, чун аз саҳобагон калимаҳоро мешуниданд, дарҳол бо нияти бад, маънои ибронии онро истеъмолу дастовез намуда, дар силсилаи суханҳои худ меомехтанду чунон вонамуд мекарданд, ки гӯё Пайғамбар (с) (наъзуз биллоҳ) мардумро дар ғафлат нигоҳ медорад. Яъне ба гумони худ Пайғамбар (с)-ро масҳаракунон механдиданд. Агар ба онҳо гуфта мешуд, ки чаро ин суханҳоро истифода мекунед? Онҳо дар ҷавоб мегуфтанд: “Шумо ҳам мегӯед-ку?” Ин ҳама ба мақсади он буд, ки ҳеҷ набошад, ҳақиқатро бо забонҳояшон аз меҳвари асосӣ баргардонанду ба дини ҳақ таънаҳо зада гӯянд, ки агар ин шахс пайғамбар бошад, чаро ин фиребҳои моро кашф намекунад? намефаҳмад? Локин Аллоҳтаъоло аввалан дар ояти 104-уми сураи “Бақара” мусалмононро ба гуфтани ин гуна суханҳо ва худро ба кофирон монанд сохтан манъ намуд ва дар ин оят бошад, ҳилаҳои онҳоро ошкор намуд ва дар давоми оят фармуд, ки агар онҳо назди Расулulloҳ (с) ба ҷои ин ҳама ҳилабозию, душманӣ ва беодобӣ роҳи ростро пеш мегирифтанд ва мегуфтанд, ки ба итоати ӯ (с) даромадем, суханҳои моро бишнав, моро риоя куну мӯҳлат деҳ, то ҳақиқатро комилан дарк кунем, ин ба фоидаи онҳо буд ва ба адолату мантиқу одоб комилан наздику мутобиқ буд. Бо ибораи дигар: Худованд дар ин оят се сухани бади яҳудро эзоҳ намуда фармуд, ки агар онҳо ба ҷои **“ъасайно”** - **“атаъно”** ва дар ивази **“исмаъ ғайра мусмиъин”** - **“суханҳои маро бишнав”** ва дар бадали **“роъино”** - **“унзурно”** мегуфтанд, ҳоли онҳо беҳтар мешуд ва дигар ҳеҷ шубҳае намонд, ки ин калимаҳо нияти (маънои) бади онҳоро ифода кунанд. Акнун бо дустури ин оят амал

накарданд, Аллоҳтаъоло онҳоро лаънат хонд ва аз раҳмати Худ дурашон сохт. Онҳо имон намеоранд, агар имон оранд, ҳам иддаи каме аз онҳо имон меорад. Баъзе аз муфасссирон чузъҳои охири ин оятро хабарҳои ғайбӣ донистанд, зеро чи тавре ки Қуръони карим хабар додааст, дар ҳақиқат дар тӯли таърихи Ислом, танҳо иддаи каме аз яҳудиён имон оварданду ба Ислом пайвастанд. Бақияи онҳо аз рӯзҳои аввал шурӯъ карда, на ин ки имон намеоранд, балки доимо алайҳи Ислом дар ҷангу ҷидоланд. Сухани Аллоҳтаъоло доимо рости дуруст аст.

Аллоҳтаъоло дар ояти зер аҳли китобро даъват мекунад, ки ба Қуръон имон биёранд ва онҳоро аз “**масх**” (дигаргун шудани сурат) ва аз дода шудан ба ҳиссиёт ҳушдор дода мефармояд, ки:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ آمِنُوا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ مِّن قَبْلِ

أَن نَّطْمِسَ وُجُوهًا فَنَرُدَّهَا عَلَىٰ أَدْبَارِهَا أَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّا أَصْحَابَ

الْسَّبْتِ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا ﴿٤٧﴾

Йӓ айюҳа-л-лазӣна уту-л-китаба амину би ма наззална мусаддиқа-л лимӓ маъакум-м мин қабли анн-натмиса вуҷӯҳан фа наруддаҳа ʼалӓ адбӓриҳа ав налъанаҳум камӓ лаъаннӓ асҳӓба-с-сабт. Ва кӓна амруллоҳи мафъӯлӓ. 47.

47. Эӣ касоне, ки ба шумо Китоб дода шуд, он чиро, ки фуруд фиристодем тасдиққунандаи он чӣ ки ҳамроҳи шумост, пеш аз он ки чехраҳоро дигаргун гардонем, ба он имон биёред. Пас, рӯйҳоро бар пушти онҳо мегардонем ё онҳоро, чуноне ки аҳли рӯзи шанберо лаънат кардем, лаънат кунем. Ва ҳукми Аллоҳ бешак, анҷомёбанда аст.

Сабаби нузули ин оятро муфасссирони олиқадр аз он ҷумла дар тафсирҳои Ҳусайнӣ ва Ҷалолайн бо ривояти Ибни Исҳоқ аз Ибни Аббос (р) чунин овардаанд, ки ҳазрати Рисолатпаноҳ (с) аҳбор (сардамдорон)-и яҳудро (чун ибни Сувайр ва Каъб ибни Ашраф, ё Усайд)-ро талабид ва ба онҳо гуфт: “**Ай ҷамоаи яҳудон, аз Аллоҳ битарсед ва дар доираи имон қадам ниҳеду Ислом оред. Ба Аллоҳ қасам, ки албатта, медонед ончиро, ки ман аз**

тарафи Аллоҳ барои шумо овардам, ҳаққаст ва ба шумо дар Таврот аз ҳоли ман хабар додаанд, барои ин ки шумо бо ман имон биёред, аз шумо дар он аҳду паймони фаровоне гирифта шудааст.” Онҳо дар ҷавоб гуфтанд, мо на туро мешиносем ва на аз наъти ту ва на аз сифати Қуръон хабар дорем. Ҳамоно буд, ки ояти мазкурро Аллоҳтаъоло бо ду навъи ваъид нозил намуд ва дар он аҳли китобро бо хитоб амр намуд, ки ай касоне, ки ба шумо китоби осмонӣ дода шуд, пеш аз он ки руйҳоятон ба қафо нагардаду тағйир наёбад, ё мисли шахсоне, ки ҳурмати рӯзи шанbero шикастанду ба лаънати Аллоҳ гирифтор шуданд ва сураташон ба маймуну ҳук бадал шуд, сурати шумо ҳам бадал нашавад, ба он чӣ, ки баъди Таврот нозил намудем, яъне ба Қуръон, ки тасдиқунандаи Тавроту Инҷил аст, имон биёред, вагарна аз иҷрои амри Аллоҳ доимо чӣ ҳозир, чӣ баъд дар ҷараён аст, шумо халосӣ надоред.

Сабаби аҳли китобро ин қадар саҳт ва бо ду навъ ҷазо таҳдид намудани Аллоҳтаъоло дар он аст, ки онҳо на ин, ки ҳақро шинохтанду ба Қуръон имон наоварданд, балки алайҳи он амал кардаанд. Таҳдиди аввал: аломатҳои инсонӣ аз рӯи онҳо нест карда шуда рӯяшон ба тарафи қафо гардонида мешавад. Бо ин ҳолат онҳо на ба пеш, балки ба қафо ҳаракат мекунанд. Мувофиқи баъзе ривоятҳо онҳо ба ин ҷазо ҳарчанд ҳозир гирифтор нашаванд ҳам, бо наздикшавии қиёмат, албатта, гирифтор мегарданд.

Таҳдиди дуввум гирифтор кардани саркашон ба ҷазои монанди ҷазои асҳоби шанбе аст.

Ин қисса дар сураи “Аъроф”, оёти 163 то 166, иншоаллоҳ, эзоҳи муносибе дорад, лекин дар ин ҷо ҳамчу муқаддима мухтасаран аз он нақл мекунем. Асҳоби шанбе тоифаи яҳудӣ буданд, ки мувофиқи шариати замонашон барои онҳо рӯзи шанбе кор кардан, (аз он ҷумла моҳӣ доштан) манъ буд. Аммо онҳо бо он табиати хабице, ки доштанд, амри Аллоҳро шикаста, ҳилаи худашонро ба кор бурданд. Онҳо ҳавзҳо сохтанд ва аз баҳр ба тарафи ҳавзҳо ҷӯйҳо кофтанд, чун моҳиҳо ба ҳавзҳо ворид мешуданд, ҷӯйҳоро мебастанд ва чун рӯзи шанбе мегузашт, он моҳиҳоро медоштанд. Дар он асно онҳо ба ғзаби Аллоҳ гирифтор шуданд. Яъне сурати онҳо ба маймун ва ҳук бадал шуд.

Ояти мазкур сабаби Ислом овардани яке аз тобеъини бузург бо номи Каъбул Аҳбор шудааст, ки ӯ дар замони Расулulloҳ (с) имон наоварда буд. Абӯ Идрис чунин мегӯяд: “Ҳамеша

Абӯмуслими Алҷалилӣ, ки ҳамроҳаш буд, сарзанишаш мекард, ки чаро дар замони Расулulloҳ (с) имон наовардӣ? Ҳар замон назди ӯ одам мефиристонд, то фаҳмад, ки ӯ оё аз фикраш гаштааст ё не. Хулоса, Каъб худ мегӯяд: “Маркаби худро савор шуда, ба Мадина омадам, шунидам, ки қорие ояти мазкурро тиловат мекард: **“Эй касоне, ки ба шумо китоб дода шуд, имон биоред ба он чӣ ки фуруд фиристондем (дар ҳоле ки) тасдиқ кунандааст ончиро, ки ҳамроҳи шумост, пеш аз он ки маҳв (дигаргун) гардонем чехраҳоро...”**. Дарҳол бо шитоб обе пайдо кардаму ғул сохта, аз рӯи тарс рӯи худро медоштам, ки мабодо рӯям чунин нашавад, фаврӣ имон овардам”.

Боз дар ин мазмун ҳадиси дигаре низ вуҷуд дорад. Локин ба ҳар тақдир бо ривояти ибни Ҷарир, Каъбул Аҳбор дар замони хилофати Умар (р) Исломо қабул кардааст. Акнун ояти зер аз калонтарин навъи гуноҳ, ки дар яҳуду насоро ҳаст, эълони хатар намуда, онҳоро огоҳ месозад, ки агар ин гуна гуноҳро тарк накунад, мавриди бахшиши Худованд қарор намегиранд:

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ

يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا ﴿٤٨﴾

Инналлоҳа лā яғфиру ай юшрака бихӯи ва яғфиру мā дуна зāлика ли ма-й̄ яшāъ. Ва ма-й̄ юшрик биллāҳи фақад-ифтарō ишман ъаẓūmā. 48.

48. Ҳаройина, Аллоҳ ба ӯ чизеро шарик муқаррар карда шавад, намебахшад ва ғайри ширкро барои шахсе, ки хоҳад, мебахшад. Ва шахсе ки ба Аллоҳ ширк меорад, батаҳқиқ, гуноҳи бузургеро бофтааст.

Ояти мазкур, сароҳатан эълон медорад, ки мумкин аст ҳама гуноҳи банда мавриди бахшиши Аллоҳтаъоло қарор гирад, аммо гуноҳи ширк ба ҳеҷ вачҳ бахшида намешавад. Магар дар сурате гуноҳи мушрик бахшида мешавад, ки ӯ ҳангоми зинда будан аз ширковарӣ даст кашад, муваҳҳид (яктопараст) шавад. Маълум гардид, ки ҳеҷ гуноҳ ба ғайри ширк имонро аз байн бурда наметавонад ва ҳеҷ амали солеҳи олуда ба ширк инсонро наҷотбахш нест. Гуноҳи бузург будани ширкро дигар оятҳо низ таъкид мекунанд: Аз он ҷумла ояти 72-юми сураи “Моида”, ояти 23-

юми сураи “Лукмон” ва ғайра. Асли маънои ширк, ба Аллоҳтаъоло ё ба сифатҳои ӯ таъоло, чизеро баробар доништан аст. Масалан: ғайри Худоро Худо ҳисобидан. Ё ғайри Худо дигар чизро парастидан. Ё касеро ё чизеро аз махлуқот соҳиби сифатҳои халққунанда, ризқдиҳанда, тарбиякунанда, ғридиҳанда, шифодиҳанда, диҳанда, гиранда ва ғайра доништан аст. Ё ҳар касе ақида ё амали ширкнаро маъқул донанд ё ба он амал кунад, ӯ низ мушрик аст. Аз он ҷумла, ҷуноне ки дар оғози ин оят ишора шуд, аҳли китоб хоҳ яҳудӣ бошанду хоҳ насронӣ, низ мушриканд. Зеро, яҳудиён, наъзуз биллоҳ, Узайр (а)–ро писари Худо ва насоро бошанд, Исо (а)–ро писари Аллоҳ медонанд. Ҳар касе ширк орад, барои худ гуноҳи калонеро соҳиб шуда бар худ беҳад зулм кардааст. Зеро Аллоҳ ӯро намебахшад ва аз ғайри ширк дигар гуноҳ кунад, он дар ихтиёри Аллоҳ қарор дорад, хоҳад ӯро мебахшад, хоҳад ӯро бо адли худ миқдори гуноҳаш азоб медиҳад.

Зери мазмуни ин оят, зиёда аз 20-ҳадис омадааст, иншоаллоҳ, бо овардани ду ҳадиси он аз оқизии худ узр меғуем. Имом аби Ҳотам аз Ҷобир ибни Абдуллоҳ (р) ҳадисеро ривоят кардааст, ки Расулуллоҳ (с) гуфтаанд: **“Инсоне, ки ба Аллоҳ шарик наоварда, вафот кунад, ӯ сазовори мағфирати Илоҳист. Агар касе ба Аллоҳ шарик оварда бошад, ӯро намебахшад, ба ғайри ширк, дигар гуноҳро хоҳад, мебахшад”**.

Бо ривояти Имом Аҳмад (р) аз Язид ибни Ҳорун ва ба зикри силсилаи ровиҳо ва дар охир аз модарамон Оиша (р) ривоят кардаанд, ки Расулуллоҳ (с) ҷунин гуфтаанд: **“Назди Парвардигор (ҷ) барои бандагон се намуд девони аъмол аст. Девоне ҳаст, ки Аллоҳтаъоло ба ӯ ҳеҷ аҳамияте намедиҳад. Девоне ҳаст, ки Ҳаққтаъоло ҳеҷ чизеро аз ӯ фуру намегузорад. Девоне ҳаст, ки Аллоҳтаъоло онро ҳеҷ намеомӯрзад. Девоне, ки омӯрзида намешавад, девони шахсест, ки дар он аз соҳибаш ширк собит шуда бошад.”**

Баъди гуфтани ин сухан, Расулуллоҳ (с) ояти мазкурро хонданд ва суханашонро идома дода гуфтанд: **“Аммо девоне, ки Аллоҳтаъоло ба он аҳамияте намедиҳад, ин девонест, ки инсон худро дар амалҳое, ки миёни худ ва Аллоҳтаъолост зулм кардааст. Мисли тарки намоз, рӯза, закот ва ғайра. Агар Аллоҳ хоҳад, ӯро афв мекунад, агар хоҳад, ӯро азоб мекунад. Аммо он девоне, ки ҳеҷ чизро аз он фуру намегузорад, он**

девонест, ки касе касеро зулм карда бошад. Албатта, хоҳ нохоҳ, байнашон бо адолат қасос мешавад.”

Ояти зер бори дигар аз чеҳраи яҳудиён пардари кушода, ҷамоаи мусалмононро аз наздик ба онҳо ошно месозад:

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُزَكُّونَ أَنْفُسَهُمْ ۚ بَلِ اللَّهُ يُزَكِّي مَن يَشَاءُ وَلَا يُظْلَمُونَ

Алам тара ила-л-лазӣна юзаккуна ағфусаҳум. Балиллāху юзакки ма-й яшāу ва лā юзламӯна фатилā.49.

49. Оё нанигаристӣ ба сӯи касоне, ки нафсҳои худро пок мешуморанд? Балки Аллоҳ касеро, ки хоҳад, пок мегардонад ва ба қадри фатиле (риштае ки дар миёни дони хурмост) ситам намешавад.

Одатан яҳудиҳо худро бегуноҳ ва фарзандону дӯстони Аллоҳ мехонанд. Меғӯянд, ки оташи Дӯзах барои мо намерасад, расад ҳам, як чанд рӯзҳои ба шуморафт. Ҳар кас дар оилаи яҳудӣ ба олам ояд, сазовори ҳидоят аст. Мо нисбатан мардуми худошинос ҳастем. Дигарон маркаби боркаши мо ҳастанд. Омили ин ҳама даъвоҳои онҳо он буд, ки Аллоҳтаъоло онҳоро дар замоне нисбат ба дигар халқҳои атроф фазли хубе бахшида буд. Лекин онҳо ба қадри ин фазл нарасиданд ва ҳеҷ ноҳаққие дар рӯи Замин набуд, ки накарда бошанд, ҳатто ҳаром ҳукм кардаҳои Аллоҳро ҳалол ва ҳалолкардаҳои Ӯ таъолоро ҳаром гуфтанд. Даст ба рибохурӣ ва дигар гуноҳҳо заданду худро аз гуноҳ пок ҳисобида, фахртарошӣ карданд.

Хулоса, касе аз мардум мисли яҳудиён худро ситоиш намуда, аз дигарон боло ҳисобад, покизаву беайб шиносад, ояти мазкур барои ӯ ҳушдори аҷибест. Яъне Аллоҳтаъоло дар ин оят фармудааст, ки оё ба сӯи касоне, ки бо иддаи фазл ва бартариҳо худро покиза ва бо тоату тақво сифат мекунанд, нанигаристӣ ва хабари онҳо ба ту нарасид??? Ин саволи фаҳмиши, ки дар оят омадааст, барои тааҷҷуб аст. Яъне тааҷҷуб аз ин тоифаҳо, ки лоиқу сазовори ин мақомҳо нестанд бо худтаърифкунӣ худро ба ин мартабаҳо, лоиқ медонанд. Бигзор, ки онҳо дӯстони Худо бошанд, охир онҳо фарзандони Аллоҳ нестанд-ку? Аллоҳтаъоло аз

зану фарзанд муназзаҳ аст-ку!? Охир чӣ тавр мешудааст, ки онҳо инсон бошанду бегуноҳ бошанд!? На! Ҳаргиз чунин нест. Ҳеҷ кас бо таърифи покиза будани худ, худро ба мақсаду ба ҷои дилхоҳе расонида натавонистааст. Балки Аллоҳ медонад, кӣ нақӯроу бегуноҳ ва кӣ бадқору пургуноҳ аст. Худованд касеро бо покизагӣ сифат кунад, ҳамон кас покизаву нақӯро аст. Ин бо хости Аллоҳ вобаста аст, на ин ки ҳар кӣ хоҳад худро назди Аллоҳ мартабаҳо диҳад. Кӣ тазкия (пок) шудааст ва сазовори ҳаст ва кӣ нест, Худованд медонад. Касеро Аллоҳ хоҳад ўро пок мегардонад, ба ҳеҷ кас миқдори “Фатил” (риштае, ки дар миёни донаи хурмо ҳаст, яъне ба ноҳақ) азоберо раво намебинад.

Акнун чанд ҳадис, оиди мазмуни ояти мазкур:

Бо ривояти Миқдод ибни Асвад (р) омадааст, ки Расулуллоҳ (с) ба мо дастур доданд, ки ба рӯи худситоён хок бипошем. Дар ҳадиси дигар бо ривояти Абӯбакр (р) омадааст, ки Расулуллоҳ (с) фармудаанд: **“Агар яке аз шумо хоста ё нахоста, рафиқаширо мадҳ кунад, бояд бигӯяд: “Аҳсибуҳу казолика ва ло узакки ъалаллоҳи аҳадан”** - Фалониро чунин мепиндорам, ё ба ин кор ўро сазовор меҳисобам, локин ҳеҷ чиз ва ҳеҷ касро аз Аллоҳ зиёд таъриф карда наметавонам”.

Чун Худованд кибру даъвои онҳоро нарасандид, ояти зерро нозил намуда фармуд, ки...

ط
أَنْظُرْ كَيْفَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَكَفَى بِهِ إِثْمًا مُّبِينًا ﴿٥٠﴾

Унъур кайфа яфтаруна ъалаллоҳи-л-казиба ва кафā биҳӣ ишма-м мубӣна. 50.

50. Бубин, чӣ гуна бар Аллоҳ дурӯғро мебанданд. Ва ҳамин гуноҳи ошқор барои ҷазои онҳо кифоякунандааст.

Дар асл, бандаро қатъи назар касе, ки набошад, лозим аст, ки бо роҳи мувофиқ, нишондоди Аллоҳ рафтор кунад. Шахсоне, ки мувофиқи нишондоди Аллоҳтаъоло амал намекунанд ва илова бар ин даъво доранд, ки гӯё онҳо дӯсту фарзандони Худоанду шахсони поканд, алайҳи Аллоҳ тӯҳмату дурӯғеро бофтаанд. Чунин гуноҳи ошқоро ва тӯҳмати бузург барои ҳалокати дунё ва охирати шахсони худсито ва таъриффурушу таърифпараст, кофист.

Бо ибораи дигар, Аллоҳтаъоло Ҳабиби худ (с)-ро фармудааст, ки бубин, ингуна мардумро, ки дидаву дониста ба Аллоҳ дурӯғҳо мебанданд. Яъне ин кори тааҷҷубист, ки онҳо то

дараҷае ҷуръат намуда, дурӯғҳо бофта, ҳатто худро дӯстон ва фарзандони Худо гуфтанд.

Хулоса, ин гуна мардум бояд бидонанд, ки фаразан агар ҳеҷ гуноҳе дар умри худ содир накарда бошанд ҳам, чун ошкоро бар Аллоҳ тӯҳмат мезананд, ҳамин гуноҳи бузург барои ҳалокашон кифоя аст.

Бори дигар Аллоҳтаъоло Ҳабиби Худ (с)-ро дар ояи зер хитоб намуда, бо истифҳоми тақрирӣ мефармояд, ки ...

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أَوْتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْحِبَّتِ

وَالطَّغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هَؤُلَاءِ أَهْدَىٰ مِنَ الَّذِينَ ءَامَنُوا

**Алам тара ила-л-лазӣна уту насиба-м мина-л-китаби
юьминуна би-л-чибти ва-т-тоғути ва яқулӯна лил
лазӣна кафару ҳаулаи аҳда мина-л-лазӣна аману
сабилә.51.**

51. Оё нанигаристӣ ба сӯйи касоне, ки ба онҳо ҳиссае аз Китоб дода шуд, бар бутҳо ва шайтон имон меоранд ва барои касоне, ки кофир шуданд, мегӯянд: «Ин мардум аз ононе ки имон овардаанд, ҳидоятёбандатаранд?».

Муфасссирони мӯътабар сабаби нузули ин оятро бо ривояти Имом ибни Аби Ҳотам ва ӯ аз Икрима (р) чунин нақл кардаанд: “Мардуми Макка ҳоло ҳамашон ба ислом мушарраф набуданд. Чун Ҳайй ибни Ахтоб ва Каъб ибни Ашраф (ва монанди инҳо), ки яҳудӣ буданд, воридаи Макка шуданд мардуми Макка аз яҳудиён пурсиданд: “Шумо аҳли китобу илм ҳастед, назару фикри шумо дар бораи мо ва Муҳаммад чист?” Онҳо аввалан аз маккиён пурсиданд: “Шумо чӣ роҳу равиш доред ва Муҳаммад ба кадом роҳу равиш қарор дорад?” Мушрикони Макка гуфтанд: “Мо касоне ҳастем, ки силаи раҳмро ба ҷо меорем, галаи шурунро қурбонӣ мекунем, мардумро ширу об менӯшонем, асиронро озод мекунем, ҳоҷиёро сероб месозем. Муҳаммад бошад, як марди бе касу бе чиз аст, ӯ силаи раҳми моро буридааст. Роҳзанҳои қабिलाи “Ғиффор”, ки алайҳи ҳоҷиҳо роҳзанӣ мекарданд, аз ӯ пайравӣ

мекунанд, оё мо беҳтарем, ё ӯ?” Яҳудиён бо вучуди он ки аз асли кор бохабар буданд, дар ҷавоб гуфтанд: “Аз вай беҳтаред. Роҳи шумо хубтар!”.

Дар ҳамин асно, ояти мазкур дар шаъни ингуна ҷоҳилон нозил шуд ва Аллоҳтаъоло дар он фармуд, ки оё намебинӣ яҳудиёро, ки аз китоби осмонӣ ба онҳо баҳра ва насибае дода шудааст. Онҳо аз асли кор ва аз сифатҳои Пайғамбари охируззамон бо хондани Таврот бохабаранд. Поси хоити мушрикони Маккаро намуда, ба таъзими буту бутпарастон пардохтанд? Тааҷҷуб аз дониши онҳо, ки бутпарастии мушриконро маъқул дониста, хилофи он чӣ аз Таврот медонистанд, амал намуда, ба онҳо гуфтанд: “Шумо, яъне, мушрикони Макка нисбат ба касоне, ки имон овардаанд, роҳи дурустero ёфтаед”. Аз ҳамин сабаб буд, ки дар ҷанги Аҳзоб яҳудиён низ бо кофирон-мушрикони Макка алайҳи муъминон як шуданд. Агар ҳеҷ гуноҳе надошта бошанд ҳам, чун тарафдори бутпарастон шуданд, ин барои ҳалокашон кифоя аст. Калимаи “ҷибт” маънои ботил, бут, фолбин, сеҳргар ва монанди инҳоро дорад.

Тоғут: ҳукмҳое, ки ба шариати Аллоҳ асоснок нашудаанд, ё шайтонро гӯянд.

Зеро, яҳудиёро мебоист, ки ба Аллоҳ, Қуръон, Ислом, Муҳаммад (с) имон биёваранд. Мутаассифона, онҳо ба корҳои ботил, бут, санам, коҳину сеҳргарҳо имон оварданд.

Дар ояти зер аз муносиботе, ки Аллоҳтаъоло ба аҳли китоб дорад, хабар дода мешавад:

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ وَمَنْ يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا ﴿٥٢﴾

Ул̣аика-л-лаз̣ина лаъанаҳумуллоҳ. Ва ма-й̣ ялъанилл̣аҳу фа ла̣й̣ таҷида лаҳу̣ нас̣и́ро.52.

52. Онон гурӯҳе ҳастанд, ки Аллоҳ лаънаташон кардааст. Ва касеро ки Аллоҳ лаънат кунад, пас, ҳаргиз барои ӯ мададгоре намеёбӣ.

Аллоҳтаъоло шахсонero, ки аз китобҳои осмонӣ насибадор буданд, локин ба ҷибту тоғут имон оварда, кофиронро бар мусалмонон афзал донистанд, аз раҳмати Худ дур ҳисобида ба онҳо лаънат хондааст. Касоне, ки ба лаънати Аллоҳ рӯбарӯ меоянд, дигар ягон ёридиҳандае намеёбанд. Ёбанд ҳам, онҳоро бо роҳҳое, ки ба тарафи Дӯзах сарнишебанд бисёртар тела

медаҳанд, ё агар азобу хашми Илоҳӣ бар сари онҳо ояд, он дӯстонашон ёрӣ расонида наметавонанд. Чуноне, ки дар таърихи яҳудиён чунин ҳодисаҳо гузаштааст. Аз мазмуни ояти мазкур маълум шуд, ки шахсоне, ки худро аз Қуръон насибадор меҳисобанд, локин бо ҳаргуна бутҳо, фолбину сеҳргарҳо ва бо ҷибту шайтонҳо бовар доранд, ё шариати Аллоҳро монда, ҳукми дигар қонунҳои худбофтро дуруст меҳисобанду қабул доранд, агар сари вақт тавба накунад, таҳти ваъиди ин оят дохиланд.

أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّنَ الْمَلَكِ فَإِذَا لَا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا ﴿٥٣﴾

Ам лаҳум насйбу-м мина-л-мулки фа иза-л лā юътӯна-н нāса нақиро. 53.

53. Оё онҳоро аз подшоҳӣ ҳиссае ҳаст? Пас, (агар ҳаст) он ҳангом ба мардум миқдори нақире (нуқтае) надиҳанд.

Аллоҳтаъоло зимни ин оят, пардаи дигареро аз одатҳои нодурусти аҳли китоб хусусан аз яҳудиён бардошта, бо истифҳоми (ҷумлаи саволи) инкорӣ фармудааст, ки оё онон насибае аз мулку ҳукумати Парвардигорро дар даст доранд, ки бо ҳавои нафси хеш гурӯҳеро бар гурӯҳе афзалият медиҳанд? Оё онҳо дар мулки Аллоҳ ва дар тадбири шуъуни ҷаҳондорӣ ба Аллоҳ шариканд, ки мушрикони бар муваҳҳидон бартарӣ қоиш мешаванд? Ҳаргиз! Онҳо дорои ин сифатҳо ва ин қудрат нестанд. Баъдан давоми ояти мазкур аз баҳилии онҳо сухан намуда фармудааст, ки онҳо дар мулку ҳазинаҳои раҳмати Парвардигор, агар шарик бошанд, ба мардум чизе, ҳатто миқдори нақир (нуқтае миёни донаи хурмо) намедоданд. Хусусан ҳеҷ намегузоштанд, ки ба Муҳаммад (с) пайғамбарӣ расад.

Ин ҳама мулки Худост, ба касе хоҳаду лоиқ бинад, аз яҳудиён напурсида медиҳад. Хулоса, яҳудиён гӯё худро дар мулки Аллоҳ таъоло шарик ва насибадор меҳисобанд ва бо туфайли ин даъвои бемаъноии худ, ҳатто барои дигар халқҳо, ҳукмҳо мебароранду худро салоҳияткор меҳисобанд.

Дигар хислати бади онҳоро, ки бухлу рашк аст, ояти зер эзоҳ медиҳад:

أَمْ تَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ

إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا ﴿٥٤﴾

**Ам яҳсудуна-н-на̄са ъалā мā ātāхумуллоҳу мин фазлиҳ.
Фақад āтайнā āла Иброҳи́ма-л-кита́ба ва-л-ҳикмата ва
āтайнāхум-м мулкан ъаз̄имā. 54.**

**54. Ё ба мардум, бинобар он ки Аллоҳ аз фазли Худ онҳоро
баҳрае додааст, ҳасад мекунанд. Пас, батаҳқиқ, хонадони
Иброҳимро Китоб ва илм додем ва онҳоро салтанати бузург
додем.**

Ин оят, валлоҳу аълам, давоми оятҳои қаблӣ буда, бо тарзи баёни истифҳомӣ (саволӣ) инкорӣ фармудааст, ки Аллоҳтаъоло ба Муҳаммад (с) ва асҳоби ӯ (с) аз фазли Худ неъматҳои бузургро, яъне пайғамбарӣ, нусрату ғалаба бар душманонро насиб гардонд, китоби осмонӣ “Қуръон”-ро нозил намуд, ӯ (с)-ро барои мусалмонон ҳамчу пайғамбар фиристонд, ба дини нав онҳоро ҳидоят фармуд, сохтани ҷамъияти навро, имконият дод, ин кори нав, ё кори ғариб нест-ку? Во аҷабо, барои чӣ ва чаро яҳудиён ин қадар ба Пайғамбару саҳобагонӣ ӯ (с) рашку ҳасад мебаранд? Ҳол он, ки яҳудиён хуб медонанд, ки Мо ба хонадони Иброҳим (а), яъне ба бани Исроил ҳикмату фармонравоии бузург низ дода будем, аз онҳо чандин пайғамбаронро барои ҳидояти мардум фиристондем, онҳо чандин асрҳо, давлати бузургро дар ихтиёр доштанд, ҳеҷ кас ба онҳо ҳасад набурд, ҳоло бошад, аз дигар тоифа Пайғамбаре зухур кунаду ба ӯ китоб нозил шавад, фармони сохтани давлат ба ӯ дода шавад, чӣ ин қадар ҳасад мекунанд? Хулоса, сар то по дар неъмат фуру рафтагон, агар неъматеро дар дигарон бинанд, ҳасад баранд, ин нишонаи соҳиби хислати бад ва паст будани онҳост. Ин хислат рафтори инсон ва ҳама ҷомеаро вайрон мекунад. Агар аз давлати Расулulloҳ (с) нохуш бошанду таъна зананд, оё Сулаймон (а) ва Довуд (а) аз хонадони Иброҳим (а) набуданд, ҳол он, ки онҳо пайғамбар буданд ва аз ҳар ҷиҳат давлати бузург доштанд??

فَمِنْهُمْ مَنْ آمَنَ بِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ صَدَّ عَنْهُ وَكَفَىٰ بُجْهَهُمْ سَعِيرًا ﴿٥٥﴾

**Фа минҳум-м ман āмана бихӯи ва минҳум-м май̄ сādда
ъанҳ. Ва кафā би Ҷаҳаннама саъӣрӯ. 55.**

55. Пас, бархе аз онҳо ба он Китоб имон оварданд ва бархе аз онҳо аз он рӯй тофтанд. Ва Дӯзахи оташафрӯхта (барои азоби кофирон) кофист.

Аҳли китоб, ки аз хонадони Иброҳим (а) бохабар буданд, мебоист, ки дар навбати аввал ин кинаву ҳасади худро яктарафа гузошта ба Муҳаммад (с) имон меоварданд. Баръакс, дарди ҳасад тамоми вучуди онҳоро мутаассифона фуру гирифт, иддаи каме аз онҳо имон оварданд ва бисёре аз онҳо, бадбахтона, дар ботлоқи куфр ғӯтида, ба Муҳаммад (с) на ин ки имон наоварданд, балки душман ҳам шуданд. Аммо арабҳое, ки аз китобҳои осмонӣ тамоман бе хабар, ҳатто дар бораи чунин пайғамбар маълумоте ҳам надоштанд, хушбахтона имон оварданд. Акнун барои азоби шахсоне, ки ба пайғамбари охирузамон хилоф намуда, имон наоварданд, дӯзахи оташ дардодашудаи пуршарора кифоя аст. Ояти зер аз азоби шадиде, ки барои кофирони фоҷир омода шудааст, хабар медиҳад:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ

جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا

**Инна-л-лазӯина кафарӯ би āйāтинā савфа нуслӣҳим нāраи
кулламā назиҷат чулӯдуҳум баддалнāҳум чулӯдан
ғайраҳā ли язӯку-л-ъазāб. Инналлоҳа кāна Ёзӯзан
Ҳакӯмā. 56.**

56. Ҳаройина, касоне ки ба оятҳои Мо кофир шуданд, зуд аст, ки онҳоро дар оташ дарорем. Ҳар гоҳ, ки пӯстҳоиашон пухта шавад, пӯстҳои онҳоро иваз кунем, ки ғайри пӯсти аввал бошад, то азобро бичашанд. Ҳаройина, Аллоҳ ғолибу боҳикмат аст.

Шахсоне, ки ба оятҳои Аллоҳтаъоло куфр меварзанд, фикр накунанд, ки бо дохил шудани Ҷаҳаннам, корашон ба охир мерасад. Шахсоне, ки аз олам кофир мераванд, албатта, дохили Ҷаҳаннам мешаванд ва азобашон ҷовидона буда, бо як меъёр идома меёбад. Чун пӯсти бадани онҳо сӯзад, (то он ки азобро бефосила бичашанд), пӯсти дигаре ба онҳо пӯшонида мешавад.

Ин мӯъҷизаи илмии Қуръонро илми тибби ҳозира қодир шуда исбот кардааст, ки эҳсоси дард мустақиман бо пӯсти бадан робитаи зич дорад ва асабҳои ҳассостарини инсон дар пӯсти бадан қарор доранд.

Дар охири оят омада, ки ҳар ойна Аллоҳтаъоло дар ҳама кори худ, яъне дар ҷазодиҳии мучримону кофироне, ки оятҳои Ӯро инкор доранд, ғолибу ҳақим аст, аз рӯи ҳисобу китоб ҷазо медиҳад. Валлоҳу аълам.

Сарнавишти шахсони бе имон бо услуби ин оят эзоҳи худро ёфт. Дар ояти зер сарнавишти шахсони бо имон баён мешавад:

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا

الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا لَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا ظِلِيلٌ ﴿٥٧﴾

Ва-л-лазӯна āману ва ӯамилу-с-солиҳāti са нудхилухум ҷаннātiн таҷри мин таҳтиҳа-л-анҳāру холидиӯна фӯиҳā абадā. Лаҳум фӯиҳā азвāчу-м мутаҳҳараҳ. Ва нудхилухум зиллан̄ залилā.57.

57. Ва касоне ки имон оварданд ва корҳои шоиста карданд, зуд аст, ки онҳоро ба бозхое дарорем, ки аз зери онҳо ҷӯйҳо раван аст, дар онҳо ҳамеша ҷовидон бошанд. Дар он ҷо барои онҳо ҷуфтҳои пок ҳаст ва онҳоро дар сояҳои (нек) густурдаву бардавом дарорем.

Аллоҳтаъоло дар ин оят аз ояндаи шахсони имондори небаҳт хабар дода ваъда додааст, ки шахсонero, ки ба ҳама оятҳои Аллоҳтаъоло боварӣ доранд ва дар баробари ин амалҳои солеҳу писандидарo иҷро намуданд, ба зудӣ ҷовидона дар бозҳои Биҳишт, ки зери дарахтони он наҳрҳо ҷорианд, дохил мегардонем.

Илова бар ин, барои моёи оромиши рӯҳу ҷисми онҳо барояшон ҷуфт (хур)-ҳое, ки онҳо аз ифлосҳои моддиву маънавие, ки занҳои дунёвӣ доранд, поканд, дода мешавад. Онҳо дар зери сояҳои дарахтоне нишинанд, ки сояи онҳо зичу поянда бошад ва ҳаргиз аз гармии Офтоб озор накашанд. Дар “Саҳеҳайн” бо ривояти Абӯхурайра (р) омадааст, ки Расулulloҳ (с) фармудаанд: **“Ҳар ойна, дар биҳишт дарахтест, ки савор дар зери сояи он сад сол роҳ меравад, аммо он (сояро) ба поён намерасонад. Номии ин дарахт Шаҷаратул-хулд аст”.**

Албатта, ҳаққи мо муъминон бошунидани чунин суҳанҳо аз Шориъи шаръ (с) (хоҳ ақли мо мерасад, ё не), имон овардан аст. Дигар мо ҳаққи чуну чаро надорем. Ё ин ки дар шарҳи ояти 56 Имом Аҳмад (р) дар “Муснад”-и худ аз Абдуллоҳ ибни Умар (р) ҳадисеро ривоят кардааст, ки Расулуллоҳ (с) фармудаанд: «**Ҷисми аҳли Дӯзахро дар Дӯзах калон кунонида мешавад. Ҳатто масофаи байни гӯш то китф ҳафтод сола роҳ аст, гафсии пӯсти дӯзахиён ҳафтод зироъ аст ва калони дандонҳои онҳо ҳар кадом мисли кӯҳи Уҳуд аст. Бо ривояти Умар (р) чунин бадан ҳар соате ҳафтод бор ва дар дигар ривоят 100 бор месӯзаду мепазаду бирён мешавад ва пӯсти баданаш иваз мешавад**».

Монанди ин ҳадисҳо, ки ақли маҳдуди инсон онро тасаввур карда наметавонад, бисёр аст. Мо ба ҳамаи ин имон дорем. Дар оятҳои гузашта аз амалҳои ширку куфр ва дигар амалҳои зидди исломӣ суҳан рафт. Дар оятҳои баъдӣ баъзе амалҳои баён мешаванд, ки барои сохтани ҷамъияти исломӣ ва тоза нигоҳ доштани он лозиманд.

﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ

بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ

كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿٥٨﴾

﴿**Инналлоҳа яъмурукум ағ туадду-л-аманати илā аҳлиҳā ва изā ҳакамтум байна-н-нāси ағ таҳкуму би-л-ъадл.**

Инналлоҳа ниъиммā яъизукум бих. Инналлоҳа кāна Самӣъām Басӣро. 58.

58. Ҳаройина, Аллоҳ ба шумо амр мекунад, ки амонатҳоро ба аҳли онҳо адо кунед. Ва ҳангоме ки миёни мардум ҳукм мекунад, бо адолат ҳукм кунед. Ҳаройина, Аллоҳ шуморо ба он некӯ панд медиҳад. Ҳаройина, Аллоҳ шунавою бино аст.

Аллоҳтаъоло зимни ин оят тамоми мардумро амр мекунад, ки касе, ки набошад, тамоми навъи амонатро дар вақте, ки лозим аст, бояд ба соҳибаш расонад. Навъи амонат бисёр аст. Ҳоло, мутаассифона, ба ғайри чизеро назди касе амонат мондан, дигар

амонатҳо дар мафкураи мардум маънои худро гум кардаанд. Аз он ҷумла ҳаққе, ки Аллоҳ бар бандагони худ мисли намоз, рӯза, закот, ҳаҷ, назр, кафорат, ҳалол, ҳаром ва ғайра дорад, ҳамаи ин амонат аст. Инчунин муомилае, ки байни бандагон мисли вадиъату орият, тиҷорату зироат, музорабаву ширкат, кафолату ваколат ва ғайра ҳамаи ин низ амонат аст, бояд ба соҳибашон расонида шаванд. Ҳатто Расулulloҳ (с) бо ривояти Имом Аҳмад гуфтаанд: **“Адо кунед амонатро ба сӯи шахсе, ки ӯ ба шумо амонат гузоштааст. Ва хиёнат накунед шахсеро, ки ӯ ба шумо хиёнат кардааст.”** Сухани Расулulloҳ ба таври умум ҷамии амонатҳои воҷиба ва ғайраро шомил аст. Дар дигар ҳадиси Расулulloҳ (с) омадааст, ки **“Шахсе ба ту суханеро гӯяду дарҳол ба атроф назар андозад, дон, ки он сухан барои шумо амонат монда шудааст”.**

Лозим ба ёдоварист, ки аз ҳама амонати бузург ин Имон аст. Инсон бо хоҳишу ирода ва қасди содиқ Имон оварда, муъмин мешаваду бо ин аз дигар махлуқот фарқ мекунад. Зеро Аллоҳтаъоло инсонро бо раҳмати Худ бо имон мушарраф гардонидааст. Дар инсоне, ки модари амонатҳо (имон) бошад, дигар амонатҳо риоя мешаванд. Зеро чунин инсон медонад, ки ба амонат хиёнат кардан, нишонаи мунофиқист. Хиёнатчӣ ҳатто шаҳид ҳам шавад, агар амонатро хиёнат карда бошад, дигар гуноҳхояш бахшида шавад ҳам, аммо гуноҳи хиёнат ба амонат бахшида намешавад.

Дар ин мазмун Имом ибни Аби Ҳотам (р) аз Абдуллоҳ ибни Масъуд (р) аз Пайғамбари Аллоҳ (с) ҳадисеро ривоят мекунад, ки Расулulloҳ (с) фармудаанд: **«Шахсе ба шаҳодат мерасад, ба ғайри амонат дигар ҳама гуноҳи ӯ шуста мешавад. Шахсе ҳатто дар роҳи Аллоҳ ба қатл расида бошад ҳам, рӯзи қиёмат, ба наздаш соҳиби чизеро оварда мешаваду ба ӯ гуфта мешавад: «Амонати худро ба соҳибаш адо кун!». Ӯ бошад, мегӯяд: «Чӣ хел адо мекунам, ҳол он ки дунё ба охир расидааст?». Баъдан дар қаъри Ҷаҳаннам мисли он амонатро ба ӯ нишон дода мешавад. Ӯ ба Ҷаҳаннам фаромада, он амонатро ба китфи худ, то ин, ки ба соҳибаш супорад, мебардораду боло меояд. Чун меоҳад, ки аз Ҷаҳаннам барояд, он амонат аз китфаш меафтаду боз ба тағи Ҷаҳаннам меравад ва шаҳид бошад, боз аз пайи ӯ мешавад ва ӯ доимо бо чунин ҳол мемонад»** (наъзуз биллоҳ).

Пеш аз он, ки ба тафсири қисми дувуми ояти мазкур гузарем, баёни сабаби нузули ояти мазкурро дар ин ҷо ба маврид меҳисобем. Бисёре аз муфасссирҳо гуфтаанд, ки ояти мазкур дар шаъни Усмон ибни Абиталҳа – калиддори хонаи Каъбаи муаззама нозил шудааст. Ривоятҳо бо мазмуни якхела бисёр аст. Локин мо яке аз онҳоро меорем. Соҳиби “Сафватуттафосир” аз Имом Фаҳри Розӣ (р) ривоят кардаанд, ки чун Расулulloҳ (с) рӯзи фатҳи Макка дохили Макка шуданд, Усмон ибни Абиталҳа дари хонаи Каъбаро қулф заду болои бомро гирифт ва аз додани калид ба Расулulloҳ (с) худдорӣ намуда гуфт: Агар медонистам, ки ӯ Расули Худо ҳаст, ҳаргиз аз додани калид, монеъ намешудам. Локин дар ин асно Ҳазрати Алӣ (к), аз дасти ӯ калидро гирифт ва дари Каъбаро кушод. Расулulloҳ (с) дохили Каъба шуданд, хонаро аз ширкиёт тоза намуданду ду ракаъат намоз хонданд. Чун Расулulloҳ (с) аз Каъба хориҷ шуданд, ба ҳазрати Алӣ (к) фармуданд, то калидро ба Усмон ибни Абиталҳа диҳаду узр гӯяд. Вақто ки фармонро Ҳазрати Алӣ (к) иҷро намуданд, Усмони Абиталҳа ба ӯ гуфт: «Изо медиҳӣ, маҷбур месозӣ, боз меоям ва мулоимӣ мекунам!». Пас Алӣ (к) ба ӯ гуфт: «Дар шаъни ту ояте нозил шудааст. Чун қисми ояти мазкурро **“амонатҳоро ба аҳли онҳо адо кунед” - хонданд**, Усмон ибни Абиталҳа дар ҳол имон оварданд. Расулulloҳ (с) ба ӯ гуфтанд: **“Ай бани Талҳа, ин калидро абадӣ дар худ нигоҳ доред, дигар ин калидро аз шумо ба ғайри зolim ҳеҷ кас намегирад!”**

Дар қисми дувуми ояти мазкур Аллоҳтаъоло бар ӯҳдаи мусалмонон вазифаи бузурги дигареро ниҳода фармудааст, ки бояд мардум дар ҳар муомилае, ки набошад, байни худашон ҳукми адолатро ҷорӣ кунанд.

Зайд ибни Аслам (р) ҳадиси шарифро далел оварда, мегӯяд, ки ин оят барои ҳокимҳо нозил шудааст. Дар ҳадиси шариф Расулulloҳ (с) фармудааст, ки: **“Модоме ки ҳоким ҷабр накунад, Худои азза ва ҷалла ҳамроҳи ӯст. Агар ҷабрро пеша созад, худашро ба худаш месупорад”**. Дар дигар ҳадис омадааст, ки **“Адолати яксоатаи ҳоким бо тоати 40-сола баробар аст”**.

Хулоса, мусалмонон, вақто ки ҳоким мешаванд, қатъи назар касе, ки набошад, чун шикоятро пеш оварданд, бояд бо адолат ҳукм кунанд. Зеро барои давлатро доимо барқарор нигоҳ доштан, дар қатори имондорӣ ҳоким адолати ӯ низ шарт аст. Дар ҳақиқат, Аллоҳтаъоло дар ояти мазкур ду роҳи асосии бузургро, яъне амонатдорӣ ва адолатро иршод намуда дар давоми оят

фармудааст, ки бинед Аллоҳтаъоло чӣ хел барои шумо ваъзу панди нек медиҳад! Акнун вазифаи мо бандагон ваъзи Парвардигорро бо ӯши ҷон шунидан ва амал кардан аст. Дар охир бо ваъду ваъид фармудааст, ки ӯ таъоло суханҳои мо бандагонро шунаванда ва амалҳои моро бинандааст. Яъне Аллоҳтаъоло беқиёс бинандаву беқиёс шунавандаи амалҳову суханҳои бандагони Худ аст.

Акнун ояти зер роҳҳои дурусти адои амонат ва бо адолат байни мардум ҳукм ронданро баён мекунад.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِيَ الْأَمْرِ مِنْكُمْ

فَإِنْ تَنَزَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ

وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا

Йӓ айюҳа-л-лазӣна аманӯ атӣъуллоҳа ва атӣъу-р-расула ва ули-л-амри минкум. Фа ин танӓзаътум фӣ шай-ин фаруддӯху илаллоҳи ва-р расули ин кунтум туъминуна биллаҳи ва-л-явми-л ахир. Зӓлика хайру-в ва аҳсану таъвӣла. 59.

59. Эй касоне, ки имон овардаед, Аллохро фармон баред ва Пайгамбару фармонравоеъни аз ҷинси худатонро итоат кунед!

Пас, агар дар чизе ихтилоф кунед, агар ба Аллоҳ ва рӯзи растохез имон доред, онро ба сӯйи Аллоҳ ва Пайгамбар боз гардонед! Анҷоми он беҳтар ва некӯтар аст.

Сабаби нузули ояти мазкурро чунин ривоят кардаанд: “Ҳолид ибни Валид (р) ва Аммор ибни Ёсир (р) дар як гурӯҳ озими набард алайҳи қавме буданд. Азбаски Аммор (р) ба фарде аз мушрикони, ки калима арза мекард, амон дод. Ҳолид (р), ки амири лашкар буд, амони ӯро қабул надошт, байнашон муноқиша пайдо шуд. Чун онҳо ин масъаларо назди Расулulloҳ (с) оварданд, Расулulloҳ (с) дар айнаи ҳол амон додани Аммор (с)-ро қабул фармуд, вале ӯро дар оянда аз касеро амон додан бар хилофи фикри амир наҳй кард. Дар ҳамин асно ояти мазкур нозил шуд. «Аз мазмунӣ он маълум шуд, ки итоати амир воҷиб аст. Аллоҳтаъоло дар ин оят фармон

медиҳад, ки ай муъминон, Худо ва Расули Ӯ (с)-ро итоат кунед. Яъне, агар Расулulloҳ зинда бошанд, аз шахсияти ӯ (с) ва агар вафот карда бошад, пайравӣ аз суннатҳои Ӯ (с) бояд шавад. Дар фармони севум Аллоҳтаоло фармудааст, ки агар ин ду муяссар нашуд, улулампоро, ки аз ҷинси худатон бошад, итоат кунед. Яъне бояд аз ҳукми шахсе, ки мусалмонасту сардори мусалмонҳост, итоат карда шавад. Албатта, аз тартиби оят маълум аст, ки агар сардор хилофи фармудаи Аллоҳ ва Расули Ӯ (с) барои мусалмонон иҷрои ҳукмиро маҷбур созад, итоат лозим нест. Аммо чунин ҳоким ҳаққи вилоят дорад, метавонад мулку диёри мусалмонон ва онҳоро ҳимоят кунад. Итоат аз вилояти чунин сардорон то он ҷое дуруст аст, ки инсон назди Худованд гунаҳгор нашавад. Ибни Касир меғӯяд: “Маънои улуламп ом буда, уламо ва умароро шомил аст. Баъзе гуфтаанд, мақсад аз улуламп аҳли Қуръон ва фуқаҳо ва онон, ки ба ҳақ амр мекунанд ва ба ҳақ фатво медиҳанд ва ба ин корҳо онҳо олиманд, аст. **Валлоҳу аълам.** Аз ҳадиси ривояткардаи Абу Хўрайра бар меояд, ки ҳар вақто хулафо ва умаро бисёр шаванд, аввалан ба касе байъат шуда бошад, вафо ва итоат аз он шавад, на аз ғайри он.

Дар давоми оят омадааст, ки агар бо яқдигар дар коре ё чизе ихтилоф кардед, ё бо ҳокимон ихтилоф кардед, дар чунин сурат агар муъмин бошеду ба рӯзи охират бовар дошта бошед, онро ба сӯи Аллоҳ ва Расули Ӯ (с) арз кунед. Яъне ҳукми ихтилофатонро аз Қуръон ва суннати Расулulloҳ (с) бичӯед! Касоне, ки бо чунин дастурот амал мекунанд, метавон гуфт, ки онҳо ба Аллоҳ ва рӯзи охират бовар доранд. Дар охири ояти мазкур мефармояд, ки барои анҷоми кор аз худраъӣ ва бо фикри худ фатвоеро додан дида, ҳукми онро, чунонеки гузашт, аз Қуръону суннати Расулulloҳ (с) ҷустуҷӯ намудан, беҳтар аст. Агар ҳукм дар Қуръону суннати Расулulloҳ (с) ёфт нашавад, лоақал бояд мувофиқи раъи уламои аброре, ки меросбари нубувват ҳастанд, бошаду хилофи аҳкоми Аллоҳ ва Расули Ӯ (с) набошад. Ин гуна ҳукмиро иҷмои уммат меноманд. Чун фикри ҳамаашон як шавад, итоат ба иҷмои уламо низ воҷиб мешавад. Дар ҳадиси ривояткардаи Имом ибни Ҳанбал аз Имрон ибни Ҳусайн (р) омадааст: **“Ба Аллоҳ осӣ (гунаҳгор) мешудагӣ кор бошад, агар амир ҳам фармояд, итоат нест.”**

Дар ояти баъдӣ ҳоли шахсоне, ки даъвои муъмину мусалмонӣ доранду аммо дар роҳи мусалмонӣ намераванд, баён мешавад.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ ءَامَنُوا بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ
قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ
وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿٦٠﴾

**Алам тара ила-л-лазӣна язъумуна аннаҳум аману би ма
унзила илайка ва ма унзила мин қаблика юридуна ай
ятаҳакамӯ ила-т-тағути ва қад умирӯ ай якфурӯ бихи
ва юриду-ш-шайтону ай юзиллаҳум залалам баъидә. 60.**

**60. Оё нанигаристӣ ба сӯйи касоне ки мепиндоранд ба он чӣ ба
сӯйи ту фуру фиристода шуд ва ба он чӣ пеш аз ту фуру
фиристода шуд, имон овардаанд, мехоҳанд ҳукми кори худро ба
сӯйи шайтон (Қаъб ибни Ашраф) тақдим кунанд? Ва ҳол он ки
маъмур шуданд, ки ба вай кофир шаванд. Ва шайтон мехоҳад, ки
онҳоро ба гумроҳии дурудароз андозад.**

Мазаммату ҳукми ояти мазкур ом буда, ҳар касе, ки Китоби Аллоҳ ва суннати Расули ӯ (с)-ро монда, ҳукми кори хешро аз ғайри ин ду меҷӯяд, таҳти ваъиди ин оят дохил аст. Яъне Аллоҳтаъоло дар ин оят Ҳабиби Худ (с)-ро хитоб намуда, меғӯяд, ки оё надидӣ шахсонро, ки назди ту омада, бо даъвои имондорӣ меғӯянд, ки мо ба Қуръоне, ки барои ту нозил шудааст ва ба он китобхое, ки пеш аз ту ба дигар пайғамбарон низ нозил шудаанд, имон дорем, локин ҳукми масъалаи худро мехоҳанд, аз ғайри китоб ва суннати Расул ҷӯё шаванд? Яъне ин гуна шахсонро ту дидаӣ! Во аҷабо! Аз чунин шахсон, ки меғӯянд, мо ба Қуръон ва ба тамоми китобҳои пешини нозилшуда имон дорем, чун коре ба онҳо афтад, ба ҳукми Қуръону суннати Расулуллоҳ (с) розӣ нашуда, мехоҳанд назди тоғуте раванд ва ҳукми масъалаи худро назди тоғут ҳал кунанд. Ҳол он ки китобҳои осмонӣ онҳоро амр кардаанд, ки фақат ба ҳукмҳои Аллоҳи ягона ва ба ҳукмҳои Расули ӯ (с) амал кунанду ба тоғутҳо итоат накунанд. Зеро роҳхое, ки инсонро ба тоғутҳо мерасонад, роҳи шайтон аст. Шайтон он роҳхоро зинат дода, мехоҳад онҳоро бисёр гумроҳу аз роҳи ҳидоят дурашон созад. Ин аст, ҳукми ояти мазкур барои шахсоне, ки пеши тоғутҳо

рафта, аз онҳо маслиҳат мекурсанд. Тоғут кист? Ҳар касе, ки ба ҳукми Қуръон ё суннат ё иҷмои уммат ё қиёси муҷтаҳид розӣ несту аз фикри худ ҳукм мекунад, тоғут аст. Соҳиру фолбин, бахшиҳо низ аз ҳамин қабиланд. Бо ривояти Ибни Аббос (р) тоғут Каъб ибни Ашраф аст, ки ӯ яке аз тоғитарини яҳудиён буд, ки ба Расулulloҳ (с) бисёр душманӣ дошт. Шахсе, ки алайҳи Ислому мубориза бурда аз ҳад мегузарад, низ тоғут аст. Сабаби нузули ин оят ва оятҳои баъдӣ то 65-умро бо ихроҷи Ибни Қарир аз Шаъбӣ чунин ривоят кардаанд, ки дар Мадина яҳудие бо мусалмони мунофиқ барои коре низоъ кард. Чун ҳақ ба ҷониби яҳудӣ буд ва медонист, ки Пайғамбари Ислому (с) ивази ҳукм ришва, намегираду бо адолат ҳукм мекунад, хост, то ҳалли қазияи худро аз Ӯ (с) пурсад. Аммо мунофиқ, ки ба ноҳақ даъво дошт, мехост мавзӯро Каъб ибни Ашраф, яке аз донишманди яҳудиён бо гирифтани ришва файсала кунад. Хулоса, ҳарду аз Расулulloҳ (с) дар кори худ доварӣ хоستانд, даъвои яҳудӣ ба исбот расид. Чун онҳо аз назди Расулulloҳ (с) берун шуданд, мунофиқ ба ҳукми Расулulloҳ (с) розӣ набуд. Хост даъвоашро назди Умар (р) барад, то шояд мусалмони мунофиқро ба назар гираву ҳукмро ба ӯ фоидаи ӯ ҳал кунад. Умар (р) сурати даъво аз онҳо шунид, яҳудӣ гуфт: “Ин масъаларо Пайғамбари Илому ба фоидаи ман ҳукм кардаанд. Умар (р) ба мунофиқ гуфт: “Оё он чӣ яҳудӣ меғӯяд, дуруст аст, ҳукми Расулulloҳ чунин аст?” Мунофиқ гуфт: “Бале!” Умар (р) гуфт: “Ҳоло ин ҷо бошед!” Ва худ дохили хона шуд, шамшери худро бардошта назди онҳо ҳозир шуд, гардани мунофиқро аз тан ҷудо сохт ва гуфт: “Ҳар ки ҳукми чунин қозиро (Расулulloҳ) (с)-ро қабул насозад, файсалаи вай чунин аст”. Аз он рӯз ин ҷониб ба Ҳазрати Умар (р) лақаби Форуқро доданд. Яъне, фарқкунанда байни ҳақ ва ботил.

Ояти зер сифати шахсонеро, ки шайтон онҳоро аз роҳ зада гумроҳ сохтааст, баён мекунад:

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَىٰ مَا أَنزَلَ اللَّهُ وَإِلَىٰ الرَّسُولِ رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ

يَصُدُّونَ عَنْكَ صُدُودًا

Ва изā қила лаҳум таъāлав илā мā анзалаллоҳу ва ила-р-расули раайта-л мунафиқина ясуддӯна ъанка судӯдā. 61.

61. Ва чун барои онҳо гуфта шавад: «Ба сӯйи чизе, ки Аллоҳ фуруғи фиристодааст ва ба сӯйи Пайғамбар биёед!», мунофиқонро мебинӣ, ки аз ту рӯй тофта, бозмеистанд.

Баъди наҳйи шадид дар ояти қаблӣ аз рафтан назди тоғуту тоғутпарастҳо, ки мунофиқон ба онҳо майл доштанд, Аллоҳтаъоло дар се ояти баъдӣ натиҷаи ин гуна доварихоро баён намуда, бо муроҷиат фармудааст, ки чун ба ин гуна мусалмоннамоҳо (мунофиқон) гуфта шавад, ки барои довари низои худ ба суроғи тоғутҳо наравед, агар мусалмон бошед, ба ҳукми Аллоҳ, яъне он чӣ Қуръон мефармояд розӣ шавед, ё агар Пайғамбари Аллоҳ (с) ба қазияи шумо ҳукм кунад, қаноатманд шуда, амал кунед ва агар Расулulloҳ (с) вафот ёфта бошанд, лоақал суннату васиятҳои Ӯ (с)-ро барои файсалаи корҳои худ ҳоким гиред, мебинӣ, ки мунофиқон ба кулӣ аз ту рӯй гардонда, бо нафрат аз довари Қуръону Пайғамбар (с) худро тамоман як сӯ мегиранд.

Ояти баъдӣ ин маъноро мукамал месозад:

فَكَيْفَ إِذَا أَصَبْتَهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَاءُوكَ تَحْلِفُونَ

بِاللَّهِ إِنَّ أَرَدْنَا إِلَّا أَحْسَنًا وَتَوْفِيقًا ﴿٦٢﴾

Фа кайфа изъ ас'обатҳум-м мусибатум би ма қаддамат айдиҳим с'умма ча'ука яҳлифуна биллаҳи ин араднā иллā иҳсāна-в ва тавфиқо. 62.

62. Пас, чӣ гуна бошад (ҳоли онҳо) он гоҳ, ки ба сабаби он чӣ дастҳои онҳо пеш фиристод, чун онҳоро мусибате расад, сипас ба суроғи ту меоянду ба Аллоҳ савганд меҳӯранд (мегӯянд): «Ирода надоишем, магар некӯкорӣ ва иттифоқи тарафайнро!»

Баъзе аз муфасссирон маънои оятро ба таври ом эзоҳ додаанд ва баъзеи онҳо мазмуни ин оятро давоми қиссае, ки зери мазмуни ояти 60-ум гузашт, донистаанд. Хушбахтона, ҳарду эзоҳоти муфасссирони олиқадр ба мазмуни ояти мазкур дуруст меояд. Яъне Аллоҳтаъоло зимни ин оят аз ҳақиқат ва ихтилофкори мунофиқон хабар дода фармудааст, ки ин чӣ кор аст, ки мунофиқони гумроҳ бо дасту пойҳои худ гуноҳро содир мекунанду чун ба онҳо мусибате расад, онро аз худ дур карда наметавонанд, боз назди ту меоянду қасамҳо меҳӯранд, узр

мепурсанд, ки назди дигар ҳоким на барои он рафтем, ки мо ҳукми туро қабул надошта бошем, балки барои он рафтем, ки байни он ду хасм сулҳу иттифоқ пайдо кунем. Лекин онҳо дурӯғ мегуфтанд, зеро оё аз Аллоҳу Расули Аллоҳ (с) дида касе ҳаст, ки ҳукму доварию ӯ адолатноктар бошад?

Агар давоми қиссаи дар шарҳи ояти 60-ум, нақлшударо чуноне ки Ҳусайн Воизи Кошифӣ дар тафсири худ ихтиёр кардааст, барои шарҳи мазмуни ин оят пайгирӣ кунем, он чунин аст: «Чун он ду марди бо ҳам низоъкунанда аз назди Расулulloҳ (с) хориҷ шуданд, дар ҳоле ки мунофиқ аз ҳукми Расулulloҳ (с) норозигӣ баён мекард, барои файсалаи низоашон назди ҳазрати Умар (р) рафтанд. Ва чуноне ки гузашт, мунофиқ ба қатл расид. Дигар мунофиқоне, ки тарафдору ворисони ӯ буданд, назди Расулulloҳ (с) алайҳи Умар (р) даъво намуда, ба Расулulloҳ (с) гуфтанд: “Дидӣ, Умар чӣ кор кард?” Онҳо қасамҳо меҳӯрданд, ки мо бо нияти хуб барои байни он ду оштию иттифоқро барқарор сохтан рафта будем. Умар (р)-ро айбдор ҳисобида, болои нифоқи худ ниқоб мепӯшиданд. Ҳол он ки агар онҳо назди Умар (р) нею назди тоғуте мерафтанд ва ӯ низои онҳоро хилофи ҳукми Худову Расул (с) ҳукм мекард, омода буданд, ки қабул кунанд. Локин ғайри чашмдошти онҳо мусибате ба онҳо расид». Дар ҳақиқат, вақто ки ояти мазкур нозил шуд, ин гуна мунофиқон хеле кам ба назар мерасиданд. Мутаассифона, чунин мунофиқон алҳол беҳисобанд. Онҳо даъвои имондорию Ислому мекунанд, аммо амал бо гуфтаҳои Ислому дар ҳаёлашон нест. Дар қору амалҳояшон ҳукми Аллоҳ ва Расули ӯ (с) як тараф истад, ҳатто ибодатҳое, ки бар гардани онҳо фарзу айн аст, ба ҷо намеоранд. Мӯъҷиза будани ояти каримаро бинед, ки мунофиқони ҳозира мисли мунофиқони қадима, агар мусибате бар сарашон ояд, айбро аз худ гурезонда ба Ислому мусалмонон бор мекунанд ва бо кадом роҳе, ки набошад, айби худро мепӯшонанд. Локин Аллоҳтаъоло он ниқоби дурӯғинеро, ки мунофиқон бар худ дар ин дунё, мекашанду гумон мекунанд, ки нияти онҳоро ҳеч касе наметонад, дар ояти зер мекушояд:

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُلْ لَهُمْ

فِي أَنْفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا ﴿٦٢﴾

**Улّاика-л-лазӣна яъламуллоҳу маъ фи кулубиҳим фа аъриз
ъанҳум ва ъиъҳум ва кул лаҳум фи аъфусиҳим қавлаи
балиғо. 63.**

**63. Ин гурӯҳ касоне мебошанд, ки он чиро ки дар дилҳояшон аст,
Аллоҳ медонад, пас, аз (қатли) онҳо рӯй гардон ва онҳоро панд
деҳ ва ба онҳо дар бораи ҳудашон сухани таъсирнок бигӯ.**

Аллоҳтаъоло, аз ҳама чиз аз он ҷумла сирҳои дар дилҳо нуҳуфта огоҳ аст. Инсоне, ки аз ин сифати Аллоҳтаъоло ғофил аст, ӯ даст ба корҳои мунофиқона зада аз имону Ислому сухан мекунад, баъзе амалҳои исломиро ҳам иҷро месозад, назди мардум ҳудро мӯъмину мусалмон нишон дода, ҳаракатҳо низ мекунад. Локин дар асл ба ҳақиқати ингуна амалҳо боварӣ надорад. Фақат гӯё ба чашми одамҳо ҳок пош медиҳанд. Дар натиҷа, фаромӯш мекунамд, ки Аллоҳ аз он чӣ дар дилҳо доранд, бо хабараст. Ояти мазкур ҳам ишора ба чунин гурӯҳ намуда фармудааст, ки ин гуна инсонҳо касоне ҳастанд, ки ҳарчӣ дар дилҳояшон доранд, бигӯянд, ё нагӯянд, Аллоҳ сирри дилҳои онҳоро медонад. Аз кирдори чунин шахсон рӯйгардон бош, ҳар ончӣ дар дилҳои онҳо аз нифоқ мегузарад, чашм пӯшу сатр кун, онҳоро итоб нақун. Балки ба насиҳати онҳо бипардоз, бо оятҳои ваъду ваъид дилҳояшонро бикӯб, шояд, ин панду насиҳат ба онҳо фоидае расонад. Онҳоро аз бадрафториҳояшон фаҳмону ҳуҷҷат ор, эҳтимол тавба кунанду бо сабаби панду насиҳати ту, роҳи ҳидоятро ёбанд. Дар ҳузури мардум ба иззати шахсии онҳо нарас, мумкин аст, ки онҳоро шарму номус ғалаба кунанду саркашӣ кунанд. Онҳоро дар хилват ҷуз ҳудашон каси дигар набошад, панду насиҳати таъсирбахш деҳ, зеро чунин сухан ба нафсҳои онҳо таъсири хубе мерасонад. Насиҳат онҳоро фоида расонад бисёр хуб, лекин инро бояд донист, ки пайғамбаронро Аллоҳтаъоло фақат барои панду насиҳат нафистодааст.

Ин ҳақиқатро дар ояти баъдӣ Аллоҳтаъоло баён мекунад:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ

جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا ﴿٦٤﴾

**Ва маъ арсална ми-р-расулин илла ли ютоъа би изниллаҳ.
Ва лав аннаҳум изъ заламӯ аъфусаҳум ҷаъка**

**фастағфаруллоҳа вастағфара лаҳуму-р-расулу ла
ваҷадуллоҳа Таввѣба-р-Раҳѣмѣ. 64.**

64. Ва ҳеҷ пайғамбареро нафиристодем, магар барои он ки ўро ба ҳукми Аллоҳ фармон бурда шавад. Ва агар онҳо, вақте ки бар худ ситам карданд, назди ту меомаданд, аз Аллоҳ омӯрзиши меҳостанд ва Пайғамбар барои онҳо омӯрзиши меҳост, ҳаройина, Аллоҳро тавбапазиру меҳрубон меёфтанд.

Ба аҳли имон маълум аст, ки дар асл Аллоҳтаъоло пайғамбаронро барои он фиристодааст, ки онҳо фармони илоҳиро ба мардум расонанд, то ҳар ибодате, ки мардум ҳукми Аллоҳ гуфта анҷом медиҳанд, мувофиқи фармоишоти пайғамбарон бошад. Зеро, ҳукму итоати пайғамбарон низ ҳукму итоати Худост. Бисёриҳо фикр кардаанд, ки пайғамбарон фақат барои таълими одобу ахлоқ ва насихати мардум омадаанду халос. Онҳое, ки чунин ақида доранд, дар шаъни Пайғамбари охирин (с) ҳам чунин фикр кардаанд. Бинобар ин, гурӯҳе аз онҳо оят ва ҳадисҳоро, ки барои тарбияи одобу ахлоқаст аз худ карда, фақат гуфтани расонидани онҳоро вазифа гирифтанду ҳатто барои худ фахр ҳам ҳисобиданд. Ҳол он, ки дар асл дар фиристодани пайғамбарон боз чизи дигар ҳам ҳаст. Яъне, чуноне, ки дар оятҳои қаблӣ гузашт, итоати Аллоҳ ва Расули Ӯ (с) ва сардоронро кардан ва дар ҳар коре ихтилоф кардед, онро бо ҳукми Аллоҳ ва расули Ӯ (с), ки ҳама соҳаҳои ҳаёти инсонро дарбар мегирад, ҳал кардан ва ғайра. Аммо мунофиқон на инро мефаҳманд ва на ба суроғи ин гуна фаҳмишҳо мераванд. Балки ҳалли ҳамаи низои худро аз тоғутҳо талаб мекунанд. Чун гирифтори мусибате шаванд, боз ҳам огоҳ нашуда, ба ҷои ин ки пушаймон бошанд, қасамҳои дурӯғ хӯрда, ба гуноҳи дигар даст мезананд. Ҳоло шоиста буд, ки онҳо бояд назди Расулulloҳ (с) меомаданду бо як ҷаҳон пушаймонӣ, аз кардаи худ истиғфор меҷустанд ва аз Расулulloҳ (с) илтимос мекарданд, то пайғамбар ҳам барои онҳо аз Аллоҳ омурзиши гуноҳҳои онҳоро талаб мекард. Албатта, онҳо Аллоҳтаъолоро бисёр тавбапазиру бисёр меҳрубон меёфтанд ва бар худ ин қадар зулм намекарданд. Яъне, он ноитоаткорӣҳое, ки карда буданд, ба сабаби истиғфорашон баҳшида мешуд. Аллоҳтаъоло бисёр раҳмхори бандагони худ буда, ба ҷазои шахсоне, ки низои худро аз тоғутҳо талаб мекунанд, шитоб намекунад, то шояд гуноҳи худро фаҳманду истиғфор гӯянд, то гуноҳҳояшон баҳшида шавад. Локин, мунофиқон чун ин амалро иҷро накарданд, таҳти ваъиди ояти

мазкур қарор гирифтанд. Пеш аз эзоҳи ояти зер овардани ҳикояти аҷибери зери мазмуни ин оят муносиб донистем. Ибни Касир дар зайли тафсири ин ояти карима бо нақли воқеае сухани муассир ва такондиҳандаеро овардааст. Яъне гурӯҳе аз уламо аз он ҷумла Шайх Мансури Сабоғӣ дар китоби бо ном “Шомил” ҳикояти машҳуреро аз “Атобӣ” нақл кардаанд, ки номбурда гуфтааст: “Назди қабри Расулulloҳ (с) нишаста будам, ки аъробие (бодиянишин) омаду гуфт: “Салом бар ту, ё Расулаллоҳ (с), ман аз Худои азза ва ҷалла шунидаам, ки фармудааст: **“Агар ин ҷамоъае, ки бар худ ситам кардаанд, пеши ту меомаданд ва аз Аллоҳ омурзиш меҳостанд, ҳар ойина Аллоҳро тавбапазиру меҳрубон меёфтанд”** ва инак ман ҳам дар ҳоле назди Ту омадаам, ки барои гуноҳонам омӯрзиш хоста ва туро назди Парвардигор шафеъ гардонам. Сипас шеъреро хонд:

**Ё хайра ман дуфинта фил қоъи аъзамуху,
Фа тоба мин тибихинна ал-қоъу вал окому.
Нафсил фидоу ли қабрин анта сокинуху,
Фиҳил ъафофу ва фиҳил ҷуду вал караму.”**

Тарҷума:

**Эй беҳтарини касоне, ки дар замин дафн шудаӣ,
Пас, аз хушбӯиҳои ту хушбӯӣ шуд дашту даман.
Ҷонам фидои қабре, ки ту сокини он ҳастӣ,
Ин қабре, ки маҳди покдоманӣ ва ҷуду карам аст.**

Атобӣ меғӯяд: «Он гоҳ аъробӣ инро гуфту бозгашт. Дар ин асно хоб бар ман ғалаба кард, чун дар хоб шудам, Расули Худо (с)-ро дар хоб дидам, ба ман меғуфт: “Ай Атобӣ! Ба он аъробӣ бипайванд, ба вай мужда деҳ, ки Аллоҳтаъоло ӯро омӯрзидааст”.

Баъди эзоҳи силсила оятҳое, ки ба кӣ итоат кардани инсонро иршод фармуданд, Аллоҳтаъоло дар ояти зер бо қасам сухани худро таъкид карда фармуд, ки касе, ки худро мӯъмин меҳисобад ва дар ҳар кори худ то Пайғамбар (с)-ро ҳакам насозаду ҳукми ӯро бе ғалу-ғиш бо ҷону дил қабул накунад, мӯъмин шуда наметавонад.

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا

يَتَّخِذُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿١٥﴾

Фалā ва Раббика лā юъминуна ҳаттā юҳаккимӯка фӯ мā шачара байнаҳум шӯмма лā яҷидӯ фӯ афусихим ҳараҷа-м мим мā қазайта ва юсаллимӯ таслиّمā. 65.

65. Пас, ба Парвардигори ту қасам, ки онҳо мусалмон набошанд, то онгоҳ, ки дар ихтилофе ки миёнашон воқеъ шуд, туро довар гардонанд, боз аз он чӣ ҳукм кардӣ, дар дилҳои хеш дилтангӣ наёбанд ва бо гардан ниҳодан таслим шаванд.

Борҳо дар эзоҳи оятҳои қаблӣ ин маъно гузашт, ки нозил шудани оятҳои хос ҳеҷ вақт маъно ва мафҳуми умумиро аз худ дур намекунанд. Бинобар ин, метавонад ояти мазкур як бахше аз оятҳои қаблӣ бошад. Шартӣ асосие, ки инсонҳо даъвои мӯъминӣ мекунанд ин имони ростинаст, ки дар он фурутанӣ ва итоат вучуд дошта бошад. Яъне, инсоне, ки худро соҳиби имон мешуморад, дар сурате имондор аст, ки тамоми барномаи ҳаёти худро мувофиқи чорҷӯбаи Ислом тартиб дода бошад. Инчунин ҷамоае худро ҷомеаи исломӣ гуфта метавонанд, ки мувофиқи ҳукмҳои исломӣ амал кунанд ва ҳама аъзои он аз таҳти дил бояд ба ҳукмҳои илоҳӣ розӣ бошанд. Аз ин ҷост, ки Аллоҳтаоло зимни ояти мазкур мӯъминонро таълим дода, ба зоти худ қасам ёд намуда, суханашро таъкид мекунад, ки қасам ба Парвардигори ту эй Муҳаммад (с), то онҳо (қасе, ки набошад) аз самими қалб таслим нашаванд ва ҳукми туро қабул накунанду мӯъмини ҳақиқӣ нашаванд, онҳоро панд додани ту кифоя намекунад. Агар зоҳиран ҳукми Пайғамбар (с)-ро қабул кунанд ва дар дил заррае ихтилоф дошта бошанд, онҳо мӯъмин нестанд. Хулоса, то он гоҳе, ки мунофиқон бо зоҳиру ботин доварию Расулуллоҳ (с)-ро ҳокими худ нагардонанд, онҳо аз ин сармоя (имон)-и ҳақиқӣ бенасибанд. Ба ин мазмун дар ҳадиси шариф аз Расуллоҳ (с) чунин омадааст: **“Қасам ба зоте, ки ҷони ман дар яду қудрати Ёст то ҳавою ҳаваси ҳар кас ба он чӣ ки ман аз назди Аллоҳ овардаам, мувофиқ набошад, ӯ мӯъмин нест.”** Баъзе таклифоте, ки аз тарафи Аллоҳ барои инсонҳо ишора шудааст, дар ояти зер баён мешавад:

وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ أَنْ اقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ أَوْ أَخْرِجُوا مِنْ دِيَارِكُمْ مَا فَعَلُوهُ إِلَّا

قَلِيلٌ مِّنْهُمْ وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَأَشَدَّ تَنِيَّتًا ﴿٦٦﴾

**Ва лав аннā катaбнā ѓалайҳим аниқтулӯ анфусакум ав-
ихручӯ миң дийāрикум-м мā фаъалӯху иллā қалилу-м
минҳум. Ва лав аннаҳум фаъалӯ мā йӯъаъӯна биҳи лaкāна
хайра-л-лаҳум ва ашaдда таъбита. 66.**

*66. Ва агар Мо бар онҳо менавиштем (фарз мегардонидем), ки
худо бикӯшед ё аз ватанҳои худ берун шавед, онро намекарданд,
магар андаке аз онҳо. Ва агар онҳо чизеро, ки ба он панд дода
мешаванд, мекарданд, ҳаройина, барои онҳо беҳтар ва дар дин
устувортару маҳкамтар мебуд.*

Аз таъкиди оятҳои гузашта маълум шуд, ки барои мардуми кадом замон ва маконе Аллоҳтаъоло дини Исломо ро ихтиёр карда бошад, некбахтии дунё ва охирати мардуми он минтақа аст. Аз ҳамин ҷиҳат, ҳукмҳои исломӣ дар ҳар замон ва макон ба ҳама инсонҳо рӯсту дуруст меоянд. Зеро ҳукмҳои исломӣ инсонро аз тоқат зиёд ба қор тақлиф намекунад ва ҳаргиз намегузоранд, ки инсон аз роҳи ҳидоят қадам берун гузорад. Бинобар ин, оятҳои мазкурро баъзе муфасссирон тақмили маъноҳое, ки зимни оятҳои қаблӣ гузашт, медонанд. Яъне қасонеро, ки аз доварҳои Расулуллоҳ (с) эҳсоси қорҳати қардаанд, аз баъзе тақлифҳои тоқатқарсое, ки бар сари умматҳои гузашта ба сабаби ӯсола парастияшон омада буд хотиррасон намуда ҳушдор медиҳад, ки агар мо ин амри мушқилро бар дӯши онҳо фарз қардонида меғуфтем, ки шумо ҳам мисли онҳо ҳамдигарро қушед, ё худқушӣ қунед, ё аз ватани худ қорич шавед, онҳо ҷи ӯна ҳамаи ин тақлифро иҷро мекарданд? Агар ин амр ба ҳукми иҷро медақомад, мусалламаст, ки ба ғайри иддаи қаме, ақсари онҳо бардошт қарда натақониста рӯ метофтанду расқои дарқоҳи илоҳӣ мешуданд. Шақсоне, ки ҳоло ҳам ба фармоишоти сабуқи Пайғамбари Аллоҳ (с) тақлим нестанд, қигуна метавонанд аз ӯҳдаи ин ӯна озмоишҳои вазнин бароянд? Лоқин дунё қолӣ нест, қун ояти мазқур қозил шуд, баъзе саҳобақоне, ки бо ишқоаи Расулуллоҳ (с) имонашон мисли қӯҳ устувор буд, ғуфтанд: “Агар Аллоҳ ин ӯна тақлифқоро фармояд, мо ҳозир ҳастем, ки иҷро қунем”. Лоқин, алҳамдулиллоҳ, бар мо умматон ба қои истиғфор ин амри машаққат тақлиф нашуд. Лоқин, дақоми ояти мазқур шарт ғузоштааст, ки агар онҳо амрҳои Аллоҳ ва Расули ӯ (с)-ро пақиранду итоат қунанд, барои онҳо аз ниқоқ дида судовару беҳтар буд ва боиси устувори ва тақвияти имони онҳо мешуд. Дар

ояти зер, фоидаи таслиму итоате, ки дар баробари Аллоҳ ва Расули Аллоҳ мешавад, бо севвумин фоида баён мешавад.

وَإِذَا لَأَتَيْنَهُمْ مِّن لَّدُنَّا أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٦٧﴾

Ва иза-л ла атайнаҳум-м ми-л ладуннā аҷран ъазимā. 67.

67. Ва онгоҳ аз назди Хеш, албатта ба онҳо музди бузург медедем.

Илова бар он чӣ таҳти эзоҳоти оятҳои қаблӣ гузашт, Аллоҳтаъоло дар ин оят фармудааст, ки агар мардум гӯш ба фармони Мо диҳанд, ба онҳо подоши бузург (Ҷаннат) аз назди худ хоҳем дод, ки ҳаргиз фаношаванда нест. Дар ояти зер ба чаҳорумин фоида ишора намуда фармудааст, ки ...

وَلَهْدَيْنَهُمْ صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا ﴿٦٨﴾

Ва ла ҳадайнаҳум сирота-м мустақимā. 68.

68. Ва ҳаройина, онҳоро ба роҳи рост ҳидоят мекардем.

Яъне, онҳоро чӣ дар дунё ва чӣ дар охират, албатта, ба роҳи рост ҳидоят мекардем ва дилҳояшонро роҳеби ҳидояту ҳақиқат месохтем, он роҳе, ки онҳоро ба сӯи Ҷаннати пурнеъмат мерасонад. Дар оятҳои баъдӣ самараи амали касе, ки ба Аллоҳ ва ба Расули Ӯ (с) итоат мекунад, зикр мешавад.

وَمَن يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ

وَالصّٰدِقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصّٰلِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا ﴿٦٩﴾

Ва ма-й ютиъиллаҳа ва-р-расула фа улāика маъа-л-лазūна анъамаллоҳу ъалайҳим-м мина-н-набиййūна ва-с-сиддиқūна ва-ш-шуҳадāи ва-с-салиҳūн. Ва ҳасуна улāика рафиқо. 69.

69. Ва касоне ки ҳукми Аллоҳ ва Расулро итоат карданд, пас, он чамоъа ҳамроҳи касонеанд, ки Аллоҳ бар онҳо (раҳмати Худо) инъом кардааст, чун пайгамбарон ва сиддиқон ва шаҳидон ва солеҳон ва онҳо беҳтарин рафиқанд.

ذَٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللَّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ عَلِيمًا

Зāлика-л фазлу миналлоҳ. Ва кафā биллāҳи Ъалимā. 70.

70. Ин фазл (бахшоиш)-ест аз қониби Аллоҳ. Ва Аллоҳ аз рӯи доноӣ кифоя аст.

Сабаби нузули ин оятҳо, чуноне ки Ибни Ҷарир ва дар охир аз Саъд ибни Ҷубайр (р) ривоят кардааст, ин аст, ки марде аз ансориҳо бо чехраи маҳзун назди Расулulloҳ (с) омад, чун Расулulloҳ (с) ўро дар чунин ҳолат диданд, аз ў пурсиданд:

“Ай Фулонӣ, чӣ шудааст, ки ман туро ғамгин мебинам?”

Марди ансорӣ гуфт: “Ай набияллоҳ, ман чизеро фикр кардаам, он маро нороҳат сохт”. Расулulloҳ (с) пурсиданд: “Он чист?” Мард гуфт: “Мо кай вақт бихоҳем, хоҳ пагоҳ, хоҳ бегоҳ назди Шумо меоем, ба сӯи рӯи мубораки Шумо назар мекунем ва ҳамроҳатон мешинему сӯҳбат мекунем. Чун фардо шаваду ману Шумо аз олам равам, медонам, ки шумо дар бихишт ҳамроҳи анбиё дар мақоми олий қой меёбед. Вале агар ман ба бихишт дароям, аз он бим дорам, ки Шуморо набинам. Бо ин ҳол, чаро ман андӯҳгин набошам?” Расулulloҳ (с) дар посухи ў то Ҷибраил (а) наомад, чизе нагуфтанд. Чун андаке гузашт, Ҷибраил (а) фуруд омад, ояти мазкурро барои тасаллии Ў (с) ва мӯъминон овард, ки дар он Аллоҳтаъоло фармудааст, ки **Касе, ки Аллоҳ ва Расули Ў таъолоро итоат кунад, пас он шахс аз зумраи инъомшудагон ва пайғамбарон, сиддиқон, шаҳидон ва солеҳон аст ва беҳтаранд онҳо аз рӯи рафиқӣ**. Чун ин оят нозил шуд, Пайғамбари Аллоҳ (с) аз паси он шахси ансорӣ касеро фиришод, то ба ў ин суханро башорат диҳад.

Яъне, шахсе ба он чӣ Аллоҳ ва Расули Ў (с) амр кардааст, амал кунад ва аз он чӣ наҳй кардаанд, худро боз дорад, дар дорул каромат (Ҷаннат) ҳамроҳ ва ҳамсуҳбати шахсони аброру муқарраби даргоҳи Аллоҳ (ҷ), ки онҳо олимартабаву ниҳоят рафиқони хубанд, мешавад. Ҳамроҳи онҳо ба ў макон ҳам дода мешавад, ки барои ў ин як неъматӣ фазлу карами бузурги илоҳист, ки Худованд барои вай арзонӣ медорад. Касонеро, ки лоиқӣ фазлу подоши кифоякунандаи Парвардигоранд, Ў худ медонад. Мувофиқи мазмуни ояти мазкур ҳадисҳо бисёр аст, натиҷаи ҳамаи онҳо он аст, ки саҳобагонӣ кирои (р) ҳаловати сӯҳбати Расулulloҳ (с)-ро бисёр хуб дарёфтанд ва хостаанд, ки дар охираи ҳама

ҳамсӯҳбати Расулуллоҳ (с) бошанд. Акнун ҳар мӯъмину мусалмон ба чунин мақом расидан хоҳад, бояд дар ҳамин дунё бо мазмуни ин оят амал дошта бошад, яъне ба сухани Аллоҳ ва Расули Ӯ (с) итоат кунад, то ҳамнишини хубон, яъне пайғамбарон, сиддиқон, шаҳидон ва солеҳон шавад.

Акнун, Набӣ кист? Набӣ шахсеро гӯянд, ки ваҳйи Илоҳиро яке аз фариштагони муқарраб ошкоро ба ӯ овардааст.

Сиддиқ касеро гӯянд, ки пайғом ва аҳкоме, ки аз ҷониби Аллоҳ ба пайғамбаре меояд, аз таҳти дил бе ягон шакку шубҳа ва бе пурсидани ягон далел, мисли Ҳазрати Абӯбакр (р) қабул дорад.

Шаҳид касеро гӯянд, ки мувофиқи ҳукми шаръ ҷони худро фидо кардааст.

Солеҳ касеро гӯянд, ки дар ниҳоди ӯ некӯӣ буда, худро ва ҷони худро барои рафтан дар роҳи сиротал мустақим (роҳи рост, роҳи ҳақ) ислоҳ намудааст.

Илоҳо, ниятҳои моро пок ва амалҳои моро пурсамару холис ва лоиқӣ даргоҳи худат гардон. Омин!

Акнун дар оятҳои баъдӣ озмоиши инсонҳо баён гардида, дар он мӯъмини ҳақиқӣ ва мунофиқ маълум мешавад.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوا ثُبَاتٍ أَوْ اَنْفِرُوا جَمِيعًا

**Йӓ айюҳа-л-лазӣна аману хузӯ ҳизракум фанфирӯ
суба́тин ави́фирӯ чамӣъӓ. 71.**

71. Эй касоне, ки имон овардаед, (аз душман) барҳазар бошед, дар баробари душман силоҳ дар бар гиред, пас гурӯҳ-гурӯҳ раҳсипор шавед, ё ҳама якҷо берун равед.

Ояти мазкур бори дигар ҳиссиёти муъминиро дар муъминон бедор сохта, нидо намуда, фармудааст, ки ай касоне, ки имон овардаед, чун вазъияти шумо бо душман тезу тунду ҷиддӣ шавад, то ин ки душманони дин шуморо дар ғафлат набинанду шуморо решакан нақунанд, шумо бояд ҳушёрӣро аз даст надода, ҳамеша аз онҳо барҳазар бошад ва ҳамеша дар баробари онҳо, бо силоҳ муҷаҳҳаз бошед!! Чуноне, ки дар эзоҳи оятҳои сураҳои қаблӣ гузашт, душманон атрофи Ислом бисёранд, онҳо бо ҳам муҳолиф ҳам бошанд, локин алайҳи Ислом ва мусалмонон ҳама яктану якҷонанд. Бинобар ин, давоми ояти мазкур тарзи мубориза алайҳи душмани динро ишора намуда, фармудааст, ки (агар шумо доимо ҳушёру муҷаҳҳаз бошед), дар ҳолате, ки душман ҳуҷумро оғоз

мекунад, метавонед шароитро ба назар гирифта, хоҳ гурӯҳ-гурӯҳ, ё дар ҳолати дастҷамъӣ алайҳи онҳо роҳсипор шавед. Дар ҳақиқат, Аллоҳтаъоло дар Қуръони Карим мусалмонҳоро на фақат ба намозу рӯза, ё ки одобу ахлоқ амр кардааст, балки дар баробари онҳо ба иҷрои дигар амрҳо низ фармудааст. Аз он ҷумла барои ҳифзу ҳимояи худ чӣ хел ба майдони набард рафтано барои мусалмонон таълим додааст. Ба ҳар ҳол; ҳақиқате, ки ҳеҷ гоҳ аз он мусалмонон набояд ғофил бошанд, ин хатари куфр аст. Хатари куфру ҳифзу ҳимояи ватану номуси зану фарзанд ба ғайр аз ҷиҳод, бо дигар чиз дафъ наметавонад. Афсӯс аз он замоне, ки мусалмонон фароизи мубориза алайҳи тавсиъагаронро фаромӯш сохтанд, мустамликадорони ғосиб бар сарзаминҳояшон мусаллат шуданд ва ҳар чӣ мусулмонон аз муқаддасот доштанд, тӯмаи душман гашт. Мусалмонони баъзе диёр ҳоло ҳам дар як чорҷӯбаи танг парвариш ёфтанд. Агар амре аз Қуръону суннат ба миён оварда шавад, онро қабул надоранд. Ҳатто гӯянда ва амалкунандаи он амрро бо лақабҳои зидди мусулмонони ростин солҳои дароз парваришдодаи душман ном мегиранд. Бародарони муъмини худро доништа ва надоништа дар маърази тири заҳролуди душман қарор медиҳанд, бо ингуна бародаркушӣ, гӯё ҷиҳод карда бошанд. Афсӯси чунин шахсон, ки як умр душманро ёрӣ мерасонанд, ҳол он, ки худ намедонанд.

Агар душман алайҳи мусалмонон ҳуҷумро оғоз кунад, амир ҳамаро ба дифои ватан амр кунад, аммо баъзе шахсон худро дар канор гиранд, ҳукми ин тоифа чист?

Ояти зер иншоаллоҳ, онро баён мекунад:

وَإِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لَّيَبْطِئَنَّ فَإِنْ أَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا قَدْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْنَا إِذْ

لَمْ أَكُنْ مَعَهُمْ شَهِيدًا

Ва инна минкум лама-л ла юбаттїанна фа ин ас̣обаткум-м мусибатун қола қад анъамаллоҳу ъалайя из лам аку-м маъаҳум шаҳид̣а. 72.

72. Ва ҳаройина, баъзе аз шумо касе ҳаст, ки диранг (сустӣ) мекунад, пас, агар шуморо мусибате расид, мегӯяд: «Батаҳқиқ, Аллоҳ бар ман (амониро) инъом кард, ки ҳамроҳи онҳо ҳозир набудам».

Мунофиқон аз подоши бузурги ҷиҳод ва шаҳодат ғофиланд. Бинобар ин, ояти мазкур парда аз чеҳраи мунофиқон во мекунад, зеро мунофиқон дар ҳар кор на ба миқёси тоати илоҳӣ, балки ба нафъи дунёии худ менигаранд, ҳама корро ба меъёри суду зиёни дунёгиашон вазну чен мекунанд. Онҳо тасаввур мекунанд, ки чун дар ҳолати вазнинӣ бо мусалмонон ҳамроҳ намешаванд аз мусибатҳо наҷот меёбанд, ин ризои илоҳист. Ҳол он ки чунин нест. Бинобар ин, Аллоҳтаъоло зимни ин оят ишора ба ҳоли мунофиқон намуда фармудааст, ки он афроди дурӯяи мусалмоннамо, ки дар миёни шумо, (мисли Абдуллоҳ ибни Убай) ҳастанд, ҳамеша бо пофишорӣ мекӯшанд, то дар сафи муҷоҳидони роҳи Аллоҳ ширкат наварзанд ва дигаронро низ бо ташвиқоти худ дар ин роҳ дилхунук созанд. Одати дигарашон ин аст, ки қадри ҷиҳод ва қадри сабру шаҳодатро намедонанд. Чун ба мусалмонон дар майдон мусибате расад, ё мусулмонон шикаст хӯранд, онҳо хурсандона бо хушҳолӣ ба ҳам мегӯянд: “Чӣ неъматӣ бузургеро Аллоҳ ба мо дод, ки ҳамроҳи онҳо набудему саломат мондем ва он воқеаҳои дилхарошро надидем”. Хоҳ нохоҳ, мунофиқ мунофиқ аст, худро бо ҳар шароит мувофиқ сохта, бо ҳар хел суҳанҳои сафсата, баҳонаҳо меҷӯяд. Вале агар боҳабар шаванд, ки...

وَلَيْنَ أَصْبَكُمْ فَضْلٌ مِّنَ اللَّهِ لَيَقُولَنَّ كَأَن لَّمْ تَكُنْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ

يَلِيَّتَنِي كُنْتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا

Ва ла ин асбакум фаълу-м миналлоҳи ла яқуланна ка-ал лам такум байнакум ва байнаҳу маваддату-й йа лайтану кунту маъаҳум фа афуза фавзан ъаъимā. 73.

73. Ва агар аз ҷониби Аллоҳ фазле ба шумо бирасад, чунон суҳан мегӯянд, ки гӯё миёни шумо ва байни ӯ ҳаргиз дӯстӣ набуд, гӯяд: «Эй кош, ҳамроҳи онҳо мебудам, пас, матлаби бузургро меёфтам».

Табиист, ки дар ҷанг ё ғалаба ба даст меояд ё шикаст. Чун душман даст ба ҳучум занад, мусалмонон алайҳи онҳо сафарбар шаванд, чуноне ки гузашт, мунофиқон худро мӯъмин ҳисобанд ҳам, канораҷӯӣ мекунанд. Рафту Аллоҳ ба мусалмонон пирӯзиро насиб кунад, онҳо мисли тоифаи алоҳидае, ки дар дини мусалмонҳо набуданд, бо афсӯсу ҳасрат мегӯянд: “Эй кош, ман

ҳам ҳамроҳи онҳо мебудаму аз молҳои ғанимат баҳраҳо мебурдам”. Ҳиммату ҳадафи онҳо фақат дастбӣ ба моли ғанимат аст, на иззату пирӯзии Ислому.

Хулоса, мунофиқоне, ки аз ҷиҳод мегурехтанд, агар ба мусалмонҳо шикаст мерасид, хурсанд мешуданд, агар ғалаба ба даст меомад, ҳасад меҳӯрданд. Худ ба ҷиҳоди фӣ сабилиллоҳ (ҳолис барои Аллоҳ) намебаромаданд ва заифимонҳоро бо ёвағии худ рӯҳафтода месохтанд. Ояти баъдӣ мӯъминонро барои ҷиҳоди ҳақиқие, ки дар он ризои Аллоҳ аст, тарғиб намуда фармудааст, ки ...

﴿فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ وَمَنْ

يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلْ أَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا﴾

✽ **Фа-л юқотил фӣ сабилиллаҳи-л-лазӣна яшруна-л-ҳайата-д-дунйа би-л-аҳираҳ. Ва ма-й юқотил фӣ сабилиллаҳи фа юқтал ав яғлиб фа савфа нуътӣҳи аҷран ъазӣма.74.**

74. Пас, касоне ки зиндагонии дунёро ба ивази охират мефурӯшанд, бояд дар роҳи Аллоҳ набард кунанд. Ва ҳар кӣ дар роҳи Аллоҳ бичангад, кушта шавад, ё пирӯз гардад, пас зуд аст, ки ўро музди бузург диҳем.

Шахси мусалмон, агарчӣ доимо аз Аллоҳ офият (тинҷиро) пурсад ҳам, локин медонад, ки зиндагии ин дунё барои ободии охират аст. Агар зарурат пеш ояд, яъне ҷиҳод эълон шавад ва ў даъват ба ҷиҳод шавад, бе гуфтугузор якро ду нагуфта, ба иҷрои он сафарбар мешавад. Зеро ў медонад, ки роҳе меравад, ки дар он ризои Аллоҳ аст ва дар дили ў ба ғайри савоб чизи дигаре нест. Чунин шахс доимо омода аст, ки дунёи муваққатиро бар ивази охирати доимии босодат фурӯшад. Чун ў ҷиҳод мекунад, медонад, ки аз ду хубӣ якеро соҳиб аст. Ё ғалаба ё шаҳидию Ҷаннат ва роҳи севум барои ў нест. Аммо мунофиқон ин сифатҳоро надоранд.

Ҷумлаи баъдӣ, сифати чунин шахсонро баён намуда фармудааст, ҳар касе, ки дар роҳи ризои Аллоҳ ҷиҳод мекунад, пас агар ў кушта шавад ё ғалаба кунад, ба зудӣ подоши бузург ба ў хоҳем дод. Бале! Бо ихроҷи Имом Муслим ҳадисеро нақл

кардаанд, ки Расулуллоҳ (с) фармудааст: **“Худованд барои муҷоҳиде, ки дар роҳи ризои ӯ ҷиҳод мекунад, агар ӯро ба сӯи Худ боз хонад (шаҳид шавад), ба Биҳишт даровардани ӯро ба зиммаи Худ гирифтааст ё ӯро саломат ҳамроҳи подоши бузург ва ё бо ғанимат (ба хонааш) бар мегардонад”.**

Шаҳид кист? Дар мазмуни ҳадиси Расулуллоҳ (с) омадааст, ки **ҳар касе бо молу ҷони худ ба хотири он ҷиҳод кунад, ки фақат калиматуллоҳ (ҷч) бартар бошад ва зерин мақсад ҳалок шавад, ӯ шаҳид аст.**

Дар мазмуни дигар ҳадисашон омадааст, ки **ҳар кас барои дифои моли хеш ё барои дифои ҷони хеш кушта шавад, шаҳид аст.** Аллоҳтаоло дар ояти баъдӣ мусалмонҳоро хитоб намуда, ба ҷиҳод тарғиб мекунад:

وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ
وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ
أَهْلُهَا وَأَجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَأَجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا ﴿٧٥﴾

Ва ма лакум ла туқотилуна фи сабиллilлаҳи ва-л мустаъзафiна мина-р-риқāли ва-н-нисāи ва-л вилдāни-л-лазiна яқулiна Раббанā ахричнā мин ҳāзиҳи-л-қаряти-з-зōлими аҳлуҳā вақъал-л ланā ми-л-ладунка валийя-в вақъал ланā ми-л-ладунка насiрo. 75.

75. Ва чӣ шуд шуморо, ки дар роҳи Аллоҳ пайкор намекунед ва ҳамчунин дар роҳи наҷоти мардон ва занон ва кӯдаконе, ки нотавон шуданд, мегӯянд: «Парвардигоро, берун ор моро аз ин деҳае ки аҳли он ситамкор аст ва барои мо аз ҷониби Худ корсозе муқаррар кун ва барои мо аз ҷониби Худ мададгоре бифирист!».

Вақто Расулуллоҳ (с) ҳамроҳи баъзе суҳробгон ба Мадина ҳиҷрат намуданд, дигар имон овардагиро низ оҳиста-оҳиста ба назди Расулуллоҳ (с) рафтанд. Локин бар ҳама муяссар набуд, аз Макка ҳиҷрат кунанд. Аз он ҷумла, Салама бини Ҳошим, Аёш бинни Рабиъа, Абдуллоҳ ибни Аббос (р) ва модарашон ва садҳо нафарони дигар. Хулоса, онҳо барои он, ки мусалмон шудаанд, таҳти фишори хешу табори беимони худ қарор доштанд.

Расулulloҳ (с) барои ин мазлумони мустазъаф (то шояд, ки Худованд он бародаронро аз зери юғи зулму ситами он золимон халос кунад), доимо дар дуо буданд. Ояти мазкур нозил шуд, Аллоҳтаъоло дар он бо савол ҳисси имондории муъминонро, ки дар Мадина буданд, бедор сохта фармуд, ки барои чӣ шумо дар роҳи ризои Аллоҳ пайкор намекунед? Барои чӣ барои халос ва наҷоти бародарони мустазъафи худ хоҳ мард бошанд, хоҳ зан, хоҳ кӯдакон, ки зери зулми золимон заиф шудаанд ва доимо дар дуоҳои худ меғунанд: - **“Парвардигоро, берун ор моро аз ин деҳае, ки ситамкор аст аҳли он?! Ва бигардон барои мо аз ҷониби Худ корсозе ва бигардон барои мо аз ҷониби Худ мададгоре”**. чиҳод намекунед?! Агар оятҳое, ки мусалмонҳоро ба чиҳод тарғиб мекунанд, саросар таҳлил шаванд, дар онҳо ду фазилат дида мешавад.

1-ум чиҳоди онҳо барои он аст, ки қадру қиммати дини Ислом ва парчами он боло бардошта шавад.

2-юм барои халосии мустазъафон аз зери юғи зулми ситамгорон. Асло дар пайкорҳои исломӣ фикри кишваркушоӣ ва тавсияталабӣ ё чашм андӯхтан ба молу сарвати ягон диёр дида нашудааст. Ин аст, мақсади олии мусалмонон.

Акнун мусалмонон барои чӣ меҷанганд, дар ояти зер, баён мешавад.

الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ

الطَّغُوتِ فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا ﴿٧٦﴾

Ал-лазӣна аману юқотилуна фӣ саби́лиллаҳ. Ва-л-лазӣна кафару юқотилуна фӣ сабили-т-тоғути фа қотилу авлийъа-ш-шайтoн. Инна кайда-ш-шайтoни кaна жaъифa.76.

76. Касоне, ки имон овардаанд, дар роҳи Аллоҳ меҷанганд ва касоне, ки кофир шудаанд, дар роҳи шайтон меҷанганд.

Пас, бо дӯстони шайтон бичангед. Ҳаройина, кайд (ҳила)-и шайтон заиф аст.

Чун дунё аз мубориза холи нест, касоне, ки имон доранду пайкор мекунанд, онҳо дар роҳи ризои Аллоҳ, ҳимояи ватан, қувват

додани дину шариат, барҳамдиҳии зулм, фитнаву фасод ва барои барпо кардани адолат пайкор мекунад. Яъне ин оят касонеро, ки имон оварданд, шуҷоъатманд сохта, тарғиб намудааст, ки доимо ҳадафи онҳо ин аст, ки дар роҳи ризои Аллоҳ меҷанганд. Аммо касоне, ки кофиранд, дар роҳи нишондодаи тоғут-шайтон меҷанганд. Бинобар ин, Аллоҳтаъоло фармудааст, ки алайҳи шайтон ва ёрони он биҷангед. Зеро ба ғайри дастури Аллоҳ, дигар ҳама дастурҳо хатост. Кофирон доимо бо ҳилаҳо меҷанганд. Агар онҳо мардонавор биҷанганд, дар баробари муъминон доимо мағлубанду ҳилаҳояшон заиф. Маълум шуд, ки шайтон дӯсти касоне аст, ки онҳо имон надоранд. Дар сураи “Аъроф” ояти 28, иншоаллоҳ, ин мазмун бори дигар эзоҳ меёбад.

Хулоса, дар ин оят муъминонро амр шуд, ки алайҳи дӯстони шайтон пайкор кунанд. Оё пайкор карданро ҳама меҳоянд ё не, ин ҳақиқатро ояти зер баён мекунад.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا
الزَّكَاةَ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُمْ تَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ
اللَّهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا إِلَىٰ
أَجَلٍ قَرِيبٍ قُلْ مَتَّعَ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّمَنِ اتَّقَىٰ وَلَا
تُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧٧﴾

Алам тара ила-л-лазӯна қила лаҳум куффӯ айдиякум ва ақиму-с салата ва ату-з-закаата фа ламма кутиба ъалайҳиму-л-қиталу иза фарӯку-м минҳум яхшавна-н наса ка хашятиллаҳи ав ашадда хашяҳ. Ва қолу Раббанә лима катабта ъалайна-л-қитала лав ла аххартанә ила ачалин қариб. Қул матаъу-д-дунйа қалилу-в ва-л-ахирату хайру-л лиманиттақо ва ла тузламӯна фатилә. 77.

77. Оё ба сӯйи касоне наменигарӣ, ки ба онҳо гуфта шуд: «Дастҳои худро (аз ҷанг) боздоред ва намозро барпо доред ва

закотро бидиҳед?!». Пас, ҳангоме ки бар онҳо ҷангро фарз гардонида шуд, ногоҳ гурӯҳе аз онҳо, монанди тарсидан аз Аллоҳ ё (аз он ҳам) сахттар аз мардум метарсиданд, гуфтанд: «Эй Парвардигори мо, чаро бар мо корзорро навиштӣ? Чаро то муддати наздик моро нагузоштӣ?!». Ба онҳо бигӯ: «Сармояи дунё ночиз аст. Ва сарои охират барои касе, ки парҳезгор бошад, беҳтар аст. Ва ситам карда нахоҳед шуд миқдори фатил (муй)-е.

Сабаби нузули ин оятро баъзе аз муфасссирон аз он ҷумла Қуртубӣ бо таҳриҷи Насоӣ ва ал-Ҳоким аз Ибни Аббос (р) чунин ривоят кардаанд, ки ҷамъе аз мусалмонон, хусусан вақто ки Абдурахмон ибни Авф (р) ва ёрони ӯ зери фишори мушрикон қарор доштанд, назди Расулulloҳ (с) ташриф оварда гуфтанд: “Ё Расулаллоҳ (с), мо дар замоне ки мушрик будем, дар назди ин қавм боиззату эҳтиром будем, чун имон овардем, ҳоло назди онҳо хор шудем, агар иҷоза диҳед, бо душман бичангем, то иззати худро бозёбем.” Расулulloҳ (с) дар ҷавоб ба онҳо гуфтанд: **“Ҳоло ман ба мубориза амр нашудаам. Амр барои ман он аст, ки ҳоло онҳоро афе кунаму аз гуноҳҳои онҳо даргузарам”**.

Чун онҳо ба Мадина омаданд, заминаи мубориза омода шуд. Вақто ба ҷиҳод маъмур шуданд, баъзе аз онҳо ҷиҳодно табъи дили худ наҳисобиданд. Бинобар ин, Аллоҳтаъоло ояти мазкурро нозил намуд ва онҳоро ба пайкор алайҳи мушрикон шуҷоъатманд сохт ва дар он Ҳабиби худ (с)-ро фармуд, ки оё тааҷҷуб намеkunӣ аз ҳоли шахсоне, ки дар як ҳоли номуносибу душвор, бо хеле пофишорӣ меҳостанд ба онҳо иҷозаи ҷиҳод дода шавад. Дар он ҳол ба онҳо дастур дода шуд, ки ҳоло шумо худдорӣ кунед, ба ҷои пайкор намозро барпо доред ва закотҳои молҳои худро диҳед. Аммо шигифтангез он аст, ки вақте ки шароити ҷиҳод аз ҳар тараф фароҳам омад ва ҷиҳод бар онҳо фарз гардонида шуд, ба ҷои шод шудан баръакс тарсу ваҳшат якбора вучуди онҳоро фаро гирифт. Онҳо аз мардум чунон тарсиданд, ки гӯё аз Аллоҳ метарсида бошанд, балки сахттар ҳам тарсиданд, забони эътироз кушода гуфтанд, ки **чаро Парвардигор барои мо муҳлат надод, то каме аз зиндагии дунё бархурдор мешудем**.

Худованд Расули Худ (с)-ро фармуд, ки ба чунин афрод бигӯ, ки матои ин дунё ва завқу барқи ин дунё дар баробари неъматҳои охират андаку зудгузару барои соҳибаш нопойдор аст. Вале савобу аҷри охират барои шахсоне, ки аз Аллоҳ тарсиданду

тақворо пешаи худ сохтанд, ба маротибаҳо бештару беҳтар аст. Зеро ранҷу фидокорию шахсони Худотарс андак (миқдори риштае, ки дар донаки хурмо аст) бошад ҳам, зоеъ намешавад. Фикри касоне, ки гумон мекарданд Ислом фақат намозу рӯза ва дигар ахлоқи писандида аст, бо ин оят рад шуд. Ислом барои ҳимояи афроди худ ва мазлумон ҷиҳодно иҷоза фармудааст. Дар ояти мазкур зикри закот омадааст, ҳол он ки дар Макка закот фарз нашуда буд. Ин барои чист? Баъзе аз муфасссирон гуфтаанд, ки мурод аз калимаи закот ин ҷо ташвиқи кӯмакҳо барои мустамандон аст. Валлоҳу аълам. Чунин мазмун, дар сураи “Муҳаммад” (с) дар ояти 20-ум, иншоаллоҳ, эзоҳи худро ёфтааст.

Ояти баъдӣ иншоаллоҳ, давоми насихатҳои ояти қаблӣ буда, дар он фармудааст, ки ...

أَيْنَمَا تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشِيدَةٍ وَإِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِكَ قُلْ كُلُّ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ فَمَالِ هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا

Айнама такуну юдрикуму-л мавту ва лав кунтум фи буручи-м мушайядах. Ва ин тусибхум ҳасанату-й якулу ҳазиҳи мин ьиндиллаҳ. Ва ин тусибхум саййиату-й якулу ҳазиҳи мин ьиндик. Қул куллу-м мин ьиндиллаҳ. Фа мали ҳауләи-л қавми ла якадуна яфқаҳуна ҳадиҳа. 78.

78. Ҳар кучое, ки бошад, марг шуморо дармеёбад, агарчанде дар ҳисорҳои мустаҳками баланд бошад». Ва агар онҳоро некӯӣ бирасад, мегӯянд: «Ин аз ҷониби Худост». Ва агар онҳоро бадӣ бирасад, мегӯянд: «Ин аз ҷониби ту аст». Бигӯ: «Ҳама аз ҷониби Худост». Пас, ин мардумро чӣ ҳол аст, ки наздик нестанд (намеҳоянд) суҳанеро бифаҳманд?

Аллоҳтаъоло дар ин оят дар дили он мусалмононе, ки бими марг даруни онҳоро пур сохта ва равони онҳоро такон дода буд ва

аз ин ҷиҳат аз ҷиҳод даст кашида буданд, шавқ андохта фармудааст, ки “ҳазар”-и шумо наметавонад шуморо аз “қадар” наҷот диҳад. Ҳар кучое бошад, марг хоҳ нохоҳ омаданист, шуморо дармеёбад. Агар бо захми шамшер намиред, албатта, бо дигар сабаб ҳақиқати маргро мечашед! Агар шумо дар майдон нею дар қалъаҳои мустаҳками сар ба фалаккашида ҳам бошед, чун аҷал даррасад, он бурҷҳои мустаҳками сар бафалаккашида, наметавонанд маргро аз шумо дафъ кунанд.

Дар асри (замони) нузули ояти мазкур тоифае аз мунофиқон дар сафи мусалмонҳо ҳамроҳ буданд. Одати онҳо ин буд, ки агар мусалмонҳо дар ҷанг пирӯз мешуданд ва моли ғанимат ба дасташон меафтод ё фаровонӣ, осудаҳолӣ ва дигар хоҳишоти фароҳамии рӯзгорашон муяссар мешуд, мегуфтанд, ки ин ҳама аз назди Худо ва атоҳои Ёст, ки мо шоистаи онем. Албатта, то ин ҷо сухани онҳо дуруст ва ҳеҷ эътирозе алайҳи онҳо нест. Аммо он чи мавриди эътироз алайҳи онҳо мешавад, ин аст, ки чун ба онҳо шикаст, бало, қаҳтӣ мерасид, ҳамаи онҳоро ба Расулulloҳ (с) нисбат дода мегуфтанд: “Ин ҳама норасоӣҳо аз ҷониби туст” ва ӯ (с)-ро мулзам сохтани мешуданд. Локин Аллоҳтаъоло Ҳабиби Худ (с)-ро фармуд, ки дар посух ба онҳо бигӯ, ҳақиқат ин аст, ки ҳама кор, (чи хайр бошад, чи шарр) аз назди Аллоҳтаъолост. Ҳеҷ кас дар ин тадбирҳо дахле надорад. Дар охири оят ба чунин шахсони камақл бо як навъ сарзаниш ишора намуда, фармудааст, ки инҳо чӣ гуна инсонанд, ки ба фаҳми ин гуна корҳо намеравад? Оё намедонанд, ки ҳама ҳукмҳо аз Ё таъоло содир мешавад? Оё ин тоифа мардум намедонад, ки диҳандаву гиранда Аллоҳтаъолост?

Ояти зер, иншоаллоҳ, айнан тасдиқкунандаи ҳамин маъност, локин дигар ҷиҳатро ҳам муолиҷа мекунад.

مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنْ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ

وَأَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا

Мā асoбака мин ҳасанати^н фа миналлоҳ. Ва мā асoбака ми^н саййиати^н фа мин-н нафсик. Ва арсалнāка ли-н-нāси расулā. Ва кафā биллāҳи шаҳидā. 79.

79. Он чӣ туро аз некӯӣ расад, пас, аз ҷониби Аллоҳ аст ва он чӣ туро аз бадӣ расад, аз нафси ту аст. Ва Мо туро барои мардум

Пайгамбар фиристодем. Ва Аллоҳ дар гувоҳ будан (ба ин кор) кифоя аст.

Аллоҳтаъоло барои босаодат будани инсон (чи дар дунё ва чи дар охират), роҳҳо ва корҳои асосӣ ва лозимиро иршод намуда, дар ин оят омматан ба ҳар инсоне, ки мешунавад, бо хитоб фармудааст, ки ай инсон, ҳар чӣ ки ба ту аз неъматҳои зиндагӣ чун осоиштагиҳо ва фаровониҳо ва саломатӣ ва амсоли он мерасад, ин ҳама аз фазли Парвардигор аст, ки ба ту миннат ниҳодаасту туро дар мавриди имтиҳон қарор додааст. Ай инсон, ҳар чи ба ту аз балоҳо ва мусибатҳо ва машаққатҳо мерасад, ин ҳам аз ҷониби Худост, локин ту гуноҳе содир кардаӣ, ки ба сабаби он ба ин бало ва бадбахтӣ ва ба азоб мубтало шудай. Агар мунофиқон дар ҳақиқат имон медоштанд, мусибати ба сари онҳо омадаро аз Парвардигор медонистанд. Дарк мекарданд, ки он натиҷаи нофармонӣ ва гунаҳкориҳои худашон аст, ба Худо бозмегаштанд ва илтиҷо мекарданд, то Аллоҳ хашм ва азоби Хешро аз онҳо мебардошт. Баръакс, онҳо Расулуллоҳ (с)-ро сабаб донистанд, ҳол он ки Расулуллоҳ (с) барои ҷаҳониён раҳмат аст. Аллоҳтаъоло дар охири оят ба Расули Худ (с) хитоб намудааст, ки мо туро барои мардум ҳамчу пайғамбар фиристодаем, ту барои мардум як раҳмату неъматӣ илоҳӣ ҳастӣ, ба ғайри пайғоми моро ба мардум расонидан дигар корҳо, яъне тақдири бандаҳо дар дасти ту нест. Яъне суду зиён, бадию некӣ ба ихтиёри ту нест, то ба мардум ҳар мусибате, ки мерасад, аз ҷониби ту бошад. Туро барои таблиғи амри Худ, барои ҳамаи мардум фиристодаем. Мо дар ҳама кор барои ту шохидӣ дода истодаем, гувоҳӣ додани мо барои мартабаи ту кифоя аст, баъзе мардум қабул мекунанд ё не, аз касе бок мадор, вазифаи пайғамбарии худро идома деҳ!

Дар ояти зер, Аллоҳтаъоло итоати Расулаш (с)-ро тарғиб намуда мегӯяд, ки:..

مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ تَوَلَّىٰ فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا

Ма-й ютиъи-р-расула фа қад атоъаллоҳ. Ва маъ таваллә фа маъ арсалнака ъалайҳим ҳафиẓо. 80.

80. Касе, ки Пайгамбарро итоат кунад, батаҳқиқ, Аллохро итоат кардааст. Ва касе (аз итоати Расул) рӯй гардонад, пас, туро бар онҳо ниғаҳбон нафиристодам.

Аллоҳтаъоло дар ин оят ба мардум мешунавонад, ки ҳар касе

ба пайғамбар итоат кунад, дар ҳақиқат Худоро итоат кардааст. Зеро пайғамбар ба ғайри он чӣ Аллоҳ ба ӯ дастур додааст, дигар чизеро дастур намедихад ва ба ғайри он чи Аллоҳ наҳй (манъ) намудааст, наҳй намекунад. Пас итоат аз шахси паёмрасон, дар воқеъ, итоат аз он касест, ки ӯро ба ин кор амр кардааст. Касе ин ҳақиқатро дарк кунад, бо ихлос аз Расули Аллоҳ (с) итоат мекунад. Баръакси ин, ҳар касе аз итоати Расул (с) рӯйгардон шаваду сар битобад, ин кори ӯст, локин чунин шахс дар ҳақиқат Худои азза ва ҷалларо нофармонӣ кардааст. Вазифаи пайғамбар ҳамчу сафир байни Аллоҳ ва бандагони ӯст. Амри Аллоҳро аз худ чизе илова накарда, бе каму кост, ба мардум мерасонаду халос. На ин, ки ниғаҳбону ҳисобкунандаи амалҳои онҳо бошад ё ин ки онҳоро аз бало нигоҳ дорад. Бо ривояти Ибни Абиҳотам ва дар охир аз Абӯхурайра (р) дар “Саҳеҳайн” аз Аъмаш (р) аз Расулulloҳ (с) ин ҳадис собит шудааст, ки Расулulloҳ (с) фармуданд: **“Шахсе маро итоат кунад, дар ҳақиқат Аллоҳро итоат кардааст ва шахсе итоати маро накунад, пас ба таҳқиқ Аллоҳро нофармонӣ кардааст; ва ҳар шахсе амирро итоат кунад, ӯ маро итоат кардааст ва ҳар шахсе амирро итоат накунад, дар ҳақиқат маро итоат накардааст”**.

وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَإِذَا بَرَزُوا مِنْ عِنْدِكَ بَيَّتَ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ غَيْرَ

الَّذِي تَقُولُ وَاللَّهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ

وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا

Ва яқулуна тоъатун фа иза баразу мин ъиндики байята тоифату-м минҳум гайра-л-лазу тақул. Валлоҳу яктубу ма юбаййитун. Фа аъриз ъанҳум ва таваккал ъалаллоҳ. Ва кафә билләҳи вакилә. 81.

81. Ва (онҳо) дар ҳузури ту мегӯянд: «Кори мо фармонбардорӣ аст». Ва чун аз назди ту берун раванд, гурӯҳе аз онҳо дар шаб гайри он чиро, ки ту мегӯӣ, машварат кунанд. Ва Аллоҳ (дар номаи аъмоли онҳо) он чиро ки шаб мегӯянд, менависад. Пас, аз онҳо рӯй гардон! Ва ба Аллоҳ тавваккул кун! Ва Аллоҳ аз рӯи корсозӣ кофист.

Аллоҳтаъоло дар ин оят аз ҳоли мунофиқон хабар дода фармудааст, ки онҳо чун дар сафи мусалмонон ё дар канори Пайғамбар (с) бошанд ва чун Расулуллоҳ (с) оятеро хонад ё амреро фармон диҳад, барои ҳифзи манфиатҳои хеш бо дигарон ҳамсадо шуда, бе ихтиёр **самъан ва тоъатан**, яъне бо ҷону дил ҳозирем ва ба ин амр итоат мекунем, мегӯянд. Аммо, ҳангоме ки аз назди Расулуллоҳ (с) хориҷ шаванд, паймонҳои худро фаромӯш сохта, дар шабнишиниҳои худ бар зидди суханҳои Расулуллоҳ (с) бо яқдигар машваратҳо карда, нақшаҳо мекашиданд. Агар ин гуна дастаи мунофиқони дар сурат мусалмон ба сафи мусалмонон ҳамроҳ шаванд, сафи мусалмононро заиф месозанд. Бинобар ин, Аллоҳтаъоло Пайғамбар (с) ва муъминони мухлисро тасалли дода, дар давоми оят фармудааст, ки он машваратҳо ва он тарҳрезихое, ки шабона бо тарзи махфӣ алайҳи Пайғамбар (с) ва мусалмонон анҷом медиҳанд, бо амри Мо кироман котибин дар номаи аъмоли ҳар яки онҳо менависанд ва мувофиқи он ҷазояшон муқаррар мешавад. Аллоҳтаъоло дар ҷумлаи баъдӣ ба Пайғамбари Худ (с) амр мекунад, ки ҳоло аз онҳо то муддате рӯйгардон бош, онҳоро ба қору кирдорашон то фурсате во гузор ва ба Аллоҳ таваккал кун, зеро Худованд барои касоне, ки ба Ӯ дар ҳама қору таваккал мекунанд, кифоякунанда ва қорсоз аст.

Ояти зер, давоми рафтори нодурусти ин гуна инсонҳоро баён намуда, роҳи дурустро ба онҳо пешниҳод мекунад:

أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ

أَخْتِلَافًا كَثِيرًا

А-фа лā ятадаббаруна-л-Қур-āн. Ва лав кāна мин ъинди гайриллāҳи ла ваҷадӯ фйҳихтилāфай кaшӯрo. 82.

82. Оё Қуръонро тадаббур (андеша) намеkunанд?! Агар (Қуръон) аз ҷониби гайри Аллоҳ мебуд, албатта, дар он ихтилофи бисёр меёфтанд.

Чун дар оятҳои қаблӣ бо як оҳанги маломат парда аз чеҳраи шахсони дурӯя (мунофиқ) бардошта шуд, маълум гардид, ки иллати мунофиқ будани онҳо дар он буд, ки онҳо дар бораи оятҳои Қуръонӣ андешаи амиқ намекарданд. Бинобар ин Аллоҳтаъоло дар ин оят ба ҳама касоне, ки дар оятҳои Қуръонӣ шак доранд ва

намехоҳанд, ки маонии Қуръонро тадаббур кунанду фаҳманд, танбеҳ расонида фармудааст, ки чаро дар маънои оятҳои Қуръонӣ, чуноне ки мебояд, фикру андеша намеkunанд, то аз ҳадафу ҳақиқати оятҳои Қуръонӣ пай баранд ва донанд, ки онҳо чӣ мегӯянд чӣ мефармоянд ва дар Қуръон ҳеҷ ихтилофе нест? Оё онҳо надонистанд, ки агар Қуръон, чуноне ки кофирон мепидоранд, аз ҷониби Аллоҳ намебуд, дар он хусусияти суҳанҳои инсонӣ ёфт мешуд ва дар он ихтилофи фаровоне пайдо мешуд? Акнун, ки дар он ҳеҷ гуна ихтилофе нест, бояд бидонанд, ки он мӯъҷизаи илоҳист ва аз тарафи Аллоҳ нозил шудааст. Инсон метавонад, аз он ба миқдори ақли хеш фаҳм кунад. Аммо ҳеҷ кас наметавонад, гӯяд: “Ман Қуръонро ба пуррагӣ фаҳмидам ва аз он зиёд фаҳмидан мумкин нест”. Локин инсон бо ақли худ аз он ҳақиқатҳои бисёреро кашф мекунад. Таҷрибаҳо нишон додаанд, ки баъзе инсонҳо ҳатто бо андеша намудан, аз як ояти Қуръон, роҳи ҳидоятро ёфтаанд.

Дар ояти баъдӣ, ҳоли тоифае, ки байни мусалмонон ҳамчу мусалмонон гашту гузор доранд, вале доимо дар паҳн кардани хабарҳои фитнаангез, шитоб меkunанд, баён мешавад.

وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِّنَ الْأَمْنِ أَوْ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ ۖ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى

الرَّسُولِ وَإِلَى أُولَى الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ ۚ

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٨٣﴾

Ва изā қāаҳум амру-м мина-л-амни ави-л-хавфи азāъу биҳ.

Ва лав раддӯҳу ила-р-расули ва илā ули-л амри минҳум ла ʔалимаҳу-л-лазина ястаʔбитӯнаҳу минҳум. Ва лав лā фаʔлуллоҳи ʔалайкум ва раҳматуҳу ла-т-табаʔтуму-ш-шайтōна иллā қалилā. 83.

83. Ва ҳангоме ба онҳо хабаре аз амн ё тарс биояд, (бидуни таҳқиқ, саросемавор) онро ифшо меkunанд ва агар онро ба сӯйи Пайгамбар ва ба сӯйи пешвоёни худ ҳавола мекарданд, ҳаройина, маслиҳат ва ҳукми он хабарро аз шахсоне ки метавонанд истимбот (ҳал) кунанд, меёфтанд. Ва агар фазли Аллоҳ ва

рахмати Ӯ бар шумо намебуд, ба ҷуз андаке аз шумо, албатта, шайтонро мутобиат мекардед.

Айби дигари мунофиқон ин аст, ки барои ранҷу зиён расонидан ба мусалмонҳо, агар хабарҳои беасосро, хоҳ он хабар мояи оромӣ (чун хабари ғалабаи мусалмонон) бошад ё хабаре, ки сабаби нигаронӣ ва хавфи онҳо (чун хабари шикасти мусалмонҳо) бошад, шунаванд, бе ягон таҳқиқ саросемавор он хабарро байни мардум пахш мекунанд. Онҳо барои рӯҳияи мусалмононро шикастан, доимо хабарҳои фитнаангезу даҳшатовари дурӯғинро ба ӯши мусалмонон мерасонанд. Ҳол он ки ба ҷои худсарона ифшо намудан, онҳоро лозим буд, ки чунин хабарҳоро ба сӯи Пайғамбар (с) ва ба сӯи роҳбарони худ ё ба сӯи ҷойнишинони онҳо, ки соҳиби илму маърифат ва боандешаанд, ҳавола мекарданд. То онҳо дар ифшои ин гуна хабарҳо ботадаббуру боандеша, дуруст ё нодуруст будани ин гуна хабарҳоро муҳокима ва таҳқиқ мекарданд, агар шоистаи ифшо мебуд, ифшо мекарданд ва агар шоистаи ихфо мебуд, пинҳон медоштанд. Агар онҳо хабарро аввал ба роҳбарони худ мерасониданд, ҳам барои онҳо пешравӣ буду ҳам айни муддао. Локин мунофиқон ба ин гуна роҳ, гузар намекунанд.

Бо овардани чанд ҳадис, иншоаллоҳ, фаҳми қисми якуми ояти мазкур осон мешавад. Имом Аҳмад (р) дар “Муснад”-и худ меорад, ки Абдурахмон бинни Маҳдӣ аз Ҳаммод бинни Зайд ва дар охир аз Абдуллоҳ бинни Амр (р) ривоят мекунад, ки рӯзе ман (ровии охир) ба назди Расулуллоҳ (с) ҳиҷрат намудам, нохост дар шарҳи маънои ояте байни ду нафар ихтилоф пайдо шуд ва садояшон баланд гардид, Расулуллоҳ (с) ба онҳо гуфт: **«Ҳар оина, умматҳое, ки пеш аз шумо ҳалок шуданд, онҳо низ дар китобашон ихтилофҳо карда буданд»**. Ин ҳадисро Имом Муслим ва Насоӣ (р) низ аз Ҳаммод бинни Зайд ривоят кардаанд. Имом Муслим низ дар муқаддимаи “Саҳеҳ”-и худ аз Абу Ҳурайра (р) ривоят мекунад, ки Расулуллоҳ (с) фармудаанд: **“Агар инсон асло дурӯғ нагӯяд, локин аз дурӯғ гуфтан барои ӯ ҳамин кифоя аст, ки ҳар суҳанеро шунавид ӯро ба мардум расонад”**. Ҳамаи мусалмонон метавонанд дар чунин маврид ба Ҳазрати Умари одил (р) пайравӣ кунанд. Яъне Умар (р) чун шунид, ки Расулуллоҳ (с) занҳои худро талоқ додааст, ин хабарро фош насохта, барои таҳқиқи ин хабар ба масҷиди Набавӣ омад. Дар ҳиҷақат мардуми онҷобуда, ин хабарро байни ҳудашон баррасӣ

доштанд. Ба ин ҳам бовариаш наомад, бесаброна иҷозат пурсиду назди Расулulloҳ (с) даромада суол кард:

«Ай Расулаллоҳ (с), Шумо занҳои худро талоқ додед?». Ӯ зот (с) гуфтанд: “На!”. Хотири Умар (р) ҷамъ шуд, “Аллоҳу акбар” гӯён аз дари Расулulloҳ (с) баромаду ба мардуми онҷонишаста бо овози баланд гуфт: “Расулulloҳ (с) занҳои худро талоқ надодааст”. Дар ҳамин асно, ояти мазкур нозил шуд. Хулоса, душманҳои ислом – мунофиқон барои ба ҷамъияти исломӣ зарар расонидан, бо бофтани тӯҳматҳо аз ҷойҳои нозук забон гарм мекунанд.

Маълум шуд, ки агар Пайғамбари Аллоҳ (с) зинда бошанд, ҳаллу фасли чунин хабарҳо аз ӯ (с) бояд, пурсида шавад, то он зоти бобаракот ҳалли онро раҳнамоӣ кунад. Дар дигар ҳолатҳо бошад, бояд ҳалли масъала ба касе ҳавола карда шавад, ки мусалмонон онро роҳбар интиҳоб карда бошанд. Албатта, ин гуна машваратҳо ва маслиҳатҳо бо сардорону роҳбарони худ фазли Худованд аст, ки ба баъзе мардум додааст. Бинобар ин, дар охири ояти мазкур омадааст, ки агар фазлу марҳамати Аллоҳтаъоло барои шумо намебуд, яъне Аллоҳтаъоло Пайғамбару китобашро барои ҳидояти мардум намефиристонд, яқин буд, ки ба ғайри иддаи каме аз шумо, ки аз ақидаи соф бархурдоранд, дигар ҳама пайрави фоҳишот ва васвасаҳои шайтон мешудед. Дар оятҳои қаблӣ аз ҳама ҷиҳат барои дар роҳи Аллоҳ ба ҷиҳод баромадани инсонҳо озмоишҳо гузашт. Акнун баъди тарбия гирифтани аз ин гуна оятҳо мумкин аст ба ҷиҳод баромад. Бинобар ин, дар ояти зер Аллоҳтаъоло фармудааст, ки:...

فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسُكَ وَحَرِّضَ الْمُؤْمِنِينَ عَسَى اللَّهُ

أَنْ يَكُفَّ بَأْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَاللَّهُ أَشَدُّ بَأْسًا وَأَشَدُّ تَنكِيلًا ﴿٨٤﴾

Фа қотил фи саби́ллиллаҳи ла тукаллафу илла нафсака ва ҳарризи-л муъминин. Ёасаллоҳу ай якуффа баъса-л-лази́на кафару. Валлоҳу ашадду баъса-в ва ашадду танки́лә. 84.

84. Пас, дар роҳи Аллоҳ пайкор кун, (барои ҳеч кас) мукаллаф карда нашудай, магар нафси худатро ва мусалмононро тарғиб кун! Шояд, ки Аллоҳ ононро, ки кофир шуданд, аз ҷанг боздорад.

Ва қудрати Аллоҳ сахттару беиштар ва муҷозоташ дардноктар аст.

Чун дар оятҳои гузашта Аллоҳтаъоло муъминонро ба таври умум ба ҷиҳод фаро хонду мунофиқон ва заифимонҳоро сарзаниш намуд, сипас дар ин оят ҳар фардро бо таври алоҳидагӣ, хусусан аз байни онҳо Расули Худ (с)-ро ба ҷиҳод дастур дода фармуд, ки ай Муҳаммад (с), ту бояд барои баланд бардоштани парчами дини ростин (модоме, ки ба пирӯзӣ ваъда дода шудай, агарчанде танҳо бошӣ ҳам), дар роҳи ризои Аллоҳ, ҷиҳод кун. Ту масъули амалҳои асҳоби хеш нестӣ. Бигзор, тӯро танҳо гузоранд ҳам, бо танҳогият алайҳи душманон мубориза бар! Баъзе аз муфасссирон гуфтаанд, ки агарчанде Аллоҳтаъоло Ҳабиби Худ (с)-ро хос хитоб карда бошад ҳам, локин муъминон низ таҳти ингуна тарғиби Аллоҳтаъоло дохиланд. Бинобар ин, дар давоми оят Аллоҳтаъоло Расулulloҳ (с)-ро фармудааст, ки агар мунофиқон хилоф кунанд ҳам, муъминҳоро барои ҷиҳод шӯҷоъатманд гардону бо ҳар восита онҳоро дар рағбат дарор, то шояд, ки он осеберо, ки мушрикони ба шумо бори дигар расонданианд, Худованд боз гардонад. Расулulloҳ (с) амри Аллоҳро ба инобат гирифта, дар ғазои Бадр бо ёрони дар онҷо ҳозирбуда, барои сафи онҳоро оростан тарғиб намуда гуфт: **“Ба по хезед барои Ҷаннате, ки паҳноии он ҳамонанди осмонҳо ва Замин аст”**. Ҳадисҳои тарғибӣ бисёр аст, аз он ҷумла, ҳадисеро Имом Бухорӣ (р) аз Абӯхурайра (р) ривоят кардаанд, ки Расулulloҳ (с) фармудаанд: **“Шахсе ба Аллоҳ ва Расули Ӯ имон орад, намозро барпо дорад, закот диҳад, моҳи рамазонро рӯза дорад, ҳақ будааст, ки Аллоҳ ӯро дохили Ҷаннат гардонад, фарқ нест, ки ҳиҷрати дар роҳи Аллоҳ карда бошад ё ин ки дар ватане, ки таваллуд шудааст, нишаста бошад”**. Мардуми онҷо буда гуфтанд: Ё Расулalloҳ, оё ин суханро ба мардум мужда нарасонем? Расулulloҳ (с) гуфтанд: **“Ҳар оина, дар Ҷаннат сад дараҷае ҳаст, ки Аллоҳтаъоло онҳоро барои муҷоҳидони фи сабилллоҳ омода кардааст, байни ҳар дараҷаи онҳо мисли мобайни осмону Замин аст, чун аз Аллоҳ Ҷаннат пурсидед, аз Ӯ Ҷаннатулфирдавро пурсед! Чунки он ҷаннати байн аст ва он олитарин Ҷаннат буда, болои он арши Раҳмон ҳаст, аз он наҳрҳои дигар Ҷаннат ҷорӣ мешаванд**. “Ба чунин ҳадисҳо амалкунандагон самараи кори худро дидаанд. Масалан, душман дар ғазои Бадр ва фатҳи Макка ба шикаст рӯбарӯ омад. Дар ҷумлаи охири ояти

мазкур омадааст, **ки қудрату савлати Аллоҳтаъоло бештару бузургтар аст ва ҷазои ӯ нисбатан шадидтар аст.** Оре! Шахсоне, ки аз ҷиҳод алайҳи куффор ё мушрикин ё аз кушта шудан метарсанд, фардо ҳашму ғазаби Аллоҳро ҷи гуна бардошт мекунад? Вагарна чи дар дунё ва чи дар охират барои несту нобуд сохтани мушрикон Аллоҳтаъоло қодираст, локин мардумро ба ҷиҳод таклиф мекунад, ин барои имтиҳони онҳост, то ин ки мувофиқ аз мунофиқ дар ҳамин дунё маълум шавад. Бинобар ин, вақто ки ояти мазкур нозил шуд, Пайғамбар (с) фармуд, ки агар ҳеҷ кас ҳамроҳи ман ба ҷиҳод наравад ҳам, худ танҳо меравам. Дар ҳақиқат 70 нафар ба мақсади ҷиҳод ҳамроҳи Расулуллоҳ (с) ба Бадри Суғро, (ки бо Абу Суфён дар ин бора дар охири ғазои Уҳуд, чуноне ки дар сураи қаблӣ – “Оли Имрон”, дар оятҳои 173-174 гузашт, паймон баста шуда буд), рафт. Ҳарчанд онҳо ба иддаи каме рафта бошанд ҳам, локин Худованд дар дили ёрони Абӯ Суфён хавфе андохт, ки аз муқобила оғиз омаданд ва дар ваъдаи худ хилоф варзида ворида Бадр нашуданд ва мазмунӣ ояти нозилшуда, тасдиқи худро ёфт. Яъне Худованд бинобар ваъдаи Хеш, кофиронро аз ҷанг боздошт ва Пайғамбар (с) ҳамроҳи ёрони худ саломат боз гаштанд.

مَنْ يَشْفَعْ شَفَعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِّنْهَا وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَعَةً سَيِّئَةً

يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِّنْهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُّقِيتًا

Ма-й-яшфаъ шафъатан ҳасаната-й яку-л лаҳу насибу-м минҳа. Ва ма-й-яшфаъ шафъатан саййиата-й яку-л лаҳу кифлу-м минҳа. Ва коналлоҳу ғала кулли шай-и-м муқита.85.

85. Ҳар кас шафъат кунад шафъати писандида, барои ӯ аз савоби он насибае бошад. Ва ҳар касе шафъат кунад шафъати нописандида, барои ӯ аз азоби он ҳиссае бошад. Ва Аллоҳ бар ҳама чиз тавоно аст.

Дар ҷузъи ояти қаблӣ зикри он гузашт, ки ҳар инсон аввалан масъули кори худ аст, на барои каси дигар. Локин дар ҷузъи дувуми он (то ин ки аз чунин суханҳо сӯиистифода нашавад), Аллоҳтаъоло Расули Худ (с)-ро фармуда, ки мардумро ба кори нек водор намо, онҳоро ба ҷиҳод тарғиб кун. Аз маънои ин оят маълум

шуд, ки касоне, ки пайрави Қуръон ва суннати Расулуллоҳ (с) ҳастанд, бояд дигаронро бо насиҳат, бо амри маъруфу бо наҳй аз мункар ва бо шафоат (супориш)-и ҳасанаи худ (то ин ки аз ин гуна савобҳо насибадор шаванд), ба корҳои нек тарғиб кунанд. Баръакс, касе дар иҷрои кори бад, (мисли мунофиқон ва мусалмонони сустакида, ки аз ҷиҳод тарсиданд ва дигаронро низ тарсониданд) мекӯшад, низ бе ҷазо намонанд. Онҳо ҳиссаву насибаи худро аз гуноҳ мегиранд. Дар ояти мазкур калимаи шафоат омадааст, ки маънои он хеле васеъ аст. Масалан, касе тавонгареро супориш кунад, то ин ки бенавоеро бо чизе навозиш кунад, ин гуна супоришро шафоати ҳасана гӯянд ва ӯ дар савоб бо тавонгар шарик аст. Баръакс, шахсе каси бадкори ба ҷазо маҳкумшударо шафоат кунаду ўро халос созад, агар ўро ислоҳ накунад, маҳкумшуда бадкори худро такрор кунад, шафоаткунанда дар гуноҳ бо ӯ шарик аст. Хулоса, масъулияти ҳар инсон дар баробари амалҳои хеш ба он маъно нест, ки фақат худро донанд, аз даъвати дигарон ва аз мубориза алайҳи корҳои фасод, чашм пӯшад ва худро ҳамчу шахси бегона аз фикру ислоҳи ҷамъият дур сохта, доимо дар банди корҳои хеш бошад. Чунончӣ дар ин бора бузургон низ гуфтаанд:

Агар бинӣ, ки нобинову чоҳ аст,

В-агар хомӯш биншинӣ, гуноҳ аст.

(Саъдӣ)

Дар охири оят омадааст, ки Аллоҳтаъоло бар ҳама чиз тавоно ва баҳодиҳандааст. Яъне амали ҳар фард, назди Аллоҳтаъоло маҳфуз мемонад ва мувофиқи муносиби он амал ҳар фард подош ё ҷазо хоҳад гирифт. Калимаи “муқит” аз “қут” ба маънои ғизое, ки ҷони инсонро нигоҳ медорад, омадааст. “Муқит” ба маънои **ҳофиз, муқтадир, шахид, ҳасиб, (бузургвор, кофи, ҳисобкунанда) қодир, мувозиб, раззоқ**, низ омадааст, ки маънои ин ҳама калимаҳо ба мазмуни ин оят созгор аст, валлоҳу аълам.

Баъди зикри шафоат дар ояти баъдӣ, тартиб ва одоби салом додан бо ҳамдигар, ки ин ҳам навъе аз шафоат аст, баён мешавад:

وَإِذَا حُيِّتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ

شَيْءٍ حَسِيبًا

Ва иза ҳуӣӣӣтум би таҳӣӣятин фа ҳайӣ би аҳсана минҳа ав руддӯҳа. Инналлоҳа кона ӯала кулли шай-ин ҳасибә. 86.

86. Ва чун ба саломе таъзим карда шавед, бо беҳтар аз он таъзим кунед ё ҳамон калимаро бозгардонед. Ҳаройина, Аллоҳ бар ҳар чиз ҳисобкунанда аст.

Аллоҳтаъоло, зимни ин оят барои бандагони муъмин одобу тартиби бо ҳамдигар салом додану ҷавоб гардониданро таълим медиҳад. Назди Аллоҳтаъоло ин ҳам барои шахси муъмин як навъи шафоати ҳасана ҳисобида мешавад. Бо забони Расули Худ (с) ба онҳоро мефармояд, ки чун мусалмоне ба шумо салом диҳад, шумо дар ҷавоб аз ӯ беҳтар ё лоақал мисли ӯ ҷавоби саломро гардонед. Бо зиёдат ҷавоб гардонидан мустаҳаб (савоб)- аст. Аммо мисли саломдиҳанда ҷавоб гардонидан, чуноне ки Аллоҳтаъоло фармудааст, фарз аст. Агар маънои “Таҳӣӣёт” салом бошад, пас беҳтарини салом онаст, ки чун касе дар ибтидо барои шумо “Ассалому алайкум” гӯяд, шумо дар ҷавоби он чизеро зиёда намуда, “Ва алайкумус салому ва раҳматуллоҳ” гӯед. Зеро чунин суханҳо лутфу сафои “Салом”-ро меафзояд. Дар салом пешдастӣ намудан суннат аст, дар ин хусус тарғиби фаровоне омадааст. Аммо ҷавоби салом бо далел овардани ин оят фарз аст.

Баъзе аз муфасссирон гуфтаанд: “Таҳӣӣёт” дар ин ҷо ҷавоби атсазананда бо гуфтани (Ярҳамукаллоҳ) аст. Ёрони Абӯ Ҳанифа бар онанд, ки мақсад аз “Таҳӣӣёт” ҳадя додан аст. Яъне чун касе ба шумо чизеро ҳадя намуд, шумо низ аз он беҳтарро ҳадя кунед. Аммо дар ҳадиси ривояткардаи Салмони Форсӣ (р), ки дар асри Расулуллоҳ (с) ҳодисаеро дидаанд, далолат бар он дорад, ки таҳӣӣёт салом аст, зеро ӯ мегӯяд: Марде назди Расулуллоҳ (с) омад ва гуфт: “Ассалому алайка ё расулаллоҳ! Расулуллоҳ барои ӯ гуфтанд: **“Ва ӯалайкассалому ва раҳматуллоҳ.”** Баъдан шахси дигаре омад ва гуфт: “Ассалому алайка ё Расулаллоҳ ва раҳматуллоҳ.” Расулуллоҳ (с) дар ҷавоб гуфтанд: **“Ва алайкассалому ва роҳматуллоҳи ва баракотух.”** Баъдан шахси дигаре омад гуфт: “Ас-салому алайкум ва раҳматуллоҳи ва баракотух, Расулуллоҳ (с) дар ҷавоб ба ӯ гуфтанд: **“Ва алайка”**. Он мард гуфт: «Ё Расулаллоҳ (с), падару модарам қурбони шумо шаванд, фалон ва фалон кас назди шумо омаданд ва бар шумо салом доданд, ҷавоби саломи онҳоро нисбат ба ҷавоби саломи ман бештар додӣ?!”

Расулulloҳ (с) фармуданд: **“Охир ту барои ман чизеро бештар (аз гуфтаҳои худ) боқӣ нагузоштӣ ва Ҳаққтаъоло фармудааст, ки чун шуморо бо таҳийёте навозиш кунанд, посухи онро аз он бештар диҳед ё ҳаммонанди онро баргардонед, ҳоло бошад ман монанди онро ба ту баргардондам.”** Аз маънои ҳадис чунин бар меояд, ки дар калимаҳое, ки барои посухи салом истеъмол мешаванд, аз “Ва алайкумус-салому вараҳматуллоҳи ва баракотух” чизе зиёд машруъ нашудааст. Агар мебуд, ҳар оина Расулulloҳ (с) зиёд мекарданд. (аз тафсири “Ибни Касир”)

Акнун маънои салом чист? Уламои изом дар шарҳи маънои калимаи салом фикрҳои гуногунро баён намуданд, локин ҳамаи онҳо қобили қабул аст. 1-ум: Шахсе гӯяд: **“Ас-салому алайкум”**, маънои онро дорад, ки саломгӯянда аз Худованд меҳоҳад, ки Худованд раҳматашро ба шумо нозил кунад ва шуморо аз тамоми офатҳо ва бадихо нигоҳ дорад... 2-юм: Чун саломдиҳанда салом медиҳад, ин як навъ дуои гуворо дар ҳаққи бародари мусалмон ва изҳори он ҳақиқат аст, ки гӯё саломдиҳанда мегӯяд: “Мо ҳама мӯҳтоҷи Ҳаққтаъоло ҳастем ва наметавонем бе ихтиёри ӯ ба якдигар нафъ расонем.” 3-юм: Салом додан яке аз ибодатҳо буда, тазаққури бародари мусалмонаст, ки ӯ ба ёди Худо бошад. 4-ум: Чун саломдиҳанда салом медиҳад, маънои онро дорад, гӯё ӯ ваъда додааст, ки шумо аз дасту забони ман дар амон ҳастед ва ман нигоҳбони ҷону моли шумо ва обрӯи шумо ҳастам. Кош мусалмонон, ин калимаро ба маънои аслии ибодиаш истеъмол мекарданд, на ба маънои одатӣ. Дар ҷумлаи охири ояти мазкур омадааст, ки **“Ҳароина Аллоҳтаъоло бар ҳар чиз ҳисобкунандааст”**: Бале! Аллоҳтаъоло ҳама амали бандагони худро хоҳ он амал бузургаст ё кучак, ба ҳисобгирандааст. Аз он ҷумла, салом додан бо ҳамдигарро, ки он шафоати ҳасана аст.

Дон азизам, дар ҷое ки шаръан салом додан лозим ҳисобида нашудааст, ҷавоби салом ҳам лозим нест. Аз он ҷумла: радди саломи инсонӣ маст, радди саломи тифл ё девона. Агар бар шахсе салом дода шавад, ки ӯ аз радди салом оқиз аст, ҳатто ин амал макрӯҳ аст. Масалан ба шахсе салом дода шавад, ки ӯ ба хӯрокхӯрӣ, ё ба намоз ё ба тиловати Қуръон, ё ба зикр ё ба панду-насихат ё ба шунидани ваъз ё ба такрори дарс ё ба дарс додан ё ба қозие ки ӯ ба ҳаллу фасли даъвои кас машғул аст, макрӯҳ аст. Агар ба шахси муаззин дар ҳолати азон ё иқомат салом дода

шавад ё ба шахси ҳоҷӣ дар ҳолати талбия гуфтан, салом дода шавад ё ба духтарони ҷавони бегона ё ба касе, ки ӯ ба бозии номубоҳ ё ба ғайбат ё ба пирмарди ҳарзагӯ ё ба шахсе, ки ба дурӯғ гуфтан машғул аст ё ба касе салом дода шавад, ки ӯ ба дашном додани марде оворааст, ё ба касе салом дода шавад, ки авраташ бараҳна аст ё ӯ хоб аст ё дар ҳамом аст ё дар ҳоҷатхона аст макрӯҳ аст ва ҷавоби салом низ макрӯҳ аст.

Баъзе уламо гуфтаанд, ки баъди оятҳое, ки тарғиб ба чиҳод менамуданд, зикри салом (сулҳ, амонӣ, тинҷӣ) омад. Ин далолат барои он аст, ки мабнои (бинои) Ислом асосан бар сулҳ барқарор ёфтааст. Зеро Ислом динест, ки сулҳу салоҳро меҳаҳад, Дар ҳолатҳои ҳассос чиҳодро фармояд ҳам, он ҳам барои тинҷӣ ва амонӣ ва барои риояи ҳуқуқи мустазъафин пешбинӣ шудааст. Дар охир, бо овардани ҳадисе аз Абӯ Довуд (р), ки онро Абӯ Ҳурайра (р) ривоят кардааст, эзоҳи ояти мазкурро оҷизона ба охир мебарем. Расулulloҳ (с) гуфтаанд: **“Қасам ба Зоте, ки ҷони ман дар яди (бе намунаи) Ёст, ҳеҷ касе аз шумо ба Биҳишт ворид намешавад, то имон наорад. Ва имон намеорад, то бо ҳамдигар муҳаббат наварзанд. Оё шуморо бар коре роҳнамоӣ накунам, агар онро анҷом диҳед, бо ҳамдигар меҳру муҳаббат меварзед? Салом гуфтанро дар байнатон паҳн кунед!”**.

Эзоҳи ояти баъдӣ иншоаллоҳ, аз ҳақ будани рӯзи Қиёмат суҳан мекунад.

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَمَنْ

أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا

Аллоҳу лā илāҳа иллā Ҳӯ. Ла яҷмаъаннакум илā явми-л қийāмати лā райба фӣҳ. Ва ман асдақу миналлоҳи ҳадиҳā.87.

87. Аллоҳ касест, ки ҳеҷ маъбуде ғайри Ӯ нест. Ҳаройина, шуморо рӯзи қиёмат ҷамъ хоҳад кард (ва), ҳеҷ шакке дар (омадани) он нест. Ва аз Аллоҳ ростгӯтар дар суҳан кист?

Бо мулоҳиза аз мазмуни ояти мазкур чунин бармеояд, ки Аллоҳтаъоло аз яккагии Худ ва аз илоҳ будани худ, барои ҷамии махлуқот хабар дода, фармудааст, ки Аллоҳ касест, ки ғайри Ӯ

дигар илоҳе барҳаққу сазовори парастии нест. Дар давоми оят суханаширо бо қасам таъкид намуда, гуфтааст, ки ай мардум, албатта, Ӯ таъоло шуморо аз аввалин то охири инсон дар рӯзи Қиёмат, дар саҳрои Маҳшар барои ҳисоби амалҳоятон ба по хезонда ҳамаро дар як макон ҷамъ месозад. Дар омадани рӯзи Қиёмат ҳеҷ шакку шубҳае нест. Ин сухану ваъдаи Парвардигор аст. Аз Ӯ таъоло кӣ бартару дурусттар сухане гуфтааст? Қадом кас аз Аллоҳ дида, дар суханҳое, ки гуфтааст, ростгӯяндатар аст? Ҳеҷ кас!

Бо ибораи дигар, ҷунонеки дар мазмуни оятҳои қаблӣ гузашт, ибодат фақат аз намоз, рӯза, ҳаҷ, зикр, садақот иборат нест. Балки ҳар коре, ки дини Аллоҳ (Ислом) онро фармуда бошад ва дар он ризои Аллоҳ дар назар бошад иҷро карда шавад, он низ ибодат аст. Яъне шахсе, ки Аллоҳро ягона донду ибодат кунад, фармудаҳои Ӯро иҷро кунад ва аз ҷорҷубаи шариат по берун наниҳад, ҷунин шахс ба ҳукми шариати Аллоҳ амал кардааст ва дар қиёмат мукофоти ҳудро соҳиб аст. Агар акси ин гуфтаҳоро кунад, шубҳа нест, ки ҷазои ҳудро мегирад. Ояти мазкур аз ҷониби Аллоҳтаъоло, қасам аст дар бораи ҷамъ сохтани тамоми махлуқот дар маҳшаргоҳи қиёмат ва барои ҳисоби китоби номаи аъмоли бандгон. Ҳеҷ кас дар сухан гуфтан аз Аллоҳ таъоло ростгӯтар нест. Ҳамҷунин ҳеҷ кас дар вафо кардан ба ваъда аз Аллоҳтаъоло бартару бо вафотар нест.

Ояти зер бо мунофиқон ҷӣ навъ муомила намуданро баён мекунад.

﴿فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فَعْتَيْنَ وَاللَّهُ أَرْكَسَهُم بِمَا كَسَبُوا أَتُرِيدُونَ أَنْ

تَهْدُوا مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا﴾

❁ **Фа ма лакум фи-л-мунафиқина фиатайни валлоҳу аркасахум би ма касабӯ. Атуридӯна ағ таҳдӯ ман азаллаллоҳ. Ва ма-й юзлилиллаҳу фалағ таҷида лаҳу сабила. 88.**

88. Пас, чист шуморо, ки дар бораи мунофиқон ду гурӯҳ шудед? Ҳол он ки Аллоҳ онҳоро ба (сабаби) он чи касб кардаанд, сарнагун (расво) сохт? Оё меҳоҳед касеро ҳидоят кунед, ки Аллоҳ ӯро

гумроҳ гардонидааст? Ва ҳар киро Аллоҳ гумроҳ кунад, пас, барои ӯ ҳеч роҳе наёбӣ.

Сабаби нузули ин оятро баъзе аз муфасссирони олиқадр бо ривояти Имом Аҳмад (р) аз Зайд ибни Собит (р) дар он доништаанд, ки чун Расулulloҳ (с) бо асҳобашон ба ғазои Уҳуд баромаданд, баъзе аз онҳо бо сардории Абдуллоҳ ибни Салули мунофиқ аз нимроҳа ба Мадина баргаштанд. Саҳобагон, ки ҳамроҳи Расулulloҳ (с) боқӣ монданд, дар муносибат ба шахсони ба қафо баргашта, боз ба ду гурӯҳ тақсим шуда, ихтилоф карданд. Як гурӯҳ мегуфт, онҳоро (мунофиқонро) нест мекунем, гурӯҳи дигаре мегуфтанд, онҳо низ зоҳиран мӯъминанд, нест кардани онҳо мумкин нест. Хулоса, дар ин асно Аллоҳтаъоло ояти мазкурро нозил намуда, дар он асҳоби Расулulloҳ (с)-ро бо саволи инкорӣ (яъне бо итоб) ҳидоят ба роҳи рост намуда, фармуд, ки шуморо чӣ шудааст, ки дар бораи мунофиқон қатъиян ҳукм намекунеду ду гурӯҳ шуда, бо ҳам ихтилоф мекунед? Ҳидоят ва залолат аз ҷониби Аллоҳтаъолост. Онҳоро барои ин амали бадашон аллакай сарнагунашон сохта, расво кардааст. Қотеъона гӯед, ки чунин тоифа мунофиқанд! Ё шумо мехоҳед шахсонро, ки Аллоҳтаъоло гумроҳашон сохтааст ва онҳо таслими роҳи залолат шудаанд, роҳёфта ҳисобеду ҳимоят кунед?! На! Анҷоми ин гуна амалҳо, аз дасти шумо намеояд.

Хулоса, Аллоҳтаъоло дар ин оят фармудааст, ки мунофиқон, ки доимо аз мисли худ (аз мунофиқон) ҳимоят мекунанд, роҳи ҳидоятро аз даст додаанд. Касеро, ки Аллоҳтаъоло гумроҳ сохт, барои ӯ роҳи ҳидоят имонро ҷустан, дигар чӣ фоида дорад? Онҳо то ба Исломи асил зоҳиран ва ботинан таслим нашаванд, аз нифоқи худ халос намешаванд. Ба Худованд паноҳ мебарем аз чунин сифатҳое, ки мунофиқон доранду то абад таҳти ваъид қарор гирифтаанд.

Ояти зер, бори дигар ниқоб аз чеҳраи мунофиқон мекушояд ва кӣ будани онҳоро баён мекунад:

وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَاءً فَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ أَوْلِيَاءَ

حَتَّىٰ يَهَابُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوهُمْ وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ

وَجَدْتُمُوهُمْ وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا

Ваддӯ **ла**в **та**кфуруна **ка**мā **ка**фарӯ **фа** **та**кунуна **са**вāā.
Фа **лā** **та**ттахизӯ **мин**хум **ав**лийāа **ҳ**аттā **ю**ҳāчирӯ **ф**и
сабиллilлāх. **Фа** **и**н **та**валла**в** **фа** **ху**зӯхум **ва**қтулӯхум
ҳайшӯ **ва**ҷаттумӯхум. **Ва** **лā** **та**ттахизӯ **мин**хум **ва**лийя-**в**
ва **лā** **на**сирō. 89.

89. *Мехоҳанд (орзу доранд), ки шумо ҳам, чуноне ки онҳо кофир шудаанд, кофир шаведу шумо ба онҳо баробар бошед. Пас, аз онҳо ҳеҷ касро дӯст нагиред, то ҳангоме ки дар роҳи Аллоҳ ҳичрат кунанд. Ва агар рӯй гардонанд, пас, ҳар ҷо, ки онҳоро биёбед, бигиред ва ҳалок кунед. Ва касеро аз онҳо дӯст ва мададгор нагиред,*

Умуман, мунофиқон хоҳ дохилӣ бошанд, хоҳ хориҷӣ, ба расвогии худ кифоя накарда, дар орзуи он ҳастанд, ки мусалмононро аз роҳи ҳидоят зананду ҳамонгунае ки худашон кофир шуданд, онҳоро низ баробари худашон кофир созанд. Локин чуноне аз мазмуни ин оят маълум мешавад, муомила бо мунофиқони дохилӣ, тавре Расулуллоҳ (с) ба зоҳирашон ҳукм мекарданд, дигарасту муносибат ба мунофиқони хориҷӣ дигартару шадидтар. Масалан, давоми оят мефармояд, ки зинҳор аз миёни онҳо барои худ, (то он ки онҳо дар роҳи ризои Аллоҳ, аз ватани худ ба назди шумо ҳичрат накунанд ва изҳори ақидаи асил накунанд), дӯст ихтиёр накунад. Ва барои ҳеҷ каси аз онҳо ёру пуштибон ҳам набошед! Яъне шахсе, ки барои дину диёнати худ, аҳлу оила, ватан, мансаб ва дигар алоқаҳои иҷтимоии худро тарк накунад, Исломи ӯ ҷосусона буда, ўро дӯст ҳисобидан бармаҳал аст. Ё шахсоне ҳамчу ҷосус ба Мадина омаданду изҳори Ислом намуданд ва ҳатто намоз хонданд, рӯза доштанд, хулоса, амалҳои зоҳириро ба ҷо оварданд, локин баъди чанд рӯз боз ба дорулҳарб бо ихтиёри худ баргаштанду бо душманони Ислом ҳамкорӣ карданд. Ҳукми чунин шахсонро ояти карима фармудааст, ки чун онҳоро, чи дар роҳ ва чи дар Макка, (яъне хоҳ дар Ҳил бошад ё дар Ҳарам), агар дастгир намудед, ба асорат гиред, агар лозим бошад, ба қатл расонед! Аз чунин шахсон на дар умури давлатдорӣ ёрӣ пурсед ва на ба онҳо ёрӣ диҳед. Зеро онҳо мунофиқанд, зараре, ки мунофиқон ба мусалмонҳо мерасонанд,

кофирони оддӣ расонида наметавонанд. Мунофиқон дар зери пардаи ислонии худ метавонанд чунин зарбаҳое ба Ислон зананд, ки ҳеҷ душман бар он қодир нест. Аз инҷост, ки ояти мазкур ҳатто эъдоми онҳоро иҷозат фармудааст. Аммо ҳукми эъдом аз мунофиқони дохилӣ, ки бо душманони Ислон ҳамкорӣ надоранд, ба зоҳирашон нигариста соқит аст. Валлоҳу аълам.

Дар ояти зер ҳукм ва истиснои баъзе мунофиқони хориҷӣ баён мешавад:

إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ أَوْ جَاءُوكُمْ
حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ أَنْ يُقَاتِلُوكُمْ أَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ ۚ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ
لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقَاتِلُوكُمْ ۚ فَإِنْ اِعْتَرَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَالْقَوَا إِلَيْكُمْ
الْسَّلَامَ ۚ فَمَا جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا ﴿٩٠﴾

Илла-л-лазӯна ясилӯна илā қавмиӣ байнакум ва байнаҳум-м миъсақун ав чаъкум ҳасират судӯруҳум ай юқотилӯкум ав юқотилу қавмаҳум. Ва лав шāаллоҳу ла саллатаҳум ъалайкум фа лақоталӯкум. Фа униътазалӯкум фа лам юқотилӯкум ва алқав илайкуму-с-салама фа мā чаъалаллоҳу лакум ъалайҳум сабилā. 90.

90. магар касоне, ки ба сӯйи қавме пайваста шаванд, ки байни шумо ва байни онҳо аҳднома аст, ё назди шумо биёянд (ҳол он ки) синаҳои онҳо аз қитол кардан бо шумо, ё қитол кардан бо қавми худ танг шудааст. Ва агар Аллоҳ бихоҳад, албатта, онҳоро бар шумо бармеғуморад, пас, ҳатман бо шумо меҷангиданд. Пас, агар аз шумо яксӯ шаванд ва ба шумо қитол нақунанд ва ба сӯйи шумо пайгоми сулҳро илқо кунанд, пас, Аллоҳ барои шумо бар зарари онҳо роҳеро қарор надодааст.

Дар ояти қаблӣ зикри мунофиқоне гузашт, ки онҳо дар хориҷ буда, на ин ки ба сӯи мусалмонон ҳиҷрат нанамуданд, балки бо душманҳои дини Ислон ҳамкорӣ карданд ё омаданду боз ба дорулҳарб пайвастанд. Чунин мунофиқон бояд ё ба асорат

гирифта шаванд ва ё ба онҳо эъдом ҳукм карда шаванд. Аммо бо ҳукми ин оят ба тариқи истисно ду тоифае аз мунофиқон дар амон монданд. 1-ум мунофиқҳое, ки паноҳ ба қавме баранд ва худро дар паноҳу ҳимояи онҳое дохил кунанд, ки он қавм бо мусалмонон аҳду паймон бастаанд. Хоҳ он қавм хешу табори мусалмонҳо бошанд хоҳ бегона. Ин аҳду паймон онҳоро низ дар бар мегирад. 2-юм аз рехтани хун ва асорат он мунофиқоне дар амонанд, ки аз ҷангидан бо мусалмонон ё бо қавми худ синаашон (дилашон) ба танг омада, роҳи бетарафиро ихтиёр кардаанд. Ҳол он ки агар Аллоҳ меҳост, онҳо бетарафиро ихтиёр намекарданд ва ҳатман ба шумо меҷангиданд ва болои шумо ғалаба мекарданд. Акнун, ки онҳо канора гирифта, бо шумо наҷангиданду аз дари сулҳу салоҳ ба шумо аҳднома бастанд, дигар Худованд роҳ намедихад, ки онҳо ба асорат ё куштан ва ё таҳти ҳар гуна ҷазои шумо қарор гиранд. Хулоса, Аллоҳтаъоло бо ояти мазкур мусалмононро аз ҷангидан бо ду гурӯҳ наҳй намуд.

1: Бо гурӯҳе, ки онҳо бо мусалмонон аҳду паймон баста дар аҳду паймони худ устуворанд.

2: Бо гурӯҳе, ки онҳо аз ҷангидан бо мусалмонон канора гирифта, ба бастани паймони сулҳ ва созиш бо мусалмонон майл доранд ва ё роҳи бетарафиро ихтиёр кардаанд.

Баъзе тоифа мунофиқоне ҳастанд, ки ҳатто мунофиқии худро намедонанд, бинобар ин, ояти зер бо чунин тоифа чӣ навъ муомила карданро баён мекунад:

سَتَجِدُونَ ءَاخِرِينَ يُرِيدُونَ أَنْ يَأْمَنُوكُمْ وَيَأْمَنُوا قَوْمَهُمْ كُلًّا مَا

رُدُّوْا إِلَى الْفِتْنَةِ أُرْكَسُوا فِيهَا ۚ فَإِنْ لَّمْ يَعْتَزْلُوكُمْ وَيُلْقُوا إِلَيْكُمُ السَّلَامَ

وَيَكْفُوا أَيْدِيَهُمْ فَخُذُوهُمْ وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ ۚ وَأُولَٰئِكَ

جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطٰنًا مُّبِيْنًا ﴿٩١﴾

Сатаҷидуна аҳарина юридуна ай яъманукум ва яъману қавмахум кулла ма руддӯ ила-л-фитнати уркисӯ фиха. Фа ил лам яътазилукум ва юлқӯ илайкуму-с-

салама ва якуффӯ айдияҳум фахузӯҳум вақтулӯҳум ҳайшӯ шақифтумӯҳум. Ва улъаикум чаъалнā лакум ъалайҳум султōна-м мубīнā. 91.

91. Ба зудӣ гурӯҳи дигареро хоҳед ёфт, ки меҳоҳанд ҳам аз шумо эмин бошанд ва ҳам аз қавми худ эмин шаванд. Ҳар гоҳе ки ба сӯи фитнаангезӣ бозгардонида шаванд, дар он нагунсор андохта мешаванд. Пас, агар аз ҷанги шумо канора нашаванд ва ба сӯи шумо сулҳро пешниҳод накунанд ва дастҳои худро бознадоранд, пас, ҳар ҷо, ки онҳоро биёбед, асир бигиред ва онҳоро бикӯшед. Ва Мо барои шумо бар онҳо ҳуҷҷати ошкор додаем.

Сабаби нузули ин оятро баъзе аз муфасссирон мисли Абу Саъуд дар шаъни қавме аз Бани Асад ва Ғатфон ва баъзе аз муфасссирон бо ривояти Ибни Ҷарир аз Муҷоҳид (р) дар шаъни гурӯҳе аз маккагииён донистанд. Ба ҳар тақдир (хоҳ ин ё он ё ҳарду) онҳо ба Мадина ба ҳузури Пайғамбар (с) омада, риёкорона исломдории худро зоҳир сохта, аҳд бастанд, ки аз мусалмонон худашон ва аҳлу байту молу ҳолашон дар амон мемонанд. Аммо чун ба назди қавми худ расиданд, (то ин ки аз қавми худашон низ дар амон монанд), он аҳду паймонро гӯё ба фаромӯшӣ супурда, мисли онҳо боз ба бутпарастӣ идома доданд. Бинобар ин, Аллоҳтаъоло дар ин оят хитоб ба Расулу асҳоби ӯ (с) намуда мефармояд, ки ба зудӣ шумо гурӯҳи дигаре аз мунофиқонро меёбед, ки онҳо меҳоҳанд, ба макру ҳилаи худ ҳам аз шумо дар амон бошанд ва ҳам аз қавми худашон. Яъне назди шумо исломдории худро ошкор месозанд, чун назди қавми хеш раванд, (то аз онҳо осебе набинанд), ҳаммаслаку ҳамақидаи онҳо мешаванд. Онҳо мисли гурӯҳи қаблӣ бе тараф нестанд. Онҳоро агар қавмашон ба сӯи фитнае тела диҳанд, яъне ба сӯи ширк ё ба ҷанг алайҳи шумо фаро хонанд, радд накарда ба ёрии гурӯҳи хеш алайҳи шумо нагунсор шуда (яъне аз ақидаи мусалмоние, ки ба ҳисоби худашон доштанд), ба қафо баргашта, агарчанде дар кори худ ҳайрон ҳам бошанд аз ҳеҷгуна озору зиёне алайҳи шумо даст намебардоранд ва ҳатто алайҳи шумо меҷанганд. Акнун ҷазои ин гуна тоифа чист? Ҷазои ин гуна инсонҳоро давоми оят баён намуда фармудааст, ки агар ин гурӯҳи мардум аз зиёну ҷанг алайҳи шумо канорагирӣ ва пешниҳоди сулҳ накунанд ва аз ҷангидан бо шумо даст набардоранд, иҷозат барои шумо он аст, ки

ҳар кучое онҳоро ёфтед, ба асорат гиреду ба нест кардани онҳо иқдом кунед! Яъне он гурӯҳ касоне ҳастанд, ки бо ин гуна ҷинояту хиёнате, ки алайҳи онҳо ҳуҷҷати ошкор ҳаст, метавонед онҳоро сарқубу маҳкумашон кунед.

Дар оятҳои гузашта, муносибат байни мусалмонон ва мунофиқон гузашт. Аммо муносибати гуворо ва писандида байни мусалмонон чӣ хел бояд бошад? Ба ин савол, ояти зер ҷавоб медиҳад:

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَاً وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا

خَطَاً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَّدَّقُوا فَإِنْ

كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَإِنْ

كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ

وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِّنَ اللَّهِ

وَمَا كَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٩٢﴾

Ва ма кона ли муъминин ай яқтула муъминан илла ҳаѳаа. Ва маи қатала муъминан ҳаѳаан фа таҳриру рақабати-м муъминати-в ва дияту-м мусалламатун ила аҳлиҳи илла ай яссаддақу. Фа ии кона мин қавмин ъадувви-л лакум ва ҳува муъминун фа таҳриру рақабати-м муъминаҳ. Ва ии кона мин қавми байнакум ва байнаҳум-м миъсақун фа дияту-м мусалламатун ила аҳлиҳи ва таҳриру рақабати-м муъминаҳ. Фа ма-л лам яҷид фа сийаму шаҳрайни мутатабиъайни тавбата-м миналлоҳ. Ва коналлоҳу Ёалиман Ҳаким. 92.

92. Ва ҳеҷ муъминеро насазад, ки муъминеро бидушад, магар аз рӯи хато. Ва ҳар ки мусалмонеро аз рӯи хато бидушад, пас, ўро лозим аст гуломеро озод кунад, ки муъмин бошад ва ба сӯйи

варасаи ӯ хунбаҳо расонад, магар он ки хунбаҳоро бахшанд. Ва агар кушташуда аз қавме бошад, ки барои шумо душман аст ва ҳол он ки кушташуда муъмин аст, пас, гуломе озод кардан лозим аст, ки муъмин бошад. Ва агар муъмини мақтул аз қавме бошад, ки миёни шумо ва байни онҳо аҳднома аст, пас, лозим аст, ки ба сӯйи варасаи ӯ хунбаҳо расонида шавад ва як гуломи мусалмон озод карда шавад. Пас, шахсе ки онро наёбад, пас вайро ду моҳи пай дар пай рӯза доштан лозим аст, (ин) барои қабули тавба аз ҷониби Аллоҳ аст. Ва Аллоҳ донову боҳикмат аст.

Вазифаи муъминон он аст, ки доимо бо ҳам бояд дар муносибати хуб зиндагонӣ кунанд. Дар асл ҳам ҳеҷ муъмин иҷоза намедиҳад, ки дастони ӯ ба хуни бародари мусалмони бегуноҳ олуда бошанд, чунки ҳама муъминон мисли аъзои як бадананд. Оё ақли солим иҷоза медиҳад, ки аъзое аз бадани инсон ҷузъи дигари худро агар иллат надоста бошад, озор диҳад ё ўро аз байн бибарад? Касоне бародари муъминро ба қатл мерасонанд, ки онҳо ё имони дуруст надоранд ва ё аз ҳақиқати имон беҳабаранд. Сабаби нузули ояти мазкурро бо ихроҷи Ибни Ҷарир аз Икрама (р) чунин ривоят кардаанд: «Ҳорис бинни Язиду Абӯҷаҳл, Аёш бини Абирабиъро ба иллати мусалмон шуданаш дар Макка азоб дода буданд. Чун Ҳорис ба сӯи Набӣ (с) ҳамчу мусалмон ҳиҷрат намуд Аёш аз ин кор беҳабар, ба ривояте дар яке аз кӯчаҳои Мадина, бо ривояте рӯзи фатҳи Макка, бо ривояти дигар дар Ҳарра гуфтани мавқеъ бо ӯ рӯ ба рӯ мешавад. Аёш гумон мекунад, ки Ҳорис ҳиҷрат накардаасту ҳоло ҳам ӯ мушрик аст ва ўро ба қатл мерасонад. Чун ба назди Расулуллоҳ (с) меояд ва ин хабарро мерасонад, дар ин асно, ояти мазкур нозил мешавад».

Ривояту ҳодисаи дигаре низ дар шаъни нузули ин оят вуҷуд дорад. Ба ҳар тақдир, Аллоҳтаъоло дар оғози ин оят муъминонро ҳушдор намуда, фармудааст, ки барои ҳеҷ шахси боимон ҷоиз нест, ки шахси имондорро қасдан ба қатл расонад. Калимаи қасдан, ки дар ин оят омадааст, маънои онро надорад, ки агар саҳван ё хатоан муъминеро кушад, ҷазо надорад, ё гуноҳи бузург нест. На! Агар аз рӯи хато ҳам муъминеро ҳалок созад, иҷозат нест ва гуноҳи кабираеро анҷом додааст. Акнун, ки банда доимо аз камбудӣ ҳалӣ нест ва содир шудани чунин гуноҳони кабира аз ӯ эҳтимол дорад, раваду беихтиёр аз рӯи хато муъминеро ба ҳалокат расонад, ҷарима ва каффорати қатли хатогиро ояти мазкур дар се ҳолат баён мекунад.

Аввалан бояд фаҳмид, ки қатли хато чист? Қатли хаторо уламои изом ба навъҳо тақсим кардаанд. Якум; мешавад, ки инсоне ба шикори сайде равад, чизеро сайд ҳисобида, тир андозаду ўро ҳалок созад, сипас маълум шавад, ки ў инсон будааст. Ё ин ки нохост ба ў тире расиду ў ҳалок шуд, ин намуд ҳалок карданро шибҳиъамд (ба қасдан монанд) мегӯянд. Яъне қасдан тир андохт, локин дар ҳадаф хато кард, бо сабаби ў инсоне ҳалок шуд. Ё шахси боло хобрафта болои шахси поён хобида афтид, шахси поён ҳалок шуд, инро қатли хато гуфтан мумкин. Амсоли ингуна куштори хатогӣ бисёр аст. Ба ҳар тақдир, шахсе, ки ба қатли хато роҳ додааст, ҷазояш дар навбати аввал ин аст, ки барои каффорати гуноҳи худ бояд ғуломи муъминеро озод кунад ва хунбаҳои ҳалокшударо ба ворисони ў расонад, то ин ки байни ворисон тақсим шавад. Агар рафту оқила – ворисони ў хунбаҳои табори худро ҳамчу садақа барои қотил бахшанд, боке надорад ва дият соқит мешавад.

Навъи дувуме, ки онро низ ба ҳисоби қатли хато дароварда мешавад, чунин аст. Фарде дар маконе имон орад, ки онҳо душмани исломанд (яъне дар дорулҳарб), локин ба дорулислом ҳиҷрат накарда бошад, ҳурмату каромати вай нисбат ба шахсе, ки имон овардаасту ба дорул-ислом ҳиҷрат кардааст, камтар аст. Агар муъмине чунин шахсро хатоан ҳалок созад, ҳалоккунанда фақат каффорат, яъне ғуломи муъминро озод мекунаду халос ва хунбаҳо намедиҳад. Агар хунбаҳо диҳад, маълум аст, ки ҳарбиҳо онро алайҳи мусалмонон ба масраф мерасонанд. Бинобар ин, дар чунин куштори хато дият аз оқилаи қотил соқит аст.

Навъи севум: шахсе хатоан ҳалок карда шавад, ки муъмин аст, локин қавми ў муъмин нест, аммо байни он қавм ва байни мусалмонон аҳдномаи сулҳ, хоҳ муваққатӣ ё доимӣ имзо шудааст, дар ин сурат, қотил ҳам каффорат медиҳад, яъне ғуломи муъминеро озод мекунад ва ҳам дият-хунбаҳои ўро мепардозад. Зеро зоҳиран маълум аст, ки онҳо ба мусулмонон дар асоси он аҳдномае, ки дар байн доранд, зарар расониданӣ нестанд. Агар рафту шахси қотил тангдаст аст, яъне қудрати харидани ғуломеро надорад ё дораду чун дар замони мо ғуломе нест, ки хараду озод кунад, дар чунин сурат, қотилро лозим аст, ки ивази каффорат ду моҳ рӯзаро паё-пай дорад. Яъне дар байни ин ду моҳ агар як рӯзро беузр рӯза надорад, чанд рӯзеро рӯза дошта бошад, аз ҳисоб берун аст. Хулоса, дар ҳар се сурат адои каффорат воҷиб аст ва

ин каффорат барои қабули тавбаи қотил аз ҷониби Аллоҳтаъоло ҳамчу ҳукми шаръ машруъ шудааст. Аллоҳтаъоло доимо аз ҳар чизе, ки халқ кардааст, бохабару донандаи ҳоли ӯст. Ҳама дастуротеро, ки барои махлуқоти худ, ҷунонеки дар ин оят гузашт, шариат гардонидаст, тибқи ҳикматҳо буда, барои ғоидаи бандагон аст.

Акнун барои мисол чанд ҳадис мувофиқи мазмуни ин оят: Дар “Саҳеҳайн” бо ривояти Ибни Масъуд (р) омадааст, ки Расулulloҳ (с) фармудаанд: **“Ҳалол нест резондани хуни мусалмоне, ки шоҳидӣ медиҳад, ин ки Ло илоҳа иллоҳу ва аннӣ Расулulloҳ, магар дар ивази се чиз: агар хунеро ноҳақ резонида бошад ё зино карда бошад ё динашро тарк намуда аз ҷамоат (-и мусалмон) ҷудо шуда бошад. Агар яке аз ин се кор ба вуқӯ пайвандад, ба ғайри имом (подшоҳ) ё набӣ дигар ҳеҷ кас ҳақ надорад, ўро ба қатл расонад”**. Бо ривояти Имом Аҳмад ва дар охир аз Абдуллоҳ ибни Абдуллоҳ, аз марди ансорӣ, ки ў бо як ғуломзани сиёҳ, то ин ки ўро барои каффораташ озод кунад, назди Расулulloҳ (с) омад ва гуфт: «Ё Расулаллоҳ, маро лозим шудааст, ки як ғуломи муъминро озод кунам, агар инро шумо муъмина ҳисобед, ман ўро озод кунам. Пас Расулulloҳ (с) ба он ғуломзан гуфт: **“Оё шоҳидӣ медиҳӣ, ки ба ғайри як Аллоҳ дигар Илоҳе барҳақ нест?”**. Ў гуфт: “Оре!” Боз Расулulloҳ (с) аз ў пурсид: **“Оё шоҳидӣ медиҳӣ, ки ман расули Аллоҳам?”**. Ў дар ҷавоб гуфт: “Оре!”. Бори дигар Расулulloҳ (с) ба ў гуфт: **“Оё ба зинда шудани баъд аз миронидан бовар дорӣ?”** Ў гуфт: “Оре!”. Расулulloҳ (с) ба марди ансорӣ гуфтанд: **“Озод кунед!”** Яъне аз мазмуни ин ҳадис чун бармеояд, ки бо ҷавоб додани се савол ин шахсро муъмин ҳисобида шудааст. Агарчанде дар ин ҳадис номи саҳобии ансорӣ маҷҳул бошад, ҳам аснодаш саҳеҳ аст.

Дар “Муватто”-и Имом Молик ва дар “Муснад”-и Имом Шофеъ ва Аҳмад ва дар “Саҳеҳ”-и Муслим ва дар “Сунан”-и Абӯдовуд ва Насоӣ аз тариқи Ҳилол ибни Абимаймуната аз Ато ибни Ёсар ва аз Муъовия ибни Ҳакам чунин омадааст, ки чун ин ғуломзани сиёҳро назди Расулulloҳ (с) оварданд Расулulloҳ (с) ба ў гуфт: **“Аллоҳ дар кучост?”** Ў гуфт: “Дар осмон.” Расулulloҳ (с) пурсид: **“Ман кистам?”** Ў гуфт: “Расули Аллоҳ ҳастӣ!” Расулulloҳ (с) гуфт: **“Озод кун ўро, ў муъмина будааст!”** Бо ин мазмун ҳадисҳо бисёранд. Дар ояти мазкур зикри миқдори дият барои қатли хато, зикр нашуда бошад ҳам, миқдори он дар суннати мутахҳарои

Расулulloҳ (с) баён шудааст. Масалан, дар китобҳои фикҳ дар боби дият (хунбаҳо) уламои мутахассиси ин илм чунин гуфтаанд: “Дият дар қатли хато бар оқилаи қотил аст, на бар ӯ. Назди баъзе уламо оқила наздикони қотил аз тарафи падари ӯ ҳисобида шудааст. Назди баъзе уламо оқила аҳли девонро гӯянд, чуноне ки Умар (р) аҳли девонро тартиб дода буд. Агар рафту оқила аз пардохти дият оқиз бошанд, дияти мақтулро байтулмоли умум медиҳад. Акнун дият (хунбаҳо) бо ҳисоби пули ривочноки ҳар мамлакат санҷида мешавад. Масалан, барои дорандагони тилло, ҳазор динор ва барои дорандагони нуқра даҳ ҳазор дирҳам ва барои дорандагони уштур сад уштур аст.

Мешавад, ки аз чаҳор ҷинси уштур 25-тоғӣ диҳад, масалан: аз як сола, ду сола, се сола, чаҳор сола 25-тоғӣ ҷамъ карда шаваду ба оқила – табори ҳалокшуда дода шавад. Локин, бо ривояти Имом Аҳмад аз ҳадиси ривояткардаи Ҳаҷҷоҷ бинни Артот ва дар охир аз Ибни Масъуд (р) чунин омадааст, ки Расулulloҳ (с) барои қатли хато 100 шутурро аз панҷ (5) ҷинс, ҳукм кардаанд. Масалан, аз шутурчае, ки ӯ яксолаасту ўро “бинти маҳоз” мегӯянд, 20-то ва аз “ибни маҳоз”, яъне аз наринаи он ба “бинти маҳоз” монанд, низ 20-то. Аз дусола, ки ўро “бинти лабун” мегӯянд, 20-то ва аз сесола ки ўро “ҷазаъа” мегӯянд, 20-то ва аз чаҳорсола ки ўро “ҳуққа” мегӯянд, 20-то ва ҷамъ 100 шутур. Хулоса, дияти як инсонӣ озод ё 100 шутур ё 1000-динораст, ки тақрибан 10 кг тилои ҳозира аст ва ё 10 ҳазор дирҳам (тангаи нуқрагин) аст. Инҳо дар замоне дар ивази хунбаҳои як инсонӣ озод муқаррар шудаанд, ки тақрибан онҳо бо ҳам баробар буданд.

Акнун амале, ки дар тасаввури инсон намегунҷад ва зидди имону инсон ва мусалмон аст, чун содир шавад, яъне муъминне дигар муъминро қасдан ба ҳалокат расонад, ҳукму ҷаримаи ӯ чӣ навъ пардохт мешавад!? Ба ин савол ояти зер, иншоаллоҳ, ҷавоб мегӯяд:

وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ

عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا ﴿٩٣﴾

**Ва ма-й̣ яқтул муъмина-м мутаъаммида^он фа ҷазъу^ху
Ҷаҳаннаму ҳолида^н фиҳ^а ва ғазибаллоху ʔалай^хи ва
лаъанаху^у ва аъадда лаху^у ʔазъабан ʔазъим^а. 93.**

93. Ва ҳар кӣ мусалмонеро ба қасд бикушад, пас, ҷазои вай Дӯзах аст, дар он ҷовид бошад ва Аллоҳ бар ӯ хашии гирифтааст ва бар ӯ лаънат кардааст ва барои ӯ азоби бузургро омода сохтааст.

Бо ихроҷи Ибни Ҷарир аз Икрима (р) сабаби нузули ин оятро чунин ривоят кардаанд: «Марди номаълуме аз ансориҳо бародари Муқайис ибни Сабобаро ба қатл расонид. Чун Пайғамбари Аллоҳ (с) ба ӯ дияти (хунбаҳо) бародарашро пардохт, ӯ қабул фармуд. Локин баъди муддате чанд, қотили бародари худро муайян намуд, болои ӯ ҷаҳиду ўро ба қатл расонид». Бо ривояте, баъди ин ҳодиса, ба тарафи Макка фирор намуд. Вақто ки Расулulloҳ (с) аз ин ҳодиса огоҳ шуд, гуфт: «**Ман ўро на дар Ҷил ва на дар Ҷарам амон намедихам**». Дар воқеъ, рӯзи фатҳи Макка ӯ ба қатл расид. Аз мазмуни ин оят чунин маълум мешавад, ки бародаркушӣ чунон гуноҳи калоне будааст, ки бо хунбаҳо додан ё каффорат – гуломеро озод кардан, инсон қотил аз гуноҳи он халосӣ надоштааст. Яъне ҷазои шахси муъмине, ки дигар бародари муъминро (муъмину мусалмон буданашро яқин медонад) дидаву дониста, на аз рӯи хато, балки бо яке асбобҳои қатлкунанда, қасдан ба қатл мерасонад, дар навбати аввал барои ӯ ҷазоҳои олий ҳукм шудаанд. Баъзе аз онҳо дар сураи “Бақара” гузашт. Агар ин амалашро ҳалол шуморида бошад, Ҷаҳаннам барои ӯ доимист, ӯ ба ғазаби Аллоҳ гирифта аст, чунин шахсро Аллоҳтаъоло лаънат хондааст ва барои ӯ азоби бузургро омода кардааст. Агар аз ин гуноҳи бузург тавба накунад, чуноне ки гуфтем, таҳти ваъиди ояти мазкур қарор мегирад. Агар пушаймон шуд, сидқан тавба намуд, умедаст, ки таҳти мазмуни ояти 47-уми ҳамин сура ва инчунин таҳти башорати мазмуни ояти 53-54-уми сураи “Зумар”, ки Худованд гуфтааст: “**Худованд ҳама гуноҳхонро мебахшад, зеро ӯ бахшандаву меҳрубон аст ва бозгашт ба сӯи Худо кунед, тавба кунед ва таслими фармони ӯ бошед**”, иншоаллоҳ, қарор мегирад. Нишонаи тавбаи қотил он аст, ки бо ихтиёри худ, бе ҷабр ва зулм ба гуноҳаш эътироф намуда, худро таслими қасос намудан месозад. Агар табори мақтул ўро бахшанд ё бо хунбаҳо гирифтанд, розӣ шаванд, вай қатл намешавад. Ин пардохти хунбаҳо мисли қатли хато набуда, балки тамоми онро худ қотил мепардозад ва бо тавбаи худ идома дода, минбаъд

даст ба чунин гуноҳи олӣ наметанад. Аз гуноҳ пок шудани ўро агарчи боварии комил надошта бошем ҳам, вале Худои азза ва ҷалла арҳамур-роҳимин аст ва Ўст, ки байни бандагони худ бо адл доварӣ мекунад.

Акнун чанд ҳадис дар мазмуни ин оят: Дар “Саҳеҳайн” аз Ибни Масъуд (р) чунин омадааст, ки Расулуллоҳ (с) фармуданд: **“Рӯзи қиёмат аввалин ҳукму файсалае, ки байни мардум мешавад, масъалаи хунрезон аст, (ки хуни ноҳаққ резонидаанд)”**. Дар дигар ҳадис омадааст, ки аз байн рафтани дунё дар назди Аллоҳ, осонтару сабуктар аст аз куштани як фарди мусалмон.

Ҳадиси дигар: **«Агар касе барои куштани як мусалмон, ҳатто бо як калима ҳам бошад, ёрӣ диҳад, чун рӯзи қиёмат бармехезад, байни ду чашми ӯ, яъне дар пешонаи ӯ чунин навишта шудааст: “Ин шахс аз раҳмати Худо ноумед аст»**.

Ҳадиси дигар: **“Агар рафту дар қатли шахси мусалмоне аҳли осмону Замин ҷамъ шаванд ва ба ноҳақ хуни ўро резонанд, ҳамаи онҳо бо рӯйҳояшон ба оташи Дӯзах андохта мешаванд”**, (Ибни Касир).

Акнун дар ояти баъдӣ аз куштани шахсе, ки ҳақиқати он маълум нест, пешгирӣ шуда баён мешавад, ки ҳама чиз аз он ҷумла чиҳод ҳам бояд барои ризои Аллоҳ бошад, на барои матои ночизи дунё.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا

لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيَوةِ

الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ مَغَانِمُ كَثِيرَةٌ كَذَلِكَ كُنْتُمْ مِّن قَبْلُ فَمَنَّ اللَّهُ

عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوا إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٩٤﴾

Йӓ айюҳа-л-лазӣна ӓманӯ изӓ ӓарабтум фӣ саби́лиллаҳи фа табайяну ва ла тақулу ли ман алқо илайкуму-с-салӓма ласта муъминай табтағуна ъараза-л-ҳайӓти-д-дунйӓ фа ьиндаллоҳи мағониму касӣрах.

Казāлика кунтум-м миñ қаблу фа манналлоҳу ъалайкум фа табайянӯ. Инналлоҳа кāна би мā таъмалуна Хабӯро.94.

94. Эй касоне, ки имон овардаед, ҳангоме ки дар роҳи Аллоҳ сафар мекунед, (дуруст) таҳқиқ кунед ва барои касе, ки ба сӯйи шумо салом диҳад, мағӯед ки: «Шумо мусалмон нестед». (Агар чунин кунед, шумо) матои зиндагонии дунёро металабед ва назди Аллоҳ ғаниматҳои бисёр аст. Шумо пеш аз ин ҳамчунин будед, пас, Аллоҳ бар шумо (имонро) инъом намуд, пас, таҳқиқ кунед, ҳаройина ба он чӣ мекунед, Аллоҳ хабардор аст.

Сабаби нузули ин оят бо ривояти Имом Аҳмад (р) ва дар охир аз Абдуллоҳ ибни Аббос (р) чунин омадааст, ки гурӯҳе аз асҳоби Набӣ (с) дар сафар барои чиҳод назди қабилае расида буданд. Дар он ҳангом марде аз қабилаи Бани Солим (бо иловаи ривояте аз Имом Бухорӣ (р) ӯ мусалмон буд) бо рамаи гӯсфандони худ аз назди он саҳобагон “Ассалому алайкум” гуфта гузашт. Саҳобагон бо пиндошти хеш бо худ гуфтанд: “Ин шахс ба хотири он ки аз мо саломат монад, салом гуфт, вагарна ӯ кофир аст”.

Хулоса, баъди гуфтани ин сухан бар ӯ ҳамла карда, ӯро ба қатл расонида, гӯё моли ғаниматеро ба даст оварда бошанд, рамаи гӯсфандони ӯро ба назди Расулуллоҳ (с) ҳозир намуданд. Ҳамоно буд, ки ояти мазкур нозил шуд, баҳои ингуна амалҳои бетаҳқиқро бо танбеҳ баён намуд ва ба онҳо бо итобу хитоб фармуд, ки ай шахсоне, ки **имон овардаед, чун шумо дар роҳи ризои Аллоҳ барои чиҳод ба сафар меравед, то муъминро аз кофир ҷудо накунад ва кофир будани шахсро муайян накунад, ба куштани касе шитобкорӣ накунад!** Агар дар чунин асно касе аз онҳо бо муҳаббати том ба шумо ҳамчу шахси мусалмон “Ассалому алайкум” гӯяд ё изҳори сулҳ ва Ислом кунад, шумо ба хотири ғаниматро ба даст овардан нагӯед, ки ту мусалмон нестӣ ва ин суханро аз куштани мо тарсида мегӯӣ! Бояд шумо дар нест кардани касе дар чунин ҳолатҳо, бо тааммул бошед ва яқин ҳосил кунед, то он кушташудаи шумо муъмин набошад. Чун шахсе аз онҳо бо молҳои худ ба шумо мепайвандаду калимаи шаҳодатро ва ё “Ассалому алайкум” мегӯяд, шумо ки барои талаби дунё нарафтаед, дар моли ӯ чаро тамаъ мекунеду ӯро бо иҷтиҳоди хато ба қатл мерасонед! Шумо ба чунин ғанимате, ки бо таҳмини худ ба даст овардаед, ҳеҷ ҳоҷате надоред. Чун шумо дар роҳи ризои Аллоҳ ба чиҳод баромадаед, аҷру савобу неъматҳои омодашудаи

Биҳишт барои шумо беҳтарин ғанимат аст. Ҳоли худро ба онҳо қиёс кунед, шумо пеш аз Ислом, мисли онҳо дар чунин сифат будед. Ҳоло Аллоҳтаоло шуморо бо нури Ислом миннат ниҳода, ҳидоят кардааст. Оё чунин ҳодиса бар сари шумо агар меомад, хушҳол мебудед? Худованд дар ҷумлаи охир бори дигар таъкид намуда фармудааст, ки агар дар ҳолати ҷиҳод, ҳам бошад, чун меҳоҳед касеро ҳалок созед, бисёр боэҳтиёт бошед то хуни муъминеро ба ноҳақ нарезонед! Дар охир Аллоҳтаоло мусалмонро бо таҳдид ҳушдор дода фармудааст, ки ҳамоно Худованд ба ҳар коре, ки мекунад, огоҳ аст. Шуморо дар баробари амалҳои анҷомдодаатон ҷазои мувофиқ медиҳад.

Ояти зер, мартабаи шахсонро, ки ба ҷиҳод баромаданд ва шахсоне, ки набаромадаанд, баён мекунад.

لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولَى الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ

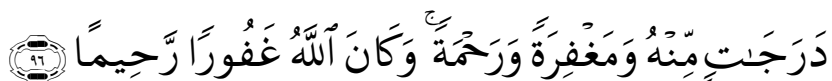
فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ ۖ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ

وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً ۚ وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَىٰ وَفَضَّلَ اللَّهُ

الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٩٥﴾

Лā ястави-л-қоъидӯна мина-л-муъминина гайру ули-з-зарари ва-л-муҷаҳидӯна фӣ саби́ллиллаҳи би амвāлиҳим ва анфусиҳим. Фаъзалаллоҳу-л муҷаҳидина би амвāлиҳим ва анфусиҳим ъала-л қоъидина дараҷаҳ. Ва кулла-в ваъадаллоҳу-л-ҳуснā. Ва фаъзалаллоҳу-л-муҷаҳидина ъала-л-қоъидина аҷран ъаъзимā. 95.

95. (Дар хона) Нишастагони гайри маъзур бо мусалмонҳои дар роҳи Худо бо молҳои худ ва ҷонҳои худ набардкунанда баробар нестанд. Аллоҳ дар мартабаҳо муҷоҳидонро, ки бо молҳояшон ва нафсҳояшон набард карданд, бар нишастагон фазл додааст ва Аллоҳ ҳар якеро ба некӯӣ ваъда додааст. Ва Аллоҳ муҷоҳидонро нисбат бар нишастагон (бо) фазлу аҷри бузург бартарӣ додааст.

**Дарача̄ти-м минҳу ва мағфирата-в ва раҳмаҳ. Ва
kāналлоҳу Ғафӯра-р-Раҳӯмā. 96.**

**96. (Ин) мартабаи баланд ва омӯрзиш ва меҳрубонӣ аз ҷониби
Худост. Ва Аллоҳ омӯрзгору меҳрубон аст.**

Дар оятҳои гузашта суҳан аз ҷиҳод ба миён омад. Дар ин ду ояти мазкур муҷоҳидон ва ғайри муҷоҳидонро муқоиса намуда, Аллоҳтаъоло фармудааст, ки муъминоне ки на беморанд ва на яке аз аъзояшон талаф шудааст, дар вақти ҷиҳод хонашинӣ мекунанд, ба он муҷоҳидоне, ки бо молу ҷони худ дар роҳи ризои Аллоҳ ҷиҳод мекунанд, яқсону баробар нестанд. Ҷуноне ки дар ҳадис омадааст, шахсони маъзур агар бо ихлос ният дошта бошанд, ки кош мо маъзур намебудем, дар ҷиҳод иштирок мекардем, савоби онҳо бо муҷоҳидон баробар аст.

Имом Бухорӣ аз Анас (р) ривоят карданд, ки Расулulloҳ (с) дар яке аз ғазоҳо ба муҷоҳидин хитоб намуда, фармуданд: **“Дар Мадина шахсоне ҳастанд, ки ҳарҷо шумо бошед, онҳо ҳамроҳи шумоанд.”** Асҳоб гуфтанд: “Ё Расулаллоҳ, онҳо дар Мадинаанд, чӣ гуна ҳамроҳи мо ҳастанд?” Расулulloҳ (с) фармуданд: **“Оре! Онҳо шахсоне ҳастанд, ки узр доранд, он узр онҳоро аз ҷиҳод манъ сохтааст.”** Ингуна сифат ва ин гуна мартаба аз шахсоне, ки шароити ба ҷиҳод баромадан доранду намебароянд, беҳтар аст. Дар ҷумлаи баъдӣ Аллоҳтаъоло фармудааст, ки мартабаи касоне, ки бо молу ҷони худ, дар роҳи ризои Аллоҳ, ҷиҳод мекунанд, бо дараҷаҳо аз хонашинҳои беузр афзал буда, ёду номи онҳоро баланд бардоштем, бо мадҳу санои Худ, ба эшон бартарӣ бахшидаем. Дар ҳадиси Расулulloҳ (с) бо ривояти Имом Бухорӣ ва Имом Муслим аз Абӯ Саъиди Худрӣ (р) омадааст, ки Пайғамбар (с) фармуданд: **“Дар Ҷаннат Аллоҳтаъоло 100 дараҷа омода кардааст, ки байни ҳар дараҷаи он чун баландии Осмон ва Замин аст”.**

Аз мазмуни ин оят байни муҷоҳидон ва ғайри онҳо, фарқияти калон маълум шавад ҳам, локин хушбахтона, Аллоҳтаъоло ба ҳамаи онҳо ваъдаи накӯ додааст, ки баъзе аз уламо ваъдаи накӯро Ҷаннат тафсир кардаанд. Дар идомаи ояти мазкур бори севум, Аллоҳтаъоло дараҷаҳои муҷоҳидонро ёдрас намуда, фармудааст,

ки фазлу бартарӣ дод муҷоҳидонро нисбат ба хонанишастагон бо аҷри бузург. Баъзе аз фазлу бартари ин аст, ки онҳоро дар раҳмати Худ гирифта гуноҳҳои онҳоро меомӯрзад, зеро Худованд Ғаффору Раҳим аст.

Хулоса, бинобар назари баъзе аз муфасссирон мартабаи муҷоҳидон нисбат ба хонанишини маъзур як дараҷа болост. Аммо нисбат ба ононе, ки метавонанд, аммо ба ҷиҳод нарафтанд, мартабаи дараҷаҳояшон бешумор аст. Агар бо қадри кофӣ муҷоҳидон дар рӯ ба рӯи душман хориҷ шаванд, ҷиҳод ҳамчу фарзи кифоя ҳисоб шуда, муҷоҳидон аз подоши зиёда бархурдор мешаванд ва хонанишастагони беузр дар нарафтан гунаҳгор нестанд. Агар миқдори кофӣ бар зидди душман хориҷ нашаванд, хонанишинҳо гунаҳгори бузурганд. Агар душман ҳамла ораду барои дифои номус ва ватан ҳеҷ кас алайҳи онҳо муқобала накунад, ҳамаи онҳо тарки фарзе аз фарзҳоро кардаанд. Ҳукми онҳоро Аллоҳ медонад. Агар кофирон алайҳи сарзамини мусалмонон ҳуҷум оранд, аҳли он сарзамин қувваи дифоъ аз худ надошта бошанд, фарзи айн будани ҷиҳод, қадам ба қадам ба ҳамсоягон таъсир мекунад ва ҳамин тавр доираи фарзияти ҷиҳод ҳамаи мусалмонҳоро шомил мешавад.

إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّيْنَاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَسِعَةً فَهَاتُوا فِيهَا فَاؤْلِيكَ مَاؤْلُهُمْ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿٩٧﴾

Инна-л лазӯна таваффаҳуму-л-малъикату зӯлимӯ анфусихим қолӯ фӯма кунтум қолӯ куннә мустаъъафӯна фи-л-арз. Қолӯ алам такун арзуллоҳи вәсиъатан фатухъаҷиру фӯҳә. Фа улъика маъвәҳум Ҷаҳаннаму ва сәат масӣро. 97.

97. Ҳаройина, касоне, ки бар нафсҳои худ ситам кардаанд, дар ҳоле ки ғариштагон рӯҳашонро мегиранд, (ба онҳо) гӯянд: «Шумо дар дунё ба чӣ ҳол будед?». Онҳо посух диҳанд: «Дар Замин нотавону бечора будем» (Ғариштагон) гӯянд: «Оё Замини

Аллоҳ васеъ набуд, то дар он ҳичрат мекардед?». Пас, он гурӯҳро ҷояшон Дӯзах аст. Ва он Дӯзах барои онҳо бозгашти бад аст,

Сабаби нузули ин оятро муфасссирони олиқадр бо ривояти Ибни Аббос (р) чунин гуфтаанд: «Вақто ки дар Макка Ислом зоҳир шуду Расулуллоҳ (с) ба Мадина ҳичрат намуданд, хеле мардуми онҷобуда бо тадриҷ Ислом оварданд. Баъзеи онҳо аз рӯи фишоре, ки аз мушрикон ба онҳо мерасид, ба назди Расулуллоҳ (с) ба Мадина ҳичрат карданд ва баъзеи онҳо натавонистанд. Бинобар ин, дар байни мушрикон Исломи худро пинҳон нигоҳ медоштанд. Чун ғазои Бадр оғоз шуд, мушрикон онҳоро ҳамроҳашон муқобили Ислому мусалмонон ба майдони ҷанг ҳозир сохтанд. Дар натиҷа баъзе аз онҳо ё ҳамаашон аз дасти мусалмонон ҳалок шуданд. Ин ҳодисаи ҳузнангезро саҳобагон аз Расулуллоҳ (с) пурсиданд: «Ё Расулаллоҳ (с), онҳо мусалмонун ёрони мо буданд, иҷборан онҳоро ба инҷо кашонданд аз дасти мо ҳалок шуданд, ҳукми онҳо чист? Оё барои онҳо дуо ва истиғфор гӯем?». Ҳамоно ояти мазкур нозил шуд ва ин мушкилотро осон кард ва онҳоро бар нафсҳои худ зулмкунанда номида, фармуд, ки касоне, ки ҳамроҳи кофирон меистанд, бар нафсҳои худ ситамкунандаанд. Яъне онҳое, ки дам аз Ислом мезананд, вале ба сӯи мусалмонон ҳичрат намеkunанд, чун онҳо ба водихои хатарнок кашида шаванду дар сафи мушрикон ҳалок шаванд, фариштагоне, ки ҷони онҳоро мегиранд, дар ин ҳолат бо як сарзаниши дилкӯбкунанда, ба он ситамгорҳо савол медиҳанд, ки ин чи ҳол аст? Шумо, ки мусалмон бошед, чаро дар сафи мушрикон алайҳи бародарони худ ҷангидед ва...??? Онҳо бо узрҳои дар посух мегӯянд, ки мо дар ватани худ аз ҷумлаи заифу бечорагон буда, ба изҳори дин ва ҳичрат тавона набудем. Фариштагон бори дигар бо оҳанги рад онҳоро сарзаниш намуда мегӯянд, ки магар замини Худо васеъ набуд, то дар он ҳичрат кунед ва худро аз зери ситами мушрикон халос сохта ҳамроҳи мусалмонҳо ба ибодати Аллоҳ машғул шавед? Чаро ин имкониятро аз даст додед? Дар ҳақиқат, шахсони ба онҳо монанд, аз манфиату молу мулки худ даргузашта, аз ватани худ ба Ҳабашу Мадина ҳичрат намуда, дар роҳи Аллоҳ машаққатҳо кашиданд. Касоне низ буданд, ки мисли бародаронашон ҳичрат накарданд ва ҳамроҳи мушрикон алайҳи бародарони худ ҷангида ҳалок шуданд. Дар охири оят, ҷазои ингуна шахсиятҳоро Аллоҳтаъоло баён намуда фармуд, ки қароргоҳи ин гуна тоифа Нор (дӯзах)-аст. Дӯзах ҷойи бозгаштани нохоҳаму ҷойи бад аст!

Хулоса, мувофиқи тафсири Ибни Касир мусалмоне, ки дар дорулкуфр зиндагӣ дорад, агар аз сабаби фишори онҳо умури динии худро иҷро карда натавонад, иҷмои уммат бар он аст, ки аз чунин макон ба макони мувофиқ ҳиҷрат карданаш фарз аст. Агар умури динии худро иҷро карда тавонад ҳам, назди баъзе аз уламо ҳиҷрат карданаш воҷиб ва назди баъзе мустаҳаб аст. Аз дорулзулм ба дорул-адл, аз дорул-фитна ба дорус-суннат низ ҳиҷрат намудан, ҳукмаш ҳамин аст.

Дар оятҳои баъдӣ бо истисно ҳукми шахсоне, ки дар ҳақиқат бечораанд аз ҳиҷрат кардан манъ шудаанд, баён мешавад:

إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ

حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا

Илла-л-мустаъзафӣна мина-р-риҷāли ва-н-нисāи ва-л-вилдāни лā ястатӣъуна ҳи́лата-в ва лā яҳтадуна саби́ла.98.

98. магар аз мардон ва занон ва кӯдаконе, ки дар ҳақиқат натавон буданд ва ҳеҷ тадбире наметавонанд кунанд ва роҳро намеёбанд.

فَأُولَٰئِكَ عَسَىٰ اللَّهُ أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا

Фа улāика ъасаллоҳу ай яъфува ъанҳум. Ва кāналлоҳу Ёафӯвван Ғафӯро. 99.

99. Пас, умед аст, ки Аллоҳ он гурӯҳро афв кунад ва Аллоҳ афвкунандаву омӯрзгор аст.

Аз оятҳои қаблӣ маълум шуд, ки агар дину диёнати кас дар хатар монад, шахси мусалмон аз манфиатҳои дунявӣ бояд чашм пӯшад ва барои дину имони худро нигоҳ доштан ба макони орому мувофиқ ҳиҷрат кунад. Ин амал фарз аст. Аммо ин ҳукм ба таври умум набуда, дар ин ду оят ба таври истисно аз баъзеи онҳо фарзияи ҳиҷрат соқит аст.

Аз он ҷумла, аз шахсони пир, хоҳ мард бошанд хоҳ зан, аз кӯдакон, аз барҷомондагон, аз кӯр, аз шахсони бебизоат, умуман аз шахсони заифе, ки асбоби наҷотро дастрас карда наметавонанд

ё мисли Ибни Аббос (р) ва модарашон, ки ӯ (р) гуфт: “**Мо мустаъфи ҳақиқӣ будем**”.

Хулоса, ҳиҷрат барои шахсоне, ки аз дасти душман гурехта наметавонанд, фарз нест.

Чун Аллоҳтаъоло зотан афвкунандаву мағфираткунанда аст, шояд ки (Аллоҳтаъоло) ин гуна шахсонро афв кунад.

Дар оятҳои баъдӣ фазилати (ҳиҷрат) дар роҳи ризои Аллоҳ давом мекунад.

وَمَنْ يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مُرَاعِمًا كَثِيرًا وَسَعَةً وَمَنْ

تَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ

أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٠٠﴾

✽ **Ва ма-й-юҳаҷир фӣ сабӣлиллаҳи яҷид фи-л-арзӣ муроғаман каъира-в васаъаҳ. Ва ма-й яхруҷ миъ байтиҳи муҳаҷиран илаллоҳи ва расулиҳи сӯмма юдриқху-л-мавту фақад вақаъ аҷруҳу ӯалаллоҳ. Ва қаналлоҳу Ғафӯра-р Раҳи́ма. 100.**

100. Ва ҳар касе дар роҳи Аллоҳ ҳиҷрат кунад, дар Замин иқоматгоҳи бисёр муносиб ва қушоишҳо меёбад. Ва ҳар касе ба сӯйи Аллоҳ ва расули Ӯ ҳиҷрат кунад ва аз хонааш берун равад, пас (агар) ӯро марг дарёбад, пас, батаҳқиқ, музду савоби вай бар Аллоҳ аст. Ва Аллоҳ омӯрзгору меҳрубон аст.

Ояти мазкур мусалмононро аз ҷиҳати маънавӣ омода сохта, онҳоро ба ин амали бузург (ҳиҷрат) ҳам тарғиб мекунад ва ҳам тасаллӣ медиҳад. Локин ҳар амал вобаста ба ният аст. Бинобар ин, Аллоҳтаъоло фармудааст, ки ҳар касе дар роҳи ризои Аллоҳ ва барои ниғаҳ доштани дину диёнаати худ диёри худро тарк намуда ҳиҷрат кунад, ваъдаи Аллоҳ аст, ки замини Аллоҳ васеъ аст ва дар он иқоматгоҳҳои фаровон ва қӯшоишҳои чашмгире хоҳад ёфт. Яъне дарҳои маишат бар рӯи ӯ қушода шуда, агарчӣ душман нахоҳад ҳам, Аллоҳтаъоло аз хавфу хатар ӯро нигоҳ медорад ва ӯро бечора намесозад. Албатта, ҳар инсон бо аҷали худ дармегузарад, як лаҳза марги ӯ тақдир ӯ таъхир намешавад. Агар

инсоне аз хонаи худ ҳиҷрат кунад ва ин ҳиҷрат мувофиқи дастури Ё таъоло ва Расули Ё бошад, рафту дар роҳ аҷалаш даррасаду вафот кард, ҳаққо, ки подоши ҳиҷрати чунин шахс ба таври комил назди Аллоҳ таъин шудааст. Яъне бахти чунин шахс баландӣ кардааст, ки дар зиммаи Аллоҳтаъоло қарор гирифтааст. Башорати охири оят ҳам барои чунин шахсон аст. Дар он фармудааст, ки Аллоҳтаъоло чунин Зотест, ки мағфираткунанда ва меҳрубон аст. Бале! Муъмине, ки нияту амалаш хос барои ризои Аллоҳ аст, мабодо дар роҳ фавтад, дар сояи омӯзиш ва меҳрубонии Аллоҳтаъоло қарор мегирад. Зеро ӯ дар сафи муҳочирон қарор ёфтааст.

Акнун чанд ҳадис зери мазмуни ин оят, ки муфасссирони олиқадр интиҳоб кардаанд: Дар “Саҳеҳайн” ва дар дигар саҳеҳҳо ва дар ҷамии муснадҳо аз Яҳё бинни Саъди Ансорӣ ва аз Муҳаммад бинни Иброҳими Таймӣ... ва дар охир аз ҳазрати Умар ибни Хаттоб (р) ҳадисеро ривоят кардаанд, ки Расулulloҳ (с) чунин гуфтаанд:

“Ҳар кор вобаста ба ният аст. Барои ҳар инсон ончи ният кардааст, мерасад. Касе, ки ҳиҷраташ ба нияти ризои Аллоҳ ва Расули Ё бошад, ҳиҷрати ӯ барои Аллоҳ ва Расули Ё мешавад. Касе барои ёфтани дунё бошад ба ӯ мерасад ё барои зане бошад, ўро ба занӣ мегирад, (хулоса) барои чӣ ки ҳиҷрат карда бошад, ба нияташ мерасад”.

Сабаби нузули ояти мазкурро бо ривояти Ибни Абиҳотам... ва дар охир аз Ибни Аббос (р) чунин гуфтаанд: «Зумрата ибни Ҷундаб ба сӯи Расулulloҳ (с) ҳиҷрат намуд ва дар роҳ ба назди Расулulloҳ (с) нарасида вафот кард, пас ин ояти карима дар шаъни ӯ нозил шуд». Ривояти дигаре дар шаъни ҷузъи ояти мазкур низ вучуд дорад: «Абдуллоҳ ибни Раҷо аз Саъид бинни Ҷубайр ривоят кардаанд, ки чун Зумрата бинил-Айси Зарқӣ, ки осеби чашм дошт, чун ояти **“Иллал мустазъафин”** то **“ҳилатан”** нозил шуд ва гуфт: «Ҳар оина ман тавонгарам ва соҳибҳила (асбоб)- ҳам ҳастам, бо нияти нек ба назди Расулulloҳ (с) муҷаҳҳаз шуда қадам ба ҳиҷрат ниҳод. Чун он худододи некбахт ба Танъим ном маконе, ки атрофи Маккаи мукаррама буда, онҷо роҳ ба тарафи Мадина мегузарад, расид, аҷалаш фаро омаду аз олам гузашт, ҷузъи ояти мазкур **“ва ман яхруҷу”** то **“алмавета”** нозил шуд».

Дигар ҳадисҳо низ вучуд дорад. Чун дар оятҳои қаблӣ сухан аз ҷиҳоду ҳиҷрат ба миён омад, маълум аст, ки ин ду амал бо

сафар вобастагӣ дорад. Табиист, ки шароити сафар аз ҳазар (муқим будан) фарқ мекунад. Акнун дар чунин шароит ҳам, албатта, мусалмон беибодат истода наметавонад, бинобар ин, тарзи намоз хондан дар ин гуна ҳолатҳоро ояти зер иншоаллоҳ, баён мекунад:

وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ إِنَّ

خِفْتُمْ أَنْ يُفْتِنَكُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُبِينًا ﴿١٠١﴾

Ва изā ẓарабтум фи-л-арзӣ фа лайса ъалайкум чунаҳун ан тақсурӯ мина-с-салāти ин хифтум ай яфтинакуму-л-лазӣна кафарӯ. Инна-л-кафирӯна канӯ лакум ъадувва-м мубӣна. 101.

101. Ва ҳангоме дар Замин сафар кунед, ва агар аз ононе ки кофир шудаанд, битарсед, ки ба шумо изо мерасонанд, пас бар шумо гуноҳе нест, ин ки намозро қаср (кӯтоҳ) кунед. Ҳаройина, кофирон барои шумо душмани ошкор ҳастанд.

Сафарҳо одатан аз рӯи мақсад гуногунанд: сафар барои чиҳод ё ба ҳаҷ ё умра ё талаби илм ё зиёрат ё тиҷорат ё ҳиҷрат ва ғайра. Хулоса, дар чунин сафарҳо инсони мӯъмин бо зикр машғул буда, алоқааш ба Аллоҳ зиёдтар аст. Зеро сафар аз мушаққат холӣ нест. Бинобар ин, Худованд намозро билкул соқит насохт, балки иҷозат фармудааст, ки агар намозҳои чаҳоррақаъатро қаср (кӯтоҳ) яъне ду ракаъат хонанд, бар онҳо ҳеҷ гуноҳе нест.

Аз зоҳири мазмуни ин оят Имом Шофеъӣ истифода намуда гуфтааст, ки мусофир байни қаср ва пурра хондан ихтиёр дорад. Ҳанафиҳо мегӯянд, ки қаср рухсат нест, балки лозим аст. Зеро Расулulloҳ (с) дар тамоми сафарҳо хоҳ хавф аз душман буд ё не, намозашонро қаср (кӯтоҳ) хондаанд. Акнун сафаре, ки намоз дар он қаср хонда мешавад, назди ҳанафиҳо ҳадди ақал масофаи се шабу се рӯз буда, ба миқёси ченақҳои ҳозира бояд на кам аз (96)-км бошад. Дар ҷумлаи охири ин оят омадааст, ки чун кофирон пайваста ва ошкоро душмани шумоанд, агар тарсед, ки ҳангоми сафар ба ибодат машғул шавед, онҳо фурсатро ғанимат шуморида, фитнаҳо меафгананд, дар чунин сурат ҳам намозҳоро қаср хонед. Аз зоҳири оят чунин бармеояд, ки агар хавф набошад, қаср хондани намоз лозим нест. Локин дар суннати набавӣ (с) ба

исбот расидааст, ки Расулуллоҳ (с) бо вучуди амонӣ дар сафархояшон (ҳатто дар Мино) намозро қаср хондаанд. Маълум шуд, ки хавф дар сафар шартӣ ҷавози қаср набудааст. Мувофиқ ба ин мазмун Имом Аҳмад ҳадисеро аз Ибни Ҷурайҷ ва дар охир аз Яъло бинни Умайя ривоят кардааст, ки Яъло мегӯяд: “Умар ибни Хаттоб (р)-ро савол кардам, ки Худованд дар ин оят барои қаср хондан **“Ин хифтум” – “Агар тарс дошта бошед”** гуфтааст. “Замоне чунин буд, ҳоло чӣ? Ҳама тинчу амон аст-ку, ҳоло ҳам қаср меҳонем?” Умар (р) гуфтанд: «Аз он чӣ ки ту дар шигифт ҳастӣ, ман ҳам дар шигифт будам. Чун Расулуллоҳ (с)-ро аз ин, ҳамчуноне ки ту савол додӣ, савол кардам, Расулуллоҳ (с) гуфтанд: **Ин садақа (ҳадя)-ест, ки Худованд барои шумо ҳадя кардааст, пас ҳадяро қабул кунед!**». Ҳамчунин ин ҳадисро Имом Муслим ва аҳли суннат аз ҳадиси Ибни Ҷарир нақл кардаанд ва Имом Тирмизӣ ин ҳадисро ҳасану саҳеҳ гуфтааст.

Назди Абӯҳанифа ва Саврӣ ва Довуд сафар хоҳ ибодатӣ бошад ё дигар, дар қаср хондани намоз фарқе надорад, зеро эшон мегӯянд: “Оят ба таври умум омадааст”.

Хулоса, қаср хондани намозҳои чаҳор ракаъат, дар сафарҳои маъмулӣ, агар хавф вучуд дошта бошад, ба ояти Қуръон фарз шудааст. Агар хавфе набошад, қаср хондан бо суннати Расулуллоҳ (с) собит шудааст.

Акнун дар ҳолате, ки душман рӯ ба рӯ истодааст, хавф аст ки, агар ба намоз машғул шаванд, душман ба онҳо ё ба ғорати асбобу аслиҳа ё ба молу матои онҳо даст мезанад чи бояд кард? Тарзи намоз хондан дар ин ҳолатро, ки онро салоти хавф мегӯянд, ояти зер баён мекунад.

وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَآئِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَآئِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ

فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِن كَانَ بِكُمْ أَذًى
مِّن مَّطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَّرْضَىٰ أَن تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ إِنَّ اللَّهَ
أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿١٠٢﴾

Ва изā кунта фиҳим фа ақамта лаҳуму-с-салāта фал тақум тōифату-м минҳум-м маъака вал яъхузӯ аслиҳатаҳум. Фа изā саҷадӯ фал якунӯ ми-в варōикум вал таъти тōифатун ухро лам юсаллӯ фал юсаллӯ маъака вал яъхузӯ ҳизраҳум ва аслиҳатаҳум. Вадда-л-лазӯна кафарӯ лав тағфулӯна ўан аслиҳатикум ва амтиъатикум фа ямилӯна ўалайкум-м майлата-в-вāҳидах. Ва лā чунāҳа ўалайкум ин кāна бикум аза-м мим матарин ав кунтум-м марзō ан таъаъӯ аслиҳатакум ва хузӯ ҳизракум. Инналлоҳа аъадда лил кāфирӯна ўазāба-м муҳинā. 102.

102. Ва ҳангоме ту дар миёни онҳо бошӣ, чун намозро барои онҳо барпо кунӣ, пас, гурӯҳе аз онҳо ҳамроҳи ту бояд биистанд ва эҳтиётшонро ва силоҳашонро бигиранд, пас, чун саҷда кунанд, пас, бояд, ки аз паси шумо (муқобили душман) раванд ва гурӯҳи дигаре ки ҳанӯз намоз нахондаанд, бояд, ки биёянд, ҳамроҳи ту хонанд ва эҳтиёти худ ва силоҳи худро гиранд. Кофирон дӯст доранд, ки кош аз силоҳу аз асбобҳоятон гофил шавед, то бар шумо бо якборагӣ ҳамла кунанд. Ва агар бар шумо ранҷе аз борон бошад ё бемор бошад, пас, силоҳи худро биниҳед, гуноҳе нест. Ва албатта, эҳтиёти худро бикунед. Ҳаройина, Аллоҳ бар кофирон азоби хорқунандаро омода кардааст.

Шахсе, ки ба мазмуни ояти мазкур ошно мешавад, ҳис мекунад, ки намоз чӣ қадар аҳамияти бузург доштааст, ки ҳатто дар ҳолатҳои нооромӣ (чанг) ҳам барои намоз нахондан иҷозат нест. Намозро, ки дар ҳолати чанг бо кофирон хонда мешавад, “Намози хавф” мегӯянд. Навъи намози хавф бисёр аст, зеро душман гоҳ муҳолифи қибла, гоҳ рӯбарӯи қибла, гоҳ аз рост, гоҳ аз чап, ҳамла меорад. Намозҳои фарзи бошанд, чаҳоррақат

ё серакаъата ва ё дуракаъатаанд. Гоҳо бо ҷамоат хонда мешаванд, гоҳо танҳо-танҳо. Гоҳо мешавад, ки ба тарафи қибла намоз хонд, гоҳо мешавад, ки ба тарафи ғайри қибла намоз хонд, гоҳо мешавад, ки пиёда роҳ рафта намоз хонд, гоҳо мешавад, ки савора хонд. Тафсили ҳамаи ин намуд намозхониро аз ҳадисҳои Расулуллоҳ (с) ва китобҳои фикҳӣ дар боби намози хавф омӯхтан мумкин. Дар ояти мазкур ба хондани як навъи он амр шудааст, он ҳам бошад, намози дуракаъата аст.

Хулоса, дар ин оят Аллоҳтаъоло ҳабиби худ, Муҳаммад (с)-ро хитоб намуда бошад ҳам, ҳукми он омаст. Яъне ҳар амир ва ҳар фармондеҳе, ки баъди Расулуллоҳ (с) роҳбариро ба ўҳда мегирад, чун ба ҷиход ё ғайри ҷиход раванд, агар хавф ғалаба кунад вақти намозе ҳам даррасад, роҳбар мардуми онҷобударо ба ду гурӯҳ тақсим мекунад. Як гурӯҳ дар баробари душман қарор мегирад, гурӯҳи дигар ҳамроҳи имом як ракаъат намоз меконад. Дар ин асно, ҳам ин гурӯҳ ва ҳам онҳо, то душман аз фурсат истифода накунад, бояд, ки ҳамеша бо эҳтиёт бошанд ва аслиҳаашон доимо ҳамроҳашон бошад. Чун гурӯҳи аввал як ракаъатро ҳамроҳи имом хонд, ба ҷои гурӯҳи дувум рафта, дар рӯ ба рӯи душман меистад, гурӯҳи дувум дар ракаъати дувуми намоз ба имом мепайвандад, дувум ракаъатро ҳамроҳи имом меконад. Дар ояти мазкур тариқои хондани намози хавф ҳамин қадар баён шудаасту халос. Аммо тарзи намози ҷаҳорракаъата дар вақти хавф, чуноне ки Имом Аҳмад (р) аз Ҷобир ибни Абдуллоҳ (р) ривоят мекунад, чунин аст: ... Чун Расулуллоҳ (с) салоти хавфи ҷаҳор ракаъатаро хонданӣ шуданд, ҳамроҳони худро ба ду тоифа тақсим намуда, мисли намози ду ракаъата бо гурӯҳи аввал ду ракаъат хонданд ва чун ин гурӯҳ ҷои гурӯҳи дувумро иваз намуда, дар рӯ ба рӯи душман истоданд, гурӯҳи дувум ба ҷои гурӯҳи аввал ҳамроҳи Расулуллоҳ (с) боқии намозро хонданд. «Чун ҷаҳор ракаъат ба охир расид, Расулуллоҳ (с) салом доданд». Яъне Расулуллоҳ (с) ҷаҳор ракаъат хонданд, гурӯҳҳо ду ракаъатӣ. Салоти хавфро ин намуд ҳам хондан дуруст аст. Касе бо яке аз инҳо амал карда тавонад, бе гумон дастури шариатро анҷом додааст.

Аммо бо ривояти Заҳрӣ, Нофиъ, Ибни Умар ва Ибни Аббос, ки ҳанафиҳо ба он амал кардаанд, хондани намози хавф чунин аст. Имом мардумро бо ду гурӯҳ тақсим мекунад, гурӯҳе бо вай ва гурӯҳе дар баробари душман истанд. Имом бо гурӯҳи аввал намози ду ракаъата бошад як ракаъат, агар ҷаҳор ракаъата бошад

ду ракаъат мегузорад. Ин гурӯҳ гурӯҳи дувумро иваз намуда, дар сангар дар баробари душман меистанд ва гурӯҳи дувум ҳамроҳи имом боқии намозро меҳонанд, ҳамин, ки имом салом дод, ба сангар раванду гурӯҳи аввалро иваз кунанд. Гурӯҳи аввал ҳамчу лоҳиқ хоҳанд, хоҳ онҳо ё ба макони аввал баргарданду алоҳида алоҳида бе қироат намозашонро тамом кунанд. Гурӯҳи дувум бошанд, ҳамчу масбуқ ракаъатҳои аввалро хоҳанд онҳо ё хоҳанд ба макони аввал баргашта, бо Аъзуз бисмиллоҳ ва сураи “Фотиҳа” ва замми як сурае (бо қироат) намозашонро адо кунанд. Агар намози хавф намози мағриб бошад, онро низ чун намози чаҳор ракаъата аввал ду ракаъат ва баъд як ракаъат, ҳамчун лоҳиқу масбуқ адо кунанд.

Таъкид шудааст, ки дар чунин ҳол ҳам бояд аслиҳаашон ҳамроҳашон бошад ва доимо дар ҳолати омодабош қарор дошта бошанд. Дар давоми оят Аллоҳтаъоло ҳикмати бо чунин тарз машрӯъ шудани намози хавфро баён менамояд, ки кофирон орзу доранд, ки шумо аз аслиҳа ва матоҳи худ ғофил бошед, то он ки онҳо якбора бар сари шумо ҳамла кунанд ва корро барои шумо чунон душвор кунанд, ки дигар ба ҳамла эҳтиёҷ надошта бошанд. Агар дар чунин ҳолатҳо борон муҷоҳидонро заҳмат расонад, ё бемор бошанд, (мисли Абдурахмон ибни Авф) аслиҳаашонро бар Замин, наздашон ҳушёрона ва дастрас монанд, гуноҳе нест, то ин ки душман фурсатро ғанимат нашумораду ҳамла накунад. Зеро бардоштани силоҳ, чуноне ки Имом Шофий ривоят кардааст, ҳатто дар ҳолати намоз ҳам бошад, барои муҷоҳидон воҷибасту ибодат. Охири оят фармудааст, ки Аллоҳтаъоло барои кофирон, ки ин қадар мусалмонҳоро ташвиш медиҳанд, азоби хоркунанда омода кардааст.

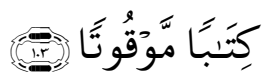
Сабаби нузули ояти зикршударо Ибни Касир аз Абӯ Аёши аз-Зурқӣ чунин овардааст, ки мо ҳамроҳи Расулуллоҳ (с) дар Асфон ном макон қарор доштем ва мушрикони дар рӯ ба рӯи мо бо сардории Холид ибни Валид (ҳоло ӯ исломро қабул накарда буд), байни мо ва байни Қибла қарор доштанд. Чун Расулуллоҳ (с) намози пешинро ҳамроҳи мо хонданд, онҳо ин ҳолати моро диданду дар андешаи ғофилгиронаи мо шуданд ва гуфтанд: “Ҳозир бар онҳо вақти намозе меравад, ки онро аз худашон ҳатто аз фарзандонашон хубтару дӯсттар медоранд. Чун ба он намоз машғул шаванд, якбора бар сари онҳо ҳамла мебарем. Дар ҳамин

асно, Ҷибраил (а) ояти зикршударо назди Аллоҳ овард, таълими намози хавфро ба Расулulloҳ (с) омӯхт.

Хулоса, баъди намоз хондан агар гӯем, ки ибодат ба охир расид, ин бармаҳал аст. Зеро инсони мусалмон доимо, хусусан дар вақтҳои ҳассос ба ёди Аллоҳ буданаш лозим аст. Ин маъноро ояти зер иншоаллоҳ эзоҳ медиҳад:

فَإِذَا قُضِيَتْهُمُ الصَّلَاةُ فَادْكُرُوا اللَّهَ قِيَمًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْ

فَإِذَا أَطْمَأْنَنْتُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ

Фа изā қазайтуму-с-салāта фазкуруллоҳа қийāма-в ва қуъуда-в ва ъалā чунубикум. Фа изатмаънайтум фа ақиму-с-салāҳ. Инна-с-салāта кāнат ъала-л-муъминина китāба-м мавқутā. 103.

103. Ҳангоме ки намозро адо кардед, пас, Аллоҳро истода ва нишаста ва ба паҳлӯи хеш ёд кунед! Пас, чун аз хавф эмин шудед, намозро барпо доред! Ҳаройина, (хондани) намоз дар вақти муқарраршуда бар мусалмонҳо фарз аст.

Агарчанде адои зикр баъди ҳар намоз машрӯъ асту марғуб, локин Аллоҳтаъоло бори дигар ҳамчу таъкид амр кардааст, ки чун шумо салоти хавфро адо намудед, хоҳ истода бошед, хоҳ нишаста, хоҳ ба паҳлӯ хобида, дар ҷамии ҳолатҳо ҳатто дар ҳолати ҷанг ҳам, зикри Аллоҳро бисёр гӯед, шояд, ки Худованд шуморо бар душман пирӯз гардонад. Чун шумо аз душман эмин шудед ва хавфу хатар аз дили шумо дур шуд, намозҳоро дар вақтҳои худ ҳамчуноне, ки бо рукӯу сучуд ва хушӯу хузӯъ воҷиб шудааст, адо кунед. Зеро Аллоҳтаъоло намозро барои бандагони худ, хоҳ дар сафар бошанд, хоҳ дар ҳазар (муқим будан) ё дар ҳолати хавф ё эминӣ дар вақтҳои маълуму муайян фарз гардонидаст. Таъхири онҳо аз вақташон бе узр дуруст нест. Узр чист? Узр ҳамчу дар хоб мондан ё фаромӯш кардани намоз ё беҳушӣ ва ғайра... Ибни Масъуд (р) ва ибни Аббос (р) гуфтаанд вақти намоз ҳам мисли вақти ҳаҷ аст, ки дар ғайри вақт адои ин ду ҷоиз нест.

Дар ояти баъдӣ, Аллоҳтаъоло муъминонро дар чунин ҳолатҳои сахтӣ ба сабр ва ба ҷиҳоди доимӣ тарғиб мекунад:

وَلَا تَهِنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ إِن تَكُونُوا تَأْلُمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلُمُونَ كَمَا

تَأْلُمُونَ وَتَرْجُونَ مِنَ اللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٠٤﴾

**Ва лā таҳину фибтиғди-л- қавми ин тақуну таъламуна
фа иннаҳум яъламуна камā таъламуна. Ва тарҷуна
миналлоҳи мā лā ярҷун. Ва кāналлоҳу Ёалиман
Ҳакимā.104.**

**104. Ва дар талаби қавм (таъқиб ва ҷустуҷӯи душман) сустӣ
макунед! Агар шумо дардманд мешавед, онҳо низ (аз фишору
таъқиб шумо) дардманд мешаванд, чуноне ки шумо мешавед. Ва
шумо аз Аллоҳ он чиро, ки онҳо умед надоранд, умед доред. Ва
Аллоҳ доною боҳикмат аст.**

Ояти мазкур ҳам ба оятҳои қаблӣ, ки вобаста ба ҷиҳоду ҳиҷрат буданд, марбут буда, Аллоҳтаъоло муҷоҳидонро ба фидокорӣ ташвиқ дода, фармудааст, ки ҳаргиз аз ҷустуҷӯ, аз талабу дунбол кардани душман ва аз фидокориҳои шоиста кӯтоҳӣ накарда, аз худ бо ғайрати чандон дифоъ кунед ва чобук бошед. Чуноне ки ба шумо машаққату алам расидааст ё мерасад, ҳамчунин ба онҳо низ чунин машаққат расидааст ва ё мерасад. Барои шумо сазовораст, ки дар майдони ҷанг нисбат ба онҳо аз худ сабру бардошту пойдории зиёд нишон диҳед. Зеро шумо ҳастед, ки он чиро, ки онҳо умед надоранд, аз Аллоҳтаъоло умед доред. Умеди шумо он аст, ки дини шумо бар ҳама динҳо ғалаба дошта бошад ва дар охират аҷру подоши бузургеро соҳиб бошед. Бинобар ин, барои шумо сазовор он аст, ки дар майдон аз худ пойдорӣ нишон диҳед, то ин ки ба пирузӣ бирасед ё шаҳид шаведу воридаи Ҷаннат гардед. Хулоса, ҳар ончиро, ки Аллоҳтаъоло барои муҷоҳидон ё барои ғайри онҳо, ҳамчу шариат амр фармудааст, маслиҳат ва фоидаи онро ё аламҳое, ки муҷоҳидон дар чунин ҳолатҳо мекашанд, Ё таъоло хубтар медонад. Ин тадбирҳое, ки барои муҷоҳидон таълиму дастур додааст, ҳикмате аз ҳикматҳои Ёст. Қуртубӣ чунин гуфтааст: «Чун дар ғазои Уҳуд мушрикони пирӯз ва мусалмонон ба шикаст рӯ ба рӯ шуданд, Абусуфён дар шаъни бути худ “Ҳубал” чанд суханеро ба асҳобаш гуфту ба тарафи

Макка роҳ гирифт. Дар аснои роҳ хост бозгардаду кори мусалмонҳоро ба охир расонад. Локин Худо нахост. Аз нияти шуми ӯ Расулуллоҳ (с) низ хабар ёфт, барои таъқиби онҳо амр намуд: “Думболи онҳо касе ҳамроҳи мо хориҷ шавад, ки дар маъракаи “Уҳуд” ҳозир буд”. Дар ҳақиқат чанд нафаре аз паи онҳо хориҷ шуданд, баъзеи онҳо чунон ҷароҳате доштанд, ки ҳатто ба зӯр роҳ мерафтанд. Хушбахтона, душман бори дигар ба тарафи онҳо рӯй наовард». (аз “Сафвату-т-тафосир”)

Дар маҷмӯи оятҳои баъдӣ дар ҳолати ҷанг тарзи муомила бо баъзе афроди қавмҳо баён мешавад.

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا

تَكُنَ لِلْخَائِبِينَ خَصِيمًا

Иннā ағзалнā илайка-л китāба би-л-ҳаққи ли таҳкума байна-н-нāси би мā арōкаллоҳ. Ва лā таку-л лил хōинина хасиmā. 105.

105. Ҳаройина, Мо Китобро ба ростӣ ба сӯйи ту фуруд овардем, то миёни мардум ба он чи Аллоҳ туро донондааст, ҳукм кунӣ ва (зинҳор) барои ҳимояти дағобозон (хоинон) хусуматкунанда мабош.

Дар шаън ва сабаби нузули ин оят ва оятҳои баъдӣ ривоятҳои муфасссале нақл шудааст. Мо, иншоаллоҳ, яке аз онҳоро, ки хулосаи ҳамаи онҳост, пешкаши мухлисон мегардонем.

Ин қиссаро аҳли ҳадис аз ровиҳои гуногун ривоят карда бошанд ҳам, муҳтво ин аст, ки Қатода ибни Нуъмон ва амаки ӯ Рифоъа дар баъзе ғазоҳо ҳамроҳи Расулуллоҳ (с) иштирок доштанд. Чун онҳо ба Мадина баргаштанд, марде аз мунофиқон бо ном Туъма бинни Убайриқ, ки аз бани Убайриқ буд аз Рифоъа бинни Зайд миқдоре аз хӯрока (орд) ва силоҳро дуздид, аммо шахси покеро бо ном Лабид ибни Саҳл ба он муттаҳам сохт ва ин мард шамшери худро бар сари онҳо бардошт ва бо сиёсат покии худро маълум сохт. Ривояти дигар ҳаст, ки он моли дуздашуда орд ва чизе аз аслиҳа буда, воқеан халтаи орд сӯроҳ будаасту дар роҳ рехта-рехта рафтааст. Барои ин ҳодиса дузд тадбир андешида шабошаб онро ба хонаи яке аз яҳудиёне, ки бо ӯ дӯстӣ дошт, амонат гузошт. Чун субҳ шуд, соҳиби орд пайро гирифта ба суроғи

орд хонаи дузд ро пайдо кард. Локин моли худро баъди ҷусту-ҷӯ пайдо карда натавонист. Дузд бо савгандҳо, гӯё ӯ аз ҷунин кор хабар надоштааст, худро покиза месохт. Соҳиби мол ҷун дид, ки резаҳои орд ба дигар хона гузаштааст, ба онҷо рафт. Яъне ба хонаи Зайд ибни ас-Самини яҳудӣ гузашту бо эътирофи соҳиби хона моли худро онҷо пайдо кард. Аммо ӯ гуфт, ки ин шахс (дузд) инро шабона назди ман амонат гузошт, ман на дуздаму на инро дуздиаам. Хулоса, соҳиби мол – Рифоъа ин ҳодисаро барои ҳукм ва доварӣ ба Расулulloҳ (с) нақл намуд. Қабилai дузд бо худ машварат оростанд, то ба ҳар сурате, ки бошад, нагузоранд, то дуздӣ бар вай собит шавад ва кӯшиш кунанд, то яҳуди ро ба дуздӣ муттаҳам созанд. Онҳо назди Расулulloҳ (с) омаданд ва хешованди худро бо қасамхӯрии бисёру гувоҳии бардурӯғ тарафгирӣ карданд, гӯё вай надуздидааст. Илова бар ин гуфтанд: “Ё Расулalloҳ ин хешованди моро назди мардум сафед соз, агар Аллоҳ ӯро бо воситаи ту ҳимоя накунад, ҳалок мешавад” ва ҳоказо. Хулоса, ҷун моли дуздидашударо аз назди яҳудӣ меёбанд, Расулulloҳ (с) ба зоҳири кор нигариста, назди одамҳо ибни Убайракко сафед мекунад. Қабилai дузд соҳиби мол – Қатодаро “Ту! Бе ягон далелу ҳуҷҷат як оилаеро, ки мусулмонанду ҳамаи онҳо шахсони солеҳанд, ба ҷунин туҳмат айбдор мекунӣ” - гуфта ба сарзаниш пардохтанд. Қатодаи бечора пушаймон шуда, ман дар ин хусус суҳан накунам ҳам мешудааст, гуфта худро айбдор ҳам меҳисобид. Ҷун амакаш Рифоъа назди ӯ барои аҳволпурсӣ омад, Қатода ҳама ончи гузашта буд, пеши амаки худ нақл кард. Рифоъа Аллоҳ худааш ёрӣ диҳад гуфта таҳаммул кард. Дигар ҷизе аз дасташон алайҳи дуздони зӯри қабилдор наомад. Даре нагузашт, ки ин ҷанд оят нозил шуд, Расулulloҳ (с) ва дигаронро огоҳ сохт. Дар он сирри ҷунин мардуми дурӯғгӯ фош шуд. Маълум шуд, ки яҳудӣ дар ин кор айбе надоштааст. Баъди нозил шудани ин оят Расулulloҳ (с) амр кард ва мол ба соҳибаш баргардонда шуд. Дузд аз ғайри дузд маълум шуд. Ин аст кори мунофиқон ва шахсони заъифулимон, ки доимо гуноҳ мекунад. Барои наҷоти худ ва бадном нашудан, то дар назди мардум бе гуноҳ пиндошта шаванд, ҳилаҳо меҷӯянд. Ҳатто меҷӯшанд, то бар беғуноҳе туҳмат банданд ва дар ин бора бо ҳам машварат ҳам мекунад. Бинобар ин, дар ин оят Аллоҳтаъоло Ҳабиби Худ (с)-ро хитоб намуда фармуд, ки ҳар оина, Мо китоби ростини худро ба сӯйи ту фиристодем, то ин ки мувофиқи таълим ва ҳидояти мо дар миёни

мардум хоҳ мусалмон бошанд, ё не, бо инсофу бо адолат ҳукм намуда, ҳуқуқи онҳоро риоят карда, ба сухани дағобозон ва хиёнатгарҳо эътимод накуни. Ба савганду шаҳодати бардурӯғи онҳо бе гуноҳеро мучрим ва мучримро бе гуноҳ наҳисобӣ. Тарафдори дағобозон шуда, бегуноҳеро ҳатто яҳудие ҳам бошад, айбдор накуни. Бори дигар ояти мазкур муъҷизаи илоҳӣ будани Қуръонро собит сохт. Вагарна, яҳудиёни Макка аини замон махфиёна алайҳи мусалмонон кор мебурданд. Вале чун дузд яҳудӣ набуд, ояти карима ўро аз чунин тухмат халосӣ дод, зеро Қуръони карим байни мардум барои пиёда кардани адолат омадааст.

Итоб шудани Расулуллоҳ (с) дар ояти баъдӣ идома дорад.

وَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا

Вастағфириллāх. Инналлоҳа кāна Ғафӯра-р Раҳӯмā. 106.

106. Ва аз Худо омӯрзиш бихоҳ! Ҳаройина, Худо омӯрзандаву меҳрубон аст.

Чун Расулуллоҳ (с) ба зоҳири онҳо (ҳодиса) амал намуда, ҳукми ин қазияро файсала карду ояти қаблӣ Бани Убайрақро бо он машварати дурӯғинашон дағобоз (хоин) баҳо дод, маълум шуд, ки ҳукми Расулуллоҳ (с) ба қонуни адолати Аллоҳ дуруст наомад. Бинобар ин, Аллоҳтаъоло Ҳабиби худ (с)-ро дар ин оят итоб намуда фармуд, ки акнун ту ба зоҳир нигариста, дузд ро бо шоҳидии қабилааш пок ва яҳудиро дузд пиндоштӣ, ин гуна амал ба исмату мақоми бузурге, ки дорӣ, муносиб нест, аз Аллоҳ омӯрзиш бихоҳ. Албатта, Аллоҳтаъоло барои шахсе, ки аз Аллоҳ омӯрзиши гуноҳҳои худро мехоҳад, бисёр омӯрзандаву бисёр раҳмхораст.

Ояти баъдӣ, давоми оятҳои қаблӣ буда, итоби Аллоҳтаъоло идома дорад.

وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنْفُسَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ

كَانَ خَوَانًا أَثِيمًا

Ва лā тужāдил ъани-л-лазӯна яхтāнуна анфусаҳум. Инналлоҳа лā юҳиббу ман кāна хаввāнан асӯмā. 107.

107. Ва аз тарафи касоне, ки ба хештан хиёнат мекунанд, ҷидол (ҷонибдорӣ) макун! Ҳаройина, Аллоҳ касеро, ки хиёнаткору гунаҳкор бошад, дӯст намедорад.

Дуздӣ кардану айбро бар сари дигар кас бор кардан ин хиёнат болои хиёнат аст. Бинобар ин, Аллоҳтаъоло, Ҳабиби худ (с)-ро наҳй намуд, ки барои онҳое, ки бар нафсҳои худ хиёнат мекунанд, ҷидолу ҷонибдорӣ накунад, зеро онҳо муртакиби маъсият шудаанд, Аллоҳтаъоло шахсонеро, ки хоину дағобозанд дӯст намедорад. Туъма ибни Убайрақ ва ҳамқабилаҳои ӯ бо ин оят бар ҷонҳои худ хиёнаткунанда дониста шуданд. Вақто ки Худованд хиёнаткоронро дӯст намедорад, дигар мусалмонҳо агар хешованди онҳо бошанд ҳам, аз онҳо набояд дифоъ кунанд, зеро онҳо шахсонеанд, ки ...

يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا

لَا يَرْضَىٰ مِنَ الْقَوْلِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا

Ястахфуна мина-н-наси ва лā ястахфуна миналлоҳи ва Ҳува маъаҳум из юбаййитӯна ма лā ярзӯ мина-л-қаёл. Ва кāналлоҳу би ма яъмалуна муҳитӯ. 108.

108. Аз мардум хавф мебаранд (шарм медоранд, пинҳон мекунанд) ва аз Худо шарм (пинҳон) намекунанд, шаб бо он суханҳое, ки Худо наменвисандад, машварат мекунанд, ҳол он ки Аллоҳ ҳамроҳи онҳост. Ва Аллоҳ ба он чӣ мекунанд, ихотакунанда аст.

Дигар сифати нописанди шахсони хиёнаткорро ояти мазкур баён намуда фармудааст, ки он дағобозон чунон шахсоне ҳастанд, ки аз Худо нею аз мардум ҳаё намуда, акси ҳукми шариат машваратҳо мегузаронанд. Оё аз мардум ҳаё мекунанду шабошаб чораандешӣ менамоянд, аз Аллоҳ, ки шабу рӯз ҳамроҳи онҳосту аз зоҳиру ботини онҳо бохабараст ҳаё намекунанд ва оё айбҳои худро аз ӯ пинҳон карда метавонанд? Ҳаргиз. Зеро, онҳо кореро машварат кардаанд ва суханҳоеро ба миён гузоштаанд, ки аз чунин суханҳо ва аз чунин дағобозихо, Аллоҳ розӣ нест.

Хулоса, ҳар чораандешие, ки онҳо мекунанд, дар ихотаи илми Аллоҳтаъоло қарор дорад. Чаро онҳо аз мардум шарм медоранд

ва аз Худо шарм намекунанд? Чаро ба тарафдории шахси муҷрим мепардозанд.

Сарзаниши шахсоне, ки ба тарафдории ҷинояткор дониста ё надониста ҳаракатҳо ва ҷидол кардаанд, дар ояти зер идома дорад.

هَآأَنْتُمْ هَآؤُلَآءِ جَدَلْتُمْ عَنْهُمْ فِي الْحَيَوةِ الدُّنْيَا فَمَنْ يُجَادِلُ اللَّهَ

عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ أَمْ مَنْ يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا

**Ҳа а́нтум ҳаула́и қада́лтурм ʔанҳум фи-л-ҳайа́ти-д-дунйа
фа ма-й ю қади́луллоҳа ʔанҳум явма-л-қийа́мати ам-м ма-
й яку́ну ʔалайҳум ваки́лā. 109.**

**109. Эй қавме ки дар ин ҳаёти дунё аз тарафи онҳо
(хиёнатқунанандагон) ҷидол кардед, огоҳ бошед, пас, рӯзи
қиёмат кист, ки аз ҷониби онҳо бо Аллоҳ ҷидол кунад? Ва ё кист,
ки вакил (корсоз)-и онҳо бошад?**

Итоби Аллоҳтаъоло дар ин оят бо оҳанги ҳушёр бош, барои шахсоне, ки ба тарафдории хиёнаткор, (то он ки ўро назди мардум сафед кунанд), ҳаракатҳо кардаанд, идома ёфта фармудааст, ки ҳой мардум! Бигзор онҳо дар ин дунё тавонистанд, бо суҳанбозӣ ва машваратпардозӣ гунаҳкореро беғуноҳ ва беғуноҳеро гунаҳкор нишон диҳанду суҳани худро гузаронанд. Оё дар рӯзи қиёмат, ки ҳар кас бо худ оворааст, назди Аллоҳе, ки бар ҳама тарҳрезихои онҳо огоҳ аст, касе ёфт мешавад, ки ба тарафдории муҷрим ҷидол кунад ва он муҷримро аз азоби Илоҳӣ наҷот диҳад? Оё касе метавонад, ки ин ваколатро ба ўҳдаи худ гирад? Оё ин ҳимояти нодуруст дар он рӯз, ба шахси хиёнаткор ғоидае расонида метавонад? Ҳаргиз! Ёдовар мешавем, ки оятҳои зикршуда, бо зикри як ҳодисаи хурд қозӣ, муфти ва шахсонеро, ки ба тарафдории ҳешовандони хиёнаткор ҳаракат кардаанд, ҳар кадомро муносиби ҳолашон ҳушёр бош гуфта, ба роҳи рост ва доварии ҳақ даъват намуданд.

Ояти баъдӣ дар чунин ҳолатҳо, қоидаеро бо таври умум баён мекунад.

وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ

غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١١٠﴾

**Ва ма-й яъмал сўан ав яълим нафсаҳу сўмма
ястағфириллаҳа яҷидиллаҳа Ғафўра-р-Раҳўма. 110.**

**110. Ва ҳар кас гуноҳ кунад ё бар худ ситам кунад, пас, аз Худо
омўрзиш талаб кунад, Аллоҳро омўрзгору меҳрубон меёбад.**

Бо ривояти Ибни Аббос (р), бо ин оят, Аллоҳтаъоло умуми мардумро ва ба хусус Бани Убайрақро супориш ба тавба дода фармуд, ки ҳар инсон гуноҳеро кунад, ки таъсири он ба дигарон ё ин ки бар худӣ ӯ расад ё шахсони беғуноҳро тухмат ва ё ситам кунад, сипас пушаймон шуда, аз Аллоҳ омўрзиш бихоҳад, яъне **«астағфируллоҳ»** ё ин ки **«Аллоҳуммағфирли»** - Худое моро биёмўрз гўяд, Худовандро омўрзандаву раҳмхуранда меёбад. Яъне агар истиғфорааш сидқан бошад ва гуноҳи ӯ аз кўҳҳо ва аз замини осмон калонтар ҳам бошад, ваъдаи Худованд аст, ки чунин шахсро, хоҳад, мебахшад. Зеро васеъгии Карам, Афв, Ҳилм ва Раҳмати Аллоҳтаъоло бепоён ва мағфирати ӯ беқиёс аст.

Ибни Ҷарир аз Абдуллоҳ (р) ривоят мекунад, ки агар Бани Исроил ягон гуноҳе мекард, бо кадом роҳ аз гуноҳ пок шудани ӯ маълум набуд, магар ин ки ӯ саҳарӣ меҳест мидид, ки бар дари хонаи ӯ тарзи тавба навишта шудааст. Агар бар либоси онҳо бавл мерасид, ба ғайри буридани ҷои бавлрасида дигар илоҷе надоштанд. Касе дар он асно гуфт: “Худованд барои Бани Исроил бе қиёс хубиҳо кардааст-а?” Абдуллоҳ (р) дар ҷавоби ӯ гуфт: “Он чи Худованд ба шумо дод, аз атоҳои Бани Исроил беҳтар аст.” Обро барои шумо покизакунанда гардонид, касе гуноҳе кунад ё бар дигарон зулме кунад, назди Худованд истиғфор гўяд, Аллоҳтаъолоро мағфираткунандаву раҳмхуранда меёбад. Ҳазрати Алӣ (к) аз Абўбакри Сиддиқ (р) ривоят кардаанд, ки ман аз Расулуллоҳ (с) шунидам, ки гуфтанд: **“Ҳар мусалмоне гуноҳеро содир кунад, сипас вузўи хуб сохта ду рақаъат намоз гузорад, баъди намоз барои гуноҳи содиркардааш омўрзиш талаб кунад, Худованд гуноҳи чунин шахсро мебахшад”**. (аз тафсири “Ибни Касир”).

وَمَنْ يَكْسِبْ إِثْمًا فَإِنَّمَا يَكْسِبُهُ عَلَى نَفْسِهِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ

عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١١﴾

Ва ма-й яксиб ишман фа иннамā яксибуҳу ъалā нафсиҳ. Ва кāналлоҳу Ёалиман Ҳакимā. 111.

111. Ва ҳар касе гуноҳеро бикунад, чуз ин нест, ки онро бар нафси худ мекунад. Ва Аллоҳ донову боҳикмат аст.

Гуноҳи ҳеҷ кас ба гардани каси дигар бор карда намешавад. Бинобар ин, Аллоҳтаъоло дар ин оят фармудааст, ки ҳар касе бо касбу рафтору гуфтори худ гуноҳеро содир кунад, зиёни он бар эҷодкунандаи ӯст. На бар зарари қабилаи ӯ. Бинобар ин, қавми дузд (Туъма ибни Убайрақ)-ро лозим он буд, ки дар тангно қарор нагиранд ва ба ноҳақ аз ӯ дифоъ накунанд. Зеро гуноҳи хешованди онҳо асло ба онҳо марбут нест. Гуноҳ гиребони соҳиби худро медорад ва соҳиби гуноҳ ҷавоби онро медиҳад. Худованд ҳама чизро медонад, аз он ҷумла, ки гуноҳ кардааст, ўро низ медонад ва ҷазое, ки барои гунаҳкорон муайян шудааст, ин ҳикмати Ёст, зеро Ё таъоло ҳар корро бо ҳикмати худ анҷом медиҳад.

وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيئَةً أَوْ إِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهِ بَرِيئًا فَقَدِ احْتَمَلَ

ثَمَنًا وَإِثْمًا مُبِينًا ﴿١١٢﴾

Ва ма-й яксиб хатйатан ав ишман сўмма ярми биҳи барйан фақад-иҳтамала бухтāна-в ва ишма-м мубйнā. 112.

112. Ва ҳар кас хатогиеро ё гуноҳеро кунад, пас, ба он бегуноҳеро туҳмат кунад, батаҳқиқ, бар худ бӯхтон ва гуноҳи ошкореро бардоштааст.

Хато: Лағжиши инсон дар гуноҳ аст, хоҳ ӯ қасдан бошад ё саҳван. Исм: Лағжиши инсон дар гуноҳ бо қасдро гўянд. Баъзе гуфтаанд, хато гуноҳи сағира аст. Исм гуноҳи кабира. Ба ҳар тақдир, ояти мазкур мардумро иршод медиҳад, ки ҳар касе мисли Туъма ибни Убайрақ гуноҳеро (дуздиеро) содир кунаду айби худро

ба дигар кас бор кунад, маънои онро дорад, ки ба ғайри гуноҳи аслие, ки бар уҳдаи ўст, ў худ ошкоро худро бухтон кардааст ва ду баробар гуноҳро бар зиммаи худ гирифтааст. Калимаи “бухтон” аз “бӯхт” гирифта шуда ба маънои ҳайрат аст. Дурӯғ бастанро ба шахси бегуноҳ, ки ўро дар ҳайрат мемононад, бухтон гӯянд. Акнун Аллоҳтаоло Пайғамбари худро аз ин ҳолати ногувор нигоҳ медорад, фазлу карами худро бо нозил кардани ояти зер, ёдрасаш мекунад.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّت طَآئِفَةٌ مِّنْهُمْ أَن يُضِلُّوكَ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِن شَيْءٍ وَأَنزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُن تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا ﴿١١٣﴾

Ва лав лā фаълуллоҳи ъалайка ва раҳматуҳу ла ҳаммат тѳифату-м минҳум ай юзиллука ва мā юзиллуна иллā аѳфусаҳум. Ва мā яъуррунака миѳ шайъ. Ва аѳзалаллоҳу ъалайка-л-китāба ва-л ҳикмата ва ъалламака мā лам такуѳ таълам. Ва кāна фаълуллоҳи ъалайка ъаъѳмā. 113.

113. Ва агар фазли Худо ва раҳмати Ў бар ту намебуд, ҳаройина, гурӯҳе аз онҳо қасд карда буданд, ки туро аз ин роҳ баргардонанд. Дар гумроҳи намеафгананд (онҳо) магар хештанро ва бар ту ҳеч зиёне нарасонанд. Ва Аллоҳ бар ту Китоб ва ҳикматро фуру фиристод ва он чиро, ки намедонистӣ, туро омӯхт ва фазли Аллоҳ бар ту бузург аст.

Яъне Аллоҳтаоло бо фазлу карами Худ, агар оятҳояшро нозил намекарду дар онҳо ҳақиқатро баён намекард, қабилаи Туъма ибни Убайрақ (Усайд бинни Урва) худро мардуми солеҳу аз чунин корҳо покиза эълон мекарданд. Туъма бе айбу соҳиби мол - Қатода гӯе тухматкор эълон мешуд. Онҳо хостанд, ки Расулulloҳ (с)-ро аз роҳ зананд, қабилаи худро сафед кунанд, Қатодаро

туҳмат зананд ва яҳудиеро дузд нишон диҳанд. Локин ин гуна ҳилабофиашон ба кор нарафт. Онҳо нафаҳмиданд, ки ин гуна ҳаракатҳое, ки хилофи шаръ аст, ба кор намеравад. Бо ин амалҳо онҳо худро ба гумроҳӣ фурутар тела медиҳанд ва ҳеҷ зиёне ба Расулуллоҳ (с) расонида наметавонанд. Оё онҳо надонистанд, ки Аллоҳтаъоло Расули худ (с)-ро аз чунин корҳои разил ва аз ҳукмҳои ноодилона нигоҳбонасту барои ҳаллу фасли ин гуна ҳодисаҳо барои ӯ Китоб – Қуръон фиристодаасту ин ҳодисаро аз рӯи он ҳукм мекунад? Оё онҳо надонистанд он чиро, ки Расулуллоҳ (с) намедонист, Худо бо фазлу карами Худ ва бо нозил кардани ингуна силсила оятҳо ӯ (с)-ро дононд? Дар ҷумлаи охир, Аллоҳтаъоло фармуд, ки туро ба пайғамбарӣ лоиқу сазовори донишандӯзӣ ба воситаи ваҳйи Худ гардонидем, ин бисёр фазлу лутфи бузургест, ки ба ту додаем. Хоинон ҳаргиз наметавонанд, бо суханбофиҳои дурӯғини худ, туро ба тарафашон майл диҳанд, то ту ботилро ҳамчу ҳақ ба ғоиди онҳо ҳукм кунӣ!

Баъди зикри ҳодисаи Туъма ибни Убайрақ ва маслиҳати пинҳонии қавми ӯ, дар ояти баъдӣ, бо таври умум кадом маслиҳатҳои сиррӣ ғоиданок ва кадоме аз онҳо беғоидаву хилофи Расулуллоҳ (с) аст, хабар медиҳад.

﴿لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّنْ نَّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ

مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ ۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ

مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١١٤﴾

✽ **Лā хайра фи каъири-м мин-н-наҷвāхум иллā ман амара би садақатин ав маъруфин ав ислāҳим байна-н-нāс. Ва ма-й-яфъал зāликабтиғба марзōтиллāҳи фа савфа нуътiҳи аҷран ъаъiмā. 114.**

114. Дар бисёре аз розгӯи пинҳонияшон некие нест, магар ки амри ба садақа додан ё кори нек кардан ё ба ислоҳи байни мардум амр кунанд. Ва ҳар касе инро барои талаби ризои Аллоҳ кунад, пас ба зудӣ ӯро аҷри бузурге бидиҳем.

Дар асл агар кори дуруст бошад, ба пинҳонӣ сухан кардан ҳоҷат нест. Калимаи **“наҷво”** пинҳон дар ғӯши касе сухан гуфтанро ғӯянд. Дар оятҳои гузашта, ба ғуноҳ будани нишастии махфиёнаи фитнаовар ишора шуд. Аммо дар ин оят чунин маслиҳатҳои махфиёна ва маҳрамонро бо таври васеъ шарҳ дода мефармояд, ки дар бисёр ҷаласаҳо ва маслиҳатҳои маҳрамона ё махфиёна, чи дар шаб гузаронанду чи рӯз ва ҷӣ байни мардум, ду нафар суханашонро бо ҳам ғӯшакӣ кунанд, агар бар асоси нақшаҳои фитнаомез анҷом шавад, дар он ҳеҷ хайре нест. Локин дар баъзе ҳолатҳо бо таври истисно, иҷозат ҳаст, ки дар ҷаласаҳо ду кас ё чанд кас махфиёна бо ҳам сухан ғӯянд.

Дар давоми оят мефармояд, ки магар ин ки сухани махфиёна тавсия ба садақа ва кӯмаки ҳоҷатмандон бошад, ё анҷоми кори нек бошад ё маслиҳати махфиёна барои ислоҳ ва оштии миёни ду ҳасм бошад, ба шарте ки иҷрокунандаи ин вазифа мақсадаш риёкорӣ набуда, балки манзураш ризои Парвардигор бошад, боке (ғуноҳе) нест. Дар ин сурат ваъдаи Худованд аст, ки чунин шахсро ба зудӣ подоши бузург ҳам медиҳад. Дар хусуси калимаи **“наҷво”** - (сухани пинҳон) дар сураи **“Муҷодала”** ояти 9-10 шарҳи муфассале дода шудааст.

Акнун чанд ҳадисе зери мазмуни ин оят: Ибни Мурдавия ҳадиси Расулulloҳ (с)-ро аз Умми Хубайба ривоят кардаанд, ки Расулulloҳ (с) фармуданд: **“Ҳама сухане, ки фарзанди инсон сухан мекунад бар зиёни ӯ буда, ба ғоидаи ӯ нест. Магар ин ки бо зикри Аллоҳ машғул шавад ё амр ба корҳои хуб кунад ва аз корҳои бад мардумро наҳй кунад, ба ғоидаи ӯст.”**

Имом Аҳмад аз Аби Дардо ривоят кардаанд, ки Расулulloҳ (с) гуфтанд: **“Оё шуморо ба иҷрои коре, ки савоб ва дараҷаи он аз дараҷаи рӯза, намоз, садақа афзаласт хабар диҳам?”** Асҳоб гуфтанд: «Оре! Ё Расулаллоҳ!». Расулulloҳ (с) гуфтанд: **“Байни мардум ислоҳ кунед! Фасоде, ки байни мардум пайдо мешавад, он тарошандааст. Намеғӯям тарошандаи мӯяст, балки тарошандаи дин аст.”** Дигар ҳадисҳо дар ин мазмун низ вучуд дорад.

Чун Туъма ибни Убайриқ ба дуддӣ муттаҳам шуду даъвои хешу табори ӯ ботил шуд, Расулulloҳ (с) ҳукм карданд, то дасти ӯ бурида шавад, Туъма ба Макка фирор кард ва аз Ислом рӯй

гардониду бо мушрикони он ҷо ҳамроҳ шуд, дар ин асно ояти зер нозил шуд. (Қуртубӣ 385/5)

وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ

الْمُؤْمِنِينَ نُؤْلِهِ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ ۖ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿١١٥﴾

Ва ма-й юшāқиқи-р-расула мим баъди ма табайяна лаху-л-худā ва яттабиъ гайра сабили-л муъминина нуваллиҳи ма тавалла ва нуслиҳи Ҷаҳаннам. Ва с̣аат мас̣иро. 115.

115. Ва ҳар кӣ бо Пайгамбар, пас аз он ки ба вай роҳи рост маълум шуд, мухалифат кунад ва роҳеро пайравӣ кунад, ки хилофи роҳи мусалмонон аст, ўро ба он тарафе, ки ихтиёр кардааст, ҳавола кунем ва ўро ба Дӯзах дарорем; ва Дӯзах ҷои бозгашти бад аст.

Баъзе аз муфасссирон сабаби нузули ин оятро мансуб ба яке аз хешовандони Туъма ибни Убайриқ, Башир ибни Убайриқ донистаанд. Аммо соҳиби “Сафватут тафосир”, чуноне, ки дар муқаддимаи ин оят ишора шуд ва ҳамчунин соҳиби тафсири “Ҳусайнӣ” сабаби нузули ояти мазкурро Туъма ибни Убайриқ, ки аз Мадина ба тарафи мушрикони Макка фирор кард, донистаанд. Ҳусайнӣ мегӯяд, ки чун аз буридани даст тарсиду ба Макка фирор кард, дар он ҷо низ даст ба дуддӣ зад. Девореро шикфта аз он чизеро хост дуддӣ кунад, девор болои ӯ афтод, бо ҳамин рӯзи дигар ўро аз таги он зинда берун кашиданд ва хоستانд ўро бикушанд. Локин баъзе аз аҳли Макка дархост намуданд, ки ӯ аз Мадина гурехта ба ин ҷо паноҳ овардааст, куштани ӯ муносиб нест. Пас, ўро аз Макка хориҷ намуданд. Ў ҳамроҳи тоҷирони Қузоъа ба сӯи Шом сафар кард ва дар манзиле корвонро машғул сохт, поре аз матои онҳоро дуддиду бигурехт. Хулоса, ўро дастгир намуданду сангсор сохтанд. Ва муддатҳо ҳар кӣ он ҷо мерасид, болои ӯ санге партоб мекард, болои ӯ сангтеппа шуд. Ва ин номи бад, бар ӯ абадӣ боқӣ бимонд.

Ривояти дигаре низ вуҷуд дорад, ки аз Ҷидда сафари дарё кард, дар киштӣ кисаи динори касеро дуддид, чун дуддии ўро муайян сохтанд, ўро ба дарё андохтанд. Ин ҷазои дунявӣ буд, ки ӯ дид.

Хулоса, дар ояти мазкур агарчанде ишора ба шахси маълум ҳам бошад, локин ҳукми он умумист. Яъне ҳар касе, ки бо гуфти Худо ва пайғамбари Ӯ дидаву дониста, муҳолифат кунад ва он роҳеро пайравӣ кунад, ки хилофи роҳи мусалмонон аст, яъне аз иҷмои мусалмонон баромада, ба кофирону мушрикони ва муртадон пайвастан бихоҳад, Аллоҳтаъоло чунин шахсро ба ҳамон тарафу ҳамон роҳ ҳавола месозад ва дар охир он роҳи ихтиёркардааш ўро, чунонеки ин ҳодиса аз сари Тӯма ибни Убайриқ гузашт, ба Дўзах мерасонад. Дўзах бисёр ҷои бозгашти бад аст, инро ҳамма медонанд ва боваркунандаҳо аз ин гуна макон аз Аллоҳ паноҳ металабанд.

Ба як нукта бояд таваҷҷуҳ кард. Дар баъзе тафсириҳои аҳли суннат, мисли “Тафсири Кобулӣ” ва тафсири “Кашф-ул-асрор”-и Хоҷа Абдуллоҳи Ансорӣ чунин омадааст: “Мақсад аз ҷузъи ояти мазкур, **“роҳи муъминон”** иҷмои уммат аст.” Яъне агар уламои варзидаи аср ва аҳли ҳақ дар масъалаи фикҳие иттифоқ кунанд, итоат аз он воҷиб аст. Назди Имом Шофеӣ (рах) низ омадааст, ки эшон гуфтанд: “Ҷузъи оят бар сиҳати иҷмоъ далел аст.” Албатта, замонаи ин гуфтаҳоро аз ҳадиси Расулуллоҳ (с) ёфтан мумкин, ки Расулуллоҳ (с) фармуданд: **“Ло яҷтамиъу уммати ғалаз-залолати”**–**“Уммати ман бар ғумроҳие ҷамъ намешаванд”**.

Эзоҳоти Ибни Касир зимни ин ҷузъи оят ҳам, ба тарафдориҳои иттифоқи уламо ва аҳли ҳақ далолат доранд. Акнун ҳукми шахсонеро, ки мушриканд, ё ин ки ба мушрикони мепайванданд бори дигар ояти зер баён мекунад.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ

يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا

Инналлоҳа лā яғфиру ай юшрака биҳи ва яғфиру мā дӯна зāлика лима-й яшāъ. Ва ма-й юшрик биллāҳи фақад залла залāлам баъидā. 116.

116. Ҳаройина, Аллоҳ касеро, ки бар Вай ширк орад, намеомӯрзад ва фурутар аз ширкро барои касе, ки хоҳад, меомӯрзад. Ва ҳар кӣ ба Аллоҳ ширк меорад, нас, батаҳқиқ, сахт ғумроҳ шудааст.

Мазмуни ояти мазкур биайниҳӣ дар ояти 48-уми ҳамин сура гузашт, ки он ҷо шарҳи муфасссале дода шудааст. Хулоса,

Худованд шахсонеро, ки ба ӯ ширк меоранд, намебахшад. Аз гуноҳи ширк поёнтарро барои касе, ки хоҳад, мебахшад. Шахсе, ки гуноҳи кабира мекунад, аз роҳи ҳақ дур аст. Локин шахси мушрик аз роҳи ҳақиқате, ки писанди Аллоҳ аст, бе андоза дуртар аст. Мушрик на танҳо он касест, ки ғайри Худоро парастидан мекунад, балки касе аст, ки ҳукми ғайри Аллоҳро чун ҳукми Аллоҳ меписандад.

Дар ояти зер, тарзи ширк овардани арабҳо, дар замони ҷоҳилият баён мешавад.

إِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا إِنْتَا وَإِنْ يَدْعُونَ إِلَّا شَيْطَانًا مَرِيدًا ﴿١١٧﴾

Ий ядъуна мин дунихӣ иллā инāса-в ва ий-ядъуна иллā шайтoна-м-маридā. 117.

117. Онҳо (мушрикони) ҷуз Вай намепарастиданд магар қинси занон (олиҳа - ҳайкалҳои модина)-ро ва намепарастиданд магар шайтони саркаширо,

لَعَنَهُ اللَّهُ وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا ﴿١١٨﴾

Лаъанахуллоҳ. Ва қoла ла ат-тахизанна мин ъибāдика насйба-м мафрузo. 118.

118. (ки...) Аллоҳ ӯро лаънат карда аст. Ва (шайтон) гуфт: «Албатта, аз бандагони ту (барои ӯтоати худ) саҳме (дар азал) муайянишударо мегирам.

Чун мушрикони араб дар замони ҷоҳилият (пеш аз Ислом) роҳи ибодати ҳақиқиро гум карданд, бо ихтироот ва бо васвасаи шайтон, фариштагонро духтарони Худо ҳисобида, мепиндоштанд, ки агар онҳоро парастидан кунанд, онҳо дуову тазарруи онҳоро ба “падарашон”, Худои бузург, мерасонанд. Бо ҳаёли ботили худ ҳатто онҳоро Худо ҳам гуфтанд. Суратҳо ва бутҳо, ки дар шакли сурати зан буд, сохтанд, ба гулӯи онҳо зару зевару марворид овехтанд ва онҳоро номҳои духтарона, чун Лот, Манот, Уззо ва монанди инҳо гузоштанд.

Бинобар ин, ояти мазкур аз ҳоли мушрикони араб хабар медиҳад ва сифати онҳоро баён мекунад, ки худопарастӣ ин гуна нест. Онҳо Худоро напарастиданд, магар занон, яъне бутҳо ва ҳайкалҳои модинаро, ки худ сохта буданд, парастиданд. Онҳо

Аллоҳро напарастиданд, магар шайтони рондашудаи лаънатхондаи Аллоҳро парастиданд. Зеро шайтон баъд аз ронда шуданаш, бо қасам суханашро таъкид карда гуфта буд, ки ба сабаби инсон маро лаънат хондиму рондӣ, албатта, ман аз бандагони Ту ҳиссаи худро мегирам ва онҳоро аз ибодати Ту ба сӯи куфр мекашонам. Дар ин хусус дар саҳеҳи Муслим ривоятҳо омадааст, ки фардо рӯзи қиёмат Аллоҳтаъоло ба Одам (а) меғӯяд: **“Ҳаққи Дӯзахро фирист”**. Одам (а) меғӯяд: **“Ҳаққи дӯзах чист?”**. Аллоҳтаъоло меғӯяд: **“Аз ҳазор нӯҳсаду наваду нӯҳто”**. Қатода ҳам гуфтааст, аз ҳазор тан нӯҳсаду наваду нӯҳ тан раҳсипори дӯзаханд. Маълум мешавад, ки аз байни мардум як ҳиссаи маълуме барои шайтон ҳаст ва онҳо ҳоло дар ин дунё пайравони шайтонанд. Баъдан шайтон сухани худро идома дода гуфт.

وَلَا ضَلَّئُهُمْ وَلَا مَنِينَهِمْ وَلَا مَرْنَهُمْ فَلْيَتَّكُنْ إِذَا بَ الْأَنْعَمِ

وَلَا مَرْنَهُمْ فَلْيَغْيِرْ خَلْقَ اللَّهِ وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِّنْ

دُونِ اللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُّبِينًا ﴿١١٩﴾

Ва ла уџилланнаҳум ва ла уманнианнаҳум ва ла амураннаҳум фа ла юбаттиқунна аџана-л-анъами ва ла амураннаҳум фа ла югаййирунна халқаллоҳ. Ва ма-й яттахиџи-ш-шайтона валийя-м миъ дуниллаҳи фа қад хасира хусрона-м мубина. 119.

119. Ва, албатта, онҳоро гумроҳ мекунам ва онҳоро дар орзуҳо (-и ботил) умедвор месозам; ва онҳоро мефармоям, ки гӯшҳои чорпоёнро бишкофанд ва албатта, онҳоро бифармоям, то суратҳои офаридаҳои Худоро тағйир диҳанд». Ва ҳар кӣ аз гайри Аллоҳ шайтонро дӯст бигирад, батаҳқиқ, ошкоро зиён кардааст.

Шайтон суханашро баъди қасам хӯрдан, идома дода, гуфт, ки албатта, бандагони Туро аз роҳи ҳақиқат гумроҳ мекунам ва дар фикри онҳо орзуҳои ботил ва ҳаёлҳои хом меандозам, онҳоро умедвор сохта меғӯям, ки ҳоло умри шумо дароз аст. Шумо аз ин маишатҳо бояд бархурдор бошед. Ҳисобу китоб нест, қиёмату

зинда шудани дубора нест, ҳоло барвақт аст, баъд тавба мекунад, ҳоло орзуҳои худро бинед. Онҳоро водор мекунам, ки ҳоло шумо тобеи ман ҳастед, ба ғӯшҳои ҳайвонҳо то аз дигар ҳайвонҳо (барои ҳадяи бутҳоятон) фарқ кунад, тамға занед ё ғӯши онҳоро андак ҳам бошад буред ё тилим ё сӯрох кунед. Онҳоро низ амр мекунам, ки офариниши Худоро тағйир диҳанд. Тағйир дар офариниши Худоро, муфасссирон ҳаргуна тафсир кардаанд. Локин ҳамаи онҳо бо мазмуни ин оят созгор аст. Масалан, баъзе муфасссирон тағйири халқи Худоро ҳасӣ кардани ҳайвонҳо ва буридани ғӯшҳои онҳо донистаанд, то барои бутҳо махсус шаванд. Баъзе аз муфасссирон гуфтаанд: «Агар ҳасӣ кардани ҳайвон барои бутҳо набошад, балки барои тозагӣ бошад, боке надорад. Аммо ҳасӣ кардани инсон, хоҳ ғулом бошад хоҳ озод, таҳти ваъид боқист». Яъне ҳасӣ кардани инсон тағйир дар офариниши Худост, ки ин бо васвасаи шайтон ҳосил мешавад. Баъзе аз онҳо гуфтаанд, мардон ба занон ё занон ба мардон монанд шаванд, ин ҳам аз қабилӣ тағйири халқи Худост. Ё бар рӯйҳо хол канда шавад ё дар бадан бо сӯзан нақшҳо гузаронида шавад ё чидани қоши занҳо ё мӯи сунъӣ бастанӣ занҳо ё мӯи сиёҳ кардани мардҳо.

Хулоса, дар бораи ҳамаи онҳо ҳадисҳои ваъид ворид шудааст ва ин амалҳо ҳама пайравӣ аз шайтон аст. Ҳар касе роҳи нишондодаи Аллоҳро гузошта, пайрави шайтон мешавад ва ба ҷои Аллоҳ ӯро дӯст мегирад, дар ҳақиқат ва ошкоро зиёни дунё ва охираат кардааст. Хулоса, ихтиёри ду роҳ дар пеши ҳар инсон гузошта шудааст, роҳи севум нест. Ё Аллоҳро дӯст гирифтани лозим ё шайтони дағоро. Шахсоне хоستانд хушбахти дунё ва охираат шаванд, Аллоҳро дӯст гирифтанд ва роҳи нишондодаи Ӯро пеша карданд. Шакке нест, ки касоне ки пайрави шайтон шуданд, ба зиён рӯ ба рӯ мешаванд. Зеро шайтон...

يَعِدُّهُمْ وَيُمْنِيهِمْ وَمَا يَعِدُّهُمْ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا

**Яъидухум ва юманныҳим. Ва mā яъидухуму-ш шайтону
иллā гурӯро. 120.**

**120. Онҳоро ӯ (шайтон) ваъда медиҳад ва онҳоро умедвор
месозад. Ва шайтон онҳоро ваъда намениҳад, магар ба фиреб.**

Яъне шайтон ба пайравон ва дӯстони худ ваъдаҳои дурӯғ медиҳад ва ба онҳо - шумо дар охираат аз ҷумлаи наҷотёфтагонед, дар дунё бошад ҳам хубихоро соҳиб мешаваед, гуфта, орзу ва

хаёлҳои хомро дар майнаи онҳо андохта, онҳоро аз роҳ мезанад. Ҳол он, ки ҳамаи ваъдаҳои ӯ дурӯғ аст. Гуё саробро ба чунин ташнагони фиребхӯрда чун об нишон медиҳад. Ҳатто ба онҳо чунин васваса мекунад, ки аз ҳақиқат мункир шаванд. Яъне дар натиҷа онҳо (пайравони шайтон) ҳатто Биҳишту Дӯзахро инкор намуда, мегӯянд, ки на Биҳишт даркор аст, на Дӯзах. На қиёмат барпо мешаваду на ҳисобу китоб вуҷуд дорад. Дар ин ваъдаҳои хому миёншикане, ки шайтон ба онҳо додааст, ба ғайри фиреб, дар ғурур андохтан ва ба ин ҳаёли хом овора сохтани онҳо, (ба ҷуз зиёни онҳо), чизи дигаре нест.

Сифати шахсони фиребхӯрдаи тобеи шайтон ва ҷазои онҳо, дар ояти баъдӣ баён мешавад.

أُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمُ جَهَنَّمُ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصًا ﴿١٢١﴾

Улаъика маъваҳум Ҷаҳаннаму ва лā яҷидуна њанҳā маҳусо. 121.

121. Ҷои ин ғуруҳ Дӯзах аст ва аз он ҷойи ғуреи намеёбанд.

Аз маънои оятҳои гузашта ҳабисӣ ва адовати шайтон ошкор шуд, дигар ҳеҷ шубҳае намонд, ки ҳар касе аз маъбудии ҳақиқӣ рӯ гардонаду ба васвасаҳои шайтон мувофиқат намуда, пайрави ӯ шавад ва ба ваъдаҳои ӯ, ки саросар дурӯғанд, умед бандад, дар натиҷа қароргоҳи вай абадӣ Дӯзах аст ва аз он ҳеҷ ҷойи ғуреи намеёбад, ки худро ҳалос созад.

Дар ояти баъдӣ, мартаба ва аҳволи суъадо (некбахтон) дар дорулқарор (Биҳишт) баён мешавад.

وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا

الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَعَدَ اللَّهُ حَقًّا وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا ﴿١٢٢﴾

Ва-л-лазӯна āману ва њамилу-с-солиҳāти са нудхилухум ҷаннāтийн таҷри миñ таҳтиҳа-л-анҳāру холидиñна фӯҳā абадā. Ваъдаллоҳи ҳаққо. Ва ман асдақу миналлоҳи қӯлā.122.

122. Ва касоне, ки имон оварданд ва корҳои шоиста карданд, зуд аст, ки онҳоро дар боғҳое, ки аз зери қасрҳои он ҷӯйҳо равон аст,

дарорем, дар он ҳамеша ҷовидон бошанд. Ва паймони Аллоҳ рост аст. Ва кист, ки дар сухан аз Аллоҳ росгӯйтар бошад?

Пайравони шайтон аз азоби Дӯзах халосӣ надоранд. Бар акси онҳо шахсонеро, ки имон овардаанд ва ҳамроҳи имонашон амалҳои солаҳро анҷом доданд, ба зудӣ Аллоҳтаъоло дохили Ҷаннат месозад. Чунон Ҷаннате ки аз зери қасру дарахтони он наҳрҳои об ҷорист ва дар чунин Ҷаннат онҳо абадию ҷовидон боқӣ мемонанд. Ин ваъдаи Аллоҳ, барои шахсонест, ки тобеу пайрави шайтон нашуданд. Албатта, ваъдаи Аллоҳ рост аст ва аз Аллоҳтаъоло дида кӣ ростгӯяндатар аст? Дар натиҷа маълум мешавад, ки барои бандае, ки дохили Ҷаннат мешавад, имону амали солаҳ лозим будааст. Иҷрои амалҳои солаҳ бе имон ғоидае надостааст.

Ба мазмуни ин оят Расулulloҳ (с) дар хутбаашон гуфтаанд: **“Инна асдақал ҳадиси каломуллоҳ ва хайрул ҳадӣи ҳадю Муҳаммадин (с) ва шаррул умури муҳдасотиҳо ва куллу муҳдасотиҳи бидъаҳ ва куллу бидъатин залолаҳ ва куллу залолатин финнор”**. Тарҷума: **“Дар ҳақиқат росттарин сухан сухани Аллоҳаст ва беҳтарини равиш равиши Муҳаммад (с) аст ва бадтарин корҳо корҳои навпайдошуда аст ва ҳар навпайдошуда бидъат аст ва ҳар бидъат гумроҳист ва ҳар гумроҳӣ дар нор аст”**.

Дар оятҳои баъдӣ, масъалаи гуноҳ ва савоб, Биҳишт ва Дӯзах ва ҳақиқати ваъдаи Аллоҳ ва орзуҳои хому ҳаёлҳои ботили инсонҳо, баён мешавад.

لَيْسَ بِأَمَانِيكُمْ وَلَا أَمَانِي أَهْلَ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ وَلَا

يَجِدْ لَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٢٣﴾

Лайса би амāниййикум ва лā амāниййи аҳли-л-китāб. Ма-йъмал сӯа-й юҷза биҳи ва лā яҷид лаҳу мин дуниллāҳи валийя-в ва лā насīро. 123.

123. Мадори кор мувофиқи орзуҳои шумо ва мувофиқи орзуҳои аҳли Китоб нест. Ҳар касе кори бад кунад, (ӯро) ба сабаби вай ҷазо дода мешавад; ва барои худ аз гайри Аллоҳ ҳеҷ дӯсте ва ёридиҳандае намеёбад.

Бо ривояти Афвӣ аз Ибни Аббос (р) оид ба сабаби нузули ояти мазкур чунин омадааст. “Аҳли адён (аҳли китоб) дар хусуси динашон бо мусулмонон душманӣ ва фахрфурушӣ карданд. Яъне аҳли Таврот гуфтанд: “Китоби мо беҳтарин китоб аст ва пайғамбари мо беҳтарини пайғамбарон аст.” Аҳли Инчил ҳам даъвояшон аз онҳо кам набуд. Аҳли Ислом бошад, гуфтанд: “Ҳеҷ дине барҳақ нест, магар дини Ислом. Китоби мо, ҳама китобҳоро аз амал боз доштааст. Пайғамбари мо пайғамбари охирин аст, ӯ мо ва шуморо амр кардааст, ки ба китобҳои шумо ва китоби мо имон орем ва амал ба китоби мо кунем”. Дар ин асно, ояти мазкур нозил шуд ва ин ҳукмро файсала бахшида гуфт, ки он чи Аллоҳтаъоло (аз корҳои савоб, роҳи дохилшавӣ ба Ҷаннат, тарзи халосшавӣ аз азоб ва ғ.) ваъда кардааст бо орзуҳои шумо мувофиқат накарда, бо фахрфурушӣ ҳам дастраси шумо намешавад. Ҳар касе амали бадеро анҷом диҳад, касе ки набошад, хоҳад ё не, ҷазои онро мебинад. Бо орзуҳои хушку ҳолӣ савоб ҳам ҳосил намешавад. Соҳиби савобу соҳиби Ҷаннат шудан, танҳо бо иҷрои амалҳои солеҳ ҳосил мешавад. Шахсе ба ҷазои амалҳои бади худ гирифта шавад, ба ғайри Аллоҳ дигар ҳеҷ кас, на ба ӯ дӯст мешавад ва на ба ӯ ёрӣ расонида метавонад.

Ҳасани Басрӣ (раҳ) гуфтааст: “Бисёре аз мардум бо орзуҳои худ фиреб хӯрда, аз дунё бе иҷрои ягон кори ҳасана гузаштаанд”. Онҳо гуфтаанд: “Нияти мо ба Аллоҳтаъоло хуб аст”. Локин онҳо дар ин суханашон дурӯғӣ ҳастанд. Агар онҳо ба Аллоҳ гумони нек медоштанд, чаро амри Аллоҳро ба ҷо наоварда амалҳои хубро анҷом надоданд?

Хулоса, ризогии Аллоҳтаъоло, на ба орзу ва ҳаёлҳои хоми мусалмонҳо мувофиқат дорад, на ба орзу ва ҳаёлҳои хоми аҳли китоб. Чуноне ки онҳо гуфтанд: “Мо дӯстон ва фарзандони Аллоҳем, мо агар дохили Дӯзах шавем ҳам, якчанд рӯзи бо шумор аст ва ҳоказо”. Ё баъзе мусалмонон мегӯянд: «Мо мусулмонем, ниятамон пок ҳамин кифоя, амал ҳам накунем мешавад Худо мебахшад”. Ин ҳаёлҳо пучу хоманд. Бо ривояти Имом Аҳмад (р) омадааст, ки чун ояти мазкур нозил шуд, асҳоби киром, аз он ҷумла Абӯбакри Сиддиқ (р) гуфтанд: “Ё Расулаллоҳ (с) мо баъди нузули ин оят чӣ гуна наҷот меёбем, ҳол он ки ҳеҷ касе нест, ки амали бадеро накарда бошад?” Расулulloҳ (с) ба ӯ гуфтанд: **«Аллоҳ туро биёмӯрзад ё Абӯбакр! Оё ту бемор намешавӣ? Оё дар ранҷу машаққат намеафтӣ? Оё ба ту дарду андӯхе**

намерасад?». Абӯбакр гуфтанд: **“Бале! Ё Расулаллоҳ (с)”**. Расулulloҳ (с) гуфтанд: **“Пас онҳо аз ҷумлаи он чизҳое ҳастанд, ки дар ивази корҳои бади кардагиат ҷазо дода шудӣ!”**. Бо ривояти Ибни Аббос (р) омадааст, ки аз Расулulloҳ (с) пурсиданд, ки ҳар касе кори бадеро анҷом диҳад, дар баробари он ҷазо дода мешавад? Расулulloҳ (с) фармуданд: **“Оре! Аммо ҳар касе кори некеро анҷом диҳад, дар баробари он даҳ подош дода мешавад”**. Пас ҳалок шавад шахсе, ки гуноҳашро бар даҳ савоб ғолиб намегардонад. (Валлоҳу аълам). Дар ҳадиси дигаре аз Имом Аҳмад омадааст, ки ӯ аз Оиша (р) ривоят кардааст, Ҳазрати Оиша (р) мегӯяд, ки гуфтам, ки ё Расулаллоҳ (с), ҳар вақто гуноҳи бандае зиёд шавад, барои кафорати гуноҳояш амали хубе надошта бошад, чӣ мешавад? Расулulloҳ (с) гуфтанд: **“Худованди азза ва ҷалла ӯро ба ғаму андӯҳ гирифта мекунад, то ин ки гуноҳҳои ӯро каффорат шавад”**. Зери мазмуни ояти мазкур ҳадисҳо хеле бисёр аст, он чӣ дастраси мо шуд, бо ин кифоя намудем.

Ояти зер, подоши амалҳои некро баён мекунад.

وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنتَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ

يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا

Ва ма-й яъмал мина-с-сoлиҳāти мин закарин ав унṣā ва хува муъминун фа улāика ядхулӯна-л-Ҷанната ва лā юзламуна нақиро. 124.

124. Ва ҳар кас мард бошад ё зан ва ӯ муъмин бошад ва корҳои шоиста кунад, пас, онҳо ба Биҳишт дароянд ва онҳо ба қадри мӯйе ситам карда намешаванд.

Ояти мазкур барои аҳли имон хушхабар буда, фармудааст, ҳар касе, чи мард бошад, чи зан, амалҳои шоистаро дар ин дунё анҷом диҳад, ба шарте ки муъмину мусалмон бошад, ворида Биҳишт мешавад ва ба қадри қиле ё хурдтарин заррача, бар ӯ зулм раво дида намешавад. Яъне аз аҷре, ки мувофиқи амали неки ӯст, кам карда намешавад, балки аҷри амали хешро меёбад.

Хулоса, савоб ё азоб ба амал вобаста аст. Бо орзую хаёлҳои хом, инсон ба ҳеҷ ҷо расида наметавонад. Агарчи, амал ҷузъе аз

имон набошад ҳам, локин нишонаи имондорист. Имони беамал дар охир чандон нафъе расонида наметавонад. Имону амал ҳарду тавъам (якҷоянд)-анд. Ояти зер ин маъноро идома медиҳад.

وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِّمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ

حَنِيفًا ۖ وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا ﴿١٢٥﴾

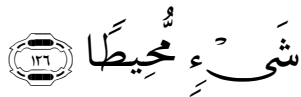
**Ва ман аҳсану дин-а мим ман аслама вачҳахӯ лиллāхи
ва ҳува муҳсину-в ва-т-табаъа миллата Иброҳима
ҳанифā. Ва-т-тахазаллоҳу Иброҳима халилā. 125.**

**125. Ва кист бо эътибори дин некӯтар аз касе, ки ҷабини худро ба
ҳукми Аллоҳ мутеъ сохт, ва ҳол он ки ӯ накӯкор аст ва дини
Иброҳимро пайравӣ намудааст, ки ҳолису пок аст? Ва Аллоҳ
Иброҳимро дӯсти худ гирифтааст.**

Ин намуд тарзи нигориши оятҳоро истифҳомӣ (саволӣ) ё саволи тақрирӣ (муайян кунанда), мегӯянд. Ин ҷо савол саволи тақририст. Яъне ин гуна савол барои чизеро фаҳмидан набуда, балки барои тақриру тасдиқи ҳақиқат будани корест. Ҷабини худро ба Аллоҳ таслим кардан. Яъне мусалмон шудан аст. Тобеъи дини Иброҳим шудан, ин ҳам айни мусалмонист. Назди Аллоҳ рӯю дили худро таслим кардан маънои онро дорад, ки ҳар амал бояд бо имону бо ихлос иҷро шавад. Барои қабул шудани амали солеҳ чӣ миқдор имон лозим бошад, ҳамин миқдор ихлос ҳам лозим аст. Миллат ба маънои дин аст. Худованд Иброҳим (а)-ро дӯсти худ хондааст ва дини ӯ (а)-ро дини Исломи ихтиёр кардааст. Зикри Иброҳим (а) ва дини ӯ барои он аст, ки то мардум бо завқи тамоми пайрави дини Исломи – дини ба Муҳаммад (с) фиристодаи Аллоҳ шаванд. Шахсоне, ки талоши бартарии динашонро меҷӯянд, ба ин ояти Қуръон тавҷҳуҳ кунанд. Бо ибораи дигар, ояти мазкур ишора ба он дорад, ки Аллоҳтаъоло дини Иброҳим (а)-ро дини Исломи интихоб намуд ва аз ҳаргуна олоишҳо пок гардонид ва ӯ (а)-ро аз ҷиҳати муҳаббату боло бардоштани тоату ибодаташ, халил – дӯсти наздиктарини Худ хондааст. Оё дини шахсоне, ки некӯкоранд, ва пайрави дини Иброҳим (а)-анд яъне пайрави Қуръон ва суннати Муҳаммад (с)- анд ва худро бо ихлоси тоҷиб ба амрҳои Аллоҳтаъоло таслим намуда ва аз он чӣ ки Аллоҳ манъ намудааст,

мепарҳезанд, дуруст аст ё дини тағйирдодаву коставу худбофтаи аз амал манъшудаи инсонҳо?

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ

Ва лиллаҳи ма фи-с-самāvāti ва ма фи-л-арз. Ва кaналлоҳу би кулли шай-им муҳитo. 126.

126. Он чӣ дар осмонҳост ва он чӣ дар Замин аст, аз онӣ Худост; ва Аллоҳ (бо илми Худ) бар ҳар чиз ихотақунанда аст.

Ҳар чӣ дар осмонҳо ва замин аст, банда ва офаридаи ӯ таъоло буда, дар тасарруфи ӯ таъоло қарор доранд. Ба ҳар кас тибқи раҳмату ҳикмати хеш, чӣ хоҳад, медиҳад. Ин маънои онро надорад, ки Худованд аз махлуқҳояш нерӯе гирад ё ба онҳо мӯҳтоҷ бошад. Касеро халили (дӯсти наздики) худ мегирад, фиреб ҳам намехӯрад. Иброҳим (а)-ро халили худ гирифтани Аллоҳтаъоло барои он нест, ки фахр намояд. Балки Иброҳим (а)-ро ба хоҳири тоатҳое, ки дошт, ба унвони подош дар баробари бандагияш халили хеш гирифт. Хулоса, Аллоҳтаъоло ба Иброҳим (а) ё ғайри ӯ ниёзманд нест, чаро ки ҳар чӣ дар осмонҳо ва замин аст, аз онӣ Ӯст ва бо илми худ ҳама чизро хоҳ кӯчак бошад, хоҳ бузург, ихота кардааст. Ҳама чиз дар доираи илми ӯ таъоло қарор дорад ва бар ҳама чиз султон аст ва покӣ махсуси Ӯст. Дар оғози ҳамин сура, дар якҷанд оятҳо, фармудаҳои Аллоҳтаъоло аз ҳуқуқи занҳо, ятимон, шахсони заиф, ба хусус шахсони хурдсол, ки дар замони ҷоҳилият аз мерос маҳрум буданд, эзоҳот гузашт, дар оятҳои баъдӣ хулосаи онҳо, иршод мешавад.

وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ ۚ قُلِ اللّٰهُ يُفَتِّيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ

فِي الْكِتَابِ فِي يَتِمّٰى النِّسَاءِ الَّتِي لَا تُوْتُوْنَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُوْنَ اَنْ

تَنكِحُوهُنَّ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِ وَأَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامَىٰ

بِالْقِسْطِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا ﴿١٢٧﴾

Ва ястафтунака фи-н-нисъъ. Қулиллаҳу юфтикум
фиҳинна ва ма ютлаъ ъалайкум фи-л-китаби фи ятāма-н-
нисъаи-л-лāти лā туътунаҳунна ма кутиба лаҳунна ва
тарғабуна аъ таъкиҳуҳунна ва-л мустаъзафина мина-л-
вилдāни ва аъ тақуму лил ятāма би-л-қист. Ва ма
тафъалу мин хайриъ фа инналлоҳа кāна биҳи
Ъалимā.127.

127. Аз ту дар бораи занон талаби фатво мекунанд, бигӯ:
«Дар бораи онҳо ба шумо Аллоҳ фатво медиҳад ва он чӣ дар
Китоб бар шумо дар бораи занони ятима нозил шудааст, хонда
мешавад, ки онҳоро он чӣ муқаррар шуд, ба онҳо намедихед
(хатост)ва (боз) меҳоҳед, ки онҳоро никоҳ кунед. Ва дар боби
бечорагон аз кӯдакон дар бораи ятимон ҳукм ин аст, ки бо адлу
инсоф қиём намоед ва он чӣ аз некӯӣ мекунад, ҳаройина, Аллоҳ ба
он доност».

Худованд дар аввали ин сура, яъне дар ояти 3 ва 11-ум одати ҷоҳилиятро барҳам зада, адои ҳаққи ятимон, занҳо ва кӯдаконро бо таъкид ҳимоя намуд. Зеро одати замони ҷоҳилият он буд, ки ба занҳо мерос намедоданд. Агар писар шамшерро бардошта ба ҷанг рафта наметавонист, ӯ низ аз мерос маҳрум буд. Агар ятимдухтари никоҳрасе дар хонаи онҳо калон мешуду ба балоғат мерасид, бо ривояти Алӣ ибни Абӯ Талҳа аз Абдуллоҳ ибни Аббос (р) одаташон он буд, ки агар либоси худро болои он ятимдухтар партоб мекарданд, дигар он духтар, ба ҳеҷ шавҳар расида наметавонист. Агар хушрӯй мебуд, меҳост ўро ба никоҳи худ медароварду на ин ки маҳр меод, балки он молу мулк, ки ятимдухтар аз падараш мерос дошт, соҳиб мешуд. Агар ятимдухтар зиштрӯ мебуду ўро ба занӣ намегирифт, он бечора то охири умр ба шавҳар рафта наметавонист. Агар ятимдухтар аз олам мегузашт, ҳама моли он ба ӯ мемонд. Чун дини Ислом омад, ин гуна одатҳои ҷоҳилиятро бекору нодуруст эълон намуд. Аллоҳтаоло Ҳабиби худ (с)-ро фармуд, ки аз ту дар хусуси занҳо

фатво мепурсанд. Ту ба онҳо хусусан дар бораи ятимдухтарон бигӯ, ки дар ин маврид аз он чӣ савол кардед, ҳукми онро Аллоҳ барои шумо баён намуда, фатво медиҳад. Яъне он чи дар Қуръони маҷид дар бораи ятимдухтарон дар ояти 3-ум ва 11-уми ҳамин сура гузашт, ҳукми дуруст ҳамоно аст, на одати замони ҷоҳилият. Дар замони ҷоҳилият шумо молҳои онҳоро дар ихтиёр мегирифтед, на ба онҳо издивоҷ мекардед ва на молҳояшонро ба онҳо месупоридед, то ин ки ба дигаре издивоҷ кунанд. Агар рағбат мекардеду издивоҷ мекардед ҳам, моли онҳоро аз худ мекардед, ба онҳо на маҳр медодед ва на моли мерос. Акнун фатво ва посухи саволи шумо ин аст, ки ин амали шумо амали зишту нодуруст ва ин кори шумо кори золимона ва одати замони ҷоҳилият аст, на ҳукми илоҳӣ. Агар мехоҳед, ки бо ятимдухтари никоҳравое, ки назди шумо ба воя расидааст, аз ҷиҳати зебӣ ва ҷавониаш издивоҷ кунед, ба моли ӯ даст нарасонед ва илова бар он маҳри мислашонро диҳед. Яъне маҳри зани озод мисли ятимдухтар аст, маҳри ятимдухтар ҳам мисли он аст. Агар аз рӯи беҳусниаш бо ӯ издивоҷ накунад, монед, ӯ ба дигар кас издивоҷ кунад. Монеи он наشاءед, ки шавҳари ӯ дар моли ӯ шарик мешавад ё не. Ин кори онҳост.

Сипас, дар давоми оят, чуноне ки дар ояти 11-уми ҳамин сура дар хусуси кӯдакони сағир, ки тибқи расми ҷоҳилият аз мерос маҳрум буданд, мефармояд, ки Худованд ба шумо тавсият мекунад, ки ҳуқуқи кӯдакони заифро хусусан дар моли мерос риоя кунед. Бори дигар барои таъкид, то ин ки ҳуқуқи ятимон риояи ҷиддӣ шавад, ояти мазкур фармудааст, ки Худованд ба шумо тавсия мекунад, ки дар мавриди ҳуқуқи ятимон бо инсофу бо адолат рафтор кунед, ҳаргиз ба зулм роҳ надихед, зеро ҳаргуна амали неке, хусусан дар бораи ятимон ва заифон аз шумо сар занад, аз дидгоҳу илми Аллоҳтаъоло махфӣ намононад ва подоши муносиб барои шумо хоҳад дод. Хулоса, чун саҳобагон аз Расулulloҳ (с) дар хусуси ятимдухтарҳо ва кӯдакони сағир фатво пурсон шуданд, баъзе аз саволҳои онҳоро оятҳои 3-11-ум ҷавоб гуфт ва баъзе паҳлӯҳои онҳоро ин ояти мазкур.

Ҳуқуқи занҳо ва дар ҳолати зарурат, мубоҳ будани талоқ, дар оятҳои зер эзоҳ меёбанд.

وَإِنْ أَمْرًا خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ
يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ
وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٢٨﴾

**Ва ин-имраатун хофат миъ баълиҳа нушузан ав иъроъзан
фа лā чунāҳа њалайҳимā ай юслиҳā байнаҳумā сулҳā. Ва-
с-сулҳу хайр. Ва уҳъирати-л аъфусу-ш-шуҳҳ. Ва ин
туҳсину ва таттақу фа инналлоҳа кāна би мā
таъмалуна хабиρ. 128.**

*128. Ва агар зане аз бемеҳрии шавҳари худ ё аз рӯ гардонидани ӯ
хавфе дорад, пас, агар миёни худ ба навъе сулҳ кунанд, бар онҳо
гуноҳе нест; ва сулҳ кори беҳтар аст. Ва нафсҳо бар бахили
ҳозиранд. Ва агар неқӯкорӣ кунед ва парҳезгорӣ намоед, пас
ҳаройина, Аллоҳ ба он чӣ мекунад, бохабар аст.*

Дар оятҳои аввали сура зане, ки аз шавҳари худ нафрат
дошт, ҳукму илоҷи он зикр шуд. Аммо дар ин оят акси он, яъне
нафрати мард нисбати завҷаи худ муолиҷа мешавад. Албатта,
бидуни сабаб занро озор додан ва моли ӯро бе ризои ӯ тасарруф
намудан гуноҳ аст. Локин дар баъзе ҳолатҳо агар ризои зан ҳосил
шавад, тасарруф дар моли зан гуноҳе нест. Масалан, марде зани
худро ба сабаби калонсолӣ ё хунукшаклӣ ва ғайра бад мебинад ва
аз ӯ майли ҷудо шудан дорад, бо баҳонаҳои ночиз, ӯро дашном ё
зарб мекунад ва меҳоҳад, ки бо дигар зан издивоҷ кунад ё пеши
зани дувум доимо бошад. Дар чунин сурат, зани мазкур ба хотири
фарзандҳо ё ба хотири ор ва номус ва барои бартараф кардани
корҳое, ки сабаби низоъ байни онҳо шудааст, бо шавҳари худ
барои сулҳу салоҳ гӯяд - ман аз боқии маҳрам гузаштам ё ба ман
ними нафақаи рӯзонро деҳ ё барои нафақаи шабона кай хоҳӣ биё
ва локин ман меҳоҳам дар никоҳи ту бошам, маро талоқ мадеҳ -
гуфта розӣ бошаду сулҳ кунад, то аз ҳам ҷудо нашаванд, бар мард
дар тасарруфи мол ҳеҷ гуноҳе нест. Бинобар ин, дар давоми оят
омадааст, ки ин намуд сулҳ, беҳтарин сулҳ аст.

Хулоса, дар Ислом то ин ки оила барқарор бошад ва дилҳо ором гиранду ихтилофҳо, кашмакашҳо ва хусуматҳо бартараф шаванд, бо роҳҳои гуногун сулҳ намудан иҷозат ҳаст.

Дар давоми оят Аллоҳтаъоло хабар медиҳад, ки бухл дар нафси ҳар як зану мард, балки дар тамоми нафси инсонҳо лона дорад. Ин бухл аст, ки мардро водор месозад аз он ҳусни муоширате, ки бо завҷаи худ дошт ва аз таъмини нафақа ва аз он ҳуқуқҳои, ки байни зану шавҳар вучуд дошта буд, имтиноъ кунад ва саъй кунад, то ҳуқуқҳои худро бе каму кост дарёфт кунад. Ин бухл аст, ки занро водор месозад, то ба он вазифаҳои, ки бар уҳда дорад, вафо накунад ва намегузорад, ки барои сулҳ аз баъзе ҳуқуқҳои худ даргузарад. Ҳол он ки агар зан ва мард ҳақиқати бухлро донанд, мефаҳманд, ки сарчашмаи ҳамаи ихтилофҳо бухл аст. Аз ин сифати бад даст мекашанд, дар ислоҳи худ мекушанд ва аз ҳамдигар гузашт мекунанд ва решаи ихтилофоти оилавиرو аз байн дур месозанд. Дар натиҷа, кашмакашҳои иҷтимоӣ ба охир мерасад. Дар айнаи ҳол, то ин ки мардон аз ин оят сӯиистифода накунанд, давоми оят онҳоро гӯшзад мекунад, ки агар мардон некӯкору парҳезгор бошанд, бояд бо зани худ муоширати хубе дошта бошанд ва аз он чӣ, ки ҷоиз нест, чун бад дидани якдигар, парҳез кунанд ва адолатро пеша созанд. Албатта, аз ҳар коре, ки шумо анҷом медиҳед, Аллоҳтаъоло огоҳ аст ва шуморо дар ивази он подоши арзанда медиҳад.

وَلَن تَسْتَطِيعُوا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ

الْمِيلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ وَإِنْ تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ

غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٢٩﴾

**Ва лан тастатиъӯ ан таъдилӯ байна-н- нисаи ва лав
ҳарастум. Фа лā тамилӯ кулла-л-майли фа тазарӯҳā
ка-л-муъаллақаҳ. Ва ин туслиҳӯ ва таттақӯ фа
инналлоҳа кāна Ғафӯра-р-Раҳимā. 129.**

**129. Ва ҳаргиз миёни занон, агарчи дар он ҳарис бошед ҳам,
наметавонед адолат кунед, пас, майл макунед бо тамоми майл,
пас, он занро монанди муъаллақа (на ину на он) нагузored. Ва**

*агар ислоҳ кунад ва парҳезгорӣ намояд, пас ҳаройина, Аллоҳ
омӯрзгору меҳрубон аст.*

Яъне мардеро, ки зиёда аз як зан дар ихтиёри ӯст ва ӯ меҳаҳад, ки дар тамоми алоқаҳои зиндагӣ, ки байни онҳо ҳаст, адолатро ҷорӣ созад ва ҳарчанд аз худ рағбати том нишон диҳад ҳам, аммо муҳаббати дилашро ба адолат оварда наметавонад. Зеро дил дар ихтиёри ӯ нест. Албатта муҳаббати як зан дар дили ӯ бештар ҷой мегирад.

Бинобар ин, Имом Аҳмад ва аҳли сунан аз Ҳамод бинни Саламата ва дар охир аз Оиша (раз.) дар ин хусус ривоят кардаанд, ки Оиша (раз.) гуфтанд: “Расулulloҳ (с) байни завҷоти худ бо адолат нафақа тақсим мекарданд ва баъд мегуфтанд: **“Худоё! Ҳар он чиро, ки ман соҳиби онам тақсими ман ҳамин аст, пас он чиро, ки молики он нестам, маро барои ӯ сарзаниш макун”**. Яъне муҳаббати модарамон Оиша (раз.) дар дили Расулulloҳ (с) алоҳида буд. Акнун шахсе, ки бисёрзана аст, мувофиқи шариати Ислом, дар ҳар кадом амалҳое, ки вобастаи ӯст, мисли таъмини ҷои зист, нафақа, муомила, навбат ва дигар масъалаҳо, бояд байни занҳояш одилона рафтор кунад. Аммо он чӣ, ки ба иродаи инсон вобаста нест, мисли муҳаббати як зан нисбати зани дигар, ҳарчанд ҳаракат кунад ҳам адолати дилро дуруст карда натавонад. Локин фармони Илоҳӣ он аст, ки ба яктараф, яъне ба як зан узрҷӯён чунон майл накунад, ки зани дигарро тамоман тарк карда бошад ва ӯро мисли муаллақ (на соҳиби шавҳар ва на талоқшуда) дар азоб нагузорад. Андак ҳам бошад, бояд ба ӯ ҳиссаашро расонад, то ӯ таклифи худро фаҳмад ва донанд, ки ӯ соҳиби шавҳар аст. Бинобар ин, ояти мазкур ин гуна шавҳарро дар чунин масъала ба адолат таклиф намуда, фармудааст, ки агар ислоҳ кунеду адолатро пеша кунед ва аз Аллоҳ тарсида, он чи, ки ризои Аллоҳ дар он нест, тарк кунед, яқин бидонед, ки Аллоҳтаъоло омузандаву меҳрубон аст. Ба он кӯтоҳӣ, ки қаблан аз шумо сар зада буд, ҷазои бад намедихад.

Хулоса, ояти мазкур хоҳони он аст, ки чунин инсон бояд тамоми имкониятҳоро, ки дар ихтиёр дорад, ҳамаро ба кор андохта, дар корҳои оилавии худ тақво (тарс) аз Худоро ба кор барад, одил бошад ва аз вайрон шудани оила дар ҳазар бошад. Агар дар баъзе вақтҳо ин амалҳо ҳам ба кор нараванд, мард бояд чӣ кор кунад? Ба ин савол ояти зер ҷавоб медиҳад.

وَإِنْ يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللَّهُ كُلًّا مِّنْ سَعَتِهِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ وَاسِعًا حَكِيمًا ﴿١٣٠﴾

Ва ий ятафаррақо юғниллāху кулла-м миң саъятих. Ва кāналлоҳу вāсиъан Ҳакимā. 130.

130. Ва агар ҳарду аз ҳамдигар ҷудо шаванд, Аллоҳ ҳар якеро бо кушоиши Худ бениёз гардонад ва Аллоҳ фарохнеъмату ҳаким аст.

Яъне ҳама чораҳо дида шаваду фоида набахшад, пас Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур мефармояд, ки агар идомаи ҳамсарӣ барои тарафайн тоқатфарсо шавад ва ба ҳеҷ вачҳ ба ислоҳ наоянд, давом додани чунин зановавҳарии ҳузнангез, то охири умр барояшон маҷбурӣ нест. Онҳо аз андешаашон ҳеҷ нигарон нашуда, метавонанд бо талоқ додани мард ё бо хуль (дар ивази халосии нафс чизе ба шавҳар додан) аз ҳамдигар ҷудо шаванд. Агар бо чунин шароит риштаи издивоҷи онҳо аз ҳам гусаста шавад, Худованди бузург бо ҳикмати худ ҳардуро бо фазлу раҳмати худ, аз ҳамдигар бе ҳоҷат мегардонад. Яъне умед аст, ки зиндагонии нав дар интизори онҳо бошад ва Аллоҳ ба онҳо кушоиш диҳаду ҳамсарони нисбатан хуберо ҳарду пайдо кунанд. Зеро ҳикмати Аллоҳтаъоло бисёр васеъ аст. Масъалаҳои оиладорӣ бо услуби ин сура дар оятҳои қаблӣ гузаштанд. Акнун ояти баъдӣ далолат бар он дорад, ки бояд чӣ масъалае, ки бошад хоҳ хурд, хоҳ бузург, мувофиқи нишондоди Офаридгори оламҳо ҳаллу фасл шавад.

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِیْنَ اٰتٰوْا الْكِتٰبَ

مِّنْ قَبْلِكُمْ وَاِیَّاكُمْ اَنْ اَتَّقُوا اللَّهَ ۚ وَاِنْ تَكْفُرُوْا فَاِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ

وَمَا فِي الْاَرْضِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ غَنِيًّا حَمِيدًا ﴿١٣١﴾

Ва лиллāҳи мā фи-с-самāвāти ва мā фи-л-арз. Ва лақад ва-с-сайна-л-лазīна уту-л-китāба миң қабликум ва иййākум ани-т-тақуллоҳ. Ва ий такфуру фаинна

**лиллāҳи мā фи-с-самāвāти ва мā фи-л-арз. Ва кāналлōҳу
Ғаниййан Ҳамидā.131.**

**131. Ва ҳар он чӣ дар осмонҳост ва ҳар он чӣ дар Замин аст, аз
они Худост. Ва батаҳқиқ, онҳоро, ки пеш аз шумо Китоб дода
шуд ва шуморо низ ҳукм фармудем, ки аз Аллоҳ битарсед! Ва
агар инкор кунед, пас, ҳаройина, аз они Худост ҳар он чӣ дар
осмонҳост ва ҳар он чӣ дар Замин аст ва Аллоҳ бениёз ва лоиқи
ҳама ситоишҳост.**

Дар ояти мазкур суҳанҳое, ки дар бисёр оятҳо буданд, бори дигар барои таъкид омадааст. Яъне Аллоҳ таъоло ҳақиқати бузургеро баён намуда, хабар медиҳад, ки он чи дар осмонҳо ва он чи дар Замин аст, ҳама мулки Ӯ таъоло буда, болои онҳо ҳукм мекунаду соҳиби ҳамаи онҳо аст. Дар ҷумлаи баъдӣ фармудааст, ки мо ба умматҳои пайғамбарони гузашта ва инчунин барои шумо китоб фиристода дар он китобҳо ба онҳо ва ба шумо низ васияту супориш додем, ки аз Аллоҳ битарсед, аз нофармонии Ӯ ҳазар кунед. Оре! Тақво (тарс) аз Худо, ин супориши нав набуда, балки амри деринаест, ки дар тамоми шариатҳо ва китобҳои осмонӣ дарҷ гардида, барои хушбахтии аввалин ва охирини мардум амр шудааст. Бинобар ин, Аллоҳ таъоло пайваста бандагони худро ба воситаи пайғамбарон ва китобҳои худ васият намудааст, ки онҳо парҳезгор бошанд, аз Худо тарсанд ва бандаи ҳақиқӣ бошанд. Агар рафту онҳо кофир шаванд, аз мулки Аллоҳ ҳеҷ чизро кам карда наметавонанд. Имон оранд ҳам, дар мулки Аллоҳ чизро зиёд намуда ё зарар расонида наметавонанд. Агар ягон зараре ҳам расад, бар зиёи худашон анҷом меёбаду кофирон ҷазояшонро мекашанд.

Хулоса, он чи дар осмонҳо ва Замин аст, азони Аллоҳ аст. Аллоҳ таъоло аз махлуқоти худ бениёз асту беҳоҷат ва дорои ҳама ситоишҳост ва сазовор аст, ки Ӯ таъолоро парастӣшу итоат карда шавад. Агар куфр оранду шукронаи Ӯро ба ҷо наоранд, дигар махлуқот вучуд доранд, ки Аллоҳро ҳамду шукр гӯянд ва Ӯро ситоиш кунанд. Агар он Зоте, ки бар ҳама қодир аст, хоҳад चुноне, ки оятҳои зер ишора мекунанд, дигар чора ҳам мебинад.

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلًا

Ва лилләҳи ма̄ фи-с- самāvāti ва ма̄ фи-л-арз. Ва кафā билләҳи вакӣла. 132.

132. Ва он чӣ дар осмонҳо ва он чӣ дар Замин аст, аз они Худост ва Аллоҳ аз рӯи вакилӣ басандааст.

إِنْ يَشَاءُ يُذْهِبْكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ وَيَأْتِ بِآخَرِينَ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ

ذَٰلِكَ قَدِيرًا ﴿١٣٢﴾

**Ий яшаъ юзҳибкум айюҳа-н-нāсу ва яъти би āхарин.
Ва кāналлоҳу ъалā зāлика қадирō. 133.**

133. Эй мардум! Агар Аллоҳ бихоҳад шуморо аз байн мебарад ва ивази шумо дигаронро меорад ва Аллоҳ бар ин кор қодир аст.

Чуноне ки дар оятҳои қаблӣ гузашт, ҳар касе куфр варзад, бар зарари худӣ ўст. Бинобар ин, Ҳаққтаъоло бори севум дар ин оят ҷумлаи қаблиро таъкидан зикр намуда, фармудааст, ки он чи дар осмонҳо ва дар замин вучуд дорад, ҳама мулки Ўст ва Ў таъоло ниғаҳдорандаи онҳо ва мувоқибу муҳофизи амалҳои бандагон аст. Аз ин боис дар иҷрои ҳамаи амалҳо аслан бояд тавҳид риоя шавад ва дар ҳама кор ба ғайри Аллоҳ дигар ба ҳеҷ чиз таваккал карда нашавад. Зеро, вақолати Аллоҳтаъоло барои ҳама махлуқот кифоякунанда аст. Ояти навбатӣ, кофиронро таҳдид намудааст, ки ай мардум, Аллоҳ ба ҳама кор қодир аст, агар меҳост шуморо аз байн мебард ва аз саҳифаҳои олами дунё маҳватон месохт, ба ҷои шумо мардуми дигарро меовард, ки онҳо на мисли шумо, балки чун мардуми боимону дар роҳи ҳидоят устувор зиндагӣ мекарданд. Вақто ки чунин нашудааст, пурра маълум мешавад, ки Аллоҳтаъоло ба ҳеҷ чиз муҳтоҷ нест ва куфру кофирӣ бо Ў ҳеҷ зиёне расонида наметавонад.

Хулоса, касоне, ки куфру гуноҳро ихтиёр кардаанд, асосан дунё ва лаззатҳои онро ихтиёр кардаанд, ҳол он ки мебоист мақомҳои олиро, чуноне ки ояти зер баён мекунад, ихтиёр мекарданд.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ

وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا بَصِيرًا

Маъ кона юриду ҷавоб-и дунӣ фа ӯиндаллоҳи ҷавобу-и дунӣ ва-л-аҳираҳ. Ва коналлоҳу Самӣъам Басӣро. 134.

134. Ҳар кӣ савоби дунёро бихоҳад, пас савоб (подош)-и дунё ва охират назди Худост ва Аллоҳ шунавандаву бинанда (-и ҳар чиз) аст.

Аз мазмуни ояти мазкур маълум мешавад, ки шахсоне, ки худро мусалмон меҳисобанду аммо амалҳои худро бо роҳи нишондоди Исломи ҳақиқӣ анҷом намедиханд, бо ин гуна рафтор нишонаи бефаҳмии худро ошкор месозанд. Интиҳоби яке аз ду роҳ (куфру имон) дар ихтиёри инсон гузошта шудааст, локин бо далелҳои раднашаванда инро бояд донист, ки инсоне, ки бо роҳи куфр меравад, фақат дар ҳамин дунё ғолиб диданаш мумкин. Агар амалҳои худро мувофиқи шариати асил анҷом диҳад, ҳам дар ин дунё ва ҳам дар охират неқбаҳт хоҳад шуд. Таҷрибаҳо нишон додаанд, ки шахси кофир агарчанде дунёро ихтиёр карда бошад ҳам, баъзан ба мақсади худ нарасидааст. Аммо шахсоне, ки дар роҳи Илом рафтаанд, мувофиқи ваъдае, ки Аллоҳ додааст, муқаррар аст, ки ҳам савоби дунё ва ҳам неқбаҳтии охиратро соҳиб мешаванд. Ҷазо ва подоши ҳар кас дар охират мувофиқи амали ӯст. Зеро тамоми амалҳои бандагонро Худованд бинанда ва ҳама суҳанҳои онҳоро шунаванда аст. Бо ибораи дигар, ҳар кас чӣ ақидае дорад ва чӣ амале кунад ва ба ивази он танҳо подоши ин дунёро бихоҳад, ӯ иштибоҳ кардааст. Зеро ӯ ба камтарини яке аз ин ду подоше, ки назди Аллоҳ аст, қаноат карда, бурди асосиро бохтааст. Чаро ин пастҳиммат дар анҷоми амалҳои шоистаи худ савоби дунё ва охиратро, ки ҳарду назди Аллоҳанд талаб накард, то соҳиби ҳар ду шавад?

Дар охир, Аллоҳтаъоло ҳам ваъда ва ҳам ваъид намуда фармудааст, ки Худованд аз нияти ҳамагон огаҳ аст, ҳар садое ва ҳар суҳане аз бандагон пайдо шавад, мешунавад ва амалҳои мунофиқсифатонро мебинад.

Масъалаҳои оиладорӣ, адолат байни занҳо барои шахси бисёрзана, масъалаи моликият ва қудрати Аллоҳтаъоло ва

подошдиҳии ӯ таъоло дар дунё ва охират бо услуби ин сура дар оятҳои қаблӣ гузашт. Акнун дар оятҳои баъдӣ, аз адолати умумие, ки байни инсонҳо бояд ҷорӣ бошад, сухан меравад.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلّٰهِ وَلَوْ عَلَىٰ

أَنفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ ۚ إِن يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللّٰهُ أَوْلَىٰ

بِهِمَا ۖ فَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَىٰ ۖ أَن تَعْدِلُوا ۚ وَإِن تَلُورَا أَوْ تَعْرِضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ

بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٣٥﴾

✽Ий айюҳа-л-лазӣна аману куну қаввāмӣна би-л-қисти шуҳадāа лиллāҳи ва лав љалā анфусикум ави-л вāлидайнӣ ва-л-ақрабӣн. Ий якун ғанийян ав фақӯран фаллоҳу авлā биҳимā. Фа лā таттабиъу-л ҳавā ан таъдилу. Ва ин талвӯ ав туъризу фа инналлоҳа кāна би мā таъмалуна Хабӯро. 135.

135. Эй касоне ки имон овардаед, пайваста дар инсофу адолат устувор бошед (ва) барои Худо гувоҳидиҳандагон бошед, агарчи бар зарари худ ё бар зарари падару модар ва ё наздикон бошад. Агар тавонгар ё муҳтоҷ бошанд, пас, Аллоҳ ба онҳо меҳрубонтар аст. Пас, дар адолат пайравиш ҳавои нафсро макунед. Ва агар бипечонед забонро ё рӯйгардон шавед (аз шоҳидӣ додан), пас, ҳаройина Аллоҳ ба он чӣ мекунед, бохабар аст.

Ояти мазкур бо таври умум шахсони боимонро, хусусан шахсоне, ки дар мансаби қозигӣ кор мекунанд ва инчунин шахсонро, ки дар коре шоҳиданд ё ин ки дар масъалае байни ду нафар ҳукм мекунанд, нидо намуда, фармон медиҳад, ки эй касоне ки имон овардаед, бидуни истисно, дар ҳама маврид қиём ба адолат кунед. Яъне бояд шумо дар ҳар ҳол ва дар ҳар замон ва дар ҳар аср инсофу адолатро риоя кунед, то ин ки адолат табиату одати шумо ва фарзандони шумо бошад. Ҳар вазифаеро, ки ба уҳда мегиред, хусусан дар бораи зердастон, занон, фарзандон, ҳаққи касон бояд бо адолат рафтор кунед. Дар коре низ гувоҳ

бошед, (шоҳидӣ додан, кори нозук аст), онро барои ризои Аллоҳ, бо адолат, росту дуруст анҷом диҳед. Бигзор шоҳидии шумо бар зарари худатон ё бар зарари модару падаратон ё бар зарари хешу наздикони шумо анҷом гирад. Гувоҳӣ барои изҳори ҳақиқат аст, шумо мувофиқ бо таълимоти Илоҳӣ рафтор кунед, то ҳақиқату адолату инсоф маълум бошад. Некӣ кардан ба падару модар вочиб аст. Зеро онҳо баъди Аллоҳ ва пайғамбари Ӯ (с) дӯстдоштатарини халқ барои фарзанданд, локин фарзанд дар мизони адл, ба хотири он ки қонуни илоҳӣ поймол нашавад, алайҳи маҳбубтарин шахсон ҳам ҳатман фармони Илоҳиро бояд ба роҳ монда шоҳидӣ диҳад.

Давоми оят фармудааст, ки агар шоҳидӣ алайҳи шахсе дода шавад, ки ӯ бою тавонгар аст, пас, набояд ба хотири тавонгар будани ӯ ё барои ҷалби манфиат ё барои дафъи зиён аз гувоҳӣ додан алайҳи ӯ даст кашид. Бигзор фақир ҳам бошаду ба коре муттаҳам шуда бошад, риояи ҳоли ӯро тарахҳум намуда дар ин ҳол ҳам набояд аз шоҳиди алайҳи ӯ гузашт кард.

Хулоса, дар ҳолати шоҳидӣ додан, мисли замони ҷоҳилият набояд риояи ҳоли иҷтимоии ҳар инсон ба эътибор гирифта шавад. Хоҳ бой аст, хоҳ камбағал, ба ҳар ҳол Аллоҳ аз шумо дида, барои онҳо наздиктару меҳрубонтар аст. Локин Ӯ фармудааст, ки барои изҳори ҳақ шоҳидӣ диҳед. Бинобар ин, ба ҳоли шахс нигоҳ накарда, росту дуруст шоҳидӣ додан ҳатмист. Ҳукми Аллоҳ таъоло ин аст, ки дар шоҳидӣ додан ё ҳукмеро баровардан барои ҷалби манфиати худ ё барои волидон ё хешу табор ё дафъи зиён аз онҳо, набояд тобеи ҳавои нафс шуда, аз роҳи адолат баромад. Яъне нашавад, ки фирефтаи хоҳишҳо ва манфиатҳо шуморо ба тарки адолат во доранд. **“Ва агар бипечонед забонро ё рӯйгардон шавед (аз шоҳидӣ додан), пас, ҳароина, Аллоҳ ба он чӣ мекунад, бо хабар аст”** Оре! Нашавад, ки дар вақти ҳукм кардан ё гувоҳӣ додан, суҳанбозӣ карда, забонро печонида калолакунон чунон нопурра суҳан гӯед, ки зоҳири суҳани шуморо фаҳмида нашавад ва шунавандагон дар шубҳа афтанд. Аз масъулияти шоҳидӣ додан рӯй гардонида, дар вақте ки лозим аст, ҳозир нашудан низ гуноҳ аст. Бояд қозӣ ё шоҳид вазифаи худро, ки ин ҳам ибодат аст, бо адлу инсоф иҷро кунанд. Дар Ислом ҳар касе дар коре гувоҳ бошад, агар онро пӯшад ё аз гувоҳӣ додан гурезад ё манъи расидани ҳақ ба ҳақдор шавад ва ё баъди маълум шудан аз ҳақ рӯй гардонад, гуноҳ ҳисобида шудааст.

Дар ҳадиси шариф омадааст, ки Расулуллоҳ (с) фармуданд: **“Беҳтарини шоҳидон касоне ҳастанд, ки пеш аз талаб кардан аз онҳо бо он чи маълумот доранд, шоҳидӣ медиҳанд”**.

Хулоса, Аллоҳтаъоло аз ҳар он чи бандагон аз резакориҳо анҷом медиҳанд, бохабар аст, онҳоро мувофиқ ба онҳо ҷазо ё подош медиҳад. Локин боиси таассуф аст, ки миёни мусалмонони кунунӣ амал кардан ба ин дастуроти олии исломӣ ва фармоишоти ин оят ниҳоят суст шудааст. Ҳамин ноадолатист, ки ба ақибмондагӣ роҳ дода шуд.

Бори дигар Аллоҳтаъоло бандагони мусалмони худро бо ояти зер ҳушдор медиҳад:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا ءَامِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ ؕ وَالْكِتَابِ الَّذِى نَزَّلَ عَلَىٰ
رَسُولِهِ ؕ وَالْكِتَابِ الَّذِى أَنزَلَ مِن قَبْلُ ۚ وَمَن يَكْفُرْ بِاللّٰهِ وَمَلَائِكَتِهِ
وَكُتُبِهِ ؕ وَرُسُلِهِ ؕ وَالْيَوْمِ ٱلْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١٣٦﴾

**Йӓ айюҳа-л-лазӣна ӓманӯ ӓминӯ билләҳи ва расулиҳи ва-
л-китаби-л-лазӣ наззала ӓалӓ расулиҳи ва-л китаби-л-
лазӣ анзала мин қабл. Ва ма-й якфур билләҳи ва
малӓикатиҳи ва кутубиҳи ва русулиҳи ва-л-явми-л-аҳири
фа қад ӓалла ӓалӓлам баъидӓ. 136.**

**136. Эй касоне ки имон овардаед, ба Аллоҳ ва ба пайгамбари Ӯ ва
ба Китобе ки бар Расули Худ фурӯ фиристода аст ва ба китобе
ки пеш (аз он) фурӯ фиристода аст, имон биёред. Ва ҳар кас ба
Аллоҳ ва ба фариштагони Ӯ ва ба китобҳои Ӯ ва ба
пайгамбарони Ӯ ва ба рӯзи қиёмат куфр варзад, нас батаҳқиқ,
гумроҳ шуда аст, гумроҳии дурудароз.**

Дар зоҳир, нигориши ояти мазкур аҷоиб аст. Яъне инсон дар ҳайрат мемонад, ки дастури оят ин аст, ки эй касоне, ки имон овардаед, имон биёред. Дуруст, локин дар асл масъалаи имон бисёр масъалаи нозук аст ва инсон мӯҳтоҷ аст, ки масъалаи имонро доимо дар ёд дошта, ўро такрор кунад.

Яъне Аллоҳтаъоло бандагони муъминини худро фармон

медиҳад, ки дар ба маҷмӯи он корҳо ва амрҳое, ки имони муъмин бо иҷрои онҳо ба камол мерасад, пурра амал кунанд ва дар имони худ доимо собиту устувор бошанд. Мисол: муъминҳо доимо дар намози худ меғунд: **“Иҳдинас-сиротал мустақим”**. Роҳи ростро муъминҳо ёфтаанд, боз чаро ин оятро ба такрор меғунд? Ҷавоб гуфтани онҳо маънои онро дорад, ки Худовандо, ҳидояти моро зиёда кун ва моро дар ин роҳи ҳидоят доимо собит дор ва ғайра. Ояти 57-уми сураи “Ҳадид” низ ба чунин маъно омадааст.

Хулоса, Аллоҳтаъоло дар ин оят рукнҳои асосӣ ва умдаи имонро зикр намуда, мефармояд, ки ай касоне, ки имон овардаед, аввалан ба Аллоҳи ягона имон биёред ва ба пайғамбари фиристодаи Ӯ, яъне Муҳаммад (с) ва ба китобе, ки Ӯ таъоло ба пайғамбари худ фиристодааст, яъне ба Қуръони карим имон биёред ва ҳамчунин ба китобҳое, ки пеш аз Қуръон ба пайғамбарони қаблӣ нозил шуда буд, имон биёред! Як нуктаро муфасссирон дар ин ҷо шарҳ додаанд. Яъне дар ин оят Қуръон бо калимаи **“наззала”** ва китобҳои қаблӣ бо калимаи **“анзал”** сифат карда шуданд, фарқ дар чист? Фарқ дар он аст, ки фуруд омадани Қуръон дар вақти рӯй додани ҳодисаҳо ва ғайра дар муддати 23 сол ба охир расид. Аз барои ҳамин онро Фурқон низ меғунд. Аммо дигар китобҳои осмонӣ бошанд, ба якборагӣ нозил шудаанд. Калимаи китоб агарчанде дар ҷузъи аввали ин оят дар шакли танҳо омада бошад ҳам бо гуфти Абӯ Суъуд ҷинси китоб дар назар дошта шудааст. Яъне ба ҷамии китобҳое, ки пеш аз Қуръон нозил шудаанд, амр шудааст, ки бояд ба ҳамаи онҳо имон оварда шавад.

Бори дигар унсурҳои асосии имон дар ҷумлаи баъдӣ бо тариқаи манфӣ зикр шуда фармудааст, ки ҳар касе ки ба Аллоҳ ва ба фариштагони Ӯ таъоло ва ба китобҳои Ӯ таъоло ва ба пайғамбарони Ӯ таъоло ва ба рӯзи охират имон наорад, ӯ чунон гумроҳ шудааст, ки аз сарҳади имон аз ҳад зиёд дур афтода аст.

Мулоҳиза: Аллоҳтаъоло дар ояти мазкур панҷ рукни (унсур) асосии имонро, ки бо тарки яке аз онҳо инсон худро муъмин ё мусулмон гуфтаниш бармаҳал аст, зикр кардааст. Аммо рукни шашуми имон, ки имон ба “қадар”-тақдир овардан низ шарт аст, зикр нашудааст. - Чаро? Ҷавоб: Дар ҳақиқат имон ба қадар овардан як ҳиссаи чудонашавандаи ба Аллоҳтаъоло имон овардан аст. Ҳар ҷое, ки амри имон ба Аллоҳ шавад, он ҷо зимнан имон ба “қадар” низ ҳаст. Чун дар раъси ояти мазкур амр шудааст, ки ба Аллоҳ имон оред, зеро мазмуни ин калима имон ба қадар ҳам ҳаст.

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ ءَامَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ ءَزَدُوا كُفْرًا لَّمْ

يَكُنِ اللَّهُ لِيُغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًا ﴿١٧٧﴾

**Инна-л-лазѣна āману̇ с̣умма кафару̇ с̣умма āману̇ с̣умма
кафару̇ с̣уммаздāду̇ куфра-л лам якуниллāху ли ягфѣра
лахум ва лā ли яхдѣяхум сабилā. 137.**

137. Ҳаройина, касоне ки имон оварданд, боз кофир шуданд, боз имон оварданду боз кофир шуданд ва дар куфри худ афзуданд, ҳаргиз Аллоҳ онҳоро намеомӯрзад ва ҳаргиз онҳоро ба роҳи рост ҳидоят накунад.

Ояти мазкур ба сарнавишти мунофиқон ишора намуда мефармояд, ки шахсоне ҳастанд, ки бо дини Аллоҳ бозӣ мекунанд, яъне дар гаравидани ҳақ нияти дуруст ва тасмими холисона надоранд, имон меоранду боз имонро тарк карда кофир мешаванд. Онҳо дар зоҳир мусалмонун дар ботин дутарафаанд, боз имони худро зоҳир мекунанду боз кофир мешаванд, илова бар ин дар куфри худ меафзоянд ва то нафаси охир дар куфр мемонанд ва саранҷом дар ҳолати куфру беимонӣ аз олам мегузаранд.

Азбаски шикастаму бубастам тавба,

Фарёд ҳамекунад зи дастам тавба.

Дирӯз ба тавбае шикастам соғар,

Ва имрӯз ба соғаре шикастам тавба.

Абӯсаиди Абулхайр

Худованд ҳаргиз онҳоро намеомӯрзад ва ҳаргиз чунин шахсонро ба роҳи рост (Ислом) ҳидоят намекунад. Яъне ингуна инсонҳоро Аллоҳтаъоло бо адолати худ ҳаргиз наомӯрзидааст ва рафтани роҳи ҳидоятро барои онҳо лоиқ надидааст. Чунин мазмун дар ояти 72-уми сури “Оли Имрон” гузашт.

Бо ривояти Ибни Абиҳотам ва дар охир аз Икрима (р) аз Ибни Аббос (р) омадааст, ки Ибни Аббос (р) гуфтаанд: “Дар сурате онҳоро омӯрзида намешавад, ки дар куфри хеш то дами марг боқӣ бимонанд. Дар ғайри он, агар кофире имон орад ва имонашро холис гардонад ва аз куфр тамоман даст кашад, дар чунин сурат, Худои азза ва ҷалла ӯро ба роҳи рост ҳидоят намудааст ва ҳар гуноҳеро, ки пеш карда бошад, ҳамаашро Ислоҳ маҳв месозад ва гӯё нав аз модар бегуноҳ таваллуд шудааст”.

Муҷоҳид аз Ибни Абиҳотам ва дар охир аз Омири Шаъбӣ чунин ривоят кардаанд, ки ҳазрати Алӣ (к) ба ин оят, ки дар он куфр баъдӣ имон се бор зикр шудааст, така намуда гуфтаанд, ки шахси муртад (аз дин гашта)-ро бояд се бор ба тавба фаро хонда шавад.

Хулоса, ояти мазкур, валлоҳу аълам, муқаддимае буд, барои оятҳои баъдӣ. Дар оятҳои баъдӣ ҳоли мунофиқонро васеътар баён намуда, фармудааст, ки ...

بَشِّرِ الْمُنَافِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣٨﴾

**Башшири-л мунāфиқина би анна лаҳум ъазāбан
алӣмā.138.**

138. Хабар деҳ мунофиқонро, ки ҳаройина, азоби дарднок барои онҳост, -

الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَيْتَبَغُونَ

عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ﴿١٣٩﴾

**Ал-лазӣна яттахизӯна-л кāфирӯна авлийāа мин дӯни-л-
муъминин. А-ябтағӯна ъиндаҳуму-л-ъиззата фа инна-л
ъиззата лиллāҳи қамӣъā. 139.**

*139. он касоне, ки аз гайри мусалмонон кофиронро дӯст мегиранд,
оё назди онҳо иззатро металабанд. Ва, ҳаройина, тамоми
иззатҳо назди Худост.*

Аллоҳтаъоло дар ин оят аз натиҷаи амали мунофиқоне, ки бо дини Аллоҳ бозӣ карда, гоҳо ҳамроҳи мусалмонҳоянд ва гоҳо ҳамроҳи кофирон, хабар медиҳад, ки ай Муҳаммад (с) ба мунофиқон “муҷда” расон, дар ҳақиқат барои онҳо азоби алампнок омодааст. Калимаи муҷда аслан барои хушхабар истеъмол мешавад, аммо истеъмоли ӯ дар чунин ҷои ҳузнагез барои истеҳзои онҳост. Зеро, дар воқеъ ин оят барои биму таҳдиди мунофиқон аст, на башорати онҳо. Яъне калимаи **“башорат”** дар инҷо ба маънои **“вой бар ҳоли онҳо”** омадааст. Хулоса, нишонаҳои мунофиқон бисёр аст. Бинобар ин, Аллоҳтаъоло дар ояти навбатӣ фармудааст мунофиқон шахсоне ҳастанд, ки дар

ивази ин ки бо муъминон дӯст бошанд ва муъминонро дӯсту ёвар гиранд, кофиронро дӯст мегиранд. Одати мунофиқон ҳамеша чунин аст, ки ҳаракат мекунанд, то худро мусалмон нишон диҳанд. Аммо, он дарде, ки дар дил доранд (дарди кофирӣ), онҳоро ба дигар тараф, (ба сӯи кофирону тарафдории онҳо ва пинҳон дӯст гирифтани онҳо) тела медиҳад. Чун назди онҳо расанд, чуноне ки дар ояти 14-уми сураи “Бақара” гузашт, мегӯянд: **“Ҳар оина мо бо шумоем, мо муъминонро бо ин гуна рафтор ва бо изҳори муваффақият ба онҳо масҳара карда истодаем.”**

Акнун Аллоҳтаъоло дар давоми оят бо инкор мегӯяд, ки оё мунофиқон иззату обрӯ ва зӯру қуввату ғалабаро аз назди кофироне, ки назди Аллоҳ ҳеҷ иззате надоранд, меҷӯянд? Талаб доранд? На! Ин ҳаёли хом аст. Касоне, ки иродаи иззату обрӯ ва ғалаба дошта бошанд, он ҳама назди Худованд зоҳир аст. Худованд, он иззату қудратро ба касе хоҳад, мебахшад ва аз касе хоҳад, манъ месозад. Оё мунофиқон аз ин бехабаранд?

Оятҳои баъдӣ аз он хабар медиҳанд, ки дар ҷое, ки мунофиқон ба китоби Аллоҳ ва дини Ӯ-ро масҳара мекунанд, шахси муъмин набояд иштирок дошта бошад. Агар иштирок кунад, хомӯш нишинад, ӯ ҳам дар қатори мунофиқон аст.

وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتَ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى تَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ ۚ إِنَّكُمْ إِذَا مِثْلَهُمْ

إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا ﴿١٤٠﴾

Ва қад наззала ӯалайкум фи-л-китаби ан иза самиътум айәтиллаҳи юкфару биха ва юстаҳзау биха фа ла тақъуду маъаҳум ҳатта яхузу фи ҳадишун гайриҳ. Иннакум иза-м мишлуҳум. Инналлоҳа ҷамиъу-л-мунāфиқина ва-л кāфирина фи Ҷаҳаннама ҷамиъā. 140.

140. Батаҳқиқ, дар Китоб (Қуръон) ҳукмро барои шумо (чунин) фуру фиристодааст, ки ҳар гоҳ бишонавед, ки оятҳои Аллоҳ инкор ва масҳара мешаванд, пас, ҳамроҳи онҳо манишинед, то ин ки дар сухани гайри он машғул шаванд, вагарна шумо ҳам

дарҳақиқат мисли онҳо ҳастед. Ҳаройина, Аллоҳ мунофиқон ва кофиронро ҳама (як ҷо) дар Ҷаҳаннам ҷамъ мекунад,

Дар садри Исломи гурӯҳе аз мусалмонҳо бо мушрикони ва яҳудиён, агарчанде онҳо дар маҷлисҳои ба оятҳои Қуръон ришханд мезаданд ё оятҳои Қуръонро масхара мекарданд, аз рӯи улфатии пешинае, ки доштанд, гоҳо ҳамнишинӣ мекарданд. Чун ин гуна рафтор, муносиби ҳоли мусалмонҳо набуд, Аллоҳтаъоло мусалмонҳоро бори аввал бо ояти 68-уми сураи “Анъом”, ки дар Макка нозил шудааст, амр карда буд, ки дар маҷлисе, ки истехзои оятҳои Қуръон мешавад, бояд нанишинанд. Аллоҳтаъоло бори дигар дар ояти мазкур мусалмонҳоро наҳй фармуд, ки дар ҳақиқат, агар шумо дар маҷлисе нишаста бошед, ки дар он маҷлисҳо истехзои Қуръон ё истехзои оятҳои он аз тарафи касе сар занад, то онҳо ба дигар суҳанҳо нагузаранд, ҳамроҳи чунин тоифаҳо ҳамнишинӣ накунад. Яъне мусалмонҳо метавонанд дар маҷлисе, ки суҳанҳои масхараомез нисбати оятҳои Қуръон гуфта мешавад, ба тарафдории оятҳои Қуръон мубориза баранд ё аз нишастан дар чунин маҷлисҳо даст кашанд. Агар даст накашанд, ҳукми ояти мазкур барои онҳо ин аст, ки чунин муъминҳо дар қуфру нифоқ монанди онҳоянд. Бо чунин мазмун ҳадисеро Ибни Касир ривоят кардааст, ки дар он омадааст: **“Шахсе ба Аллоҳ ва ба рӯзи қиёмат имон оварда бошад дар моиде (дастархоне), ки дар он хамро давр мезанонанд, нанишинад”**.

Давоми оят мефармояд, аз ҷумлаи тақвои мусалмонҳо ин аст, ки онҳо бояд аз чунин маҷлиси мункар дар ҳазар бошанд ва бидонанд, ки ҳоло мунофиқону кофирон дар қуфру истехзои оятҳои Қуръон дар ин дунё бо ҳам шарику ҳамақидаанд. Дар Ҷаҳаннам ҳам ҳамаи онҳоро Худованд дар як ҷо ҷамъ месозад.

Ояти баъдӣ, пардаеро аз рӯи мунофиқон мекушояд.

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ بِكُمْ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِّنَ اللَّهِ قَالُوا أَلَمْ نَكُنْ

مَعَكُمْ وَإِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا أَلَمْ نَسْتَحِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعُكُمْ

مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ ۚ قَالَ اللَّهُ تَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ ۖ وَلَن تَجْعَلَ اللَّهُ

لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا ﴿١٤١﴾

Ал-лазӯна ятараббасӯна би кум фа и^н к̣ана лакум фатҳу-м миналлоҳи қолӯ алам наку-м маъакум ва и^н к̣ана лил к̣афирина насибун қолӯ алам настаҳви^з ъалайкум ва намнаъкум мина-л-муъминин. Фаллоҳу яҳкуму байнакум явма-л-қийāмах. Ва ла-й яҷъалаллоҳу лил к̣афирина ъала-л-муъминина сабилā. 141.

141. он мунофиқонеро, ки ҳамеша дар интизори аҳволи шумоанд, пас, агар барои шумо аз ҷониби Аллоҳ пирӯзие бошад, гӯянд: «Оё ҳамроҳи шумо набудем?!». Ва агар кофиронро насибе бошад, гӯянд: «Оё мо бар шумо маслиҳатдиҳандаи ҷанг бо мусалмонон набудем ва шуморо аз зарари мусалмонон боз намедоштем?». Пас, Аллоҳ рӯзи қиёмат миёни шумо ғайсала мекунад. Ва Аллоҳ барои (решакан кардани) муъминон ҳаргиз роҳеро барои кофирон кушода нагардонад.

Хислати мунофиқоне, ки байни мусалмонон зиндагӣ доранд, аҷоиб аст. Аз поймол шудани ҳуқуқашон тарсида, доимо интизорӣ мекашанд, ки ба мусалмонҳо хайре мерасад ё шарре.

Бинобар ин, Аллоҳтаъоло дар ин оят парда аз чеҳраи мунофиқон бардошта, кӣ будани онҳоро хабар медиҳад, ки мунофиқон гӯё дар расадхонаҳо аҳволи мусалмонҳоро бо ченақҳо санҷиш гузаронида, доимо дар интизори заволи давлати онҳо ҳастанд. Онҳо меҳаҳанд доимо куфр бар онҳо ғалаба дошта бошад, парешону саргардон бошанд ва миллаташонро аз даст дода бошанд. Онҳо байни куфру имон, яъне байни мусалмонҳо ва кофирон доимо дудила буда, паллаи тарозуи ғалабаро менигаранд. Оё тарафи муъминҳо вазнин аст ё ғайри онҳо? Агар Аллоҳтаъоло дар коре ба муъминҳо фараҳу зафар бахшад, дарҳол мегӯянд: “Оё мо ҳамроҳи шумо пойбанди аҳкоми Ислом набудем? Мо ҳам ҳамроҳи шумо ҳамдину мусалмонем-ку? Мо ҳам аз ин моли ғанимат ва ғайра ҳақбарем.” Онҳо доимо дар фикри зиндагонии худ буда, ба тарафдорӣ ва ба пӯшонидани нифоқи худ суҳанҳо мегӯянд. Агар рафту аз рӯи ҳикмате кофирон болои мусалмонон

пирӯз шаванд, дарҳол онҳо ба кофирон меғоянд: **-“Оё мо қаблан ошкор насохта будем, ки мо дар дини шумоем? Оё мо байни мусалмонон омехта нашудем ва онҳоро аз ҷанг алайҳи шумо бо ҳар восита сусти насохтем, ки ҳатто шумо бар онҳо ғалаба кардед? Оё шуморо аз зарари мусалмонон нигоҳ надоштем??? Дар ин коре, ки шумо ба даст овардед, ҳиссаи мо калон аст”** ва ғайра.

Хулоса, мунофиқон бо “корчаллонии” худ доимо фахр мекунанд.

Давоми оят мефармояд, ки бигзор онҳо ба тарафдории худ дар ин дунё фaysалабозӣ ва ба таърифу тавсифи худ машғул шаванд. Локин рӯзи қиёмат ин ҳилаву найрангашон дигар ба кор намеравад. Аллоҳтаъоло бо ихтиёри худ байни онҳо ҳукму фaysала мекунад. Чӣ кас будани онҳоро дар он рӯзе, ки ҳаргиз кофирон бар мусалмонҳо ғалаба карда наметавонанд, байни халоиқ ошкор месозад. Дар он ҳангом чӣ кор карда метавонанд?

Муфасссирони олиқадр эзоҳи ҷузъи охири ин оятро чаҳор намуд тафсир кардаанд:

1-ум: Агар баъзан мусулмонон баистилои кофирон гирифтор шаванд ҳам ин маънои онро надорад, ки кофирон дини Ислом ва мусалмонҳоро аз рӯи олам тамоман аз беҳу бун нобуд месозанд. Ин ҳодиса имкон дорад, ки дар як диёр ба вуқӯъ ояд, локин онҳо наметавонанд дигар мусалмонҳоро аз рӯи дунё нест кунанд.

2-юм: Ҳаргиз кофирон бо роҳи адолат ва ҳуҷҷатронӣ бар мусалмонҳо ғалаба карда наметавонанд. Агар ҳуҷҷатронӣ кунанд ҳам, одилона набуда, балки бо зарби қувва ва сиёсати золимонаи онҳост.

3-юм: Агар муъминон доимо пойбанди шариати мустақим бошанд ва ба он одилона амал кунанд ва ба ботилҳо розӣ набошанд, дараҷоти онҳо чи дар дунё ва чӣ дар охират олӣ шуда, куффору мунофиқоне, ки алайҳи онҳо кор мебаранд, саркӯбу мағлуб мегарданд.

4-ум: Эзоҳе, ки баъзе муфасссирон ихтиёр кардаанд, ин аст: Марде ба назди ҳазрати Алӣ ибни Абитолиб (к) омад ва аз маънои ин оят пурсид. Имом дар ҷавоб ба ӯ гуфтанд: **“наздик наздик”**, яъне, **“пеш нишин ва гӯш фаро деҳ!”**. Баъд ҷузъи ин оят **“Валлоҳу яҳкуму – “Худованд ҳукм мекунад рӯзи қиёмат”**-ро то охир хонданд.

Аз мазмуни ояти мазкур уламо хулоса кардаанд, ки фаразан, агар шахсе ғуломи мусалмоне дошта бошад, онро ба кофир фурухтанаш ҷоиз нест.

Сифати мунофиқон дар ояти баъдӣ давом дорад.

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَدِّعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَدِّعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ

قَامُوا كَسَالَى يُرَآءُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا

Инна-л-мунāфиқина юҳодиъуналлоҳа ва Ҳува ҳодиъухум ва изā қомӯ ила-с-салāти қомӯ кусālā юрōуна-н-нāса ва лā язкуруналлоҳа иллā қалилā. 142.

142. Ҳаройина, мунофиқон меҳоҳанд бо Худо фиребкорӣ кунанд ва ҳол он ки Аллоҳ онҳоро мувофиқи фиребу макрашон ҷазо медиҳад. Ва чун ба сӯйи намоз бархезанд, бо танбалӣ бархезанд, бо мардум риё меқунанд ва зикри Аллоҳро намеқунанд, магар андак.

Чуноне ки дар ояти 9-уми сураи “Бақара” сифати мунофиқон “**фиреб диҳанд Аллоҳ ва касонеро, ки имон овардаанд**” гузашт, инчунин Аллоҳтаъоло дар ин оят 4 сифати дигари онҳоро зикр намуда фармудааст, ки онҳо барои расидан ба ҳадафҳои шуми худ ва барои ба даст овардани дунёи фониӣ ночиз, сармояи бузурги охиратро аз даст додаанд. Мунофиқон то ин ки аз зарари ҷонибайн дар амон бошанд, дар дилашон куфр ҳам бошад, дар зоҳир худро мусалмон метарошанд. Онҳо, ки муъминҳоро фиреб доданд, меҳоҳанд Худоро ҳам фиреб диҳанд. Оё ин ҷаҳолат нест? Оё Худоро фиреб дода мешавад? Яъне онҳо диданд, ки дар ин дунё корашон назди мардум дар ривоҷ, ҳар гуноҳе кунанд, ҳеҷ балое бар сарашон намеояд, ки андаке ҳам бошад, ба худ оянд, шариат бошад, ба зоҳири ҳолашон нигариста онҳоро амон додааст, аз рӯи ақли камашон мағрур шуда, эътиқод бар он доранд, ки агар омадани рӯзи қиёмат рост бошад, назди Парвардигор ҳам қасамҳо хӯрда, худро ислоҳкор нишон медиҳанд. Локин он мағрурон бояд донанд, ки рӯзи қиёмат як тараф истад, ҳоло, ки имтиҳони Илоҳӣ барои онҳо ба таъхир уфтодааст, онҳо ҳозир дар ин дунё худро фиреб дода истодаанд. Ҳатто дар ин дунё

назди аҳли хирад онҳо бе эътиборанд, зеро охираташон барбод рафтааст.

Нисбат додани сифати ходиъ (фиребдиҳанда)-ро ба Аллоҳтаъоло уламои изом иҷозат надодаанд. Онро ба маънои маҷоз истифода бурда гуфтаанд, ки маънои он ин аст, ки мунофиқон чи қадар гуноҳ, гумроҳӣ, мунофиқӣ кунанд ҳам, дар амон гашту гард мекунанд. Чун онҳо гуноҳро бардавом мекунанду мебинанд, ки ҳеҷ ҷазое барои онҳо фиристода намешавад, Худоро фиреб кардем, гуфта мағрур мешаванд. Агар ҷазоеро Худованд бар сари онҳо мефиристод, мумкин буд, ки ба хулосае омада, роҳи ҳидоятро ёбанд, локин Худованд инро ҳам барои онҳо раво надидааст, дар натиҷа мунофиқон надонистаанд, ки худро фиреб додаанд.

Одати дувуми зоҳирии мунофиқон ин аст, ки чун онҳо барои адои намоз, ки намоз сутуни дин ва афзали ибодатҳост хезанд, коҳилӣ мекунанд ё мисли инсони касалманд дилашон мурда, гӯё бар китфи онҳо бори вазнине ниҳода шудааст, онҳо на аз савоб умедвору на аз азоб бимнок буда, танбалона намоз меҳонанд.

Одати севуми ботили мунофиқон ин аст, ки агар онҳо намоз хонанд ҳам ё амали некеро анҷом диҳанд на ба хотири Худо анҷом медиҳанд, балки аз рӯи риё анҷом медиҳад манзурашон намоиш ба мардум аст, на пайравӣ ва иҷрои амри Аллоҳ.

Ҳофиз Абӯяъло ҳадисеро ривоят кардаанд, ки Расулуллоҳ (с) дар баёни намози мунофиқ фармудааст: **“Ҳар инсоне намозро дар ҷое, ки мардум ўро мебинанд, беҳтар хонад, агар дар танҳой хонад, дигар хел (бадтар) хонад, ихонати (беҳурмати) Парвардигори олам аст”**.

Одати 4-уми мунофиқон ин аст, ки зикри Аллоҳро кам меғӯянд, агар гӯянд, ҳам ҳолисона нест. Имом Молик (р) ҳадисеро аз Анас ибни Молик (р) ривоят кардаанд, ки Расулуллоҳ (с) се маротиба фармуданд: **“Ин намози мунофиқ аст. Ин намози мунофиқ аст. Ин намози мунофиқ аст, мешинанду Офтобро меоянд, ҳамин ки Офтоб байни ду шохи шайтон қарор гирифт, меҳезанду пас ҷаҳор маротиб (мисли мурғ) минқор (нӯл, бинӣ, пешона) мезананд ва зикри Аллоҳро дар он кам меғӯянд”**. Яъне бо сабаби шитобкорӣ (то ин ки Офтоб ғуруб накунад) чандон зикреро дастгир карда наметавонанд. Дар “Саҳеҳайн” омадааст, ки Расулуллоҳ (с) фармуданд: **«Вазнинтарин намоз бар мунофиқон намози хуфтан ва**

намози бомдод аст. Агар он ачре, ки дар ин ду намоз аст медонистанд, бо зону ё шикаммолон бошад ҳам, меомаданд».

Сифати мунофиқон дар ояти баъдӣ давом дорад.

مُذَبِّبِينَ بَيْنَ ذَلِكَ لَا إِلَى هَتُّولَاءِ وَلَا إِلَى هَتُّولَاءِ وَمَنْ

يُضِلِلِ اللَّهُ فَلَئِنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا

Музабзаби́на байна зāлика лā илā ҳāулāи ва лā илā ҳāулāъ. Ва ма-й юзлилиллāху фа лаи таҷида лаху саби́лā. 143.

143. Дар миёни ину он (бе ҳадаф) дудилаву сарсон ҳастанд. На тамоюл ба инҳо доранду на ба онҳо. Ва шахсери Аллоҳ гумроҳ созад, пас, ҳаргиз барои (ҳидоят) ӯ роҳе нахоҳӣ ёфт.

Одати 5-уми мунофиқон он аст, ки онҳо афроди саргардонанду беҳадаф буда, барномаи мушаххас надоранд. Яъне онҳо на ҷузъи муъминонанду на ҷузъи кофирон. Онҳо ягон қарори қатъӣ надоранд. Онҳо мисли як чизи овезонанд, ки шамол аз кадом тараф ояд, мувофиқи вазиши он майлон мекунад. Гоҳо мешавад, ки майлашон ба сӯи ину он ба онҳо фоидае ҳам намерасонад. Ҳатто мешавад, ки барои ин гуна гумроҳқардаи Худо дигар роҳе ёфт намешавад. Шарҳи маънои ин оят бо ривояти Ибни Ҷарир (р) омадааст, ки Расулulloҳ (с) бо овардани зарбулмасале фармудаанд: «**Мисоли муъмин, мунофиқ ва кофир мисли гурӯҳе ҳастанд, ки назди дарёе расиданду меҳоҳанд дарёро гузаранд. Чун муъмин дохили дарё мешавад ба он тарафи дарё (саломат) мегузарад. Баъди он мунофиқ дохили дарё мешавад ва қариб аст, ки ба назди муъмин расад, ҳамоно кофир ӯро садо мекунад: “Эй фалон, барои ту раҳмам омада истодааст, ба тарафи ман биё, то ба ту ягон нохушии нарасад».** Муъмин бошад мунофиқро садо мекунад, ки ба тарафи ман биё, назди ман ин асту он аст гуфта, дар ҳисоб мешавад. Мунофиқ байни ин ду нафар сарсон, гоҳ ба тарафи кофир ва гоҳ ба тарафи муъмин ҳаракат мекунад, нохост оби калоне меояду ӯро гарқи худ сохта, ба ҳалокат мерасонад».

Хулоса, мунофиқ ҳамеша дар шакку шубҳа буда, ҳатто маргаш мерасад ба як қарор намеояд.

Ояти баъдӣ, муъминҳоро хитоб мекунад, ки корҳое, ки мунофиқон мекунад, накунад ва кофиронро дӯст нагиранд.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ

أَتُرِيدُونَ أَنْ تَجْعَلُوا لِلّٰهِ عَلَيْكُمْ سُلْطٰنًا مُّبِينًا ﴿١٤٤﴾

**Йӓ айюҳа-л-лазӯна аману лӓ таттахизу-л-кафирӯна
авлийӓа миӢ дуни-л муъминӯн. А-туридӯна аӢ таҷъалу
лиллаҳи ӯалайкум султӯна-м мубӣнӓ. 144.**

**144. Эӓ касоне, ки имон овардаед, ба ҷуз муъминон кофиронро
дӯст нагиред! Оё мехоҳед, ки дар пешгоҳи Худованд бар зарари
худ ҳуҷҷати равишане қарор диҳед!?**

Дар эзоҳи ояти 28-уми сураи “Оли Имрон” ин мазмун гузашт, ки муъминҳоро монда кофиронро дӯст гирифтани, кори мунофиқон аст. Дар ин оят ҳам Аллоҳтаъоло аз чунин кор муъминонро наҳй намуда, нидо мекунад, ки эӓ касоне, ки имон овардаед, агар шумо дӯстӣ ва робитаи худро бо муъминон як тараф гузореда кофиронро дӯсту ёвар гиред, ба Ислом бе ҳадду ҳисоб зарарҳо мерасад. Агар ин амали наҳйкардаи илоҳиро ба ҷо оред, он барои шумо бисёр гуноҳи бузург аст. Бинобар ин, дар қисми дувуми ояти мазкур омадааст, ки оё мехоҳед далелу ҳуҷҷатҳои мулзамкунамандаро дар пешгоҳи Худованд бар зарари худ тайёр созед, то ин ки Аллоҳтаъоло шуморо дар охира азоб кунад?

Хулоса, аз муъминҳо сарфи назар кардани кофиронро дӯст гирифтани, як навъ ҳуҷҷате аст, ки бар зарари онҳо, дар охира кор фармуда мешавад. Зеро...

إِنَّ الْمُنٰفِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا ﴿١٤٥﴾

**Инна-л-мунафиқӯна фи-д-дарки-л-асфали мина-н-нари ва
лаӢ таҷида лаҳум насӣрӓ. 145.**

**145. Ҳаройина, ҳама мунофиқон дар табақаи зертарини оташи
Дӯзаханд. Ва ҳаргиз барои онҳо мададгоре намеёбӣ,**

Хавфу зарари мунофиқон барои дини Ислом нисбат ба кофирон зиёдтар аст. Бинобар ин, дар охира нисбат ба кофирон ба азоби сахттар дучор меоянд ва онҳо ба поёнтарин “**ад-Даркул**

асфал” ном табақаи Дӯзах партофта мешавад. Ривоят шуда, ки Дӯзах 7 табақа аст ва фурӯтарини он табақаҳо “**Ҳовия**” ном дорад, мунофиқон дар он қарор доранд... ва ҳаргиз онҳо ёрирасоне намеёбанд, то ин ки аз ин **дарки асфал** онҳоро наҷот диҳад.

Аз Абӯҳурайра (р) ривоят шудааст, ки эшон фармуданд: “Барои **ад-Даркул асфал** роҳест, он дарвоза дорад, чун мунофиқонро дохили он мекунад, дарвозаҳоро мисли чоҳ пӯшида ва қулф зада аз тағу тори онҳо оташ дар дода мешавад.”

Бо ривояти Ибни Масъуд (р) мунофиқон дар **Дарки асфал** дар сандуқҳои сарбастаи оташин қарор доранд. Роҳи аз чунин ҳол халос ёфтани онҳоро ояти зер баён мекунад.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلَّهِ

فَأُولَٰئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ۖ وَسَوْفَ يُؤْتِي اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا

Илла-л-лазӣна тaбӯ ва аслаҳӯ ваътасамӯ биллаҳи ва ахласӯ дӣнаҳум лиллаҳи фа уләика маъа-л-муъминин. Ва савфа юътиллāху-л муъминина аҷран ъазӣмā. 146.

146. магар касоне, ки тавба намуданд ва худро ислоҳ сохтанд, (расани) Аллоҳро маҳкаму устувор гирифтанд ва динашонро барои Аллоҳ ҳолис гардониданд, пас, он гурӯҳ ҳамроҳи муъминонанд. Ва зуд аст, ки Аллоҳ муъминонро аҷри бузург медиҳад.

Агар ба маънои ин гуна оятҳо эътибор дода шавад, дар онҳо омада, ки агар мунофиқон имон оранд ва амали солеҳ кунанд, барои ба сафи муъминон бозгашти онҳо кифоя аст. Аммо дар ин оят барои тавбаи мунофиқон, то ин ки дар қатори муъминон дохил шаванд, мисли сураи “Аср” ҷаҳор чизро шарт кардааст. 1-ум: Мунофиқон бояд аз риёкорӣ ва аз мунофиқии худ баргарданд ва бо ихлоси том тавба кунанд. 2-юм: Ҳар ончиро, ки ба сабаби нифоқашон фосид карда буданд, ислоҳ кунанд. 3-юм: Чунон ба гуфтаҳо ва ваъдаҳои Аллоҳтаъоло бовар кунанд ва ҷанг зананд, ки дигар дар дили онҳо ҳеҷ шакку шубҳа роҳ наёбад. 4-ум: Дар бадали он риёкорихое, ки доштанд, дини худро барои ризои Аллоҳ чунон солим созанд, ки дигар асло бо итоати ғайр олуида насозанд. Пас, онҳо дар аҳкоми дунё ва охираат дар зумраи муъминон буда ва ҳар ончиро, ки Худованд ба муъминон ваъда додааст, ба онҳо

низ ваъда медиҳад. Барои таъкиди ин сухан, давоми ояти мазкур ба оммаи муъминон мужда дода фармудааст, ки Худованд ба зудӣ муъминонро подоши бузург мебахшад. Бале! Пас, бояд мунофиқон ин фурсатро аз даст надиханд ва ба сӯи тавба ва ислоҳи худ ва маҳкам доштани аҳкоми илоҳӣ бишитобанд, то ҳамсафи муъминон шаванд.

Имом ибни Аби Ҳотам аз Муъоз ибни Ҷабал (р) ҳадисеро аз Расулulloҳ (с) ривоят кардаанд, ки Расулulloҳ (с) фармуданд: **«Дини худро ҳолис гардон (ё ба дини худ ихлос кун) андак амал туро кифоя мекунад».**

Дар ояти зер, сухан аз бениёзии Парвардигор меравад.

مَا يَفْعَلُ اللَّهُ بِعَذَابِكُمْ إِن شَكَرْتُمْ وَءَامَنْتُمْ وَكَانَ اللَّهُ

شَاكِرًا عَلِيمًا

**Ма яфъалуллоҳу би ъазъабикум ин шакартум ва ăмантум.
Ва кăналлоҳу Шăкиран Ёалăмă. 147.**

147. Чӣ ниёз дорад Аллоҳ ба азоб додани шумо, агар шумо шукр кунед ва имон оред? Ва Аллоҳ қадрдону доно аст.

Ҷазоҳои дардноке, ки Худованд ба кофирону мунофиқон медиҳад, ин на ба хоҳири он аст, ки Худованд аз бандагони осӣ интиқом мегирад ё қудрати худро нишон медиҳад ё аз гуноҳҳои онҳо зараре ба Ё расидаасту он зарарро ҷуброн мекунад. На! Агар чунин бошад, ин камбудист, ҳол он ки Зоти поки Ё таъоло аз чунин камбудихо поку покиза аст. Аз азоб додани осӣён на чизе дар мулки Аллоҳ зиёд, мешавад ва агар онҳоро азоб накунад, на чизе аз мулку қудрати Ё таъоло кам намешавад. Сабаби азоби ин гуна инсонҳо барои он аст, ки онҳо дар бадали ин қадар неъматҳои Аллоҳ на шукр мегӯянд ва на ба Ё таъоло имон меоранд. Агар онҳо шукронаи илоҳиро кунанд ва ба Ё таъоло имон оранд, Худованд чӣ ниёз ба ҷазо додани онҳо дорад? Агар инсонҳои ношукр ва беимонро дар ин дунё азоб кунад, ин дар ивази он хатоҳои онҳост, то ин ки ба роҳи рост баргарданд. Агар дар қиёмат онҳоро ҷазо диҳад, ин ҳам ивази куфри онҳост. Дар асл, Худованд Зоти шукрдонанда ва қадрдонанда буда, аз бандагони шукркунандаи худ розӣ аст. Касонеро, ки ба Ё таъоло имон овардаанд, хубу аъло медонад ва онҳоро бо подоши сазовор қадр мекунад.

Ояти зер, инсонҳоро бо дастури илоҳӣ тарбия намуда, барои ҷамъияти онҳоро пок нигоҳ доштан, эътибори алоҳида медиҳад.

﴿لَا تُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظَلَمَ وَكَانَ

اللَّهُ سَمِيعًا عَلِيمًا﴾

❖ *Лā юҳиббуллоҳу-л-чаҳра би-с-сӯи мина-л-қавли иллā маъ зулим. Ва кāналлоҳу Самӣъан Ёалимā. 148.*

148. Худованд ошкор (баланд) гуфтани сухани бадро дӯст намедорад, магар касе ки бар вай ситам шудааст. Ва Аллоҳ шунавову доно аст.

Ояти мазкур дар бораи яке аз дастурҳои ахлоқии исломӣ хабар дода, фармудааст, ки Аллоҳтаъоло суханҳои бадро, мисли бонг задан, суханҳои фаҳш гуфтан, дашном додан, бадгӯӣ ва ошкор кардани айбу амалҳои зишти касе ё пардаи сирри касеро даррондан ва резондани обрӯи касеро дӯст намедорад. Касоне, ки ба чунин корҳо даст мезананд, маълум аст, ки дар дили онҳо тақво ва виҷдон нест. Аз ин рӯ гуфтани ошкор сохтани суханҳои бад барои онҳо осон аст. Зарари ошкор сохтани суханҳои бад, мисли балоест, ки болои аҳли ҷомеа мерезад. Дар натиҷа мардум ҳамдигарро ғайбату бӯхтон мекунанд, гӯё ҳамдигарро аз гиребон мегиранду то ин ки ҳалок шавад, лаби ҷар оварда тела медиҳанд.

Бинобар ин, дар ҷомеаи исломӣ қатъиян ошкор сохтани суханҳои баду фитнаовар ба истисноӣ як тоифа манъ карда шудааст. Яъне шахси мазлум барои дифои худ метавонад ва ҳақ дорад барои ифшои зулми золим дар назди сардор иқдом ба шикоят кунад ва то ҳаққи худро нагирад ва ситами ўро аз худ дур насозад, метавонад золимиро ошкоро мазаммат намояд. Зеро шахси золим сазовори ҷимояи исломӣ нест. Дар охири ояти мазкур барои ин ки дигарон аз ин гуна истисно сӯистифода накунанд ва ба ҳар баҳона, гӯё мазлум шудаанд, айбҳои мардумро ошкор насозанд, фармудааст, ки Худованд суханонро мешунавад ва аз ниятҳои чунин шахсон огоҳ аст. Яъне доду фарёди мазлумро мешунавад ва зулми золимиро медонад.

Муҷоҳид (р) дар бораи сухани бадро ошкоро кардан гуфтааст: «Шахсе ба меҳмонӣ равад, мизбон ўро зиёфати хубе накунад, ў аз он ҷо баромада, фалончӣ ҳурмати маро ба ҷой наовард, зиёфати

нағз накард, гӯён назди дигарон сухан кунад, ӯ сухани бадеро ошкор кардааст».

Абӯ Довуд аз Абӯхурайра (р) ривоят кардааст, ки Расулulloҳ (с) фармуданд: **“Ду шахсе ҳамдигарро дашном диҳанд, гуноҳ бар зарари ибтидоқунанда аст, ба шарт мазлум аз ӯ нагузаронад.”**

Дар бораи ҳурмати меҳмон ҳадисҳо бисёранд. Имом Аҳмад ва ғайри ӯ ҳурмати меҳмонро ба қадри тоқат воҷиб гуфтаанд. Агар ба меҳмон ҳеҷ илтифоте нашавад, меҳмон дар гуруснагӣ, ташнагӣ, шабро дар сармо рӯз кунад, ӯ мазлум шудааст. Ҳақ дорад ин амалро ошкор созад, то мизбон ки худро мусалмон меҳисобад, огоҳ шавад ва дигар ин суннати падари миллати мо Иброҳим (а)-ро, ки воҷиб аст, тарк накунад.

Мусалмонон дар ҳама даврҳо ба таълимоти мазкур амал намудаанд ва дар байни халқҳои рӯи Замин мақоми ахлоқии олиро соҳиб шудаанд.

إِنْ تُبْدُوا خَيْرًا أَوْ تُخْفُوهُ أَوْ تَعْفُوا عَنْ سُوءٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا

ИҶ тубду хайран ав тухфуҳу ав таъфу ӯан сӯин фа инналлоҳа кона Ёафувван Қадир. 149.

149. Агар зоҳир гардонед кори некро ё онро пинҳон доред ё аз бадӣ афв кунед, пас, ҳаройина, Аллоҳ афвкунандаву тавоност.

Агарчанде Худованд барои мазлум ифшои бадихои золиро, чуноне ки дар ояти қаблӣ гузашт, иҷозат фармуда бошад ҳам, локин дар ин оят ба як нуктаи муқобили он, барои тарғиби мазлум ишора намуда фармудааст, ки агар некиҳои шахсоро изҳор кунед ё махфӣ нигоҳ доред, ҳеҷ боке нест. Лекин дар баробари бадихое, ки аз шахсе ба шумо расидааст, ба истиснои баъзе мавридҳо агар қодир шавед, бахшиширо пеша гиред, ин барои шумо беҳтару аҷри бузург аст. Зеро мусалмонон доимо даст бар корҳои писандида мезананд ва аз корҳои нодурусту нохуш чашм мепӯшанд. Ва дигар ин ки иқтидо ба Аллоҳтаъоло мешавад, зеро яке аз сифатҳои Аллоҳтаъоло ин аст, ки бо вучуди доштани қудрат гунаҳкоронро агар тавба кунанд афв мекунад.

Дар ҳадиси шариф омадааст, ки **ҳеҷ моле аз садақа додан кам нашудааст, Худованд дар баробари афв ҷуз иззат наафзояд. Ҳар касе барои ризои Аллоҳ тавозӯ кунад, Ҳақтаъоло (мартабаи) ӯро баланд мебардорад.** Дар ҳақиқат

ояти мазкур аз ду ҷиҳат дар нуқтаи муқобил бо ояти қаблӣ қарор дорад. 1-ум: Изҳори некиҳо дар баробари бадихо. 2-юм: Афву бахшиш дар баробари касоне, ки ба онҳо ситам кардаанд. Ҳамчунин дар ояти 237-уми сураи “Бақара” омадааст, ки **“Ва агар афв кунед наздиктар аст ба парҳезгорӣ”** ё ин ки дар сураи “Нур”, ояти 22-юм омадааст, ки **“Бояд афв кунед ва даргузаред, оё дӯст намедоред, ки биёмӯрзад Худо шуморо?”**. Оё ин ёрӣ ба золимон нест? Ҳол он ки дар ояти 279-уми сураи “Бақара” низ омадааст, ки **“На зулм кунед ва на тан ба зулм диҳед”** ё ин ки дар сураи “Ҳучурот”, ояти 9 омадааст, ки **“Бо золимон пайкор кунед, то ба ҳукми Худо гардан ниҳанд”**.

Посух: Агар таваҷҷуҳ ба манбаи муътамади исломӣ карда шавад, маълум мешавад, ки мавриди афву бахшиш, ҷои дигару мавриди мубориза бо золимон ва кӯбидани золимону кофирон ҷои дигар аст. Бояд аз ин дастурот суйистифода нашавад. Мисол: Дар мавриди ба душман пирӯз шудан ва чунон шикаст хӯрдани душман, ки дигар аз ҳеҷ тараф хатари ҷадид таҳдид накунад, афву гузашт аз золимони шикастхӯрда, як нав салоҳ ва тарбияи исломӣ ҳисобида шудааст. Аммо дар мавриде, ки хатари душман ҳанӯз бартараф нашудааст ва афву бахшиш ўро ҷасуртар мегардонад ё ин ки афву бахшиш ризоият ба зулм ё таслим ба золимон ҳисобида шавад, ҳеҷ гоҳ Исломи бузург бахшишро иҷоза намедихад ва ҳаргиз пешвоёни аъзами исломӣ дар чунин маврид роҳи афву бахшишро интиҳоб накардаанд.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ

وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ

يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا ﴿١٥٠﴾

Инна-л-лазӣна якфуруна биллаҳи ва русулиҳи ва юридуна ай юфарриқу байналлоҳи ва русулиҳи ва яқулуна нуьмину би баъъи-в ва накфуру би баъъи-в ва юридуна ай яттахизу байна зәлика сабилā. 150.

150. Ҳаройина, касоне, ки ба Аллоҳ ва ба пайгамбарони Ӯ кофир мешаванд ва меҳоҳанд миёни Худо ва расулони Ӯ тафриқа кунанд

ва мегӯянд: «Имон меорем ба баъзе пайғамбарон ва мункир мешавем ба баъзе;» ва меҳоҳанд, ки дар миёни ину он роҳе бигиранд.

أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿١٥١﴾

**Улаїка ҳуму-л-кафйруна ҳаққо. Ва аътаднā лил кафйруна
ъазāба-м муҳинā. 151.**

**151. он гурӯҳ, дарҳақиқат кофйранд. Ва барои кофйрон азоби
хоркунандаро омода кардаем.**

Ояти мазкур касонеро, ки ба Аллоҳ ва ба ҷамии пайғамбарон мисли яҳудиҳо ва насронӣҳо имон наовардаанд, шадидан ваъид намуда фармудааст, ки онҳо шахсоне ҳастанд, ки дар имон овардан ба Аллоҳ ва расулони ӯ меҳоҳанд, ҷудой андозанд. Яъне онҳо мегӯянд, ки ба Аллоҳ ва ба баъзе анбиё имон меорем, на ба ҳамаи анбиё. Ҳол он ки баъди имон ба Аллоҳ, бояд ба ҷамии пайғамбарон имон оварда шавад. Онҳое, ки чунин имон намеоранд, ягон далел надоранд. Ягона далели онҳо таассубу хоҳишоти нафсонии онҳост ва расму одати гузаштагони онҳост, ки инҳо бар онҳо пайравӣ доранд. Яъне яҳудиён бо яқравии худашон гӯё ба ғайри Исо (а) ва Муҳаммад (с) дигар ба ҳама анбиё имон доранд. Насронӣҳо бошанд, низ ба ғайри Муҳаммад (с) дигар ба ҳама пайғамбарон, бо ҳисоби худашон имон доранд. Сомиратиҳо бошанд ба пайғамбароне, ки баъди Юшаъ (халифаи Мӯсо ибни Имрон (а) буд) омадаанд, имон надоранд. Мақсад аз мазмуни ояти мазкур ва аз ин гуфтаҳо ин аст, ки шахсе ба яке аз пайғамбарон имон наовардааст, гӯё ӯ ба Аллоҳ ва ба ҳама пайғамбарон имон наовардааст. Ҳол он ки ба ҳама пайғамбароне, ки Аллоҳ фйристодааст, имон овардан, воҷиб аст. Чунки ин амри Аллоҳ аст ва барномаи ҳамаи онҳо як - Ислом аст ва онҳо ҳамдигарро тасдиқ доранд. Натиҷа он аст, ки агар шахсе пайғамбарии яке аз пайғамбаронро инкор кунад, ҳатто ба пайғамбари замони худ имон дошта бошад ҳам имони ӯ имони шаръӣ нест. Дар идомаи оят Худованд мефармояд, ки онҳо меҳоҳанд роҳу мазҳабро дар байни қуфру имон пеш гйранд, то худро аз он ҳуҷҷатҳое, ки дар китоби охири осмонӣ, алайҳи чунин тоифаҳо омадаасту гйребонгйрашон аст, бйраҳонанд. Локин ҳайҳот. Хулоса, ҳукми ин гуна инсонҳоро Аллоҳтаъоло дар ин оят худ фармудааст, ки онҳое

амри Худоро тарк мекунад, агарчанде даъвои имондорӣ дошта бошанд ҳам, дар ҳақиқат онҳо кофиранд. Агар ба пайғамбаре имон доранд, пас чаро ба пайғамбаре, ки нисбатан далелҳои ӯ возеҳтаранд, бо чашми ҳақиқатбин назар намекунад, то имон биёранд? Дар охири оят Худованд фармудааст, ки амали шахсоне, ки ба ҳамаи пайғамбарон имон наовардаанд, маънои онро дорад, ки ба онҳо ихсонатро раво донистаанд. Ҳукми шахсоне, ки пайғамбаронро ихсонат мекунад, куфр аст. Бинобар ин, Аллоҳтаъоло дар охири оят фармудааст, ки мо барои кофирон меҳроҳанд, ё не, азоби хоркунандаро омода сохтаем.

Дар ояти зер сифати мусалмонон баён мешавад.

وَالَّذِينَ ءَامَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِۦٓ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْهُمْ اُوْلٰٓئِكَ سَوْفَ

يُؤْتِيهِمۡ اُجۡورَهُمۡ ۖ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا

Ва-л-лазӣна āману биллаҳи ва русулиҳи ва лам юфарриқу байна аҳади-м минҳум улّاика савфа юътӣҳим учӯрахум. Ва кāналлоҳу Ғафӯра-р-Раҳӣмā. 152.

152. Ва касоне, ки ба Аллоҳ ва пайғамбарони Ӯ имон оварданд ва миёни ҳеҷ яке аз онҳо тафриқа накарданд, зуд аст, ки савобашонро дода мешавад ва Аллоҳ омӯрзандаву меҳрубон аст.

Ояти мазкур сифати уммати Муҳаммад (с)-ро баён намуда фармудааст, ки сифати онҳо чунин аст, ки ба Аллоҳу ба ҷамии пайғамбарон, имон овардаанд. Онҳо байни ягон пайғамбар фарқгузорӣ накарда, баробар ҳамаи онҳоро бандагони Аллоҳ ва ба сӯи халқ фиристодашуда ва аз ибодати ширкона боздоранда медонанд. Зеро ҳукми Исломи асил ин аст, ки агар касе ба яке аз пайғамбарон имон наорад, мусалмон ҳисобида намешавад. Як ҳиссаи ҷудонашавандаи ақидаи мусалмонҳо ин аст, ки муъмин ба асли тамоми динҳои осмонӣ (яъне, Илом) ва ба тамоми китобҳои осмонӣ бовар карда, бояд онҳоро эҳтиром кунад. Ана барои чунин шахсон ваъда шудааст, ки Худованд ба зудӣ подоши писандидае дода, гуноҳони онҳоро меомӯрзад. Зеро Аллоҳтаъоло омӯрзандаву бениҳоят меҳрубон аст. Ояти 285-уми сураи “Бақара” мазмуни ин оятро низ таъкид мекунад. Ҳукми ба ҳама пайғамбарон имон овардан ё куфр варзидан мувофиқи тасаввуроти иломӣ дар оятҳои қаблӣ гузашт.

Оятҳои баъди мақоми яҳудиёро дар ин масъалаҳо баён мекунанд.

يَسْأَلُكَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَنْ تُنِزَلَ عَلَيْهِمْ كِتَابًا مِّنَ السَّمَاءِ فَقَدْ

سَأَلُوا مُوسَىٰ أَكْبَرُ مِنْ ذَلِكَ فَقَالُوا أَرَنَا اللَّهُ جَهْرَةً فَأَخَذَتْهُمُ الصَّعِقَةُ

بِظُلْمِهِمْ ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِن بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ فَعَفَوْنَا عَنِ

ذَلِكَ وَءَاتَيْنَا مُوسَىٰ سُلْطٰنًا مُّبِينًا ﴿١٥٣﴾

Яс-алука аҳлу-л-китаби ани туназзила Ӏалайҳим китаба-м мина-с-самӀъ. Фа қад саалӯ МӯсӀ акбара миӀн зӀалика фа қолӯ ариналлоҳа ҷаҳратан фа аҳазатҳуму-с-сӀоъикату би Ӏулмиҳим. Ӏумма-т таҳазу-л-Ӏиҷла миӀм баъди маӀ қӀаатҳуму-л баййинӀату фа ӀафавнӀа Ӏан зӀалик. Ва атайнӀа МӯсӀа султӀона-м мубӀинӀа. 153.

153. Аҳли Китоб аз ту меурсанд, ки ба онҳо ба якборагӣ аз Осмон Китобро фуруд оӣ. Пас, батаҳқиқ аз Мӯсо бузургтар аз инро савол карда гуфтанд: «Бар мо Худоро ошкоро бинамоён». Пас онҳоро ба сабаби зулмашон соиқа (оташак)-е гирифт. Боз, баъд аз он ки ба онҳо нишонаҳо омад, гӯсоларо ба худӣ гирифтанд. Пас, аз ин гуноҳояшонро афв кардем. Ва Мӯсоро муъҷизаҳои ошкор додем.

Аз мазмуни ояти мазкур ва ҳамчунин аз оятҳои 55-56 с. “Бақара” беҳурмати и яҳудиён нисбати пайғамбарон баралло маълум мегардад. Яъне онҳо баъзе пайғамбаронро ҳалок карданд ва ба баъзеи онҳо бӯҳтону тухматҳо заданд ва ғайра. Акнун бинобар гумроҳии қадимае, ки аз аҷдоди худ мерос доранд, бори дигар ин фитнаро бақор бурданд. Аллоҳтаъоло, дар ин оят аз онҳо хабар медиҳад, ки агарчанде дар айни ҳол оятҳои Қуръони карим нозил шуда истода бошанд ҳам, аҳли китоб на аз рӯи ҳақиқатро ёфтанд, балки аз рӯи таассуб аз ту меҳоханд, ба якбора китобро аз осмон, чуноне ки Мӯсо (а) Тавротро ба назди гузаштагони онҳо оварда буд, ба наздашон биёӣ. Яъне онҳо пайғамбарро савол

карданд, ки барои он ки пайғамбарии туро қабул кунем, бояд барои мо китоберо ба якбор биёри, ки варақаҳои ӯ навишта шудаву чилд карда шуда бошад. Дар шарҳи мазмуни ин оят Ибни Ҷарир ривоят кардааст, ки онҳо аз Расулulloҳ (с) талаб кардаанд, ки бояд барои тасдиқи худ китобе биёри, ки дар он номҳои фалон ва фалончӣ зикр шуда бошад ва барои шумо Муҳаммадро ҳамчу пайғамбар фиристодем гуфта, навишта шуда бошад. Шахси бохирад аз шунидани ин гуна суханҳои аҳли китоб тааҷҷуб намекунад. Зеро агар ба таърихи онҳо назар карда шавад, гузаштагони онҳо ба пайғамбарони замони худ аз ин гуна саволҳо дида саволҳои чандин карат бадтару аҷибтар додаанд. Аз он ҷумла, аҷдоди онҳо аз Мӯсо (а) пурсиданд, ки ай Мӯсо, агар ту пайғамбар бошӣ, **ошкоро Худо ро ба мо нишон деҳ!** ва ғайра. Хулоса, дар таърихи ин гуна инсонҳои нисбати пайғамбарон беодобии доими ро равобинанда, ба ғзаби Аллоҳ гирифтор шуданҳои бисёро ро мушоҳида кардан мумкин. Яъне гурӯҳе аз онҳоро баъди ингуна саволҳо оташак нест сохтааст ва гурӯҳе аз онҳо ба дарё ғарқ шудааст ва ғайра. Гурӯҳе аз онҳо муъҷизаҳои нӯҳгонаи Мӯсо (а) ошкоро диданд. Ҳамин ки Мӯсо (а) барои розгӯи ва муноҷот назди Парвардигор ба кӯҳи Тур рафт, Сомири зебу зевари занҳое, ки аз ҷаври золимон аз Миср фирор карда буданд, бо ҳилаву найранг ба даст овард, аз онҳо ҳайкали гусоларо сохт. Яҳудиён бо роҳбарии Сомири онро ба худ Худо интиҳоб намуданд. Қиссаи гӯсолапарастии яҳудиён ва бозгашти Мӯсо аз кӯҳи Тур дар сураи “Аъроф” ва “Тоҳа” хеле густурдатар омадааст. Аммо мухтасари он қисса ин аст, ки чун Мусо (а) аз кӯҳи Тур бозгашт, қавми худро дар гӯсолапарастӣ машғул дид. Ҳайрон шуд, дуо кард. Худованд фармуд, ки агар хоҳанд, ки тавбаашон қабул шавад, касоне, ки гӯсолапараст нестанд, гусолапарастонро ба ҳалокат расонанд. Хулоса, байни онҳо ҷанги шадиде ба вуқӯъ пайваст, хеле ҳамдигарро нобуд сохтанд. Агарчӣ расми гусолапарастӣ аз онҳо дур шуд, локин ба гарданкашии худ идома доданд. Акнун панду насиҳат барои яҳудиён судовар нест, хоҳ нохоҳ то қаҳру ғзаб нишон дода нашавад, аз роҳи яҳудият барнамегарданд. Бинобар ин, ояти баъдӣ чунин муомилаи Илоҳиро барои онҳо баён мекунад.

وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّورَ بِمِثْقَلِهِمْ وَقُلْنَا لَهُمْ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُلْنَا

لَهُمْ لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَقًا غَلِيظًا ﴿١٥٤﴾

Ва рафаънā фавқаҳуму-тi Тӯра би миъсāқиҳим ва қулнā лаҳум-удхулу-л-бāба сучҷада-в ва қулнā лаҳум лā таъду фи-с-сабти ва аҳазнā минҳум-м миъсāқан галиъзo. 154.

154. Ва барои гирифтани паймон болои онҳо (кӯҳи) Турро бардоштем ва ба онҳо гуфтем: «Ба дарвоза сачдакунон дароед!» ва ҳам барои онҳо гуфтем: «Дар рӯзи шанбе таҷовуз накунед!»

Ва аз онҳо паймони мустаҳкам гирифтем.

Қавми яҳуд аз қабули шариати Мӯсо (а) ва аз пойбандӣ ба ҳукмҳои Таврот саркашӣ карда, гуфтанд, ки ҳукмҳои Таврот барои мо вазнин аст, мо онро қабул карда наметавонем, бигзор ҳарчӣ бар сари мо ояд, мо ризоем. Мувофиқи аҳдномаашон Худованд кӯҳи Турро болояшон ҳамчу соябон бардошт ва ба онҳо гуфт, ки агар шумо тавба накунед, фармон иҷро нашавад, ин кӯҳро болои шумо партоб кардан аниқ аст. Ҳоло бошад, аз дарвозаҳои Байтулмуқаддас сачдакунон бо сари ҳам ва бо тавозӯи “ҳи-татун” гӯён, яъне: “Бор илоҳо, мо, ки ҷиҳоди дар роҳи худатро тарк кардем, гуноҳҳои моро кам кун” гӯён ворида шаҳр шавед! Он тихимағзон бо он табиати ба исёномадашон, ба ҷои иҷрои фармоиш ва ба ҷои сарҳамӣ ва тавозӯи, ки Худованд фатҳи Байтулмақдисро ба онҳо ваъда додааст. “Ҳинтатун фи шаъратин” – “Гандуме дар ҷав гӯён” қафо-қафо дохили шаҳри Байтулмақдис шуданд. Бори дигар ин мазмунро ояти 171 сураи “Аъроф”, иншоаллоҳ, возеҳтар баён мекунад.

Бо ривояте чун онҳо масҳаракунон дохили Байтул-муқаддас шуданд, онҳо ба касалии вабо гирифтор шудану, дар як рӯз тақрибан 70 ҳазор аз онҳо ба ҳалокат мерасид. Боз мегардем, ба давоми эзоҳи ояти мазкур: Чун Худованд онҳоро тавозӯӣкунон ба дохил шудани шаҳр амрашон намуд, амри дигари Аллоҳтаъоло барои онҳо ин буд, ки бояд онҳо аз ҳад таҷовуз накунанд. Яъне рӯзи шанbero барои онҳо рӯзи истироҳат гардонида шуд ва шикори моҳиёнро дар он рӯз барои онҳо манъ фармуда, ваъдаи

мустаҳкам гирифта шуд. Оё яҳудиён ба ваъдаи худ вафо намуданд? Ҳаргиз! Чун диданд, ки рӯзи шанбе дар дарё моҳӣ бисёр аст, табиати ба исён омехтаашон онҳоро нагузошт, то ба ваъдаи худ вафо кунанд, ҳилаҳо нашуда моҳиёро доштанд, ба мазмуни ин оят ва оятҳои баъдӣ, ба лаънати илоҳӣ гирифтор шуданд.

فَبِمَا نَقَضْتُمْ مِيثَاقَهُمْ وَكُفِّرْهُمْ بِآيَاتِ اللَّهِ وَقَتْلِهِمُ الْأَنْبِيَاءَ

بِغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ طَبَعَ اللَّهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا

يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا

Фа би ма нақзиҳим-м мисъақаҳум ва куфриҳим би айятиллаҳи ва қатлиҳиму-л-аъмбийъа би ғайри ҳаққи-в ва қавлиҳим қулубунā гулф. Бал табаъаллоҳу њалайҳа би куфриҳим фа ла юъминуна иллā қалилā. 155.

155. Пас, ба сабаби аҳди худро шикастан ва ба сабаби ба оятҳои Худованд кофир шуданашон ва пайғамбаронро ба ноҳақ куштанашон ва гуфтани онҳо, ки: «Дилҳои мо дар ғилоф (парда) аст» - балки Аллоҳ, бар дилҳои онҳо ба сабаби куфрашон муҳр ниҳодааст, пас имон наоранд, магар андаке аз онҳо,

Чун яҳудиён он аҳдномаи мустаҳкам додаашонро шикастанд ва ин барои онҳо сабаб шуд, ки ба лаънати Худо, чуноне ки дар оятҳои қаблӣ ва ояти 160-уми ҳамин сура мегузарад, гирифтор шуданду Аллоҳтаъоло хеле чизҳое, ки барои онҳо ҳалол карда буд, барои онҳо ҳаром ҳукм намуд. Онҳо ба ин кифоя накарда, кирдорҳои бади дигареро, чуноне ки дар ин се оят баён мешаванд, анҷом доданд, ки ин ҳама сабаби ба лаънати Худо гирифтор шуданашон гардид. 1-ум: Чуноне ки гузашт, ба аҳду паймони додагиашон вафо накарда, онро шикастанд. 2-юм: Онҳо оятҳои Аллоҳтаъолоро инкор намуда, куфр варзиданд. Яъне чандин оятҳо ва муъҷизаҳое, ки дар Қуръони Карим барои ҳидояти онон зикр шудааст бовар накарданд. 3-юм: Яҳудиён пайғамбарони Аллоҳро чун Закариё (а) ва Яҳё (а) ва дигар дӯстони Худоро ба қатл расониданд. 4-ум: Чун Пайғамбари Аллоҳ ҳазрати Муҳаммад (с)

онҳоро ба сӯйи Исломи ростин даъват менамуд, сухани Пайғамбари Аллоҳ (с)-ро масхара пиндоштан, дар ҷавоб ҷасурона меғуфтанд, ки дилҳои мо дар ғилоф аст. Яъне “ҳамчун ғилоф пур аст, дигар чизро намеғунҷонад” - даъвати ту дар дили мо таъсир намебахшад, мо дигар ба суханҳои ту гӯш намеандозем, рав кори худатро кун.

Акнун, савол ба онҳо: “Оё дилҳои онҳо дар даруни ғилоф дар паси пардаҳо офарида шудааст, ки ҳеҷ насиҳат дар дили онҳо таъсир намебахшад?” Не! Балки Худованд дар дили онҳо ба сабаби он куфре, ки ихтиёр кардаанд, чунон мӯҳри ғафлат задааст, ки ба ғайри иддаи чанде аз онҳо, дигарон аз насиҳат бетаъсир монда, имон наоварданд.

Дигар хилофкориҳои онҳоро ояти баъдӣ баён мекунад.

وَبِكْفَرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَىٰ مَرْيَمَ هَتِّنَا عَظِيمًا

Ва би куфриҳим ва қавлиҳим ъалā Маряма бухтāнан ъаъūmā. 156.

156. ва ба сабаби куфрашон ва гуфторашон бар Марям тухмати бузургро,

Хилофкориҳои онҳо, чуноне ки дар ин оят баён мешавад, ба охир нарасидааст. Яъне, онҳо дар роҳи куфр чунон шитоб карданд, ки ҳатто Маряма покдоман, модари пайғамбари бузургвори Худоро, ки бо хости Илоҳӣ бе ҳамсар бордор шуда буд, чунон тухмати бузурге задаанд, ки ин гуна бӯхтонро ба ғайри яҳудиён дигар гурӯҳе нагуфтааст. Яъне онҳо гуфтанд, ки Марям ба Юсуфи Наҷҷор расидааст ва аз ҳаромкорӣ Исоро овардааст.

Сабаби ба лаънати Аллоҳ гирифтӣ шудани яҳудиён дар ояти зер идома дорад.

وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَٰكِن شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مَا لَهُمْ

بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا

Ва қавлиҳим иннā қатална-л Масиҳа Ёисабна Маряма расулаллоҳи ва мā қаталӯҳу ва мā салабуҳу ва лāкин шуббиҳа лаҳум. Ва инна-л-лазӯинахталафӯ фӯҳи ла фӯ шакки-м минҳ. Мā лаҳум биҳи мин Ёилмин илла-т-тибāъа-џ-џанн. Ва мā қаталӯҳу яқинā. 157.

157. ва ба сабаби гуфтани онҳо, ки мо Масеҳ - Исо писари Марямро, ки пайғамбари Аллоҳ буд, куштем. Ва ҳол он ки ўро накуштанд ва на бар дор кашиданд, валекин касе бар онҳо монанд шуд ва ҳаройина, касоне ки дар бораи вай суханони мухталиф гуфтанд, аз ҳоли ў дар шакканд. Онҳоро ба вай аз дониш чизе нест, магар пайравиш гумони худро мекунанд ва ўро ба яқин накуштаанд, -

Сабаби 6-уме, ки яҳудиён ба лаънати Аллоҳ гирифтор шуданд, ин аст, ки онҳо бо ифтихору бо масхара сохтани дигарон мегӯянд, ки расули Худо Исо ибни Марям (а)-ро мо куштаем. Расули Худо гуфтани онҳо Исо (а)-ро барои истеҳзост. Вагарна, дар асл ба пайғамбарии Исо (а) бовар надоранд. Даъвои яҳудон оид ба қатли Исо (а) беасл аст. Ҳақиқату асли ин ҳодисаро Қуръони карим баён намуда, мегӯяд, ки дар ҳақиқат ба Исо (а) яҳудиён сӯиқасд карданд, локин на ў (а)-ро куштанд ва на ў (а)-ро дар дор овехтанд. Локин ивази Исо (а) каси ба ў (а) монандро бар дор овехта, ба қатл расонидаанд. Муфасссири олиқадр Ибни Касир, дар шаъни ин қиссаи маълуму машҳур чунин ривоят мекунад, ки Аллоҳтаъоло Исо (а) ибни Марямро бо муъҷизаҳои ошкор ба сӯйи халқ ҳамчу пайғамбар фиристод. Мутаассифона, яҳудиёни ҳамасри Исо (а) на ин ки ба роҳи ў (а) нарафтанд, балки диданд, ки ў (а) пайғамбар аст, бо муъҷизаҳо кӯри модарзодро бино ва песонро даво мекунад, мурдaro бо изни Парвардигор зинда мегардонад, аз лой сурати паррандаи хурде месозаду дар он медамад, вай бо изни Парвардигор парвоз мекунад ва ғайра.

Аз дидани ин гуна муъҷизаҳо нороҳат шуда, ҳасад бурданду Исо (а)-ро дурӯғӯ ҳисобида, ба ў (а) хилоф карда, ҳарчӣ имкону қувват доштанд, ба озор додани ў (а) гузаштанд. Ҳатто озори онҳо ба Исо (а) то он ҷо расид, ки ў (а) дар ватане, ки озордиҳандагони ў (а) зиндагӣ доштанд истиқомат карда натавонист. Аксаран ҳамроҳи модарашон маҷбур шуданд, ки ба саёҳат раванд. Бо ин ҳам яҳудиён қаноат накарда, ба назди подшоҳи он давр, ки дар шаҳри Димашқ менишасту ситорапараст буд ва аз қавми юнониҳо буд,

рафта Исо (а)-ро бадгӯи карда, гуфтанд, ки марде дар Байтул Мақдис пайдо шудааст, ки мардумро дар фитна андохта онҳоро гумроҳ ва мардуми оддиро алайҳи подшоҳ ба шӯриш бархезонданист.

Чун ин мушрик – подшоҳи Димашқ ин суханро шунид, дар ғазаб шуд, ба ноиби худ, ки дар Байтул Мақдис буд, нома кард ва дар он навишт, ки аз ин гуна мард дар эҳтиёт бошед! Ёро дошта дар дор занед! Болои сари ӯ хорҳоро ниҳед! Ва мардумро аз бадӣ ва ҷафои ӯ халос намоед! Чун ин фармон ба волии Байтулмақдис расид, то ин ки фармони подшоҳ иҷро шавад, бо шитоб ҳамроҳи як тоифае аз яҳудиён ба ҷои зисти Исо (а) ҳозир шуд. Рӯз, рӯзи ҷумъа баъди аср, бегоҳии шанбе буд, Исо (а) ҳамроҳии ёрони худ бо ривояте 12 ва бо ривояте 13 ё 17 нафар дар маконе нишаста, ба кори худ машғул буданд. Яҳудиҳо онҳоро дар муҳосира гирифтанд. Чун ин ҳодисаро Исо (а) пай бурданд, вазъият тақозои онро дошт, ки ё бадкорон ба назди инҳо дароянд ё Исо (а) ва ёронаш назди онҳо хориҷ шаванд. Чун дигар илоҷ набуд, Исо (а) ба ёрони худ гуфт: “Кадоме аз шумо шакли маро қабул мекунед, то ҳамроҳи ман дар Ҷаннат бошад?”. Аз ҳеҷ кас ба ҷуз аз ҷавонтарини онҳо ҷавоб нашунид. Ёро хурдсол шуморида, бори дувум ва севум Исо (а) суханагро тақрор намуд. Боз аз ёрон ба ҷуз он ҷавон аз касе ҷавоб нашунид. Исо (а) ба он ҷавон гуфт: “Ту ҳамон шахсӣ!”. Яъне ту касе ҳастӣ, ки ҳамроҳи ман дар Ҷаннат хоҳӣ буд!

Пас аз ин Худованд он ҷавонро дар шакли Исо (а) даровард. Дар ҳамин асно аз болои хона равзан (сӯрохи)-е кушода шуд, Исо (а)-ро хоби пинак гирифт, бо ҳамин сифат шариконаш диданд, ки ӯ (а) ба осмон бардошта шуд. Вақто ки ёрони ӯ (а) дар торикӣ аз он ҷо баромаданд, яҳудиён он ҷавонро Исо (а) ҳаёл намуданду ёро доштанд ва мувофиқи фармони подшоҳашон, ки мушрик буд, бар дор овехтанд ва хорҳоро болои сари ӯ ниҳоданд.

Баъдӣ ин ҳодиса “қотилони” Исо (а) дар шакли уфтода гуфтанд, мо дар торикӣ байни чангу ғубор ин амрро анҷом додем, оё он, ки дар дор задем, Исо буд ё ғайри ӯ? Агар Исо бошад, нафари 12 ё 13-ум ё 17-ум кучост? Агар ӯ яке аз шарикони Исо бошад, пас Исо кучост? Онҳо дар ихтилоф афтоданд. Яҳудиён мағрурона ва бо ифтихор, мо Исоро ба қатл расонидем, гӯянд ҳам, аммо он чӣ ки Аллоҳтаъоло дар Қуръон хабар додааст, ҳақиқат аст, на ғайри он.

Хулоса, яҳудиён дар қиссаи Исо (а) бар се фикранд: Гурӯҳе аз онҳо, яъне касоне, ки рафтани Исо (а)-ро диданд, тасдиқ

намуданд, ки дар ҳақиқат ӯ ба сӯи осмон рафт, онҳо ҳаққанд. Гурӯҳе амали яҳудиёро тасдиқ намуда, мисли насронии ҳозира мегӯянд: “Исоро бар дор овехта куштанд.” Гурӯҳе аз насронии бар он ақидаанд, ки чун Исо (а)-ро куштанд, ӯро дар гӯр ниҳоданд, баъдӣ се рӯз ӯ зинда шуд. Ин суҳанҳо, ба ғайри ақидаи гурӯҳи аввал, ҳама беасос аст. Бинобар ин, дар охири оят омадааст, ки яҳудиён ё насронии дар ин боб илме надоранд, ҳар чӣ мегӯянд, бо гумон мегӯянд. Аниқ он аст, ки онҳо Исо (а)-ро накуштаанд. Агар Исо (а)-ро накушта бошанд, пас ӯ (а) куҷо шуд?

Ба ин савол ояти зер ҷавоб медиҳад.

بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا

**Ба-р-рафаъахуллоҳу илайҳ. Ва коналлоҳу Ђазизан
Ҳақимā.158.**

**158. балки ӯро Аллоҳ ба сӯи Худ бардошт. Ва Аллоҳ ғолибу
боҳикмат аст.**

Балки ҳақиқат он аст, ки Қуръони Карим дар ояти 55-уми сураи “Оли Имрон” ва дар ин ояти мазкур хабар додааст. Яъне яҳудиён Исо (а)-ро кушта натавонистанд. Худованд ӯро ба сӯи Худ бардоштааст. Зеро Аллоҳтаъоло дар ҳама корҳои худ ғолибу боҳикмат аст ва ҳар ҳодисае, ки бар сари Исо (а) ва ёронаш гузашт, ин ҳикмату имтиҳони илоҳӣ буд. Шахсони мусалмон аз мазмуни ин гуна оятҳо ва шунидани ин гуна ҳодисаҳо ақидаашонро дар бораи Исо (а) дуруст мекунад. Зеро дар маънои ин оятҳо ҳеҷ нодақиқӣ, шубҳа ё шакке нест. Валлоҳу аълам.

وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لِيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ ۚ وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ يَكُونُ

عَلَيْهِمْ شَهِيدًا

**Ва им мин аҳли-л китāби иллā ла юъминанна биҳи қабла
мавтиҳи ва явма-л-қийāмати якуну Ђалайҳим
шаҳидā.159.**

**159. Ва аз аҳли Китоб ҳеҷ кас нест, магар ин ки ба Исо қабл аз
марги Исо, албатта, имон меорад. Ва рӯзи растохез Исо бар
имони онҳо гувоҳ хоҳад буд.**

Муфасссирони олиқадр дар шарҳи маънои ин оят ду навъ фикр баён намудаанд, ки ҳар ду фикр ба мазмуни ин оят дуруст меояд. Яъне баъзе аз онҳо замире, ки дар калимаи “мавтиҳӣ” омадааст, роҷеъ ба Исо (а) донистаанд. Яъне қабл аз мавти Исо (а). Баъзе аз онҳо замиро роҷеъ ба сӯи аҳли китоб донистаанд. Яъне қабл аз мавти аҳли китоб. Акнун бинобар ихтиёри тоифаи дувуми муфасссирон, валлоҳу аълам, маънои оят чунин мешавад, ки чун вуқӯи қиёмат наздик шавад, Исо (а) ба Замин мефарояд, ҳама аҳли китоб, хоҳ насронӣ ё яҳудӣ, вақто ки худро дар остонаи марг ва Малакулмавро болои сарашон ҳозир мебинанд, ҳақиқатро мефаҳманд, ки дар ҳақиқат Исо (а) бандаи Худо ва расули ӯ будааст, имон меоранду тасдиқ мекунанд. Локин чӣ фоида, аз ин гуна имон овардане, ки ба соҳибаш нафъе расонида наметавонад. Бинобар тафсири гурӯҳи якум, ки машҳур аст, маънои ояти мазкур, валлоҳу аълам, чунин аст: Чун Исо (а) ба рӯи Замин меояд, ҳамаи аҳли китоб ба ӯ (а) пеш аз марги ӯ (а) имон меоранд. Аммо ривояти роҷеъ он аст, ки на ҳамаи аҳли китоб, балки тоифае аз онҳо ба ӯ (а) имон оварда, тобеи ӯ (а) мешаванд. Ба ҳар тақдир Исо (а) рӯзи қиёмат... бар зарари аҳли китоб, агар яҳудӣ бошанд, шоҳидӣ медиҳад, ки Худованд маро ҳамчу пайғамбар барои расонидани амрҳои худ фиристод, аммо онҳо пайғамбарии маро дурӯғ ҳисобиданд. Агар насронӣ бошанд, бар зарари онҳо чунин гувоҳӣ медиҳад, ки ман ҳеҷ гоҳ даъват накарда будам, ки маро Худо ё писари Худо гӯянд, онҳо дар шаъни ман аз ҳад гузаштагонанд, ҳатто маро писари Худо гуфтаанд. Хотирасон мешавад, ки уммати исломӣ ба фуруд омадани Исо (а) аз осмон дар охири ӯз-замон иттифоқдоранд. Зеро аз Расули Худо (с) бештар аз 70 ҳадис ва аз асҳоби киром бештар аз 40 асар дар ин бора ворид шудааст. Насоро ҳам низ ба ҳамин ақидаанд ва аз китобҳои яҳудиён инро низ пайдо кардан мумкин аст. Мувофиқи яке аз ҳадисҳо бо ривояти Абӯхурайра (р), чуноне ки дар Саҳеҳи Бухорӣ ва Муслим (р) омадааст, Расулulloҳ (с) фармуданд. **«Дар ояндаи наздик фарзанди Марям бо унвони ҳокими одил дар миёни шумо фуруд меояд, салиб (крест)-ро мешиканад, ҳук (даҷҷол)-ро мекушад, қизро вазъ мекунад, мардумро ба сӯи Ислом меҳонад ва Худои мутаъол дар замони вай тамоми милал, ба ҷуз миллати исломро ҳалок мегардонад...»**. Сипас, дар рӯи Замин амнияти ом ва том барпо мешавад... Исо (а) чиҳил сол

зиндагӣ мекунад, чун аз олам дармегузарад, мусалмонон бар вай намози ҷаноза мегузоранд... Валлоҳу аълам.

فَيُظْلَمُ مِّنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ

وَبَصَدِّهِمْ عَن سَبِيلِ اللَّهِ كَثِيرًا ﴿١٦٠﴾

**Фа биъулми-м мина-л-лазӣна ҳадоу ҳаррамнā ъалайҳим
таййибāтин уҳиллат лаҳум ва би сaддиҳим ъан
сабилиллаҳи каџиро. 160.**

160. Пас, ба сабаби зулми яҳуд ва ба сабаби (мардуми) бисёреро аз роҳи Худо манъ карданашон, бар онҳо чизҳои покизае ки бар онҳо ҳалол гардонида шуда буд, барояшон ҳаром гардонидем.

وَأَخَذِهِمُ الرِّبَا وَقَدْ هُمُوهَا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ ۖ وَأَعْتَدْنَا

لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦١﴾

**Ва ахзиҳиму-р-рибā ва қад нуҳу ъанҳу ва аклиҳим амвāла-
н-нāси би-л-бāтил. Ва аътаднā лил кāфирӣна минҳум
ъазāбан алимā. 161.**

161. Ва ба сабаби суд гирифтани онҳо ва ҳол он ки аз он наҳй шуда буданд ва ба сабаби ба ноҳақ молҳои мардумро хӯрданашон, ва барои кофирони аз онҳо азоби дарднокеро муҳайё кардаем.

Дар оятҳои қаблӣ ба чандин хилофкориҳои гузашта ва ояндаи яҳудиён ишора шуд. Дар ин оятҳо низ аз ҷасорат ва амалҳои золимона ва ношоистаи онҳо зикр мешавад, ки ҳамаи онҳо сабаби ҷазои дунё ва охирати онҳо шудаасту мешавад. Аз он ҷумла, ба хоҳири он зулму ситам ва ба хоҳири боздоштани худ ва мардум аз роҳи ҳақ (Худо ва расули Ў (с)) ва ба сабаби куштани пайғамбарон ва дигар гуноҳҳои бузурге, ки карданд, Худованд истифодаи қисмате аз чизҳое, ки истеъмоли онҳо барояшон ҳалол буд, манъ ва ҳаром ҳукм фармуд. Яъне пеш аз нузули Таврот, чуноне ки дар ояти 23-юми сураи “Оли Имрон” гузашт, ба ғайри он чиро, ки Яъқуб (а) барои худ ҳаром (назр) гардонида буд дигар ҳама ашё барои яҳудиён ҳалол буд. Акнун онҳо бо он табиати ҳабисе, ки доштанд,

даст ба гуноҳҳои бузург зада, Исо (а)-ро пайравӣ накарданд, онҳо аз рибохурӣ (протсент) манъ шуда буданд, ба ин амр аҳамияте ҳам надода, рибохӯрии худро идома дода, бо роҳҳои ботил (ришвахурӣ) моли мардумро хӯрданд. Биобар ин, чуноне ки дар ояти 146-уми сураи “Анъом” бо тафсил ин масъала эзоҳ мешавад, Худованд хеле ашӯро барои онҳо ҳаром гардонид, аз он ҷумла ҳайвонҳои яксумро (мисли уштур) ва чарбуи гову гӯсфанд ва ғайраро ва бо ин тартиб барои ҷазои дунявии яҳудиён шариаташро саҳту танг сохт. Яъне чун Таврот нозил шуд, диданд, ки Таврот бисёр чизҳоро ҳаром ҳукм фармудааст. Ин ҷазои дунявӣ ва ин шариати танг барои онҳо кифоя набуд, аз ин сабаб дар охири ояти мазкур Худованд фармуд, ки барои кофирони онҳо (яъне, яҳудӣ) азоби алампнокро омода кардаем. Бале! Аз ин бадсириштони мутаассиби нолоиқ ҷои тааҷҷуб нест, онҳо ҳатто беҳтарин китоби осмонӣ Қуръонро нокифоя донистанд, ба Пайғамбари охируззамон имон наоварда, рисолати ӯ (с)-ро дурӯғ ҳисобиданд. Чун Худованд авзои гузашта ва ояндаи онҳоро медонист, ин азоби шадиди аламоварро барои афроди кофиршудаи онҳо муҳайё сохт. Ояти баъдӣ, ба таври умумӣ барои имоновардагон аҳамияти хоссе медиҳад ва ба онон аз савоби бузург мужда медиҳад.

لَكِن الرّٰسِخُوْنَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا

أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالْمُؤْمِنُونَ

بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أُولَٰئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٦٦﴾

**Лакини-р-росихӯна фи-л-ъилми минҳум ва-л муъминӯна
юъминӯна би маъ унзила илайка ва маъ унзила миъ қаблик.**

**Вал муқимӯна-с-салāҳ. Ва-л муътӯна-з-закāта ва-л-
муъминӯна биллāҳи ва-л явми-л-āхири улāика
сануътиҳим аҷранъаъимā. 162.**

**162. Лекин аз онҳо собитқадамони дар илмро ва муъминоне ки ба
он чӣ фуруд оварда шуд ба сӯйи ту ва ба он чӣ пеш аз ту фуруд
оварда шуд, имон меоранд, ва барподорандагони намозро ва**

закотдиҳандагонро ва имон овардагони ба Худованду ба рӯзи охиратро ба зудӣ савоби бузург ба онҳо медиҳем.

Ибни Касир сабаби нузули ин оятро бо ривояти Ибни Аббос (р) Ислом овардани якчанд яҳудиначод чун Абдуллоҳ ибни Салом ва Саъалаба ибни Саъят ва Асад ибни Саъят ва Асад ибни Убайд, донистааст. Зеро онҳо дар ҳақиқат ба он чӣ ба Расулуллоҳ (с) нозил шуд, имон оварданд ва сазовори навиди ин оят шуданд.

Аз ояти мазкур чунин маълум мешавад, ки Қуръони карим ягон наҷод ё ягон тоифаеро хос мазаммат намекунад. Балки аз кадом наҷоде бошанд, касонеро мазаммат мекунад, ки онҳо олукаи ширку куфранд. Хулоса, Худованд дар ин оят хабар додааст, ки афроди покдомани яҳудиначод, аз он сифатҳои баде, ки дар оятҳои қаблӣ гузашт, пок буда, балки мавриди ситоиш қарор доранд. Яъне баъзе аҳли китоб бо он илму маълумоте, ки дар бораи ояндаи худ доштанд, амал намуда, чун ҳақиқатро мушоҳида намуданд, дарҳол ба Қуръону Пайғамбари охируззамон имон оварданд. Муъмин шуданд. Барои муъминҳое, ки ба Расулуллоҳ (с) ва ба китобҳои нозилшуда ва пайғамбарони гузашта имон овардаанд, ба хусус намозгузoron ва закотдиҳандагон ва имоновардагон ба Аллоҳ ва рӯзи охират, навиду мужда ин аст, ки Аллоҳтаъоло ба зудӣ барои онҳо аҷри бузургро ато мефармояд. Ба ҳамин далел, гурӯҳе аз бузургони яҳуд, ҳангоме ки Расули Аллоҳ пайғамбарии худро ошкор намуд, ҳақиқати ӯро бо тавфиқи Илоҳӣ фаҳмиданд, ба Ислом гаравиданд, бо ҷону дил аз ӯ ҳимоят карданд, мавриди эҳтироми Пайғамбар (с) ва ҷамии мусалмонон қарор гирифтанд.

Худованд дар ояти баъдӣ хабар медиҳад, ки фиристодани ваҳй ва фуруд омадани китобҳои осмонӣ бар Муҳаммад (с) амри навпайдо набуда, балки Худованди таъоло барои дигар пайғамбарони гузашта низ ваҳй ва китобҳое фиристодааст.

﴿ إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ ۚ وَأَوْحَيْنَا

إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَعِيسَى ۚ وَأَيُّوبَ

يُونُسَ وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ ۚ وَآتَيْنَا دَاوُدَ زُبُورًا ﴿١١٣﴾

✽ **Иннā авҳайнā илайка камā авҳайнā илā Нӯҳи-в ва-н-набиййина мим баъдиҳ. Ва авҳайнā илā Иброҳима ва Исмаъила ва Исҳақа ва Яъқуба ва-л асбāти ва Ёисā ва Аййуба ва Йунуса ва Ҳāруна ва Сулаймāн. Ва āтайнā Дāвуда Забурō. 163.**

163. Бегумон, Мо ба сӯи ту ваҳй фиристодем, чуноне ки ба сӯи Нӯҳ ва пайғамбароне ки баъд аз вай буданд, ваҳй фиристодем ва чунон ки ба сӯи Иброҳим ва Исмоил ва Исҳоқ ва Яъқуб ва (ба) асбот (наберагонаш) ва Исо ва Айюб ва Юнус ва Ҳорун ва ба Сулаймон ваҳй фиристодем ва чунон ки ба Довуд Забур-ро додем.

Сабаби нузули ин оятро Ибни Касир аз Муҳаммад ибни Исҳоқ ва дар охир аз Ибни Аббос (р) ривоят кардааст, ки чун ҷамоае аз яҳудиён аз он ҷумла Адий ибни Зайд ба Пайғамбари Аллоҳ гуфтанд: “Ай Муҳаммад! Мо намедонем, ки Худованд баъди Мӯсо (а) ба касе ваҳйи худро фиристода бошад.” Ҳамоно буд, ки Аллоҳтаъоло ояти мазкурро нозил кард ва дар он фармуд, ки Мо, чуноне ки ба сӯи Нӯҳ (а) ваҳйи Худро фиристодем, ҳамчунин ба сӯи ту ҳам, ай Муҳаммад (с) пайғоми Худро фиристодем. Инчунин ба ҷамии пайғам-бароне, ки баъди Нӯҳ (а) гузаштаанд, ин ҳукми хос (пайғоми худ)-ро фиристодем. Яъне Он Зоти ягона дар ҳар замон аз байни мардум яке аз бандагони худро ба пайғамбарӣ интихоб намуд ва пайғоми хоси худро барои роҳбарии мардум фиристод. Ҳамон Зоти якто Муҳаммад (с)-ро ба пайғамбарии Худ интихоб намуд ва ваҳйи Худро ба ӯ (с) фиристод. Яҳудиён бояд донанд, ки ин кори тааҷҷубовар нест, ҳатто Аллоҳтаъоло ин пайғоми хоси хешро ба Иброҳим (а) ва Исмоил ва Исҳоқ ва Яъқуб ва Асбот (пайғамбароне, ки аз авлоди Яъқуб (а) ба дунё омадаанд) ва Исо ва Айюб ва Юнус ва Ҳорун ва Сулаймон (бар ҳамаи онҳо дуруду салом) фиристодааст. Ҳатто ба Довуд (а) китоби Худ - “Забур”-ро фиристодааст. Ёдовар мешавем, ки дар ояти карима зикри Муҳаммад (с) муқаддам омадааст, ҳол он ки пайғамбари охир аст, ин аз ҷиҳати фазли ӯ (с) аст. Баъди зикри ӯ (с) зикри Нӯҳ (а) шуд. Ин барои он аст, ки Нӯҳ (а) шайхуланбиё ва Абулбашари сонист. Баъдан зикри Иброҳим (а) меояд, барои он аст, ки Иброҳим (а) Абулбашари севум аст ва шаҷараи пайғамбарони баъдӣ ба Иброҳим (а) мерасад ва ба ҳамин тартиб шарафу фазли ҳар яке аз онҳо маълум мешавад. Тарҷумаи ҳоли ҳар яке аз онҳо, иншоаллоҳ, дар сураи “Анбиё” зикр мешавад.

وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ

وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا

**Ва русулаи қад қасаснаҳум ғалайка мин қаблу ва русула-
л лам нақсусҳум ғалайк. Ва калламаллоҳу Мӯса
таклима. 164.**

**164. Ва пайгамбароне, ки достони онҳоро пеш аз ин ба ту
хондаем ва пайгамбаронери фиристодем, ки достони онҳоро бар
ту нахондаем. Ва Аллоҳ ба Мӯсо ошкоро сухан гуфт.**

Аллоҳтаоло ба пайғамбари Худ Муҳаммад (с) дар ин оят хабар медиҳад, ки саргузашту қиссаи баъзе пайғамбаронро барои ту пеш аз ин оят гузашт, яъне дар сурахое, ки дар Макка нозил шудаанд, хабар додем ва қиссаи баъзе аз онҳоро барои ту ҳоло наовардаем. Ва аз байни онҳо Мӯсо (а)-ро хос гардонида ва ӯ (а) бевосита бо Аллоҳтаоло сухан гуфт. Аз ҳамин ҷиҳат Мӯсо (а)-ро Калимуллоҳ меноманд. Ном ва қиссаи пайғамбароне, ки дар Қуръони маҷид зикр мешаванд инҳоянд: Одам, Идрис, Нӯҳ, Худ, Солеҳ, Иброҳим, Лут, Исмоил, Исҳоқ, Яқуб, Юсуф, Айюб, Шуъайб, Мусо, Ҳорун, Юнус, Довуд, Сулаймон, Алясаъ, Илёс, Закариё, Яҳё, Исо, Зулкифл ва саййиди онҳо Муҳаммад (с) (бар ҳамаи онҳо дуруду саломии илоҳӣ бод). Яъне номи 25-нафари онҳо дар Қуръон зикр ёфтааст. Аммо он пайғамбароне, ки дар Қуръон зикри онҳо наомадааст, бо маълумоти муътамади Ибни Мурдавия ва дар охир аз Абӯзари Ғиффорӣ (р) ривояте омадааст, бояд ба он бовар дошт. Яъне Абӯзари Ғиффорӣ (р) мегӯяд, ки ман аз Расулulloҳ (с) пурсидам, ки ё Расулalloҳ, адади Анбиё (а) чандаст? Расулulloҳ (с) дар ҷавоб гуфтанд: «**Адади Анбиё (а) (124000) яксаду бистучаҳор ҳазоранд**». Абӯзари Ғиффорӣ (р) мегӯяд, ки боз аз Расулulloҳ (с) пурсидам, ки чанде аз онҳо расуланд? ӯ (с) дар ҷавоб гуфтанд: «**Сесаду даҳтои (310) онҳо ва бисёрии аз онҳо расуланд**».

Хулоса ваҳй (пайгом) дар ҳама ҳол хоҳ бо воситаи фаришта, хоҳ бо сухангӯи мисли сухангӯии Худованд бо Мӯсо (а) содир шуда бошад, ҳукми илоҳӣ буда, имон овардан ба он фарз аст. Яъне касе, ки пайғамбари Аллоҳ бошад, ба ӯ бо яке аз ин восита,

албатта, ваҳй нозил шудааст. Акнун касе фақат яке аз ин воситаро эътироф кунад ниҳоят беимон аст.

رُسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ ۚ

وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا

Русула-м мубашширина ва мунзира ли алла якуна ли-н-наси ъалаллоҳи ҳуҷҷатум баъда-р-русул. Ва коналлоҳу Ўазизан Ҳакимā. 165.

165. Пайгамбаронро муждадиҳанда ва тарсонанда фиристодем, то мардумро бар Худованд, баъди фиристодани пайгамбарон ҳуҷҷате набошад. Ва Аллоҳ голибу боҳикмат аст.

Аллоҳтаъоло фарзанди инсонро ақл дод, то некро аз бад ва сафедро аз сиёҳ чудо созанд. Агар Аллоҳтаъоло бо туфайли додани ақл аз инсон пурсад, ки чаро ақли худро кор нафармудӣ ва чаро ибодати маро накардӣ, ҳақ дорад. Акнун, ки ақл дар расонидани инсон ба манзили бахт ноқис аст, Худованди таъоло бо меҳрубонии Худ, то ин ки ёфтани роҳи хушбахтии дунё ва охираат барои онҳо осон шавад, пайғамбарон ва китобҳои худро пайи ҳам фиристод, то онҳо муъминонро башорат ба Ҷаннат диҳанд ва кофиронро аз Ҷаҳаннам битарсонанд. Баъди фиристодани онҳо, дигар ҳеч узре ва ҳеч ҳуҷҷате боқӣ намонд ва чун азобро бинанд, гуфта натавонанд, ки ай Аллоҳ, агар пайғамбарони худро мефиристодӣ, мо ба ӯ имон меовардем, тобеи ӯ мешудем, ибодати Туро мекардем. Чунин мазмун дар сураи “То Ҳо” ояти 134-ум, иншоаллоҳ, меояд. Ба ҳар тақдир, Худованд дар тасарруфи мулки Худ ва дар муҷозот додани мункирон голибу тавоност ва ҳар чи ки мекунад, ҳикмати Ӯст.

Дар оятҳои баъдӣ, Аллоҳтаъоло пайғамбари худ Муҳаммад (с)-ро тасалли дода, мефармояд, ки агар аҳли китоб пайғамбарии туро инкор кунанд ҳам, аҳамият надех, бигзор онҳо инкор кунанд, шоҳидии Аллоҳ барои ту кифоя аст.

لَٰكِنَ ٱللَّهُ يَشْهَدُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ أَنزَلَهُ بِعِلْمِهِۦ ۖ وَٱلْمَلَكُ ٱلشَّهِيدُ ۚ

وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدًا

Лакиниллаҳу яшҳаду би ма анзала илайк. Анзалаҳу би ълмиҳ. Ва-л-малъикату яшҳадун. Ва кафъ биллаҳи шаҳидъ. 166.

166. Лекин Аллоҳ ба он чӣ ба сӯйи ту фурӯ фиристодааст, гувоҳӣ медиҳад, ки онро ба илми Худ фурӯ фиристодааст ва фариштагон (низ) гувоҳӣ медиҳанд ва Аллоҳ аз рӯи гувоҳӣ додан басандааст.

Ибни Исҳоқ сабаби нузули ин оятро аз Ибни Аббос (р) чунин ривоят мекунад: “Гурӯҳе аз яҳудиён назди Расулуллоҳ (с) омаданд, Расулуллоҳ (с) ба онҳо гуфтанд: **“Ба Худо қасам. Шумо хуб медонед, ки ман Расули Аллоҳам!”** Онҳо дар ҷавоб гуфтанд: **“Мо ба ин кори ту илме надорем ва огоҳ ҳам нестем ва гувоҳӣ ҳам дода наметавонем, ки ту пайғамбарӣ!”** Ин сабаб буд, ки ояти мазкур нозил шуд, Аллоҳтаъоло дар он фармуд, ки бигзор онҳо ба пайғамбарии ту ва ба он чи барои ту нозил шудааст, (яъне ба Қуръон) гувоҳӣ надиханду худро ба нодонӣ зананд. Аллоҳ худааш шоҳидӣ медиҳад, ки ту пайғамбари барҳақ ҳастӣ, ки барои ту ваҳю Қуръони азимро бо илми хоси Худ нозил кардааст. Қуръон чунон китобест, ки аз он ягон кори ботиле сар наметавонад. Зеро иродаи Ӯ таъоло ин аст, ки мардум он чиро, ки дар Он навишта шудааст мутолиа кунанду фаҳманд, ки розигии Аллоҳ дар чист, чиро дӯст медораду чиро бад мебинад ва чиро намехоҳад ва ғайра. Оё аз шоҳидӣ додани Аллоҳ шоҳидии болотаре ҳаст? Ҳаргиз! Дар ҳақиқат Аллоҳтаъоло Қуръонро бо илми хосе нозил кардааст, ки дигарон аз чунин кор очизанд ва ҳеҷ кас ба ғайри Аллоҳ ин илми хосро соҳиб нест. Фариштагон ҳам шоҳидӣ медиҳанд. Агар як гурӯҳи мардум гувоҳӣ надиханд, асло надиханд. Гувоҳии Аллоҳтаъоло барои барҳақ будани пайғамбарии ту, кифоя аст.

Акнун ҳоли касоне, ки ба шоҳидӣ додани Аллоҳ ва фариштагон зиддият нишон медиҳанд, дар ояти зер баён мешавад.

﴿١٦٧﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا ضَلَالًا بَعِيدًا

**Инна-л лазина кафару ва саддуъ њан сабилиллахи қад
заллу залалам баъидā. 167.**

**167. Ҳаройина, касоне, ки кофир шуданд ва мардумро аз роҳи
Худо боз доштанд, батаҳқиқ, сахт гумроҳ шуданд.**

Ояти мазкур, валлоҳу аълам, давоми ояти боло буда, дар он Аллоҳтаъоло сифати кофиронро баён намуда, фармудааст, ки дар ҳақиқат касоне, ки кофир шуданд ва мардумро бо суҳанбофиҳои худ аз роҳи Аллоҳ (Ислом) ба роҳи инкори пайғамбарии Муҳаммад (с) кашонда аз имон овардан ба ӯ (с) боз доштанд ва бо далелҳои сохтаи худ гуфтанд, ки мо сифатҳои ӯ (Муҳаммад)-ро дар китобҳои худ наёфтем, мо фақат инро медонем, ки пайғамбарӣ дар насли Ҳорун ва Довуд ба охир расидааст, шариати Мӯсо (а) асло мансӯх нашудааст, на танҳо кофиранд, балки дар гумроҳии ниҳоят дуранд ва ниҳоят ба ҷаҳолат фуру афтодагонанд.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَظَلَمُوا لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ

﴿١٦٨﴾ طَرِيقًا

**Инна-л-лазина кафару ва заламу лам якуниллахи ли
яғфира лаҳум ва ла ли яҳдияҳум тариқо. 168.**

**168. Ҳаройина, касоне, ки кофир шуданд ва ситам карданд, ҳаргиз
Аллоҳ онҳоро наёмӯрзад ва онҳоро ба роҳи рост ҳидоят
намекунад, -**

﴿١٦٩﴾ إِلَّا طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا

**Илла тариқа Ҷаҳаннама ҳолидина фӯҳā абада. Ва кана
залика њалаллоҳи ясиро. 169.**

**169. магар роҳи Дӯзах, ки дар он ҳамеша ҷовидон монанд. Ва ин
кор бар Аллоҳ осон аст.**

Дар асл кофир шудан, чуноне ки дар оятҳои қаблӣ гузашт, бисёр зулми бузург аст. Яъне касоне, ки кофир мешаванд ва

сифатҳои Пайғамбар (с)-ро, ки дар китобхояшон навишта шуда аст, пинҳон медоранд ва мардумро бо роҳи фиреб, зӯрӣ ва сиёсат, аз роҳи ҳақиқат боз медоранд, онҳо зулмро болои зулм ихтиёр кардаанд. Аз ҳамин сабаб ҷазои ин гуна шахсон ин аст, ки Худованд онҳоро на мағфират мекунад ва на онҳоро ба роҳи рост ҳидоят менамояд. Агар раҳсипор кунад он як роҳ аст – роҳи Ҷаҳаннам, ки дар он абадӣ боқӣ мемонанд. Дохил шудани ингуна шахсон ва дар Ҷаҳаннам ҷовидон мондани онҳо барои Аллоҳ осон буда, ҳеҷ мушкилие надорад.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ فَآمِنُوا

خَيْرًا لَكُمْ وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ

عَلِيمًا حَكِيمًا

Йа айюҳа-н-нāсу қад ҷаакуму-р-расулу би-л-ҳаққи ми-р-Раббикум фа āмину хайра-л лакум. Ва ин такфуру фа инна лиллаҳи ма фи-с-самāвāti ва-л-арз. Ва кāналлоҳу Ъалиман Ҳакимā.170.

170. Эй мардум, батаҳқиқ, шуморо аз ҷониби Парвардигоратон ба ростӣ пайғамбар омад, пас, имон биёред, ки ин барои шумо беҳтар аст. Ва агар кофир шавед, пас ҳаройина, он чи дар осмонҳост ва он чӣ дар Замин аст, барои Худост. Ва Аллоҳ донову боҳикмат аст.

Пас аз он, ки тасдиқи ҳақиқати Пайғамбару Қуръон ва гумроҳӣ ва хатогиҳои аҳли китоб дар оятҳои қаблӣ гузашт, Аллоҳтаъоло дар ояти мазкур бо таври умум барои ҷамии мардум нидо намуда мефармояд, ки ай мардуми дунё, дар шаъни пайғамбарон, бахусус дар шаъни Пайғамбари охируззамон, Муҳаммад (с), ҳар чи ки хостед, гуфтед. Локин, дар ҳақиқат ӯ (с) аз назди Парвардигор дини ҳаққеро барои шумо овардааст. Инро бояд бидонед, ки беҳтар барои шумо онаст, ки ӯро қабул фармояд ва имон оред! Зеро имон овардан ба ӯ (с) некбахтии дунё ва охирати шумост. Агар шумо ба ӯ (с) кофир шавед, ин бар зарари шумост. Зеро Худованд ба шумо ва ба имони шумо муҳтоҷ нест. Аз куфр ё имони шумо на зараре ба Аллоҳ мерасад ва на фоидае. Ҳар чӣ дар

осмонҳо ва Замин аст, ҳама мулки Худо, ба кофир шудани гурӯҳе, ҳеҷ чизе аз мулки Аллоҳ кам намешавад. Аллоҳ аз ҳоли ҳамаи махлуқот огоҳ аст. Ҳар чиро, ки Аллоҳ шариат гардонид, ё чизеро тақдире тадбир кардааст, ин ҳама ҳикмати Ӯст.

Дар оятҳои зер, ақидаи ботил ва хатои аҳли китоб (агар қабул кунанд) ислоҳ карда мешавад.

يٰۤأَهْلَ الْكِتٰبِ لَا تَغْلُوا فِي دِيْنِكُمْ وَلَا تَقُولُوْا عَلٰى اللّٰهِ اِلَآ
الْحَقَّ اِنَّمَا الْمَسِيْحُ عِيسٰى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُوْلٌ اَللّٰهِ وَكَلِمَتُهُ اَلْقَنَہَا
اِلٰى مَرْيَمَ وَرُوْحٌ مِّنْہٗ فَاٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَرُسُلِہٖ ؕ وَلَا تَقُولُوْا ثَلٰثَةٌ اَنْتَہُوْا
خَيْرًا لَّكُمْ اِنَّمَا اللّٰهُ اِلٰہٌ وَّاحِدٌ سُبْحٰنَہٗ اَنْ يَّکُوْنَ لَہٗ وَلَدٌ لَّہٗ مَا
فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ وَکَفٰی بِاللّٰهِ وَکِیْلًا ﴿۱۷۱﴾

Иъ аҳла-л-китāби лā тағлуъ фиъ диникум ва лā тақулӯъ ъалаллоҳи илла-л-ҳаққ. Иннама-л-Масиҳу Ъисабну Маряма расулуллоҳи ва калиматуҳӯ алқоҳā илā Маряма ва руҳу-м минҳ. Фа āминӯ биллāҳи ва русулиҳи ва лā тақулӯъ сālāсaҳ. Интаҳу хайра-л-лакум. Иннамаллоҳу Илāҳу-в-Вāҳид. Субҳāнаҳӯ ай якуна лаҳу валад. Лаҳу мā фи-с самāвāти ва мā фи-л-арз. Ва кафā биллāҳи вакилā.171.

171. Эъ аҳли Китоб, дар динатон аз ҳад магузаред ва дар шаъни Аллоҳ мағӯед, магар сухани рост! Чуз ин нест, ки Масеҳ - Исо писари Марям, фиристодаи Худо ва калимаи Ӯст, ки ўро ба сӯйи Марям афганд ва ў руҳест аз ҷониби Худо. Пас, имон оред ба Аллоҳ ва ба пайгамбарони Ӯ ва мағӯед, ки «худоён сеанд!». Ин гуфторро бигзоред, то он чи барои шумо беҳтар аст, онро биёред. Ин аст, чуз ин нест, ки Аллоҳ ягона аст. Аз он ки барои Ӯ фарзанд бошад, пок аст. Он чӣ дар осмонҳост ва он чӣ дар Замин аст, аз он Ӯст. Ва Аллоҳ аз рӯи корсозӣ кифоякунандааст.

Дар шарҳи мазмуни ояти мазкур Ибни Касир Бо ривояти Имом Аҳмад (р) аз Ҳишом ва дар охир аз Ибни Аббос (р) ва Умар (р) чунин ҳадисро овардааст, ки Расулуллоҳ (с) фармудаанд: **“Дар мадҳу ситоиши ман муболиға макунед! Чуноне ки насоро дар мадҳи Исо ибни Марям (а) муболиға карданд. Ҷуз ин нест, ки ман бандаи Худоям, пас бигӯед: Муҳаммад бандаи Худо ва расули Ӯст.”**

Яъне ояти мазкур ақидаи насрониҳоро, ки дараҷаи Исо (а)-ро, ки пайғамбарист, то он ҷое баланд бардоштаанд, ки ӯ (а)-ро Худо ё писари Худо гуфтанд, муолиҷа намуда, ба онҳо бо наҳй хитоб намуда мефармояд, ки ай аҳли китоб! Дар он дине, ки барои шумо аз тарафи Аллоҳ муқаррар шудааст, аз ҳадду андоза зиёд таҷовуз накунад! Дар шаъни Аллоҳ ба ҷуз суханҳои ҳақ, чизи дигаре нагӯед! Зимнан маълум мешавад, ки дар ибтидо дини насрониҳо дар шаъни Аллоҳ ва пайғамбарон ҳеҷ нуқсоне надошта саҳеҳ будааст. Мутаассифона, бо гузашти замон, ақидаи саҳеҳашон чунон рӯ ба харобӣ овардаст, ки насрониҳои баъдомада Исо (а)-ро, ки ӯ (а) махлуқи бандаи Худо ва пайғамбари Ӯст, фарзанди Худо гуфтанд. Боз баъди гузаштани чанд вақте насрониҳои баъдомада гуфтанд: Аллоҳ аз се асл – (падар, писар ва рӯҳи муқаддас) иборат аст ва Марям (а)-ро низ то дараҷаи илоҳӣ бардоштанд. Хулоса, насрониҳо дар бораи шинохтани Исо (а) ғулув намуда, бисёр гумроҳ шуданд.

Бинобар ин, он чӣ Қуръони карим дар шаъни Исо (а) фармудааст, он ақида саҳеҳ ва ғайри он ботилу гумроҳист.

Яъне Қуръони Карим дар шаъни Исо (а) мегӯяд: Масеҳ Исо ибни Марям (а) пайғамбару калимаи (сухани) Аллоҳ аст, ки Ҷабраил (а) бо амри Аллоҳ дар гиребони Марям (а) илқо кард (яъне, дамид) ва Аллоҳ “Шав” гуфт, дарҳол Марям (а) ҳомила шуд. Фарқ ин аст, ки ӯ (а) дар батни модар, мисли дигар инсонҳо, на аз (нутфаи) падар, балки бо амри Аллоҳ пайдо шуд, чуноне ки қолаби Одам (а)-ро аз лой сохт ва дар он аз рӯҳи Худ дамид ва Одам (а) пайдо шуд. Исо (а) ҳам рӯҳи Аллоҳ аст. Хабарӣ дигари Қуръон ин аст, ки Исо (а) мисли Иброҳим, Мӯсо, Муҳаммад (с) ва дигар пайғамбарон (а) пайғамбар аст. Ҳақиқат ҳамин аст, на ғайр. Пас, дар ҷумлаи баъдӣ Аллоҳтаъоло бо таври умум мефармояд, ки ба Аллоҳ ва ба ҳама пайғамбарон бе истисно имон оред! Яъне ба Худои ягона ва ба ҷамии пайғамбарони фиристодаи Аллоҳтаъоло, аз он ҷумла ба Исо (а) ва ба Муҳаммад (с) имон оред! Зеро ба

ғайри Аллоҳи ягона дигар Илоҳе барҳақ нест. Беҳтар барои шумо он аст, ки Ӯро сето нагӯед, аз се гуфтани Худо ва аз ин гуна эътиқоди нодуруст, даст кашед. Зеро Худоро се гуфтан гумроҳист. Ӯ таъоло аз ин гуна сифатҳо ва аз доштани зану фарзанд пок аст. Ӯ таъоло ба ҳеҷ чиз муҳтоҷ нест. Мақсад аз фарзанддорӣ насли худро боқӣ гузоштан аст. Ба фарзанд доштан Аллоҳтаъоло чӣ ҳоҷат дорад, ҳол он ки тамоми ашёи осмонҳо ва Замин аз онӣ Ӯст?! Чӣ хуб аст, ки инсон холис бандаи Ӯ таъоло бошад. Касе худро бандаи Аллоҳ ҳисобад ва зери амри Ӯ ризову таслим шавад, Худованд дар ҳама кор, чӣ дар дунё ва чӣ дар охират, вакили ӯ ва кифояву басандаву ёвари ӯст.

Дар ояти баъдӣ, Аллоҳтаъоло даъвои беҳуҷҷати насороро рад намуда, мефармояд.

لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ أَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلَّهِ وَلَا الْمَلَائِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ

وَمَنْ يَسْتَنْكِفَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمْ إِلَيْهِ جَمِيعًا

Ла-й ястанкифа-л-Масиҳу ай якуна ъабда-л лиллаҳи ва ла-л-малъикату-л-муқаррабун. Ва ма-й ястанкиф ъан ъибъадатиҳи ва ястакбир фа са яҳшуруҳум илайҳи ҷамъиъа. 172.

172. Масеҳ аз ин ки бандаи Худо бошад, ҳаргиз нанг (саркашӣ) надорад ва фариштагони муқарраб низ (аз бандагӣ нанг надоранд). Ва шахсе аз бандагии Худо ор қунад ва такаббур қунад, пас, зуд аст, ки Худованд ҳамаи онҳоро ба сӯйи Худ ҷамъ хоҳад кард.

Соҳиби “Сафвату-т-тафосир” сабаби нузули ояти мазкурро чунин мегӯянд: “Гурӯҳе аз масеҳиён (насрониҳо) назди Расулulloҳ (с) омада арз карданд, ки чаро пешвои моро айб мерасонӣ?” Расулulloҳ (с) гуфтанд: **“Пешвои шумо кист ва ман чӣ айб расонидам?”**. Онҳо гуфтанд: “Пешвои мо Исо аст ва ту ӯро бандаи Худо ва расули Ӯ мегӯӣ?!” Расулulloҳ (с) гуфтанд: **“Ин айб расонидан нест”**.

Ҳамоно ояти мазкур нозил шуд ва Аллоҳтаъоло дар он хабар дод, ки Исо (а) ҳаргиз аз бандаи Аллоҳ буданаш нафрат(ор) накарда ва ҳеҷ вақт банда будани худро айб нашуморидааст. Ҳатто банда будани худро Исо (а) барои худ иззату эҳтироми

Парвардигор дониста, аз он асло безорӣ накардааст, балки хушҳол аст. Фариштагон ҳам инчунин. Касоне, ки фариштагонро парастииш мекунанд, бояд донанд, ки фариштагон ҳам бандагони итоаткори Аллоҳ буда, дар иҷрои бандагии худ ҳаргиз кибру ору нафрат надоранд. Агар касе аз ибодати Аллоҳи ягона нанг дошта, кибр варзад, бояд донанд, ки ба зудӣ ҳамаи онҳоро Аллоҳ назди худ рӯзи қиёмат ҷамъ меорад ва аз онҳо бинобар амалҳои анҷомдодашон одилона ҳисоб мегирад ва ҳар касро дар баробари амалҳояш ҷазои муносиб медиҳад. Зимнан маълум шуд, ки агар ибодати Аллоҳ иҷро нашавад, ақидае, ки ба ҳастии Аллоҳ дорад, бефоида аст.

فَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدُهُم

مِّن فَضْلِهِ ؕ وَأَمَّا الَّذِينَ اسْتَنكَفُوا وَاسْتَكْبَرُوا فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا

أَلِيمًا وَلَا يَجِدُونَ لَهُم مِّن دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٧٣﴾

Фа амма-л лазӯна āману ва ӯамилу-с-солиҳати фа юваффиҳум учӯрахум ва язидӯхум мин фазлиҳ. Ва амма-л-лазӯнастайкафу ва-с-такбару фа юъаззибухум ӯазъбан алима-в ва ла яҷидӯна лаҳумм мин дӯнилләҳи валиййа-в ва ла насирӯ. 173.

173. Аммо касоне, ки имон оварданд ва корҳои шоиста карданд, савоби онҳоро аз фазли Худ зиёду пурраву комил медиҳад. Ва аммо касоне, ки нанг карданд ва такаббур намуданд, онҳоро азоби дарднок диҳад ва (онҳо) аз гайри Аллоҳ ҳеҷ дӯст ва ҳеҷ ёридиҳандае намеёбанд.

Чун ҳамаи мардум рӯзи қиёмат назди Аллоҳ ҷамъ мешаванд, мартабаи ҳамаи онҳо баробар набуда, ояти мазкур онҳоро ба ду тоифа ҷудо сохта, мефармояд, ки касоне, ки имон оварданд ва амалҳои солеҳро (хоҳ фарз, хоҳ воҷиб ё мустаҳаб, хоҳ онҳо ҳаққи Аллоҳ буданд, хоҳ ҳаққи бандагон) иҷро намуданд, он аҷреро, ки барои иҷрои ин гуна амалҳо ваъда шуда буд, ба таври комилу фаровон соҳиб мешаванд.

Аммо касоне, ки аз ибодати Аллоҳ нангу ор намуда, кибр варзиданд, зуд аст, ки ба ғазабу азоби аламноки Аллоҳ гирифтор шаванд ва ҳеҷ дӯсту ҳеҷ ёваре ба ғайри Аллоҳ наёбанд, ки онҳоро ёрӣ расонад.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَأَنزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُّبِينًا ﴿١٧٤﴾

Йӓ айюҳа-н-нӓсу қад ҷӓакум бурҳӓнум ми-р Раббикум ва аӓзалнӓ илайкум нӯра-м мубӓнӓ. 174.

174. Эй мардум! Батаҳқиқ, шуморо аз ҷониби Парвардигоратон ҳуҷҷате омад. Ва ба сӯйи шумо рӯшноии ошкор фуруд овардем.

Бори дигар Аллоҳтаъоло бандагони худро дар ин оят, бо таври умум, ай мардум гуфта, нидову хитоб намуд ва барои онҳо раҳму шафқати худро маълум сохта, хабар медиҳад, ки дар ҳақиқат аз тарафи Парвардигоратон як ҳуҷҷати комил ва нури ошкоро (Қуръони карим) барои роҳнамоии шумо расидааст, ки агар ба он чанг зада, онро маҳкам дореду амал кунед, барои шумо кифоя аст. Яъне Аллоҳтаъоло барои роҳбарии мардум дар навбати аввал пайғамбар (с) ва баъдан Қуръони Каримро фиристод, ки он дар шабҳои тори ҷоҳилият мисли нур, мардумро ба роҳи рост ҳидоят мекунад ва некбахтии дунё ва охиратро барои пайравони худ таъмин месозад.

فَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا بِاللَّهِ وَأَعْتَصَمُوا بِهِ ۖ فَسُيِّدَ لَهُمْ فِي رَحْمَةِ مِّنْهُ

وَفَضْلٍ وَيَهْدِيهِمْ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمًا ﴿١٧٥﴾

Фа амма-л-лазӓна аманӯ билләҳи ваътасамӯ биҳи фа са юдхилухум фи раҳмати-м минҳу ва фаъли-в ва яҳдӣҳим илайҳи сиротӓ-м мустақимӓ. 175.

175. Аммо касоне, ки ба Аллоҳ имон оварданд ва ба (ресмони) Ӯ устуворан чанг заданд, пас, зуд аст, ки онҳоро дар раҳмату фазли Худ медарорад ва онҳоро ба сӯйи Худ (роҳи рост) ҳидоят мекунад.

Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур бандагони Худро иршод намуда фармудааст, ки касонеро, ки ба ваҳдонияти Аллоҳтаъоло имон оварда ба остони Ӯ ё ба он нур (Қуръони карим) маҳкам чанг

зананд ба зудӣ дар ҷивори раҳмату фазли Хеш дар Биҳишт дохил созад ва пеш аз ин онҳоро дар дунё дар роҳи Исоми ростин ва дар охират ба сӯи Ҷаннатун-наъим ҳидоят кунад. Оре! Остонаи Аллоҳро маҳкам доштан ва аз фитнаҳо хориҷ шудан, аввалан бо шинохтани Парвардигор, бо иҷрои амрҳои динӣ ва ба ҷо овардани иршодоти Қуръони карим ҳосил мешавад, ки ин самараи имони ҳақиқии инсон аст.

Дар охири сура, бори дигар, чуноне ки дар аввали ҳамин сура гузашт, масъалаи мерос, хусусан шахси “калола” кист, суҳан меравад.

يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنَّ أَمْثُلًا هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلَّذَكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ ^{فَلِلَّذَكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ} يَبِينُ اللَّهُ لَكُمْ أَنْ تَضِلُّوا وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٧٦﴾

Ястафтунака қулиллаҳу юфтикум фи-л-каләлаҳ. Инимруун ҳалака лайса лаҳу валаду-в ва лаҳу ухтуи фа лаҳа нисфу ма тарак. Ва ҳува ярисуҳа ил-л лам якул лаҳа валад. Фа ии кәнаташнаатайни фа лаҳуму-с-шулусани мим ма тарак. Ва ии кәнӯ ихвата-р-риҷала-в ва нисаан фа ли-з-закари мишлу ҳаззи-л-унсаяи. Юбаййинуллоҳу лакум ан тазиллу. Валлоҳу би кулли шай-ин Ђалим. 176.

176. Аз ту меҳоҳанд, фатво пурсанд, бигӯ: «Аллоҳ ба шумо дар (боби) калола фатво медиҳад: агар марде бимурад, ки фарзанде надорад ва ўро хоҳаре бошад, пас нисфи он ҷи гузоштааст, барои хоҳараш аст ва он бародар ҳам мерос мебарад аз он хоҳар, агар ўро фарзанде набошад. Пас, агар ду хоҳар бошанд, пас, ду сеяки аз он ҷи гузоштааст, барои ҳар дуи онҳост. Ва агар хешовандон мардон ва занон бошанд, пас, барои як мард баробари насибаи ду зан аст. Аллоҳ барои шумо ҳақро баён мекунад, то ин ки ғумроҳ нашавед. Ва Аллоҳ ба ҳама чиз доноост».

Сабаби нузули ин оятро Имом Аҳмад аз Ҷобир ибни Абдуллоҳ (р) ривоят кардааст, ки гуфт: “Рӯзе ман бемори сахт шуда аз хуш рафта будам. Расулуллоҳ (с) ба аёдати ман омаданд, чун маро дар ҳолати беҳушӣ дид, ӯ (с) таҳорат кард ва аз оби таҳорати худ бар ман пошид. Ман ба хуш омадам ва гуфтам: “Меросбарони ман фақат хоҳарони ман ҳастанд, бифармояд, ки тақсимои мероси онҳо чӣ гуна аст?” Дар ҳамин асно, Аллоҳтаъоло ояти фароиз (мерос)-ро нозил намуда, дар он фармуд, ки ай Муҳаммад (с) меҳоянд аз ту фатвои мерос бурдани шахси калоларо пурсанд, ту ба онҳо бигӯ, ки фатво ва тариқи меросбарии шахси калоларо Аллоҳ ҳудаф мефиҳад. Калола шахсеро гуфта мешавад, ки баъди сари худ фарзанд, ё падарро нагузоштааст. Яъне шахсе вафот кунад, ки ӯ ба ғайри як хоҳар, на фарзанде дорад ва на падар, дар чунин сурат хоҳари ӯ нисфи моли бародари худро мерос мебарад. Агар хоҳар мурад, ба ғайри бародар, падар ё фарзанде на дошта бошад, дар чунин сурат ҳамаи моли хоҳарро бародараш, ба якборагӣ мерос мебарад. Агар бародар гузараду хоҳаронаш ду нафар бошанд, дар чунин сурат аз се ду ҳиссаи моли бародарро мерос мебаранд. Агар хоҳарон аз ду зиёд ҳам бошанд, онҳо аз се ду ҳиссаи молро байни худ тақсим мекунанд. Агар шахси калола (бефарзанд) баъди сари худ бародарон ва хоҳаронро гузошта бошад, онҳо мисли фарзандон ҳамаи моли ба мерос мондари мегиранд, барои мард як ҳисса, барои зан ним ҳисса. Яъне як мард баробари ду зан моли мерос мегирад. Худованд чунин тақсимоиро баён намуда, шариат гардонид, то ин ки мардум гумроҳ нашаванд. Аллоҳтаъоло куллийёт ва ҷузъиёти ҳамаи ашёро, ҳатто тақсимои моли меросро низ донандааст. Лозим ба ёдоварист, ки дар ояти 12-уми ҳамин сура гузашт, ки аз шахси калола бародар, ё хоҳар шашяки моли ӯро мерос мебарад. Аммо Аллоҳтаъоло дар ин оят фармуд, ки хоҳар аз шахси калола нисф ва агар бародар бошад, аз хоҳар ё бародари калола ҳамаи молро ба мерос мебарад, фарқ дар чист? Дон азизам, ки дар ояти 12-ум зикри бародар ва хоҳари “аҳёфӣ” – модарӣ меравад. Дар ояти таҳти назар бошад, зикри хоҳар ва бародари “аъёнӣ” - падарӣ ва модар ва ё “аълотӣ” – падарӣ мегузарад.

Бо ҳамин эзоҳи сураи Нисо алҳамдулиллоҳ, ба охир расид.

Поёни ҷилди 1. Ва лиллоҳил ҳамд.